

ŽELEZAR

TEDNIK – GLASILO DELOVNEGA KOLEKTIVA SŽ ŽELEZARNE JESENICE

JESENICE, DNE 29. JULIJA 1976

ŠTEVILKA: 30. LETO: XXV

Železar izhaja od 1. decembra 1951 kot mesečna revija, od 15. aprila 1959 kot štirinajstrednik in od 1. januarja 1962 kot tednik. Glavni in odgovorni urednik Joža Varl – Naslov: Uredništvo Železarja, SŽ – Železarna Jesenice. Številke internih telefonov: urednik 483, administracija 484. Tisk: GP Gorenjski tisk, Kranj. Oproščen prometnega davka po pristojnem mnenju štev.: 421/1-72

OBLIKOVANJE IN DELITEV CELOTNEGA DOHODKA V PRVEM POLLETJU

V letošnjem prvem polletju smo prvič obračunali celotni dohodek po novih zakonskih določilih. Kot smo že pisali, velja s 1. 1. 1976 nov zakon o obračunavanju in delitvi celotnega dohodka, s 1. 4. 1976 pa velja zakon o zavarovanju plačil med uporabniki družbenih sredstev. Po zakonu o ugotavljanju in obračunavanju celotnega dohodka v TOZD, se v celotni dohodek priznavajo samo plačani zneski, doseženi s prodajo proizvodov in storitev na trgu, v neposredni menjavi dela.

S plačanimi zneski pa so mišljena gotovinska plačila in nakazila evidentirana na žiro računu ter terjatve, vsebovane v instrumentih za zavarovanje plačil, seveda pod pogojem, da rok njihove dospelosti ni potekel. Zakon dalje tudi pravi, da se v celotni dohodek priznavajo le terjatve, ki so pokrite z instrumenti za zavarovanje plačil med uporabniki družbenih sredstev, pri čemer izloča vsa dolžniško-upniška razmerja, ki so vzpostavljena s privatnim sektorjem in s izvozom, kjer je treba plačila zavarovati na drug način.

Predno preidemo na ustrezne rezultate v prvem polletju moramo še povedati, da morajo dolžniki poravnati svoje obveznosti v 15 dneh od nastanka dolžniško-upniškega razmerja, pri tem seveda nastane izpad celotnega dohodka za vseh zadnjih 15 dni obračunskega obdobja, ko izdane fakture še niso v celoti poravnane.

Zakon o ugotavljanju in obračunavanju celotnega dohodka je posegel le v prvi del, to je v ugotavljanje celotnega dohodka, medtem, ko so določbe za njegovo delitev ostale nespremenjene. To pa pomeni, da stroškov za prodane izdelke, ki so ostali neplačani, ne smemo zmanjšati, ampak jih moramo v celoti obračunavati v breme celotnega dohodka. Posledica tako rigoroznih določil so, seveda izgube, ki so nastale v temeljnih organizacijah kot v železarni, analize periodičnih obračunov pa bodo pokazale, da so te izgube nastale na vseh področjih gospodarskih dejavnosti.

(Nadaljevanje na 7. strani)

Stanovanjsko naselje Plavž z otroškimi vrtci v ospredju

Ob občinskem prazniku Jesenic iskrene
čestitke vsem delovnim ljudem in občanom

POSLOVNA SKUPNOST ZA JEKLO SE OŽIVLJA

Potem, ko smo pri načrtovanju petletnega razvoja našega gospodarstva in celotnega družbenega življenja zamudili prvi vlak, nas sedaj že čas priganja, da bi vsaj v tretjem četrtletju prvega leta srednjeročnega obdobja 1976 do 1980 razpolagali z vsemi perspektivnimi načrti.

Upoštevati je treba, da je bilo potrebno prvo oblikovati temeljni sistem družbenega planiranja, da prvič izdelujemo srednjeročne načrte proizvodnje ter razvoja po

novih samoupravnih prijemih, da smo iz obdobja zapostavljali planiranja podedovali velika strukturna neskladja in da se pri medseboj-

(Nadaljevanje na 4. strani)

TEMELJI SREDNJEROČNEGA NAČRTA NA SEJI DS SLOVENSKE ŽELEZARNE

Danes, 29. julija, na Teharjih pri Štorah predsednik Koloman Vrečič sklicuje enajsto sejo delavskega sveta Slovenskih železarn. Poleg odobritve zapisnika in pregleda sklepov zadnje seje, za dnevni red predlaga: Verifikacijo samoupravnega sporazuma o temeljnih srednjeročnega načrta proizvodnje ter razvoja Slovenskih železarn, n.sub.o., za obdobje 1976–1980 in podpisovanje pooblaščenih predstavnikov OZD oz. sindikata; Potrditev dogovora o urejanju medsebojnih odnosov na področju preskrbe električne energije iz omrežja elektrogospodarstva za razvoj Slovenskih železarn v obdobju 1976–1980; Potrditev samoupravnega sporazuma o posebnih pogojih za razporejanje strokovnih delavcev na delo v poslovne enote v tujino; Poročilo o proizvodnih in ekonomskih rezultatih poslovanja SOZD SŽ v I. polletju 1976 in poročilo o realizaciji projekta traktorjev železarne Štore.

Samoupravni sporazum o temeljnih srednjeročnega načrta proizvodnje ter razvoja Slovenskih železarn, n. sub. o., za obdobje 1976 do

1980 z obrazložitvijo so prejeli vsi naši delavci v posebni prilogi Železarja štev. 26/XXV z dne 1. julija in

(Nadaljevanje na 4. strani)

35-LETNICA BORBE NA OBRANCI IN NAŠ OBČINSKI PRAZNIK

V nedeljo, 1. avgusta bo preteklo 35 let, odkar so jeseniški železarji s svojimi prvimi strelji na Obranci na obronkih Mežaklje, dali signal vsemu slovenskemu in jugoslovanskemu proletariatu in delovnim ljudem, da se bodo z njimi z rama ob rami borili za dokončno osvoboditev Slovenije in Jugoslavije, za pravičnejši, humanejši družbeni red, za socializem.

To je bilo komaj nekaj dni za tem, ko so na Pšatniku, na cesti med Tacnom in Šmartnim padli prvi partizanski strelci šmarnogorske partizanske skupine in naznanili splošno vstajo slovenskega naroda.

V noči med 31. julijem in 1. avgustom 1941 je del jeseniške čete, ki je imela svoje taborišče na Obranci, porušil železniški in cestni most v Mostah. Drugi del čete, ki je ostal v taborišču pa je napadla nemška enota, po številu oziroma oceni petnajstkrat večja od števila partizanov, ki so ostali v taborišču. Kljub temu, da so borci, ki so se vračali iz akcije v Mostah takoj sprevideli položaj v katerem so se nahajali tovariši v taborišču in udarili Nemcem v hrbet, sta pod nacističnimi kroglami obležala prva partizana na našem območju – delavca VIKTOR ARZENŠEK in FERDO KOREN. Tretji IVAN FINŽGAR, ki je na Poljanah sam napadel bežeče Nemce in bil pri tem ranjen in ujet, je bil čez nekaj dni po hudem mučenju v begunjskih zaporih ustreljen.

Ta dan, ki ga štejemo med prve partizanske boje na Gorenjskem, smo v naši občini izbrali za svoj občinski praznik. To je dan, ko so jeseniški železarji s puško v roki odgovorili, da ne bodo podložni nikomur in da hočejo železariti v svobodni Sloveniji in Jugoslaviji.

Poslej ni bilo več miru. Upor, ki je prerastel v ljudsko revolucijo, se je razplamtel od Triglava do Djevdjelije. Vsa Jugoslavija je bila eno samo bojišče. Delavci in kmetje so združno z delovno inteligenco z rama ob rami bojevali veliko bitko za narodno osvoboditev, za socialistično družbeno ureditev, katere pobudnica in organizator je bila Komunistična partija Jugoslavije. Zmagala je revolucija, čeprav drago plačana s krvjo in trpljenjem. Slovenski narod, obsojen na uničenje je bil osvobojen. Osvobojen v splošni jugoslovanski narodnoosvobodilni borbi in ljudski revoluciji z lastnimi silami.

Zmagali, ker so ta boj vodili prekaljeni borci, revolucionarji – komunisti. Jesenice so dale številne revolucionarne, voditelje narodnoosvobodilnega boja in številne borce za svobodo, med njimi dva narodna heroja.

Občinski praznik pa naj ne bi pomenil samo spomin na to zgodovinsko dejanje naših delavcev pred 35 leti, temveč tudi pogled na prehojeno pot po osvoboditvi, na katero smo lahko še posebno ponosni. Pomenil pa naj bi tudi delovni dogovor izražen v konkretnih akcijskih načrtih, kako bomo kar najbolj učinkovito uresničevali pravkar sprejeti družbeni plan razvoja občine v naslednjih petih letih.

POLLETNO POSLOVNO POROČILO NA SEJI DS ŽELEZARNE

Na 18. seji delavskega sveta Železarn, ki jo predsednik Alojz Kalan sklicuje jutri, 30. julija, bodo delegati obravnavali naslednja vprašanja: poročilo o izvajanju sklepov prejšnje seje; polletno poslovno poročilo; ugotovitve o sprejetih triindvajsetih samoupravnih sporazumih oziroma dogovorih na sestankih zborov delavcev oziroma samoupravnih delovnih skupin in na sejah delavskih svetov TOZD in DS SŽ; imenovanja: glavnega direktorja Železarn za naslednje štiritletno mandatno obdobje, v skupščino samoupravne interesne skupnosti za varstvo zraka v gorenjskih občinah, treh članov v komisijo podpisnic samoupravnega sporazuma za štipendiranje učencev in študentov občine Jesenice in pripravljalnega odbora za pripravo otvoritve nove hladne valjarne Bela.

O posameznih vprašanjih, ki jih vsebuje polletno poslovno poročilo, smo v našem glasilu že poročali (polletni proizvodni rezultati, polletno izvrševanje manjših in večjih popravil), medtem, ko polletno finančno poročilo objavljamo v posebnem sestavku danes, o ostalih pomembnejših vprašanjih pa bomo bralce obvestili v prihodnjih številkah Železarja. Polletno poslovno poročilo Železarn, bo na seji razložil glavni direktor Železarn Peter Kunc.

Na seji bodo sprejeli ugotovitvene sklepe o sprejemu naslednjih samoupravnih sporazumov oziroma dogovorov:

– Samoupravni sporazum o ustanovitvi samoupravne interesne komunale skupnosti za območje občine Jesenice;

– Samoupravni sporazum o združevanju sredstev za investicijsko – vzdrževalna dela v osnovnih šolah;

(Nadaljevanje na 2. strani)

KAKO JE ZASNOVANO NOVO SAMOUPRAVNO ORGANIZIRANJE V ŽELEZARNI

Odbor za uresničevanje ustave je na svoji 18. redni seji, ki je bila 19. 7. 1976, obravnaval osnutek novega predloga samoupravne organiziranosti, ekonomskih odnosov ter odnosov pri upravljanju z družbenimi sredstvi v železarni. Predlog so pripravile delovne skupine za organizacijsko področje, za samoupravno področje, za ekonomske odnose in odnose pri upravljanju z družbenimi sredstvi, uskladila pa ga je skupina za koordinacijo. Člani odbora so osnutek, ki bo služil kot osnova za oblikovanje samoupravnega sporazuma o združevanju dela delavcev v temeljne organizacije z nekaterimi spremembami sprejeli.

Pri tem so se odločili, da gre v javno razpravo samo v delovno skupnost Skupnih služb, ker se tukaj predlaga v primerjavi s prejšnjim osnutkom nekaj novosti. Delavci se bodo prihodnji teden na zborih po novih delih Skupnih služb izrekli o predlaganih rešitvah. Da pa bi bili z osnutkom in predvsem ekonomsko-premoženjskimi odnosi med novimi temeljnimi organizacijami v njem seznanjeni vsi delavci, bomo v štirih številkah Železarja objavili gradivo s posameznimi področji. Danes pričenjamo s skrajšanim predlogom, ki ga je pripravila delov-

na skupina za organizacijsko področje.

I. ORGANIZACIJSKO PODROČJE

1. Obstoječe stanje organiziranosti v delovni organizaciji železarne Jesenice

1.1. Po določilih temeljnega samoupravnega sporazuma o združitvi temeljnih organizacij združenega dela v delovno organizacijo žele-

(Nadaljevanje na 6. strani)

V OBČINI 103,45 V ŽELEZARNI 64,6% PREDVI- DENEGA POSOJILA ZA CESTE

Kljub temu, da je nekako družbenopolitična akcija za vpisovanje posojila za ceste v nekem zatišju, se v občini Jesenice in Železarni število vpisnikov in vpisane vsote iz tedna v teden rahlo dvigata. Nedvomno pa bi bil rezultat vpisa ob nekoliko večji družbenopolitični akciji lahko še boljši, saj bo posojilo, ki ga od sedaj naprej vpisujemo, ostalo v občini za rekonstrukcijo cest in cestnih odsekov, ki niso zajeti v srednjeročnem programu, le- teh pa ni ravno malo.

Po podatkih z dne 26. julija je v občini Jesenice vpisalo posojilo 11.248 oseb kar pomeni v tednu dni 128 novih vpisnikov, od tega pa je 185 vpisnikov tako imenovane B kategorije, to je tistih, ki vpisujejo posojilo v okviru krajevnih skupnosti, kar je 44 več kot je bilo pred tednom dni. Skupaj je bilo vpisanega 19.732.489 dinarjev ali 212.405 dinarjev več kot pri zadnjem poročanju od tega so vpisali vpisniki B kategorije 252 tisoč 300 din, kar pomeni, da je bilo v zadnjem tednu vpisano 39.000 din novega posojila v tej kategoriji vpisnikov.

V Železarni pa je do vključno 23. julija vpisalo posojilo 5.125 delavcev ali v odnosu na stalež 81,8 %, kar pomeni da je bilo v preteklem tednu 41 novih vpisnikov. Skupno je bilo vpisanega posojila v višini 8.705 tisoč 100 dinarjev ali 64,6 % predvidene vsote, oziroma v preteklem tednu nanovo 47.550 din. Najvišji odstotek vpisnikov in vpisanega posojila so dosegli v delovni skupnosti Skupne službe in sicer 91,3 % vpisnikov in 77,2 % predvidene vsote, sledi TOZD VET s 83,1 % vpisniki in 59,2 % predvidene vsote, TOZD Valjarne s 79,5 % vpisniki in 60,1 % predvidene vsote, TOZD Talilnice z 78,8 % vpisnikov in 62,3 % predvidene vsote.

Ta čas prvič zaključujemo z oblikovanjem in sprejemanjem razvojnih planov za naslednje petletno obdobje v okviru našega planskega sistema. Pred kratkim smo zaključili v samoupravnih delovnih skupinah, kot oblikah sestajanja zborov delavcev v Železarni, s potrjevanjem številnih samoupravnih sporazumov o temeljnih planov in drugih samoupravnih sporazumov in dogovorov za naslednje petletno obdobje. Čeprav to potrjevanje zaradi izredno kratkih časovnih rokov in obsežnih gradiv in končno tudi zaradi ne dovolj organiziranih razprav ni potekalo tako kot bi moralo, da bi delavci resnično lahko spoznali vse obveznosti, ki so jih s temi sporazumi sprejeli in seveda lahko izrazili tudi svoja mnenja in interese, se je to zgodilo prvič, kar pomeni novo kvaliteto v našem samoupravnem razvoju pri uresničevanju ustavnih določil.

Najbrž bi bilo pri sprejemanju samoupravnih sporazumov o temeljnih planov in združevanju sredstev za različne razvojne namene marsikaj povedati. V večini primerov smo lahko v teh dokumentih prebrali: ... za modernizacijo in povečanje kapacitet, kar je nedvomno naš skupni interes. Mnogo manj pa je bilo besed o tem, kaj in kako bodo različne interesne skupnosti, na primer elektro-energetiko, razvoj cest, luških zmogljivosti, železniških zmogljivosti, razvoja PTT prometa in druge, same prispevale k temu razvoju, ker se nekatere od teh včasih obnašajo zelo nestabilizacijsko in neracionalno. Seveda dogovori in sporazumi obvezujejo tudi interesne skupnosti, da uresničujejo skupne interese in cilje, kako racionalno in stabilizacijsko pa to uresničujejo, kajti praksa nas opozarja tudi na ne dovolj načrtno in nesmotrno delo, neizkoriščenost vseh kapacitet in podobno, pa je stvar interesnih skupnosti samih oziroma delegatov, ki v teh skupnostih zastopajo interese delavcev, ki so potrjevali samoupravne sporazume in dogovore. To z drugimi besedami pomeni, da gre za obojestranske odgovornosti tistih, ki finančno prispevajo k razvoju teh dejavnosti.

Nemalokrat v preteklosti smo bili namreč priče primerov, ko se je utemljevalo, da določenih razvojnih nalog ni bilo moč opraviti, ker je zmanjkalo sredstev. Zelo redko pa smo ob tem slišali, kako gospodarno in načrtno so bila ta sredstva porabljena, še manj pa, kako se modernizirane in povečane kapacitete koristijo. V tem pogledu je nedvomno izrednega pomena razvijanje in utrjevanje delegatskega sistema in delegatskih razmerij oziroma odgovornosti delegatov do svoje baze. V vseh teh skupnostih s katerimi smo podpisali samoupravne sporazume in dogovore imamo svoje delegate, ki bodo morali zastopati interese svojih volilcev oziroma delavcev, ki so jih izvolili in ki združujejo sredstva za uresničevanje skupnih interesov in ciljev v tem smislu, da bodo zahtevali racionalno in stabilizacijsko obnašanje skupnosti, ki združujejo sredstva združenega dela.

NEIZVRŠEVANJE SPREJETIH OBVEZNOSTI IZ SAMOUPRAVNIH SPORAZUMOV IN DOGOVOROV O TEMELJH PLANOV, BISTVENO OGROŽA URESNIČEVANJE SKUPNIH INTERESOV IN CILJEV

Osnutek zakona o združenem delu na podlagi ustavnih izhodišč v 18. členu opredeljuje: »Delavci v temeljni organizaciji in drugih organizacijah združenega dela, samoupravnih interesnih skupnostih in drugih samoupravnih organizacijah in skupnostih imajo pravico in dolžnost, da planirajo družbeni in materialni razvoj svojih organizacij in skupnosti. S planiranjem usklajujejo delavci odnose v družbeni reprodukciji, zlasti pa odnose pri pridobivanju dohodka, razpolaganju z dohodkom in uporabi sredstev ter določanje pogojev za razvoj materialne osnove dela ter zadovoljevanje osebnih, skupnih in splošnih družbenih potreb.

Pravico in dolžnost planiranja uresničujejo delavci tako, da samostojno sprejemajo plane v temeljnih organizacijah in sklepajo samoupravne sporazume o temeljnih planov samoupravnih organizacij in skupnosti, v katerih določajo osnovne interese in cilje v družbeni reprodukciji ter urejajo medsebojne pravice, obveznosti in odgovornosti; da sprejemajo skupne plane v delovni organizaciji in drugih samoupravnih organizacijah in skupnostih v skladu s prevzetimi obveznostmi in da ukrepajo, kar je treba za uresničevanje omenjenih planov.

Pravico in dolžnost planiranja uresničujejo delavci tudi tako, da se udeležujejo sklepanja dogovorov o temeljnih planov družbenopolitičnih skupnosti.

Delavci morajo pri sprejemanju planov organizacij združenega dela spoštovati sprejete obveznosti iz sklenjenih samoupravnih sporazumov in dogovorov o temeljnih planov ter ustrezno ukrepati za njihovo izvajanje. Če organizacija združenega dela pri sprejemanju plana ali izvajanju ukrepov za njegovo realizacijo ne spoštujejo sprejetih obveznosti iz samoupravnih sporazumov in dogovorov o temeljnih planov in s tem bistveno ogrozijo uresničitev določenih skupnih interesov in ciljev, stabilnost gospodarstva ali enakopravnost delavcev pri delu in pridobivanju dohodka, mora skupščina družbenopolitične skupnosti nastopiti nasproti takšni organizaciji združenega dela z zakonskimi ukrepi.

Iz teh določil torej izhaja obojestranska obveznost in odgovornost, to je v našem obravnavanem primeru tistih, ki združujejo sredstva kot tistih, ki ta sredstva uporabljajo za uresničevanje določenih skupnih interesov in ciljev. Iz tega seveda izhajajo tudi obveznosti in odgovornosti v pogledu stabilizacijskih prizadevanj in racionalnega ter gospodarnega trošenja s sporazumi in dogovori zbranih sredstev. Ko smo med stavki zapisali tudi primere dosedanje prakse, to je negospodarnega in nestabilizacijskega ponašanja pri koristenju združenih sredstev, smo hoteli le poudariti, da je to tudi bistveno ogrožanje uresničevanja določenih skupnih interesov in ciljev. Takih primerov pa bi v svoji neposredni bližini lahko navedli več. Tako negospodarno, lahko bi tudi rekli nestabilizacijsko ponašanje lahko vidimo pri rekonstrukciji ceste skozi Jesenice, pri gradnji toplovođa in urejanju Plavža, v nekaterih interesnih skupnostih pa tudi drugje. V osnutku zakona je tudi razvidno, da bi morala v zvezi s takimi primeri ukrepati skupščina družbenopolitične skupnosti, verjetno pa bomo čakali na dokončen sprejem zakona!

ZA OBČINSKI PRAZNIK NOV DOM ZA DELAVCE ŽELEZARNE

Z novim domom oziroma blokom za delavce Železarn, ki stoji med železarskim izobraževalnim centrom in kadrovskim domom, ki ga bodo te dni prevzeli od izvajalcev del, bo Železarna pridobila 156 novih ležišč in bo tako skupaj imela 712 ležišč v sedmih domovih za samske delavce oziroma delavce, ki živijo ločeni od svojih družin.

Tako je uresničena pobuda za povečanje domskih kapacitet, ki je prišla iz TOZD Talilnice, ki je imela pred časom največjo fluktuacijo delavcev in ki so jo podprle vse TOZD in delovna skupnost Skupne službe. V zadnjih dveh letih so bolj ali manj tudi izboljšani življenjski pogoji v ostalih domovih in je Železarna v novogradnjo in adaptacije od leta 1974 do danes vložila okrog 30 milijonov dinarjev.

Ob ponovni pripojitvi gostinske enote Železar k Železarni v letu 1973, so bili samski domovi oziroma pogoji bivanja v njih izredno slabem stanju. Objektivno ni bilo mogoče več narediti, kot z manjšimi vlaganji tekoče vzdrževati domove. To vprašanje je po letu 1973 aktualiziralo povečano zaposlovanje v Železarni, predvsem pa močna fluktuacija, ker je prevladovalo mnenje, da je eden izmed pogojev, poleg izboljševanja delovnih pogojev, večje gospodarske stabilnosti Železarn in podobno, tudi izboljševanje življenjskih pogojev samskih delavcev in delavk, ki živijo ločeno od svojih družin.

Ker je med najbolj problematične sodil dom na Plavžu, ki je pred adaptacijo imel 181 ležišč v sobah z več posteljami, je bil ta dom prvi deležen večjih adaptacijskih posegov. Adaptacije so se lotili po etažah, ker je večina delavcev v času adaptacije ostala v domu in so tačas živeli v težkih pogojih. Sedaj je dom preurejen, sobe so opremljene za dva delavca, dom pa ima tudi Trim kabinet, klubske protore in delilnico hrane z jedilnico ter skupne sanitarije. Seveda pa se je s to izboljšavo zmogljivost doma zmanjšala na 160 postelj.

Z minimalnimi sredstvi je Železarna v letu 1973 pridobila 40 novih ležišč v bivšem internatu na Cesti železarjev, nekatere izboljšave in zamenjava opreme pa so bile opravljene tudi v domu na Delavski cesti (bivši »puščencima«), kjer je 42 postelj. Manjše adaptacije so bile narejene tudi v kadrovskega domu, ki ima 124 ležišč in sicer so bili iz sob odstranjeni umivalniki ter narejeni skupni sanitarni prostori.

Poleg teh domov ima Železarna na voljo za samske delavce še dom Sava (pri internatu) z 68 ležišči in dom na Koroški Bili s 122 ležišči.

Nov dom, ki ga bodo te dni prevzeli od izvajalcev del in ki bo predvidoma vseljiv konec avgusta ima 78 dvoposteljskih sob s kopalnicami in sanitarijami. Vsako nadstropje ima tudi svojo čajno kuhinjo, kjer si bodo delavci lahko sami pripravljali manjše jedi. Dom ima tudi Trim kabinet, klubske prostore s TV sprejemniki in šahovnicami ter sprejemni prostor za svoje oziroma goste. Vse sobe so opremljene s sobofoni in bo vratar lahko posamezne delavce klical iz svoje vrataške lože.

Z dograditvijo tega doma oziroma bloka za samske delavce in delavce, ki živijo ločeno od svojih družin, je

Železarna zaključila z izgradnjo samskih domov za daljše obdobje. Začenja se obdobje ustaljenega zaposlovanja v Železarni, saj je v prihodnjih petih letih predvidena rast zaposlenosti le za en odstotek in še to predvsem z naravnim prirastkom. Seveda pa je to tudi pogojeno s pomembnim upadanjem čiste fluktuacije v Železarni (brez upokoencev in odhodi v JLA) saj se je fluktuacija znižala od 852 delavcev ali 14,7 % v letu 1970 na 422 delavcev ali 6,8 % v letu 1975, letos pa je predvidena izpod 400 delavcev. Na tako ugodno gibanje je seveda vplivalo več dejavnikov, poleg boljših delovnih pogojev v Železarni, trdnjega gospodarskega položaja Železarn, boljših življenjskih pogojev, kamor sodijo poleg družinskih stanovanj tudi stanovanja za samske delavce oziroma delavce, ki živijo ločeni od svojih družin in drugih pogojev. Pri tem velja poudariti, da je zelo zmanjšana fluktuacija ravno v najtežjih obra-

tih kot so plavž, martinarna, SM jeklarna in elektrojeklarna.

Pri vsem tem je ena od osnovnih nalog naslednjega obdobja, samoupravno organiziranje delavcev v teh domovih, pri čemer so bili prvi rezultati doseženi že v domu na Plavžu. Taka samoupravna organiziranost ne bo samo spreminjala odnosa stanovanjcev doma do doma in opreme, temveč postopno vplivala, da bodo delavci sami prevzemali nekatera dela v domu, kot na primer pospravljanje sob in podobno, s čimer bi lahko vplivali na zmanjšanje regresa Železarn za stanovanjce v teh domovih. Trenutno je v teh domovih zaposlenih 38 oseb, to je vratarjev, in sobaric, kar pomeni precejšno režijo. Seveda pa ima samoupravno organiziranje delavcev v domovih tudi večji družbenopolitični pomen, delavci naj bi postopno sami gospodarili z zaupano družbeno lastnino.

V naslednjem obdobju bo pozornost Železarn veljala urejanju in izboljševanju pogojev v kantinah in samopostrežni restavraciji. Vse skupaj pa pomeni pomemben prispevek Železarn h kultiviranju delovnih in življenjskih pogojev delavcev.

V TOZD VALJARNE LETOS NOVATORJI USTVARILI ŽE PREKO 6 MILIJ. DIN

Komisija za oceno tehničnih izboljšav in nagrajevanje prizadevnih in uspešnih iznajditeljev, novatorjev, racionalizatorjev in avtorjev tehničnih izboljšav pri štirih DS TOZD so letos, v drugem letu inventivne dejavnosti in zaštite industrijske lastnine, še bolj povečale svojo aktivnost kot v dosedanjih letih in lani v prvem letu inventivne dejavnosti. Med najbolj prizadevnimi je komisija pri DS TOZD Valjarne pod vodstvom dosedanjega, žal prerano umrlega Ludvika Pagona, katerega je nasledil Mirko Zupan iz obrata Javornik I.

Komisija za novatorstvo in racionalizacijo pri DS TOZD Valjarne je imela letos prvo sejo 20. februarja, na kateri so pozitivno ocenili šest v zadnjem času v proizvodni proces uvedenih izboljševalnih predlogov in prizadevnim ter uspešnim avtorjem za ustvarjene prihranke in koristi v višini 2.833.284,00 din priznali in izplačali 85.279,00 din rent, odškodnin in akontacij, kar znaša okrog tri odstotke ustvarjenih prihrankov in koristi v enem letu.

Komisija za novatorstvo in racionalizacijo v TOZD Valjarne je pod vodstvom novega predsednika Mirka Zupana imela v torek, 20. julija svojo drugo letošnjo sejo. Komisija je na tej ocenjevalni seji obravnavala sedem v zadnjem času v proizvodnjo uvedenih inovacij in prizadevnim ter uspešnim avtorjem teh izboljšav za ustvarjene prihranke in koristi v višini preko 3.000.000,00 din, priznali in odobrili štiri rente, eno prvo odškodnino in dve spodbudni akontaciji v skupni višini 54.825,00 din. Na dveh letošnjih ocenjevalnih sejah so torej dobili iznajditelji, novatorji in racionalizatorji za svoje dosežke v valjarstvu 104.104 din na osnovi knjigovodsko in računovodsko izračunanih prihrankov in koristi, ki daleč pre-

segajo 6 milijonov din. Avtorjem odlične tehnične inovacije šteje 2039 »nov način mazanja navijalnih bobnov v valjarni štekel Bela Branku Iskra, Janezu Smoleju in Jožetu Pernetu je bila priznana in izplačana tretja, zadnja renta v višini 4.936,00 din.

Štirim avtorjem izboljševalnega predloga št. 2113 in sicer Alojzu Mestku, Janezu Tancarju, Marjanu Azmanu in Petru Klofutarju (predelava napenjalcev na vlečnem aparatu TRS 180), je bila priznana in odobrena tretja zadnja letna renta na osnovi ustvarjenega prihranka 49.349,00 din v višini 2.216,00 din.

Trije avtorji iz livarne: Jože Osvald, Stanko Podobnik in Matevž Klinar so uspešno uvedli v proizvodnjo nove valje za potrebe valjarne štekel. S to tehnološko izboljšavo so letno prihranili v tej valjarni 649.930 dinarjev. Na osnovi ekonomskih in računovodskih izračunov, so jim člani komisije priznali tretjo letno rento v višini 16.378,00 din.

Nazifu Ljuta in Zdravku Črvu je bila za letni prihranek v višini 1.172.237,00 din za uspešno tehnično izboljšavo št. 2143 (nov način valjanja asortimenta iz proge profila 34 mm na progo profila 450 mm) priznana in odobrena druga zadnja letna renta v višini 11.832,00 din, katero si prizadevna in uspešna avtorja delita v razmerju 50:50. Ker pa izboljšava izkazuje še velike koristi in prihranke v pogledu večje vrednosti dela, da so bili člani komisije enotnega mnenja, da se izračunana renta poveča na skupno 14.000 dinarjev.

Anton Burja, Ivan Mežnarc in Oto Markun iz mehanične delavnice Jesenice, so uspešno izvedli tehnično izboljšavo št. 2235 (nova tehnologija izdelave gredi za Bronx škarje za linijo rezanja). S to odlično novo tehnologijo so avtorji letno prihranili in ustvarili odškodnino v višini 8.295,00 din.

Zelo uspešnim štirim avtorjem valjavcem in elektro vzdrževalcem iz valjarne Bela Martinu Brumatu, Valentinu Markežu, Vladimirju Senčarju in Avgustu Novšaku je bila za njihovo tehnično izboljšavo priznana akontacija v višini 6.000,00 dinarjev (4 x 1.500,00). Avtorji so teoretično rešili izboljševalni predlog št. 2235 (sprememba stopenjske v zvezno regulacijo hitrosti valjanja na valjenem ogrođu štekel v obratu valjarne Bela).

Viktorju Žanu, strugarju specialistu iz oddelka KOP na Javorniku je bila priznana in odobrena akontacija v višini 3.000,00 din za številne originalne izboljšave pri izdelavi posebnih vulkan tesnil za potrebe valjarn.

Vsem to pot nagrajenim avtorjem iskreno čestitamo k priznanju in izplačanim rentom, odškodninam in akontacijam, ki naj bodo njim kakor tudi vsem ostalim v spodbudo za še aktivnejše vključevanje v inventivno delo.

POLLETNO POSLOVNO ...

(Nadaljevanje s 1. strani)

— Pogodbo o postavitvi TV pretvornika in opreme za drugi TV program;

— Družbeni dogovor o osnovah srednjeročnega razvoja občine Jesenice;

— Samoupravni sporazum o temeljnih plana raziskovalne dejavnosti v Sloveniji za obdobje 1976–1980;

— Samoupravni sporazum o temeljnih plana izobraževalne skupnosti za obdobje 1976–1980 v občini Jesenice;

— Samoupravni sporazum o srednjeročnem razvoju otroškega varstva za obdobje 1976–1980 v občini Jesenice;

— Samoupravni sporazum o temeljnih plana razvoja kulturne skupnosti za obdobje 1976–1980 v občini Jesenice;

— Samoupravni sporazum o osnovah plana telesnokulturne skupnosti v občini Jesenice za obdobje 1976–1980;

— Samoupravni sporazum o planu zdravstvenega varstva za obdobje 1976–1980;

— Samoupravni sporazum o osnovah plana samoupravne stanovanjske skupnosti v občini Jesenice za obdobje 1976–1980;

— Dogovor o osnovah srednjeročnega plana krajevnih skupnosti;

— Samoupravni sporazum o ustanovitvi samoupravne interesne skupnosti za varstvo zraka v gorenjskih občinah;

— Dogovor o temeljnih družbenega plana SR Slovenije za obdobje 1976–1980;

— Samoupravni sporazum o združevanju sredstev za financiranje graditve objektov po samoupravnem planu razvoja elektroenergetike za obdobje 1976–1980 v SR Sloveniji;

— Samoupravni sporazum o urejanju medsebojnih odnosov na področju razvoja proizvodnje in porabe premoga v obdobju 1976–1980;

— Samoupravni sporazum o temeljnih planov samoupravne interesne skupnosti za nafto in plin v SR Sloveniji za obdobje 1976–1980;

— Samoupravni sporazum o temeljnih samoupravnega plana razvoja železniških zmogljivosti za obdobje 1976–1980;

— Samoupravni sporazum o temeljnih plana razvoja magistralnih cest v SR Sloveniji za obdobje 1976–1980;

— Samoupravni sporazum o temeljnih samoupravnega plana razvoja luških zmogljivosti za obdobje 1976–1980;

— Samoupravni sporazum o temeljnih plana razvoja PTT prometa v SR Sloveniji za obdobje 1976 do 1980;

— Samoupravni sporazum o financiranju krajevnih skupnosti.

Ker je preteklo štiriletno mandatno obdobje sedanjemu glavnemu direktorju, je razpisna komisija v

(Nadaljevanje na 5. strani)

je l
pre
kor
veli
kol
ker
ods
ki t
kon
nov
joči
tegi
seži

G
prve
vedl
pom
proi
skih
nap
neki
prot
V s
gled
vožs
so t
opre
obč
meh
dela
delu
situ
zakl
obje
kisl
skih
vide
to z
vaja
bena
vale
jekt
obje
dela
RTA
Ti

plan
bo j
četk
H g
razn
itd.
ranj
nih
200
dela
v gla
obrt
Ze

valja
okol
del
teku
toju
poda
valja
regei
valja
ljarr
Pozr
vizoi
ureje
Na
velik
hlad
doka
pom
saj
dela
na s
posa
titar
izkus
pri t
M
dobra
elekt
pred
je s
dela
sile,
manj
cijsk
taža
13 n
Med
mehl
kriti
roke
prav
neza
loške
trako
pome
valec
ni ra
Tu
pripr
na p
preni
stroj
povij
balaž
se tu
za ra
konč
niti
doko
zervi
Bela
spad
napr
nih n
svetl
V
bna
V sp
ko se
meha
krat
pome

Z GRADBIŠČA NOVE HLADNE VALJARNE

Trideset mesecev izgradnje hladne valjarne je za nami. V tem času je bilo narejenega zelo veliko. Zrasla je moderna tovarna, ki je tik pred dovršitvijo. Preostaja nam še nekaj mesecev, da postopno končamo dela, pričnemo s poizkusno proizvodnjo in tako zaključimo veliko nalogo, ki jo je imela grupa za izgradnjo skupaj s celotnim kolektivom Železarn. Prav to zadnje obdobje pa bo verjetno najtežje, ker se bo vsak dan bil boj s tehniko in časom. Vsaka napaka, vsako odstopanje od dogovorjenih nalog in terminov bo povzročilo zamudo, ki tudi z boljšim delom ne bo mogoče več nadoknaditi. Seveda pa po končani izgradnji ne bo teklo vse samo po sebi, ampak se bo pričel nov boj za čim hitrejšo doseganje planirane proizvodnje. Vsi sodelujoči iz operativne grupe, bodoči vzdrževalci in proizvodni delavci, se tega zavedajo in poizkušajo storiti vse, da bodo ti cilji čimprej dosegani.

STANJE IZGRADNJE

Gradbena dela, ki tečejo že od prvega trenutka izgradnje, so še vedno v polnem razmahu. Najpomembnejša dela so na temeljih proizvodnih, pomožnih in energetskih naprav. Temelji proizvodnih naprav so praktično gotovi, razen nekaj manjših delov. Pri tem so še problematični tlaki okoli naprav. V splošnem so gradbena podjetja, glede na situacijo, ko niso imela pravočasno kompletnih projektov in ko so bili pogoji dela slabi, dela dobro opravila. Pripombo bi imeli le na občasno pomanjkanje delovne sile in mehanizacije. Podobno so izvajala dela ostala podjetja. Trenutno je v delu vodikarna, kjer je nekaj slabša situacija pri prekrivanju strehe in zaključevanju zidarskih del. Tudi objekt regeneracije in skladišča kislin še nima izdelanih protikislinskih oblog, čeprav bi glede na predvideno testiranje naprav moralo biti to že izvršeno. Pri tem kasnijo izvajalci del. Zaključena so tudi gradbena dela na butanskem uparjevalcu in na ostalih energetskih objektih. Močno pospešujemo dela na objektih OTK, pisarnah za vodikarne delavce, sanitarijah in delavnicah RTA.

Tudi tlaki v halah so v prvem planu. Čim hitrejši zaključek teh del bo prispeval k normalnejšemu pričetku proizvodnje v hladni valjarni. H gradbenim delom spadajo tudi razne konstrukcije, ograje, prekritja itd. Pri zaključevanju in kompletiranju naprav bo poleg glavnih nosilnih konstrukcij vgrajeno še okoli 200 ton materiala. To je ogromno dela, ki ga je potrebno opravljati v glavnem brez detajlnih načrtov na obrtniški način.

Zaključevanje izgradnje hladne valjarne pomeni tudi urejanje okolice. Ves zahodni in delno severni del okolice je že urejen, v polnem teku pa so dela na vzhodnem platu. Tu bo narejena cesta kot podaljšek ceste na južnem platuju valjarni Bela, tir in cesta ob objektu regeneracije ter vhodi v obrate valjarne žice, strugarne valjev, valjarne štelek in v hladno valjarno. Pozneje bodo odstranjeni tudi vizorični objekti pred aneksom in urejene zelenice.

Na žalost še vedno predstavlja velik problem streha na halah hladne valjarne. Podjetje Palk jo dokončuje in popravila že od pomladi. Delo napreduje zelo počasi, saj je na gradbišču le po nekaj delavcev. Situacija je zelo neprijetna, saj v času deževja še vedno na posameznih mestih teče na že montirane naprave. Kljub mnogim poizkusom vodstva projekta, se delo pri tem podjetju ni izboljšalo.

Montaža naprav teče sorazmerno dobro. Predvsem strojna montaža in električne instalacije tesno sledita predhodnim delom. Nekaj več težav je s strojnimi instalacijami, kjer so dela odprta, pa ni dovolj delovne sile, pojavlja pa se včasih tudi pomanjkanje nepredvidenega instalacijskega materiala. V celoti je montaža gotova preko 85 %, pri tem je 13 naprav od 18 gotovih 95-100 %. Med temi je tudi lužilna linija za mehke trakove, ki je bila najbolj kritična in nam je uspelo zadnje roke celo skrajšati. Od ostalih naprav ostaja le montaža vodikarne nezačeta, kar bo povzročilo tehnološke težave pri proizvodnji dinamov. Med gotovimi napravami so pomembni tudi butanski uparjevalec, dušikov kompresor in primarni razvod.

Tudi za nekatere druge naprave se pripravlja montaža. To je predvsem na področju adjustaže, kamor bosta prenešana brusilni stroj in natezni stroj z Javornika, urejanje mize za povijanje kolobarjev, priprava embalaže za odpremo itd. Pripravlja se tudi načrti in iščejo izvajalci del za razne podstavke v medfaznih in končnih skladiščih materiala. Omeniti je treba, da je že v veliki meri dokončano regalno skladišče za rezervne dele za področje valjarni Bela. K zaključevanju montaže spada tudi antikorozijska zaščita naprav, izdelava potrebnih opozorilnih napisov, instaliranje lokalne razsvetljave, ventilacije itd.

V zadnjem času najbolj pomembna aktivnost je testiranje naprav. V splošnem pri hradnem testiranju, ko se preizkuša delovanje elektro in mehanskih delov naprav, ni zaenkrat večjih težav, razen občasnega pomanjkanja nadomstnih delov. Pri

tem se dosedaj še niso preizkušale žarilne peči in nekatere druge bolj komplicirane naprave. Drugi del testiranja — tehnološko testiranje — pa povzroča nekaj več težav, saj se dela že z materialom. Tu so prisotni razni faktorji od kvalitete materiala, naravnosti naprav do znanja upravljalcev naprav.

Od tehnoloških naprav, ki so potrebne za proizvodnjo mehkih hladno valjanih trakov so že tehnološko testirane previjalna linija, transporter, brusilni stroj za valje Sendzimir ogrodja in linija za pravo kolobarjev z nekaj težavami pri varjenju trakov. Sendzimir ogrodje pa je na začetku testa. Na dresirnem ogrodju je hladno testiranje prekinjeno zaradi okvare na reduktorju navijalca, zato je preloženo tudi tehnološko testiranje. Pričeli se je hladni test na lužilni liniji za mehke HVT in delo dobro napreduje. Predvidoma v prvem tednu avgusta se bo pričelo tudi sušenje peči. Pričeti bi se že moral tudi hladni test in nato sušenje zvonastih peči, pa je zaradi poznejšega prihoda ameriškega strokovnjaka in slabe kvalitete obzidave baz peči, to preloženo na drugi teden avgusta. Hladni test je pred zaključkom tudi na krožnih škarjah za mehke in nerjavne HVT. Na objektu regeneracije, bi se hladni test moral pričeti v tem tednu, toda zaradi nedokončane obzidave, ki jo prepočasi izvajajo podjetje Vatrostalna, je test preložen na drugo polovico avgusta. Zelo pomembno je tudi, da so uspešno testirani primarni energetski vodi, da dušikov kompresor že deluje, v tem tednu pa je bil zagnan tudi butanski uparjevalec. Tako bodo poleg hladilne vode in komprimiranega zraka tudi ostali energetski mediji na razpolago za sušenje peči in ostalo testiranje. Od ostalih naprav naj omenimo, da se je pričel hladni test tudi na delu razogledne linije v tem tednu pa se bo pričel tudi na brusilnem stroju za valje dresirnega ogrodja. Tako preostanejo za test še štiri naprave, ki so potrebne za proizvodnjo nerjavnih HVT ter vodikarna in regeneracija z nevtralizacijo.

Poleg vseh opisanih del pri izgradnji hladne valjarne, pa ima operativna grupa še zelo zahtevno nalogo

in sicer preskrbeti še nekaj manjkajočih soglasij in dovoljenj, predvsem pa pripraviti vse potrebno za preglede in prevzeme naprav pred poizkusnim obratovanjem ter pripraviti vse potrebno za kolavdacijo objektov. Skratka, grupo čaka v naslednjem obdobju še zelo veliko dela. Pri tem pa pričakuje polno pomoč tudi od ostalih bolj ali manj odgovornih iz ostalih TOZD ali sektorjev.

ZAČETEK PROIZVODNJE

Pripravljalna dela za začetek proizvodnje so zelo obsežna in komplicirana in čisto zelo otežkočena. Kot najpomembnejše tekoče naloge naj omenimo: kadrovanje delovne sile, nabava pomožnega materiala in orodij ter izdelava interne dokumentacije. Najbolj kritična je nabava pomožnega materiala in orodij, ki jih že v času testiranja nujno rabimo. Težave, ki nastopajo pri tem so večinoma posledica restrikcije uvoza in dolgega čakanja na uvozna dovoljenja, deloma pa so tudi interne, saj uvozni oddelek zaradi velikega števila postavk, ki jih je treba uvoziti nima natančnega pregleda nad situacijo. Kadrovska problematika je samo na trenutek kritična predvsem takrat, kadar je treba nujno prepisati kakšnega sodelavca. Skušamo sicer terminsko slediti prehodu delavcev iz drugih obratov po planu, ki je izdelan v začetku leta. Vendar nenadne situacije včasih zahtevajo neplaniran prepis, ki ga sezona dopustov dela še bolj kritičnega.

V skladu s postopnim zaključevanjem montaže in testiranjem opreme, se tudi proizvodna skupina drži postavljenih rokov, glede postopnega začenja poizkusne proizvodnje. Lahko rečemo, da je že osvojen rokovanje za linijo za pripravo kolobarjev. Osvojena je tehnologija varjenja trakov za globoki vlek. V avgustu pričakujemo prihod specialista firme Armco za valjanje. Do takrat bo opravljeno tudi testiranje Sendzimir ogrodja in pričuevanje posadk bo lahko normalno steklo, tako, da se bo poizkusna proizvodnja začela v planiranem roku.

Samoupravna organiziranost obrata se odvija po predvidenem programu. V najkrajšem času bodo ustanovljene štiri samoupravne delovne skupine ob že eni obstoječi. Tudi priprave za organe samoupravljanja in delovanje političnih organizacij bodoče TOZD so v polnem teku. Aktivno že deluje osnovna organizacija ZK z 19 člani.

S strani skupine odgovorne za proizvodnjo lahko ugotovimo, da se zaključujejo priprave in da bo poizkusna proizvodnja lahko začela čim bodo naprave predane po uspešno opravljenem testiranju.

NOV OSNUTEK PRAVILNIKA O PODELITVI NAGRADE »NOVATOR LETA« V RAZPRAVI

Delavskim svetom TOZD in Skupnih služb je bil dan v razpravo osnutek pravilnika o podelitvi nagrade »novator leta«. V utemeljitvi je namreč navedeno, da obstoječi samoupravni sporazum o podelitvi nagrade novator leta ni veljaven, zaradi nezakonitega postopka pri sprejemu.

Samoupravni sporazum o podelitvi te nagrade namreč ni bil sprejet skladno z določili naših interesnih samoupravnih aktov. Navedeno je, da je bilo takšno stališče družbenega pravobranilca samoupravljanja vzrok, da se v železarni letos ta nagrada še ni podelila. Sam pa menim, da je osnovni vzrok v tem, da samoupravni sporazum ni bil samoupravno sprejet. Slabo je le to, da je to moral ugotoviti šele družbeni pravobranilec samoupravljanja, čeprav imamo v Železarni razmeroma dovolj razvito samoupravljanje.

Poglejmo v čem je bistvena razlika med predloženim osnutkom pravilnika in prejšnjim samoupravnim sporazumom. Predvsem je ta razlika v nazivu, pri čemer se sprašujem, ali je prav, da sprejememo samo pravilnik, čeprav gre tu za odločanje o dohodku, sicer razmeroma majhnem delu osebnega dohodka. Po veljavnih aktih o razpolaganju z dohodkom lahko odločamo neposredno in je naziv samoupravni sporazum po tem načelu veliko bolj ustrezen.

V posameznih členih pa se osnutek pravilnika razlikuje od prejšnjega. V členu 2 je bistvena razlika v tem, da osnutek predvideva, da o izbiri kandidata odloča zato posebej imenovana komisija, ne pa, kot je bilo to v samoupravnem sporazumu, da o tem odloča odbor za raziskave, izume in racionalizacije pri DS Železarn. Komisijo predlaga izvršni odbor konference osnovnih organizacij sindikata Železarn, imenuje jo pa DS Železarn.

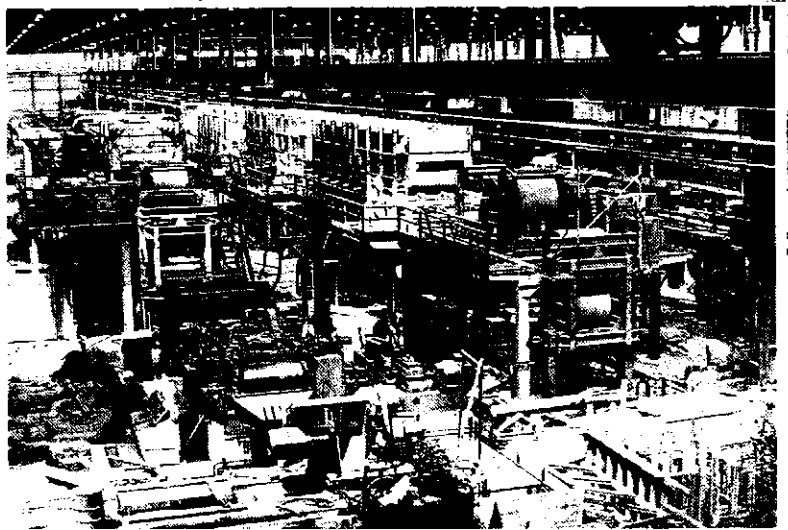
Člen 6 pa ima poleg tega, da komisija zamenja odbor, še nekatere spremembe in sicer je pod točko pet, zajet prejšnji člen 7 in je nekoliko bolj jasno opredeljen.

Popolnoma nov pa je v predlogu osnutka pravilnika člen 7, ki daje več poudarka na minulo delo in še to samo v primeru, če nastopi več avtorjev z enako višino najvišjih prihrankov. V tem primeru ima prednost tisti, ki je na ta prihranke ustvaril z večjim številom realiziranih tehničnih izboljšav v preteklih petih letih.

Posebno pomembno pa je člen 8 predlaganega osnutka ki pravi, da se spremembe sprejetega pravilnika lahko izvedejo samo na osnovi predhodne razprave v družbenopolitičnih organizacijah železarn Jesenice.

Brez dvoma je že velika prednost tega osnutka pravilnika v tem, da je bil že v predhodni razpravi v širšem krogu oziroma je rezultat širše razprave zainteresiranih.

Ob sklepu le še to. Dobili smo nov pravilnik in bomo potem po njem tudi delali. Postavlja pa se vprašanje, kdo bo odgovarjal za to, da je bil prejšnji samoupravni sporazum nezakonito sprejet. Pa ne samo to, že itak nepravilno sprejeti samoupravni dogovor je bil v lanskem letu kršen in so bili posamezni delavski sveti TOZD izigrani. Ali ni zavajanje samoupravnih organov hujša kršitev delovnih dolžnosti. Tudi o tem bi morali spregovoriti na sejah delavskih svetov TOZD, zahtevati, da naj se tiste, ki so to zakrivilo kaznuje. Stane Torkar

Lužilno — žarilna linija v novi hladni valjarni

OBVESTILA KOLEKTIVU — OBVESTILA KO

DEŽURNI ZA VZDRŽEVANJE V ŽELEZARNI

DATUM:	DNEVNI:	NOČNI:
PONEDELJEK — 2. 8.	KRAPEŽ BERTI	ERZEN STANE
TOREK — 3. 8.	VARL ALOJZ	PRAPROTNIK NIKO
SREDA — 4. 8.	BAK DUŠAN	BURJA ANTON, ml.
ČETRTEK — 5. 8.	NOVAK FRANC	ROZMAN JANEZ
PETEK — 6. 8.	PETERNEL JANEZ	GMAJNAR JANEZ
SOBOTA — 7. 8.	TORKAR STANE	KAVČIČ IVAN
NEDELJA — 8. 8.	DROLC MARJAN	ARNEŽ FRANC

Telefon dežurnega za vzdrževanje v Železarni je: 358
vezni telefon je: 410

Na redne delovne dni dela dežurni od 14.00 do 18.00 ure
nočni pa od 18.00 do 6.00 ure

Na proste sobote, nedelje in praznike dela: od 6. do 18.00 ure
dnevni dežurni od 18.00 do 6.00 ure
nočni pa

Predaja poslov se izvede v sobi tajništva vzdrževanja št. 5 v upravni zgradbi TOZD-VET.

SLUŽBA OBRATNE AMBULANTE

V dneh od 2. do 7. avgusta bosta delali naslednji obratni ambulanti:
dopoldan: IV. obratna ambulanta
popoldan: II. obratna ambulanta
V soboto, 7. avgusta samo dopoldan IV. obratna ambulanta.

V zobni ambulanti bo delala I. zobna ambulanta samo popoldan. V soboto, 7. avgusta zobna ambulanta ne dela.

Ordinacijski čas dopoldan od 6.30 do 14. ure, popoldan od 13. do 19.30. V soboto, samo dopoldan od 6.30 do 13. ure.

Pripis: V juliju in avgustu bosta delali po ena obratna ambulanta in naj zato sodelavci iščejo zdravstveno pomoč v nujnih primerih. Prav tako ne bo v dneh od 2. do 14. avgusta delala II. zobna ambulanta.

V PONEDELJEK IN TOREK ZBORI DELAVCEV V SKUPNIH SLUŽBAH

Za prihodnji teden sklicujem zbor delavcev delovne skupnosti skupnih služb, na katerem bomo glasovali o predlogu nove samoupravne organiziranosti skupnih služb:

V PONEDELJEK, 2. 8. 1976 ob 6. uri samoupravne delovne skupine SEO, TKR in novogradnje;

V PONEDELJEK, 2. 8. 1976 ob 12.30 samoupravne delovne skupine nabava, prodaja in PRS;

V TOREK, 3. 8. 1976 ob 6. uri samoupravne delovne skupine družbena prehrana;

V TOREK, 3. 8. 1976 ob 12.30 samoupravne delovne skupine kadrovskega sektorja in sekretariata.

Vsi sestanki samoupravnih delovnih skupin bodo pri Jelenu.

Predsednik delavskega sveta skupnih služb:
Martin ŠKETA, dipl. ing.

OBVESTILO

Železarna Jesenice sprejme štiri delavce — upokojece za določen čas, za delovno mesto ČUVAJ V NOvem SAMSKEM DOMU

Delo bo trajalo od prevzema doma do vselitve.

Delo je vezano tudi na nočno izmeno.

Interesenti naj se takoj zgledajo na sprejemnem oddelku kadrovskega sektorja, soba 3.

JUBILANTI 50-LETNIKI

V mesecu avgustu bodo praznovali 50-let svojega življenja naslednji naši sodelavci:

Peter GASAR — martinarna 3. avgusta, Jurij KOČVAR — martinarna 3. avgusta, Valentin KAVALAR — transport 5. avgusta, Franc KOŠIR — strojne delavnice 5. avgusta, Lovro FERJAN — valjarna Bela 8. avgusta, Ivan GASPERSIČ — žičarna 13. avgusta, Janez MARKOVEC — valjarna Bela 14. avgusta, Fani ŠISKA — elektrodni obrat 18. avgusta, Vinko OSTIR — hladna valjarna 19. avgusta, Rado SREDANOVIC — valjarna Bela 20. avgusta, Janez TARMAN — šamotarna 20. avgusta, Avgust GABOR — valjarna 2400 27. avgusta in Angela VODNIK — strugar na valjev 29. avgusta.

VSEM SODELAVCEM ISKRENO ČESTITAMO!

TEMELJI SREDNJEROČNEGA NAČRTA...

(Nadaljevanje s 1. strani)

Na seji samo verificiran in podpisan od pooblaščenih predstavnikov organizacij združenega dela in sindikalne organizacije.

Dogovor o urejanju medsebojnih odnosov na področju preskrbe električne energije iz omrežja elektrogospodarstva za potrebe Slovenskih železarn v obdobju 1976-1980, ki ga bodo na seji potrjevali, podpisnika Slovenske železarne in SOZD Zdržena gospodarska podjetja Slovenije, Maribor, sklepata z namenom:

— da dolgoročno uskladi svoje medsebojne interese, ki so vsebovani tudi v ciljnih srednjeročnega družbenega plana SRS,

— da se obvezeta za pravočasno in učinkovito izvajanje ukrepov iz samoupravnega sporazuma o združevanju sredstev, da se realizira predvidena izgradnja elektroenergetskih objektov in s tem zagotovi potrebna električna energija tudi za razvoj Slovenskih železarn,

— da omogočata izvajanje tega dogovora in mejah svojih možnosti in v splošnem družbenem interesu,

— da bosta skupaj iskala možnosti za boljše izkoriščanje elektroenergetskih kapacitet ter izravnavanje dnevnega in letnega diagrama z izgradnjo prilagodljivih elektrometalurških peči in

— da usklajujeta plan razvoja Slovenskih železarn in izgradnje elektroenergetskih objektov tudi po letu 1980.

Slovenske železarne so v letu 1975 porabile skupaj 673 GWh in sicer: železarna Jesenice 263 GWh, s konično močjo 50 MW, železarna Ravne 197 GWh, s konično močjo 34 MW in železarna Štore 177 GWh, s konično močjo 30 MW.

Podpisnika se sporazumeta, da bo elektrogospodarstvo dobavilo in Slovenske železarne prevzele v naslednjih petih letih naslednje količine električne energije:

	1976	1977	1978	1979	1980
Železarna	1	2	1	2	1
Jesenice	278	50	325	55	330
Ravne	203	33	205	35	215
Štore	190	30	198	33	240
SKUPAJ	671	728	785	832	880

Te količine pa seveda veljajo, če bo realiziran samoupravni sporazum o združevanju sredstev za financiranje graditve objektov po samoupravnem planu razvoja elektroenergetike Slovenije in srednjeročni načrt razvoja Slovenskih železarn.

O RAZPOREJANJU STROKOVNIH DELAVCEV NA DELO V POSLOVNE ENOTE V TUJINO

Predlog samoupravnega sporazuma o posebnih pogojih za razporejanje strokovnih delavcev na delo v poslovne enote v tujino je poslal upravni odbor gospodarske zbornice Slovenije vsem OZD in bankam, ki imajo sedež poslovanja oziroma poslovanje na območju SR Slovenije in ki imajo pri gospodarskem sodišču registrirano tudi zunanjetrgovinsko poslovanje v obravnavni in podpis. Osnovna obveznost, ki naj jo s tem sporazumom sprejmejo registrirane OZD in poslovne banke je v tem, da bodo vodile in druge strokovne delavce razporejale na delo v tujino po predvidenem postopku, upoštevajoč določila tega sporazuma. Skladno s tem je možna razporeditev v tujino največ za štiri leta, razpored delavcev, ki so že delali v tujini, pa je mogoča šele po dveh letih bivanja v domovini. V postopku za pridobitev mnenja (ki ga daje organ za kadrovska vprašanja gospodarske zbornice Slovenije) je treba za kandidata obvezno priložiti podatke o dosedanjem strokovnem delu in delovnih uspehih, družbenopolitičnih aktivnostih, moralno politični neoporečnosti, o delu v samoupravnih organih, nakar mora o tem mnenju obvezno razpravljati organ upravljanja OZD, ki razporeja delavca v tujino.

V tem postopku ni mogoče predlagati kandidata, ki je bil pred tem obsojen zaradi določenih dejanj, za ostrena je odgovornost OZD oz. odgovornih oseb, ki ne bi spoštovali določil tega samoupravnega sporazuma. Sporazum sicer ne predvideva za podpisnika posebnih materialnih obveznosti.

POROČILO O POSLOVANJU V I. POLETJU 1976

Nahajamo se na začetku petletnega obdobja 1976 do 1980. Končno smo pred sprejetjem družbenih planov socialističnih republik in SFR Jugoslavije. Dogovor o temeljih družbenega plana SR Slovenije za obdobje 1976 do 1980 je sklenjen, samoupravno verificiran pa je tudi sporazum o temeljih srednjeročnega načrta proizvodnje in razvoja Slovenskih železarn. Težke in zahtevne so naloge, vgrajene v te dokumente. Po republiškem družbenem planu mora letna stopnja rasti znašati v:

- družbenem produktu 6,1 %
- industrijski proizvodnji 6,8 %
- produktivnosti dela 3,6 %
- izvozu 8,2 %
- osebnih porabi 5,9 %
- investicij v osnovna sredstva 8,0 %
- v uvozu 5,0 %

Veliko je pripomb na tako načrtovanje, prevladuje celo mišljenje, da je to nerealno, sočasno pa skozi tak srednjeročni načrt za zaupanjem in

optimizmom gledamo v prihodnost, kar pomeni, da ga odobravamo.

Kako naj bi drugače sploh načrtovali. Stagnacija prihaja sama od sebe, zato je ni treba načrtovati, načrtovanje pa pomeni odstranjevanje ovir na poti napredka, usklajevanje strukture proizvodnje in prilagajevanje porabe. Načrt pomeni mobilizacijo delovnih ljudi, pomeni zaupanje v socialistično samoupravno ureditev in spodbujanje za doseganje sprejetih ciljev. V tem je razlog, da so tudi Slovenske železarne skladno z družbenim planom SR Slovenije sprejele zahtevni petletni načrt, ki bo od nas terjati velike napore.

Naš gospodarski srednjeročni načrt pa lahko primerjamo z načrtom vzpona na Makalu, osemstisočak v Himalaji. Ta načrt je bil smel, pa vendar realiziran. Petletni načrt razvoja Slovenije in Slovenskih železarn ne zahteva takega junaštva, naporov in življenjskega tveganja, zahteva pa prizadevanje vseh zaposlenih za doseganje sprejetih ciljev.

Na žalost se ne moremo pohvaliti, da smo že v prvem polletju letošnjega leta naravnali naš kurz na visoko ležeče cilje. Namesto rasti smo v teh šestih mesecih celo nazadovali. V Sloveniji je v tem času industrijska proizvodnja celo za okoli dva odstotka nižja od istega obdobja lani. Če upoštevamo še povečanje zaposlenih za preko tri odstotke, ugotovimo, da je produktivnost padla za blizu pet odstotkov, nominalni osebni dohodki pa kljub temu porasli za 19 odstotkov.

Proizvajalci jekla so posebno neugodno čutili recesijo, ki se je pojavila v našem gospodarstvu. Visok uvoz koriščenja zalog in znižana poraba so odigrali svoje. Kopičenje zalog gotovega blaga in zniževanje proizvodnje v železarnah je bil edini izhod. Ponovilo se je leto 1967. Slovenske železarne so manj prizadete, čutijo pa tudi težke posledice takega stanja.

Potem, ko so se železarne Jesenice, Ravne in Štore leta 1969 združile, so vsa leta v proizvodnji napredovale, sedaj pa smo zopet doživeli padec. Rast proizvodnje in dohodka smo razumljivo utemeljevali z našim subjektivnim prispevkom, zniževanje pa želimo prepustiti objektivnim razlogom, ali konkretno krivdo predpisati družbi. Zopet se je pokazalo, da je dohodek družbena kategorija, saj je njegova višina odvisna od delovnih uspehov posameznih delavcev TOZD in od pogojev, v katerih poslujejo.

Slovenske železarne so v prvem polletju 1976 dosegle naslednje:

— surovega jekla 395.102 ton ali 1 % manj kot v I. pol. 1975				
— blagovne proizvodnje 362.944 ton ali 3 % manj kot v I. pol. 1975				
— prodanega blaga 3.383 mio din ali 7 % manj kot v I. pol. 1975				
— izvoza 21.863.000 \$ ali 30 % več kot v I. pol. 1975				
— poprečno zaposlenih 16.705 ali 2,7 % manj kot v I. pol. 1975				
V posameznih delovnih organizacijah je bilo v primerjavi s prvim polletjem leta 1975 doseženo:				
— železarne:				
— Jesenice	96	90	185	
— Ravne	87	97	113	
— Štore	102	96	80	
— predelovalci:				
— Veriga	86	90	150	
— Plamen	109	116	151	
— Tovil	79	83	52	
— Žična	89	93	140	

Iz teh podatkov se vidi, da so z izjemo Plamena Kropa, v proizvodnji in prodaji blaga ter storitev vse delovne organizacije v prvem polletju nazadovale. Velik napredek je v izvozu, ki je z izjemo železarne Štore in Tovila Ljubljana v vseh delovnih organizacijah napredoval in to predvsem zaradi zmanjšane možnosti prodaje doma.

Za pojme svetovnega gospodarstva so sedanji pogoji poslovanja pri nas normalni, le da jih ni nismo vajeni. Ob večji ekspanziji izvoza, ki pa je pogojena s kvaliteto in racionalno proizvodnjo, bi lažje premostili težave v prodaji blaga doma. Kljub povečanju smo od izvoza iztržili le slabih 13 % prihodka od prodaje, letno načrtovano kvoto izvoza pa izpolnili le 42 %.

POSLOVNA SKUPNOST ZA JEKLO SE OŽIVLJA

(Nadaljevanje s 1. strani)

nem srečevalnem načrtovanju nismo mogli takoj ubrati. Pospešiti je bilo zato treba izdelovanje, usklajevanje in sprejemanje planov družbenopolitičnih skupnosti ter dogovorov in samoupravnih sporazumov o temeljih srednjeročnega razvoja v obdobju 1976 do 1980. Sedaj že razpolagamo z zveznim in republiškim družbenim planom, osnovni nosilci pa so s sklenitvijo dogovora o temeljih družbenega plana SR Slovenije že prevzeli tudi neposredne obveze in odgovornost za uresničevanje načrtovanega napredka. S tem pa naloga načrtovanja še daleč ni končana. Ugotovimo lahko, da se organizacije združenega dela nikoli niso odrekale planiranju svojega poslovanja, pa vendar tokrat prav v združenem delu najbolj škriplje.

ZAVEDAJMO SE KORISTI IN ZAHTEVNOSTI REPUBLIŠKEGA PLANA

V delovnih in sestavljenih organizacijah združenega dela zaostajajo pri izdelovanju svojih razvojnih načrtov in drugega ne ostane, kot da se sedaj s svojimi načrti prilagodijo republiškemu družbenemu planu. Za OZD pa tudi po sprejetju sporazumov o temeljih srednjeročnega razvoja naloga ne bo dokončana, slediti mora intenzivno delo na izdelovanju projektov, finančnih konstrukcij in drugih opravil za izpeljavo načrtov.

Mnogi kljub temu, da sami razpolagajo z ambicioznimi načrti, tarnajo nad kvantifikacijo razvoja družbenega plana Slovenije. Ni dvoma, da so stopnje predvidene letne rasti družbenega proizvoda za 6 %, produktivnosti dela za 3,6 %, izvoza za 8,2 %, osebne potrošnje za 5,9 % in investicijskih naložb za 8 % izredno zahtevna obveza, zlasti če upoštevamo, da smo v prvem polletju tega srednjeročnega obdobja v družbenem proizvodu in produk-

- surovega jekla
- blagovne proizvodnje
- prodaje izdelkov
- izvoza
- števila zaposlenih

Iz teh podatkov se vidi, da imajo tudi Slovenske železarne zahteven in ambiciozni načrt, če pa se upoštevata, da je ta SOZD že v petletnem obdobju 1971 do 1975 dosegla podobno rast, je možno zaključiti, da je ustvarljiv.

Za doseg takega povečanja proizvodnje in produktivnosti dela pa so potrebna tudi investicijska vlaganja, ki jih načrt v osnovna sredstva predvideva 5,1 in v obratna sredstva 1,6 milijarde din.

Sporazum o temeljih načrta razvoja dalje v duhu ustave in osnutka zakona o združenem delu v SZ predvideva razvoj dohodkovnih odnosov tako v vertikalnem proizvodnem procesu z delitvijo deleža od prihodka kot z medsebojnimi naložbami sredstev. Sporazum nalaga, da morajo vse TOZD oziroma delovne organizacije SZ združiti vsaj 10 % lastnih investicijskih sredstev za sovlaganje v objekte srednjeročnega načrta. To je pomemben porok, da bodo investicije medsebojno usklajene, racionalne in učinkovite.

S sporazumom o temeljih načrta razvoja SZ razširjajo združevanje komercialne in finančne dejavnosti tako na področju oskrbovanja, prodaje, zlasti izvoza, kot na področju financiranja enostavne ter razširjene reprodukcije.

Omembe vredna je tudi obveza, ki znotraj SZ spodbuja substitucijo uvoza in materialno motivira izvoz. S takim srednjeročnim načrtom razvoja Slovenske železarne lahko pristopajo k sporazumevanju o razvijanju zunanjetrgovinske menjave blaga in storitev ter deviznega samofinanciranja.

Ob tem, da je sporazum o razvoju SZ usklajen z določilom dogovora o

Podatki o ekonomskih rezultatih bodo zaradi polletnih bilanc posredovani šele na seji delavskega sveta.

Prišli smo v položaj, ko se je za dohodek treba boriti z dobrim koriščenjem delovnega časa, surovin, reprodukcijskega materiala, energije in sredstev za delo: v položaj, ko nam je domača prodaja omejena, konkurenčnost na zunanjih tržiščih pa pomeni nizke stroške izdelave, odpravljanje jalovega sestajanja in visokih stroškov tovarniške in družbene režije.

Stanje še daleč ni tako, da bi morali tarnati, je pa tako, da zahteva mobilizacijo vseh zaposlenih. Minili so časi, ko so kupci brez vprašanja za ceno prihajali sami od sebe. Vedno so se v kriznih obdobjih dosegli največji tehnološki in delovni napredki in tudi mi bi morali iz sedanjega položaja iztržiti proizvodni napredek.

Obrniti se je treba k sebi in z analizami stroškov iskati, kje je še po-

večan dohodek, kateri izdelki imajo tržišče doma in v tujini, kaj je neracionalno in škodljivo. Delovna skupnost, ki bo več tega odkrila in uspešno ukrepala, bo lažje preživela in uspešno delovala v boljših pogojih poslovanja.

To seveda ne pomeni, da moramo navzven stati križem rok. Če so v teku akcije za premostitev krize v črni metalurgiji, na obzorju pa ponovno oživljanje jugoslovanskega gospodarstva.

Vse skupaj — notranje ukrepanje in razvoj porabe — bo pripeljalo do večje in racionalne proizvodnje.

Na seji bodo obravnavali tudi poročilo o realizaciji projekta za proizvodnjo traktorjev v železarni Štore, ki pa ga bodo delegati prejeli šele na seji delavskega sveta.

(Iz gradiva, ki so ga prejeli delegati za sejo)

tinosti celo nazadovali. Pa vendar vsi odobravamo tako planiranje. Načrt poti in predvideni cilj nam razvija zaupanje, optimizem in odstranjuje skrb za jutrišnji dan. Naša socialistična samoupravna družba ima toliko moči, da homo mobiliziralni ustvarjalne sile in izločali tiste, ki bodo na poti napredka ovire. Za leto 1980 predvideno 60 % pokrivanje uvoza z izvozom blaga v Sloveniji sme zato biti kvečjemu najnižja raven, ki jo bo z izvozom preko plana treba dvigniti. Dohodkovna soodvisnost in usklajena proizvodnja od surovin, energije, reprodukcijskega materiala do končnih izdelkov, razvijanje domače porabe in povečevanje prodaje na tuje trge so pogoj za izpeljavo načrtovanega razvoja. Pri tem bodo sestavljene organizacije združenega dela morale odigrati pomembno vlogo.

TEMELJNO NAČRTOVANJE V SZ

V SOZD Slovenske železarne so delavci TOZD v začetku julija verificirali samoupravni sporazum o temeljih srednjeročnega razvoja SZ v letih 1976 do 1980. Postopek od izdelave koncepta, osnutka, usklajevanja znotraj, usklajevanja v zveznem merilu in z dogovorom o temeljih družbenega plana Slovenije do sprejetja dokumenta je trajal več kot pol leta.

Samoupravni sporazum o temeljih srednjeročnega načrta proizvodnje in razvoja Slovenskih železarn vsebuje osnovna strategska izhodišča družbenega plana Slovenije. Pomeni:

- povečanje ter strukturalno izboljševanje proizvodnje jekla
- prilagajevanje proizvodnje in predelave jekla
- delež pri izboljševanju zunanjetrgovinske bilance
- uskladitev z osnovnim virom — elektroenergijo.

	indeks
	75/80
1 milion ton	125
850.000 ton	140
12,4 milijarde din	173
100 milijonov \$	255
18.200	110,6

temeljnih družbenega plana Slovenije, ki pravi: »Razvoj črne metalurgije bo slonel na usmeritvi v večanje deleža kvalitetnih vrst jekel in višje stopnje predelave ob tesnejšem sodelovanju s predelovalno industrijo in na pokrivanju uvoza reprodukcijskega materiala z izvozom izdelkov.« In dalje: »Proizvodnja surovega jekla bo porasla od dosedanjih 800.000 ton na okrog 1.000.000 ton v letu 1980, v tem delež plemenitih jekel od 42 % na 51 %,« se Slovenske železarne zavedajo tistih določil, ki to SOZD obvezujejo na področju oskrbovanja in strukturalnega prilagajevanja porabe s proizvodnjo jekla ter še zlasti vloge, katero mora odigrati poslovna skupnost izdelave in predelave jekla.

USODNA SOODVISNOST UPORABNIKOV JEKLA

Slovensko železarstvo mora odigrati novo zgodovinsko vlogo v največji industrijski dejavnosti — kovinski predelavi na Slovenskem, tako pri zagotavljanju reprodukcijskega materiala, pri izpolnjevanju proizvodnih programov, kot pri prodaji izdelkov. Razvoj slovenskega železarstva je usodno povezan z razreševanjem tega problema. V tem je razlog za podpiranje in oživljanje poslovne skupnosti za jeklo.

Sočasno z oblikovanjem lastnega sporazuma o planu so SZ pripravljale tudi osnutek samoupravnega sporazuma o temeljih srednjeročnega načrta razvoja, medsebojni obvez in odnosov poslovne skupnosti za jeklo. V smislu dogovora na poslovnem odboru te asociacije so pristopile k bilanciranju predvidenih potreb po izdelkih Slovenskih žele-

zarn ne samo ustanoviteljev PS, ki so SZ, EKI (Iskra-Gorenje), ZP strojegradnje, TAM in Agros, temveč tudi drugih večjih porabnikov jekla: Fužinar, TKO Zreče in Alpos. Pregled kaže, da se bo poraba raznih jeklenih izdelkov 114. panoge pri teh OZD od leta 1975 do 1980 povečala od 280.000 na 470.000 ton ali za 65 %. Dodati je treba še druge izdelke SZ, ki spadajo v 117. panogo in služijo kot komponente tovarnam kovinske in elektro industrije, poraba teh pa se bo povečala od 26.000 na blizu 40.000 ton ali za okrog 50 %.

Pregled se bo sedaj razširil še na druge SOZD kot je ELKOM, in na OZD, ki gravitirajo neposredno na SOZD SZ kot so TRIMO, Kovinarska, izdelovalci okovja in druge. To pomeni, da Slovenske železarne prevzemajo neposredno vlogo načrtovalca in koordinatorja na področju bilansiranja porabe jekla. Po osnutku sporazuma o temeljih plana PS bodo SZ prevzele obvezo oskrbovalca ne le z izdelki lastne proizvodnje, temveč tudi z angažiranjem drugih jugoslovanskih virov.

Za uspešno razvijanje domačega in zunanjetrgovinskega blagovnega prometa, optimiziranje zalog proizvajalcev in porabnikov ter rednejše oskrbovanje bodo k sklepanju sporazumov o temeljih srednjeročnega plana povabile tudi trgovske OZD. To pomeni, da sporazum o temeljih načrta ne bo zajel le ustanovitelje poslovne skupnosti, temveč tudi druge večje porabnike, organizirane v SOZD, in trgovske hiše. Da bi bili tako tudi predvidenemu skupnemu nastopu s kompleksnimi ponudbami na domačem in zlasti tujih tržiščih, je predvideno, da se v ta sporazum pritegnejo tudi inženiring organizacije.

SPORAZUM OBVEZUJE

Tako organizirana in razširjena poslovna skupnost bo morala biti devizno aktivna, vršila pa bo lahko tudi vrsto dejavnosti gospodarske zbornice in to na področjih usklajevanja investicij, pospeševanja zunanjetrgovinske menjave, deviznega oskrbovanja in drugo.

Plemenitenje reprodukcijskega materiala oziroma jekla in uspešen nastop pri prodaji sta osnovni namen PS, zato mora koristno predelavo kvalitetnih jekel podpirati, kjer koli se pojavi pobuda in tudi znotraj SOZD SZ. Skrbeti bo treba le, da ne bo prihajalo do škodljivega dupliranja proizvodnje.

Smo na najboljši poti, da bo do septembra pripravljen samoupravni sporazum o temeljih načrta razvoja poslovne skupnosti izdelave in predelave jekla.

Ta dokument bo moral pomeniti medsebojno uskladitev sporazumov o temeljih načrtov podpisnikov in konkretizacijo obvez, ki izvirajo iz dogovora o temeljih družbenega plana Slovenije. Razumljivo je, da brez predlogov sporazumov o temeljih srednjeročnih načrtov SOZD ni možno sestaviti tega dokumenta za celo poslovno skupnost oziroma za vse predvidene podpisnike.

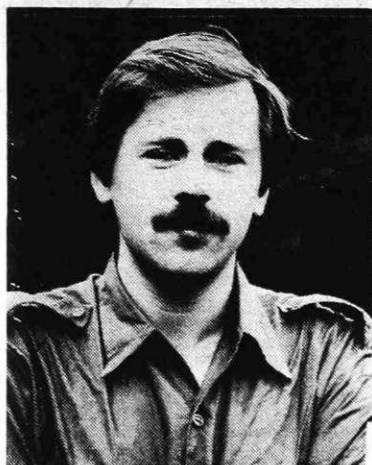
Načrtovanje v poslovni skupnosti je možno, če vse OZD, ki računajo na skupni dokument o planu, tudi same načrtujejo in svoje predloge dajo v usklajevalni postopek. Kljub problemu pa bomo prvi v državi prišli do zelenega sporazuma o temeljih načrta razvoja proizvajalcev in predelovalcev jekla na Slovenskem.

Vsak začetek je težak, težak je tudi vstop v nov temeljni sistem družbenega planiranja in v razvijanje dohodkovno soodvisnih odnosov. Le boljše medsebojno povezava bo kovinska industrija dala to, kar se za njo predvideva v republiškem družbenem planu.

Gregor Klančnik

DOPISUJTE V ŽELEZARJA

V KS PLAVŽ ŠE VEDNO MALO AKTIVNIH MLADINCEV

Jani Uršič — predsednik OO ZSMS Plavž

V krajevni skupnosti Plavž mladinska organizacija že več let nazaj ne dosega rezultatov, ki se pričakujejo od 1.500 mladih, kolikor jih živi v tem delu Jesenic. V lanskem februarju je bilo več poizkusov, da se mladina spet organizira, vendar ponovno brez pravega uspeha. Ustanovljenih je bilo pet osnovnih organizacij ZSMS za posamezne predele Plavža, sprejeti pa so bili tudi operativni programi dela. Od vseh je zaživela le OO ZSMS Plavž I., ostale pa se zaradi premajhnega števila delovnih mladincev niso niti popolnoma konstituirale. Prav iz tega razloga se je letos spomladi iz osnovne organizacije Plavž I. konstituirala OO ZSMS za celotno območje Plavža, za posamezne predele pa aktivni zveze socialistične mladine. O tej reorganizaciji, o prostorskih problemih ter o nadaljnjih načrtih članov ZSMS na Plavžu smo se pred dnevi pogovarjali s predsednikom OO ZSMS Janijem Uršičem.

Zakaj ste se odločili, da ustanovite samo eno osnovno organizacijo za celotno območje Plavža?

»Najprej smo ustanovili pet osnovnih organizacij ZSMS, tako kot deluje pet osnovnih organizacij ZK. Zaradi izredno majhnega zanimanja mladincev za delo v OO ZSMS, ustanovljenih sestankov se je udeleževalo le pet, šest mladincev, smo se končno marca letos odločili, da ustanovimo samo eno OO ZSMS in sicer iz edine obstoječe organizacije Plavž I., ki se je v enoletnem obdobju le nekoliko postavila na noge. Sedaj bomo začeli pripravljati vse po-

trebno, da bi zaživel aktivni v posameznih predelih. Menim, da je to tudi ena naših najpomembnejših nalog v prihodnjih mesecih. Da bi lažje to dosegli, smi se odločili, da pritegnemo k našemu delu tiste članice ZMS, ki aktivno delajo na šolah ali v TOZD in ki živijo na območju krajevne skupnosti Plavž. Navsezadnje se mi zdi, da se takšen mlad aktivist mora vključiti tudi v delo ZSMS v svoji krajevni skupnosti, kjer preživi največ prostega časa.

Omenil si vprašanje prostora za sestajanje?

»S tem pa je tako: prostor imamo in ga nimamo. Na političnem aktivu družbenopolitičnih organizacij v naši krajevni skupnosti je bilo sklenjeno, da člani OO ZSMS dobimo prostor v stavbi nasproti gasilnega doma na Plavžu. Od tega ni bilo nič, ker so se v ta prostor vselili taborniki. Kljub našim protestom pri vseh odgovornih, smo še danes brez njega in lahko rečem, da smo zaradi neurejenih prostorskih razmer izgubili v zadnjem času precej mladincev, ki so že pokazali pripravljenost za delo.

Kakšno pa je sodelovanje vaše OO ZSMS z družbenopolitičnimi organizacijami?

»Tako po konstituiranju enotne OO ZSMS smo napravili analizo naše zastopanosti v vseh organizacijah. Kot smo lahko ugotovili, so bili naši delegati le več ali manj na papirju, saj se niso udeleževali niti sestankov, kaj šele da bi posegali v razprave in tam zastopali naša stališča. Zaradi tega smo te članice vse zamenjali, novi pa zaenkrat v redu opravljajo zaupane naloge. Omeniti moram, da mladinci na Plavžu zelo aktivno sodelujemo z borci NOV in sicer predvsem na raznih pohodih in proslavah. Borci so tega sodelovanja zelo veseli, kajti zavedajo se, da bodo prav mladi rodovi ohranjali in prenašali tradicije NOB na nove generacije.

Zakaj na Plavžu, kjer živi okoli 1500 mladih, ravno mladinska organizacija ne more zaživeti?

»Menim, da osnovni vzrok tiči v preteklem obdobju in sicer nekaj generacij nazaj, ko je očitno zavladalo večletno popolno mrtvilo. Prav ti, danes že nekoliko starejši mladinci, niso v tistih pravih letih prišli v stik z mladinsko organizacijo, ki ni obstajala. Tako so bili ves čas nepovezani in takšni so ostali do danes. Zaradi tega se sedaj mi prizadevamo, da mlade vključimo v delo takoj po osnovni šoli, kajti ne smemo jih pustiti, da pridejo v monotono življenje svojih predhodnikov. Potrudili se bomo, da jih bomo vključili z raznimi privlačnimi metodami, kajti danes je premalo da mladincu pošlješ vabilo in čakaš, da bo prišel na sestanek.

Kaj pa ostali načerti?

»Prav gotovo bo za nas najbolj pomembno v naslednjih mesecih, da se dobro pripravimo za volitve novih organov ZSMS. V naši osnovni organizaciji zaenkrat o tem še nismo govorili, resneje se bomo te naloge lotili po počitnicah. Poleg tega pa tudi v poletnih mesecih ne bomo povsem prekinili z aktivnostjo. Za 15. avgust — dan graničarjev pripravljamo srečanje z vojakmi na karavli Planina pod Golico. Najprej bomo na karavli izvedli kulturni program, nato pa se bomo z graničarji pomerili v športnih tekmovanjih ter izvedli skupen pohod na Golico. To srečanje z graničarji bomo sklenili zvečer ob tabornem ognju.

GLAS
v vsako
gorenjsko hišo!

POLLETNO POSLOVNO ...

(Nadaljevanje z 2. strani)

maju v Delu in Železarni objavila razpis na katerega se je prijavil kot kandidat mag. Peter Kunc, dipl. inž., dosedanji glavni direktor Železarne. Razpisna komisija, ki jo je imenoval delavski svet je ugotovila, da je bila prijava z življenjepisom, programom dela ter potrebno dokumentacijo kandidata poslana v razpisnem roku in se je na podlagi ugotovitev, mnenja ter ocene koordinacijskega odbora družbenopolitičnih organizacij Železarne z dne 12. julija, na svoji tretji seji odločila predlagati delavskemu svetu kandidata — prijavitelja mag. Petra Kunca, dipl. inž. za mesto glavnega direktorja Železarne za mandatni čas naslednjih štirih let.

Kot kandidata za delegata Železarne v skupščini samoupravne interesne skupnosti za varstvo zraka v gorenjskih občinah se delavskemu svetu predlaga Zoran Krejčič, s ka-

tere kandidature so soglašali tudi delavski sveti TOZD in DŠ SS.

Skupna komisija podpisnic samoupravnega sporazuma za štipendiranje učencev in študentov občine Jesenice je ugotovila, da je za uspešno delo treba razširiti komisijo od petnajst na trindvajset članov. Na osnovi tega pripadajo Železarni še tri dodatna mesta, na katera osnovna organizacija sindikata Železarne predlaga: Jožeta Kobentarja iz kadrovskega sektorja, Henrika Zupana iz martinarne in Antona Dežmana iz jeklovleka.

Odbor za splošne zadeve in informiranje posreduje delavskemu svetu predlog osnovne organizacije sindikata Železarne pripravljali odbor za pripravo otvoritve nove hladne valjarne Bela in sicer: Peter Kunc, Alojz Kalan, Marjan Žitnik, Valentin Jekler, Stefan Ščerbic, Dušan Stare, Tone Varl, Anton Dežman, Albina Tušar, Joža Varl in Emil Ažman.

ČESTITAMO

Na visoki šoli za organizacijo dela v Kranju, je na prvi stopnji organizacijsko proizvodne smeri diplomiral FRANC PAVLIČ, asistent organizacije na SEO in si s tem pridobil višjo strokovno izobrazbo.

Sodelavcu iskreno čestitamo in mu želimo veliko delovnih uspehov in osebnega zadovoljstva.

TEHNIČNI FELJTON — TEHNIČNI FELJTON — TEHNIČNI FELJTON — TEHNIČNI FELJTON — TEHNIČNI

PREMOG

Avstralske rezerve premoga za koksiranje so tudi ob doslednem upoštevanju svetovnih meril ogromne. Skupne znane količine cenijo na najmanj 220 milijard ton. Dve največji področji, kjer so rezerve največje sta: bazen v bližini mesta Bowen ob vzhodni obali zvezne države Queensland in bazen v bližini mesta Sydney v zvezni državi Novi Južni Wales.

Okoli leta 1960 se je pričel razcvet avstralskega premogovništva. Narastla je domača poraba, predvsem pa se je izredno razmahnil izvoz. Avstralija je bila že v vseh letih po drugi svetovni vojni stalen dobavitelj premoga za koksiranje japonskih železarn. Ko je njihova proizvodnja v preteklem desetletju pričela hitro naraščati, je ustrezno temu sledilo tudi povečanje izvoza premoga.

Pred nekaj leti so sklenile avstralske premogovniške družbe večje število pogodb za dobavo premoga tudi v druge dežele. Zahodnoevropske železarske družbe so pričele uvažati premog za koksiranje iz Avstralije leta 1969. Njegov uvoz je zelo hitro naraščal. Zato je danes Zahodna Evropa eno najvažnejših tržišč avstralskega premoga.

Seveda ostane Japonska danes in verjetno tudi v bodoče prvi kupec za avstralski premog. Leta 1975 so ga japonske železarne uvozile 24 milijonov ton, do leta 1980 pa predvidevajo podvojitev te količine. Predpogoj je, da bodo japonske železarne povečale svoje proizvodne zmogljivosti, tako kot je danes zamišljeno.

V preteklih dveh letih je bilo tudi pri izvozu avstralskega premoga na Japonsko nekaj težav s cenami. V glavnem so ta problem rešili s pomočjo intervencije avstralske vlade. Vendar so nekatera pogajanja, povezana s cenami, potekala še letos in so delno ostala še na mrtvi točki.

Pri izkopu premoga za koksiranje v avstralskih premogovnikih je zaenkrat na vodilnem mestu bazen Bowen v vzhodnem Queenslandu. V razdobju desetih let, od leta 1965 do 1975, se je izvoz premoga s tega področja povečal za dvanajstkrat. Danes obratuje v tem bazenu dvanajst rudnikov, deloma z dnevnimi

AVSTRALIJA, DEŽELA
ŽELEZOVE RUDE IN PREMOGA

kopi. Predvidevajo, da bodo v kratkem odprli še tri nove dnevne kope. To bo omogočilo povečanje nakopane količine premoga za 14 milijonov ton letno. Dobavili ga bodo v glavnem japonskim železarnam.

Določeno oviro za povečevanje količine nakopanega premoga predstavlja politika avstralske vlade, ki jo vodi že nekaj let nazaj. Da bi preprečila prevelik vdor tujega kapitala v državo, zahteva pri investicijah v nove rudarske projekte, vsak

Pripravljenost je vedno
boljša kakor
golo pričakovanje ...

Tito

NENEHNA KREPITEV VARNOSTNE
KULTURE IN SAMOZAŠČITE

Daljnosežnost tovrstnega vojskovanja ilustrira naslednji primer: Nemški radijski izvidniki so iz Norveške prisluškovali radijskim zvezam londonske policije, ki je sporočala gasilskim enotam kraje intervencij (zadetkov), kjer so izbruhnili požari povzročeni z V-1 in V-2. Te podatke so Nemci izkoristili za korekturo streljanja V-1 in V-2 s francoske obale. Na ta način so Nemci uspešni 50 % projektilov V-1 poslali v rajon s premerom 3 kilometrov, tam so porušili 80 % londonskih stanovanjskih stavb.

Tudi v naši narodnoosvobodilni vojni imamo zanimive primere elektronskih akcij. Radijske zveze v NOV in POJ niso bile posebno razvite do 1943. leta. Torej tudi v partizanski vojni je imela tovrstna dejavnost ogromen pomen.

BEDIMO NAD NAŠIMI SKRIVNOSTMI

Družbena samozaščita je pravica in dolžnost slehernega občana in delavca v združenem delu. Pravilnik o varovanju poslovne tajnosti Železarne (člen 35) samoupravnega sporazuma o družbeni samozaščiti v TOZD (glej prilogo tednika Železar!) določa naslednje dejavnosti:

- sporočanje in objavljanje poslovne tajnosti
- postopki pri obisku tujih in domačih oseb

c) varovanje zaupnih dokumentov in odgovornost za kršitev varovanja poslovne tajnosti.

To je le nekaj točk, ki se jih moramo strogo držati v lastnem in kolektivnem interesu. To tem bolj, ker poznamo nekatere primere v preteklosti s področja industrijskega vohunstva. Ta pojav nesporno obstaja in njegov pomen stalno narašča. Nedavno je neka sovjetska revija ocenila promet industrijskega vohunstva v ZDA na milijardo dolarjev letno v primerjavi z 22 milijardami dolarjev za celotno znanstveno raziskovanje. Na področju industrijskega protivohunstva so se samo dohodki agencije PINKERTON (največja privatna detektivska agencija v ZDA) povečali od 5 milijonov dolarjev v letu 1949 na 50 milijonov dolarjev v letu 1974. Izmed 500 večjih ameriških družb jih je 400 stalni naročnik uslug pri agenciji PINKERTON.

INDUSTRIJSKO VOHUNJENJE JE STAREJŠE OD
VOJAŠKEGA

Industrijsko vohunjenje zasledimo tako med političnimi tabori kot znotraj le-teh. Nedavno je neka tajna češka radijska postaja sporočila imena treh Čehov, ki so Sovjetski zvezi dali podatke o radijskih postajah, ki jih ni bilo mogoče odkriti, uporabljali so jih med sovjetsko zasedbo. Na drugi strani je več primerov industrijskega vohunstva v zvezi s CONCORDE dokazalo, da so se za ta načrt zanimali ne samo Sovjeti, ampak tudi Američani. Industrijsko vohunstvo torej poteka na več ravneh.

Obstajajo specializirane borze za skrivnosti, kjer prodajajo in kupujejo ukradene tehnične informacije. Takšna specializirana borza za elektroniko in plastične materiale obstoja na Japonskem, druga, specializirana za farmacevtsko industrijo pa v Italiji.

Spomini računalnikov čuvajo skrivnosti podjetij in te skrivnosti je mogoče odnesti. Bernard Benson, ameriški izvedenec za računalnike je izjavil, da pomeni kopičenje skrivnosti v računalniških spominih nevarnost, ki se kaj lahko spremeni v katastrofo.

Nasprotno obstoji precej dokazov o vojaški, predvsem pa industrijski skrivnosti, o iznajdbi grškega ognja. Arabci so potrebovali 400 let, da so se dokopali do nje. Skrivnost sestave grškega ognja je bila ljubosumno čuvana. Skrivnost grškega ognja je bila bolj čuvana kot skrivnost smodnika ali skrivnost jedrske bombe.

SAMOZAŠČITA PREBIVALSTVA

Posledice vojnih napadov vseh vrst so med prebivalstvom v vsaki novi vojni vse hujše. Vzrok temu sta predvsem izredno hitro izpopolnjevanje vojne tehnike (napadalnih orožij vseh vrst), vse večja koncentracija ljudi in seveda tudi raznih sredstev in dobrin, ki so jim potrebne za proizvodnjo in življenje v mestih in drugih naseljih. Enako velja tudi za naravne (elementarne) in druge hude nesreče oziroma katastrofe. Vse hujše posledice povzročajo tudi ob teh vse večja gostota naseljenosti, hiter razvoj proizvodne, prometne in druge tehnike, seveda pa tudi splošen dvig gmočnih življenjskih razmer v svetu.

(SE NADALJUJE)

KAKO JE ZASNOVANO NOVO SAMOUPRAVNO ORGANIZIRANJE V ŽELEZARNI

(Nadaljevanje s 1. strani)

zarna Jesenice (v nadaljnjem besedilu DO) štiri TOZD in to: TOZD Talilnice, TOZD Valjarne, TOZD Hladna predelava in TOZD VET ter delovna skupnost Skupne službe.

1. 2. Po sprejetju novih ustav se je ugotovilo, da dosedanja organiziranost delavcev v železarni Jesenice ne daje vseh možnosti za uresničevanje neodtujljivih pravic v združenem delu. Ugotovljeno je, da dosedanja TOZD združujejo več delovnih celot, v katerih je več kot tisoč delavcev, kar ne daje vseh možnosti, da bi delavci lahko zadovoljevali svoje osebne in družbene potrebe, da bi svobodno ter enakovredno odločali o svojem delu in o pogojih ter rezultatih svojega dela. Skratka sedanja organiziranost ne daje dovolj pogojev za uresničevanje vseh družbeno-ekonomskih in drugih samoupravnih pravic.

2. Pogoji za novo organiziranost

2.1. Za pripravo tega predloga o bodoči organiziranosti smo izhajali iz pogojev, ki jih za to določajo ustave in osnutek zakona o združenem delu. V zvezi s tem smo pregledali obstoječe stanje in ob pripravi predloga za organiziranje TOZD upoštevati, da je del delovne organizacije delovna celota, da se da rezultat skupnega dela delavcev v delovni celoti, samostojno izraziti kot vrednost v delovni organizaciji ali na trgu in da delavci kot temeljna samoupravna skupnost v tej delovni celoti lahko uresničujejo svoje družbeno-ekonomske ter druge samoupravne pravice.

2.2. Na podlagi v 2.1. tč. povedanega in v zvezi s tem na javni razpravi po samoupravnih skupinah ugotovljenega ter že tudi sprejete, imajo delavci sledečih delovnih celot pravo in dolžnost organizirati sledeče TOZD:

V proizvodnji:

- Plavž
- Jeklarna
- Livarna
- Valjarna Bela
- Valjarna žice in profilov
- Valjarna debele pločevine
- Hladna valjarna Bela
- Žičarna
- Žebeljarna
- Elektrode
- Jeklovlek
- Profilarna
- Vratni podboji
- Monter Dravograd

Pri tem je potrebno poudariti, da bodo delavci s pridobivanjem dohodka v TOZD prevzeli odgovornost za reprodukcijo in ustvarjanje materialne podlage za uveljavljanje družbeno-ekonomskega položaja delavca v TOZD in uresničevanje skupnih interesov delavcev združenega dela ter družbe sploh. Organiziranje delavcev v TOZD mora zagotoviti preobrazbo v ekonomsko samoupravni odnos in ne zgolj organiziranost v tehnološkem procesu proizvodnje.

V storitvenih dejavnostih:

- Strojne delavnice
- Remontne delavnice
- Vzdrževanje
- Energija
- Transport

V zvezi s prednim predlogom pripominjamo, da delo storitvenih TOZD vpliva na večjo realizacijo proizvodnje. Merila dela, ki jih uporabljajo v teh celotah, so že preizkušena in v delovni organizaciji priznana kot stimulativna (norme, premije in druga merila). V veliki meri se že sedaj formira dohodek na osnovi teh meril. Storitvene TOZD bodo kot take lahko izvajale vse pravice in dolžnosti, ki jih ima TOZD na področju samoupravnega ekonomskih odnosov ter uresničevanja skupnih interesov delavcev združenega dela.

2.3. TOZD, ki so navedene v 2.2. tč. prenašajo sledeča dela na skupne službe:

— Pravno dejavnost, dela splošne administracije, narodne obrambe in samozastite, splošno varnostno službo, delo centra za proučevanje samoupravljanja in informiranje ter urejanje muzeja, gasilsko in reševalno službo.

— Nabavljanje surovin, nadomestnih delov in novih orodij doma in v tujini.

— Raziskavo tržišča, opravljanje reklamne dejavnosti in prodajo izdelkov doma ter v tujini.

— Dolgoročne in kratkoročne finančne posle, delo likvidature, računovodstvo stroškov ter uspeha ter poslov interne banke.

— Kadrovske, izobraževalne, socialno zdravstvene dejavnosti, varstvo pri delu in okolja, študijsko analitsko dejavnost ter skrb za družbeni standard. Skrb za prevoze delavcev in rekreativna dejavnost,

gasilsko službo ter družbeno prehrano in počitniške domove.

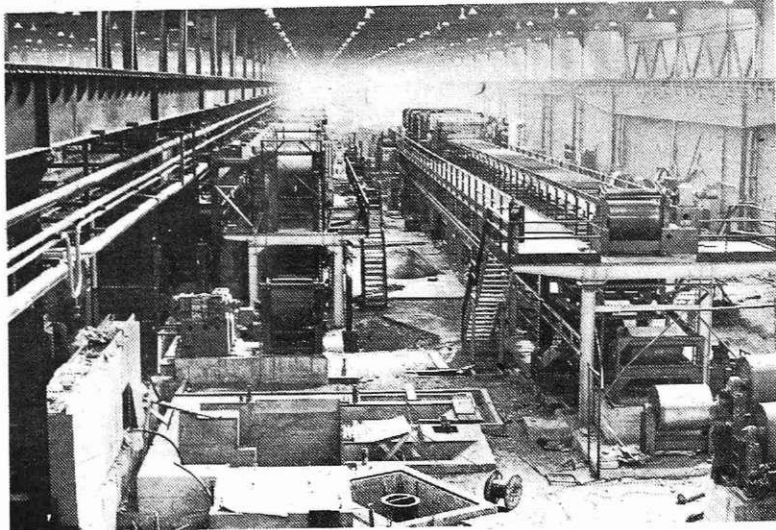
— Ekonomske analize, pripravo predlogov srednjeročnega in letnega plana, organizacijo dela, informacijske sisteme, študij nagrajevanja, dela in časa, zaščito industrijske lastnine in avtomatske obdelave podatkov.

— Kontrolo kvalitete in opravljanje analiz surovin, polizdelkov in izdelkov. Raziskovalno dejavnost.

— Organiziranje in vodenje del pri novogradnjah. Projektiranje nove tehnologije in ustrezne tehniške opreme. Vodenje evidence obstoječih osnovnih sredstev.

— TOZD Kovinoservis in Monter Dravograd imata v lastnem sestavu posebne delovne enote za opravljanje administrativno strokovnih tehniških in temu podobnih del, ki so manjšega obsega in jih zaradi lokacijske razdalje ni možno prenesti v skupne službe.

— O prenosu del, ki jih bodo opravljali delavci v delovnih skupnostih skupnih služb bo določil samoupravni sporazum o združitvi TOZD v delovno organizacijo Železarne.

Lužilno — žarilna linija v novi hladni valjarni

2.4. Delavci, ki za temeljne organizacije, združene v delovno organizacijo združenega dela Železarne opravljajo strokovna, administrativna, tehniška, pomožna in temu podobna dela skupnega pomena, so po dejavnosti združeni v posameznih službah. Pri tem se je skušalo zagotoviti kontinuirnost delovanja in zagotoviti uspešnejšo koordinacijo opravljanja nalog. Upoštevati je treba, da se lahko deli teh skupnih služb organizirajo v TOZD, če izpolnjujejo že navedene ustavne pogoje, oziroma, da se organizirajo kot delovne skupnosti, če teh pogojev ne izpolnjujejo. Skladno s tem pa je potrebno nekatere dele služb razdeliti v nove oziroma združiti z drugimi službami. Z upoštevanjem teh stališč bi se skupne službe organizirale v naslednje delovne celote:

2.5. Finance in računovodstvo

Opravlja administrativno strokovne dejavnosti, preskrbe finančnih sredstev, opravljanje poslov interne banke, finančnega prometa med deli delovne organizacije in izven nje, vodenje stroškov in uspeha, izdelava predlogov, planov in poročil finančno-računovodskega področja za samoupravne in poslovne organe delovne organizacije. Računovodstvo je dolžno opravljati manipulativne knjižne posle in nuditi strokovno pomoč pri opravljanju finančno-računovodskih delih v TOZD.

Poslovanje interne banke upravlja zbor vlagateljev, ki je sestavljen iz delegatov TOZD katerih sredstva so v interni banki vložena.

V skladu z osnutkom zakona o združenem delu so podani pogoji, da se službo »Finance in računovodstvo« organizira v delovno skupnost.

2.6. Prodaja

Prodajna služba opravlja prodajno komercialne posle, analizira tržišče — opravlja servisno dejavnost, razvoj prodajo proizvodov in skrb za kooperacijo. Sklepa prodajne pogodbe in opravlja prodajno posredniške posle med kupci in TOZD. TOZD, ki opravlja tudi vse posle odpreme izdelkov in izdaja odpremno dokumentacijo. Pri iskanju meril za oblikovanje dohodka ugotavljamo, da bi priznavanje marže ali rabata na-prodane izdelke imelo negativni vpliv na realizacijo proizvodnje TOZD. Z ozirom na fiksne cene večine proizvodov se nekateri izdelki prodajajo z izgubo, ti izdelki pa bi prinašali dohodek prodaji. Prav tako ni sprejemljiv kriterij za formiranje dohodka, razlika med planirano prodajno ceno in doseženo prodajno ceno. Ta razlika ne pripada prodajni službi, ampak temeljni organizaciji. Realne kriterije za oblikovanje dohodka je možno določiti v primeru, da ima

prodaja lasten blagovni promet z odpremnimi skladišči. Tako organizacija pa bi v sedanjih pogojih dela povzročila povečanje števila zaposlenih, saj je znano, da v nekaterih delovnih enotah opravljajo dela odpremljanja izdelkov adjuštajni delavci ali obratno, da skladiščni delavci delajo v adjuštajah, odvisno od kompletiranja odpreme in kampanij odpremljanja. Prav tako pa bi nastopile težave tudi pri pokrivanju odsotnosti iz dela in drugih razmerah poslovanja. Ker prodaja še nima izdelanih meril za oblikovanje dohodka, ne izpolnjuje pogojev, da se organizira v TOZD. Predlagamo, da se prodaja organizira v delovno skupnost.

2.7. Nabava

Nabavna služba skrbi za nabavljanje surovin in drugih reprodukcijskih materialov ter za skladiščno poslovanje. Material nabavlja za vse TOZD. Za glavne materiale, rezervne dele, orodja in surovine se vrednost materiala sproti prenaša na TOZD. Za drobni in standardiziran material, za vse porabnike pa ob porabi. Nabavna služba evidenčno manipulira z nabavljenimi materiali,

ki so last TOZD. Podobno kot pri prodajni službi nimamo izdelanih in priznanih meril, ki bi bila ustrezna za pridobivanje dohodka nabave službe v pogojih sedanje organiziranosti. Organizirati lasten blagovni promet s skladišči v nabavi pa ne bi bilo racionalno niti ne realno. Predlagamo, da se nabava organizira v delovno skupnost.

2.8. Ekonomika in organizacija

Ta delovna enota opravlja strokovne naloge poslovnih in samoupravnih organov, te naloge so: planiranje, organiziranje in posredovanje ustreznih podatkov. V sestav teh nalog spadajo izdelava ekonomskih analiz, priprava srednjeročnega in letnega plana, informacijski sistemi, organizacija dela, študij nagrajevanja, dela in časa, zaščito industrijske lastnine in avtomatska obdelava podatkov katero prištevamo v sklep informacijske dejavnosti, za potrebe računovodske dejavnosti in druge informacijske potrebe. Ti deli službe nimajo izdelanih meril dela in ne bi mogle glede na vrsto, obseg, in pomen del ustvarjati celoten dohodek. Predlagamo, da se služba ekonomika in organizacija organizira v delovno skupnost.

2.9. Operativno planiranje proizvodnje

Naloga službe za operativno planiranje proizvodnje je koordinacija dela med pripravami dela v TOZD proizvodne dejavnosti. Vsklajevanje operativnega plana proizvodnje je še težavnejše ob čestih problemih pomanjkanja jekla, ki nastane zaradi pomanjkanja surovin, nenadnih okvar proizvodnih agregatov, redukcije energije in drugo. Na osnovi možnih predhodno izdelanih regulativ za delo ob redukcijah prireditih in drugih kriterijih ter na osnovi strokovne presoje, oddelek za op. pl. proizvodnje pripravi najustreznejšo rešitev problema. Oddelek sodeluje s planskim oddelkom in prodajno službo ter posameznimi vodstvi proizvodnih TOZD. Oddelek bo številčno majhen in ima pogoje za vključitev v delovno skupnost skupaj z ekonomiko in organizacijo.

2.10. Tehnična kontrola in raziskave

V tej enoti so združene dejavnosti tehniške kontrole, raziskave in energetsko gospodarstvo. Razprava je pokazala, da je sedanja oblika organiziranosti teh dejavnosti prilagojena potrebam proizvodnim TOZD in da se dejavnost zaenkrat ne bo širila izven sedanjih okvirjev. Te dejavnosti še nimajo v celoti izdelanih ustreznih meril za pridobivanje dohodka. Tako merila bi bilo potrebno izdelati in preizkusiti. Brez zagotovitve stimulativnosti pridobivanja celotnega dohodka delavci v teh delih služb ne bi mogli enakopravno prevzeti odgovornost za reprodukcijo, materialno podlogo in za uveljavitev družbeno-ekonomskih odnosov. Potrebno je kriterije in merila za pridobivanje dohodka delavci izdelati in preizkusiti že v pogojih organiziranosti v delovni skupnosti in ko so ekonomski pogoji zagotovljeni se taka delovna skupnost lahko organizira v temeljno organizacijo. Predlagamo, da se delavci službe tehniške kontrole in raziskav na osnovi obrazložitve organizirajo v delovno skupnost.

2.11. Novogradnje

Dejavnost obsega koordinacijo in nadzor izvajanja del pri novogradnjah. Projektiranje nove tehnologije in ustrezne tehniške opreme ter vodenje evidence obstoječih osnovnih sredstev. V razpravi na samoupravnih delovnih skupinah je bila obrazložena dejavnost novogradenj, ki se z izgradnjo HV Bela zmanjša. Značaj dejavnosti bo prešel v okvir stalne operative, evidence osnovnih sredstev in tehniškega razvoja proizvodov. Meril za pridobivanje dohodka tudi v tej enoti nimamo. Z zmanjšanjem obsega dejavnosti bo potrebno dejavnost reorganizirati oz. združiti z drugimi enotami. Predlagamo, da se novogradnje na osnovi obrazložitve sedanjih razmer organizira v delovno skupnost.

2.12. Družbena prehrana

Družbena prehrana opravlja storitve delavcem združenih v delovni organizaciji na področju družbene prehrane, (kantine, obrat družbene prehrane, Kazina) letovanja v počitniških domovih (Crikvenica, Biograd n/m) in bivanje v samskih domovih. Osnovni kriteriji za pridobivanje dohodka teh dejavnosti so v družbi priznani in uveljavljeni. Delavci te enote v razpravi pri prvem osnutku niso bili za organiziranje enote v TOZD predvsem zaradi slabih izkušenj, ko so bili še samostojna delovna organizacija. Glede na to, da družbena prehrana izpolnjuje vse pogoje, da se organizira v TOZD po členu 38 ustave SRS ni to samo njihova pravica ampak tudi dolžnost. (S samoupravnim sporazumom pa je potrebno urediti odnose tako, da se napake ne bodo več ponovile). Predlagamo, da se družbena prehrana organizira v TOZD. Pri družbeni prehrani je istočasno treba urediti tudi njeno notranjo organizacijo.

2.13. Kadrovska služba

V sklop kadrovske dejavnosti spadajo področja kadrovanja izobraževanja, plan in sistem kadrovanja, varstvo pri delu in okolja, soc. zdravstvenega varstva kot tudi dejavnosti družbenega standarda (rekreacija, stanovanja, prevozi delavcev) kadrovska služba izpolnjuje vse pogoje, da se organizira v delovno skupnost.

2.14. Splošne službe

Splošne službe združujejo strokovno administrativne dejavnosti: pravna dela, splošno administracijo, narodno obrambo, in samozastito, splošno varnostno službo, požarno reševalno službo, delo centra za proučevanje samoupravljanja in informiranje ter ureja muzej, gasilsko in reševalno službo.

Splošne službe izpolnjujejo vse pogoje, da se organizirajo v delovno skupnost.

2.15. Delavci v skupnih službah so enakopravni samoupravljalci in upravljajo z družbenimi sredstvi. Imajo pravice do sredstev za osebno in skupno porabo v skladu z načeli delitve po delu in v skladu z osnovami in merili za delitev.

2.16. Medsebojne pravice, obveznosti in odgovornosti delavcev TOZD in delovnih skupnosti je potrebno urediti s tozadevnimi samoupravnimi sporazumi.

2.17. Menimo, da bodo z nadaljnjim razvijanjem dohodkovnih odnosov, ustreznih meril za pridobivanje dohodka in ustreznim prilagojenim organiziranjem delovnih

skupnosti s časom ustvarjeni pogoji, da se nekatere delovne skupnosti v službah organizirajo v TOZD. Take TOZD bodo lahko prevzele polno odgovornost za reprodukcijo in ustvarjanje materialne podlage za uveljavljanje ekonomskega položaja delavca in njegovih interesov v TOZD in v celotni družbi (krajevni skupnosti, samoupravnih interesnih skupnostih, družbeno političnih skupnostih in v širših družbenih dejavnostih).

2.18. Nekatere dejavnosti v službah so v medsebojni povezanosti, sličnih strokovnosti in se pri opravljanju nalog med seboj dopolnjujejo. Glede na to predlagamo združitve strokovnih služb v tri delovne skupnosti:

- TKR, SEO, op. pl., novogradnje.
- Nabava, prodaja, FRS.
- Kadrovska služba, sekretariat.

Opomba:

— delovne skupnosti štejejo 450 + 200 + 300 delavcev;

— vsaka delovna skupnost predstavlja smiselno povezanost;

— večja možnost posameznega dela delovne skupnosti izdvojiti in organizirati v TOZD;

— eden izmed vodij je lahko tudi vodja delovne skupnosti;

— možna je tudi podvarijanta, da se TKR organizira v samostojno delovno skupnost.

Prva delovna skupnost združuje ekonomske tehniške dejavnosti, ki imajo skupne elemente medsebojne povezanosti. Druga delovna skupnost združuje komercialno finančne interese. Tretja delovna skupnost povezuje administrativno strokovne dejavnosti.

3. MAKROORGANIZACIJA TOZD

Proizvodnjo in storitve vzdrževanja, energije, transporta in družbene prehrane bomo izvajali v proizvodnih in storitvenih TOZD

3.1. Dejavnosti v proizvodnih TOZD

Dejavnost in naloga proizvodnih TOZD je, da v skladu s strukturo osnovnih sredstev, kvalifikacijsko strukturo in delovnimi izkušnjami delavcev proizvajajo odrejeno vrsto izdelkov v odrejeni količini in kvaliteti, v odrejenem času ter s čim manjšimi stroški. Osnovne dejavnosti proizvodnih TOZD so:

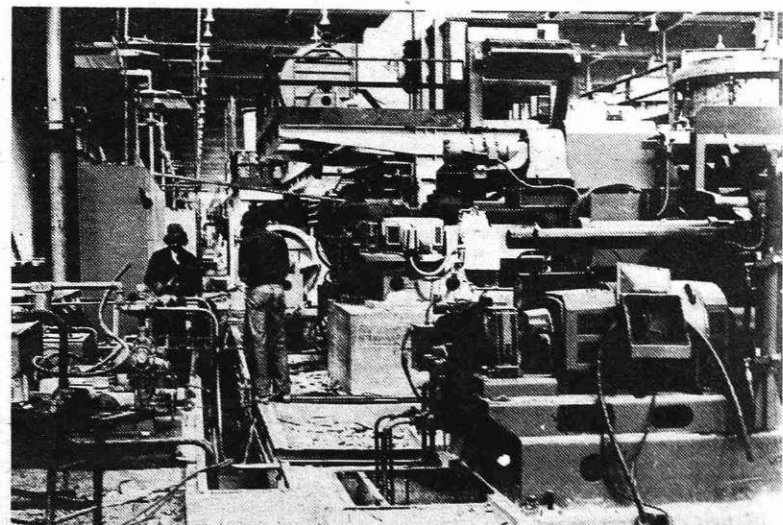
- Tehnološka priprava proizvod.
- Operativna priprava proizvod.
- Proizvodnja.
- Gospodarjenje z delovnimi napravami.
- Odprema.
- Računovodstvo.
- Personalna in administracija.

4. OPIS NALOG POSLOVODNEGA ORGANA TOZD IN DELOVNE SKUPNOSTI

4.1. Poslovodni organ TOZD je individualni poslovodni organ. Njegov naziv je **vodja TOZD**. Imenuje in razreši ga sklep delavski svet TOZD. Imenuje se na podlagi javnega razpisa na predlog razpisne komisije, katero sestavljajo določeno število predstavnikov TOZD in sindikalne organizacije TOZD ter predstavniki družbene skupnosti (na nivoju občine). Natančnejši postopek o tem bo določil statut TOZD.

Vodja TOZD vodi poslovanje TOZD, organizira in usklajuje delovni proces v njej, predlaga poslovno politiko in ukrepe za njeno izvajanje, izvršuje odločitve in sklepe, ki jih sprejmejo delavci z osebnim izjavljanjem na samoupravnih delovnih skupinah kot obliki zbora delavcev ali na referendumu ter odločitve in sklepe delavskega sveta TOZD in njenih izvršilnih organov. Obravnava predoblikovanje in predlog letnega, srednjeročnega in dolgoročnega plana ter skrbi, da se sprejeti sklepi v zvezi s tem izvajajo ter uresničujejo.

Vodja TOZD je pri delu v svojem delovnem področju samostojen, za

Del linije za nerjavna jekla v novi hladni valjarni

svoje delo pa je odgovoren delavcem in delavskemu svetu. Skrb in je odgovoren za zakonitost dela delavskega sveta in izvršilnih organov. Za zakonitost dela je odgovoren tudi družbeni skupnosti (svetu krajevne skupnosti in skupščini občine).

4.2. Delovna skupnost ima vodjo delovne skupnosti. Vodja delovne skupnosti vodi delo delovne skupnosti, koordinira delovni proces v njej, izvršuje sklepe delavskega sveta delovne skupnosti, delavskega sveta delovne organizacije in njihovih izvršilnih organov.

Vodjo delovne skupnosti imenuje in razrešuje delavski svet delovne organizacije na osnovi soglasja delavskega sveta delovne skupnosti.

Vodja delovne skupnosti je pri izvrševanju svojih pravic, dolžnosti in odgovornosti odgovoren delavskemu svetu delovne organizacije in njenemu kolegialnemu poslovnemu organu. Postopek za imenovanje in razrešitev vodje delovne skupnosti je enak kot za vodje TOZD.

7. NALOGE POSLOVODNEGA ORGANA DELOVNE ORGANIZACIJE

7.1. Poslovodni organ v DO Železarna Jesenice je kolegialski poslovodni organ. Predlaga se, da bi se imenoval »Poslovodni svet« DO Železarna Jesenice. V nadaljnjem besedilu poslovodni svet.

7.2. »Poslovodni svet« naj bi imel predsednika, enega podpredsednika in tri člane.

7.3. »Poslovodni svet« koordinira delo poslovodnih organov (vodij) TOZD v Železnari in opravlja zadeve z delovnega področja poslovodnega organa (vodij) TOZD v skladu z Zakonom in pooblastila, ki so jih TOZD določile s samoupravnimi sporazumi o združitvi. Poslovodni svet vodi poslovanje DO Železarna Jesenice, usklajuje njen delovni proces, predlaga poslovno politiko in ukrepe za njeno izvajanje, uresničuje odločitve in zaključke delavskega sveta in njegovih izvršilnih organov Železarne. Skrb za pripravo predloga letnega plana, srednjeročnega ter dolgoročnega razvoja in daje odredbe za uresničevanje nalog v zvezi s tem. Skrb za razvoj integracijskih procesov ter opravlja druge naloge, ki so določene s samoupravnimi sporazumi o združitvi in statutom DO Železarna Jesenice. »Poslovodni svet« je v mejah svojih pravic in dolžnosti odgovoren tudi za rezultate poslovanja DO Železarna Jesenice ter za organiziranje in usklajevanje delovnega procesa v njej.

7.4. Predsednik poslovodnega sveta predseduje sejam, koordinira delo njegovih članov, vodi TOZD in delovnih skupnosti. Izvršuje in organizira izvrševanje sklepov delavskega sveta železarne Jesenice in njegovih organov. Prisostvuje sejam delavskega sveta železarne Jesenice brez pravice odločanja. Dolžan je, da vodjo TOZD in delavski svet opozori na akte delavskega sveta in njegovih izvršilnih organov, ki so v nasprotju z zakonom in samoupravnimi sporazumi o združitvi. Če se tak akt ne zagrezi ali ustrezno ne uskladi, mora o tem obvestiti pristojni organ družbeno politične skupnosti (SOB Jesenice). Predsednik poslovodnega sveta skrbi in je odgovoren za zakonitost dela delavskega sveta in njegovih izvršilnih organov DO Železarna Jesenice. Za zakonitost dela je odgovoren tudi družbeni skupnosti. Predsednik poslovodnega sveta lahko po potrebi skliče strokovni kolegij za reševanje določenih problemov. Sestav strokovnega kolegija je odvisen od vrste problematike, ki se rešuje.

7.5. Podpredsednik poslovodnega sveta nadomestuje predsednika kadar je ta odsoten, sicer pa opravlja del nalog predsednika za katere ga on zadolži. Predvsem so te naloge na področju vodenja projektov splošnega pomena za DO Železarna Jesenice.

7.6. Člani poslovodnega sveta opravljajo naloge za katere jih zadolži predsednik. Predvsem so to: priprava konceptov letnih planov, srednjeročnega in dolgoročnega razvoja, zasledovanje uresničevanja planov in programov, analiza vključnih računov TOZD, izdelava predloga za nove investicije in drugo, ki bo določeno s statutom DO Železarna Jesenice. Glede na to, da so v točki 7.2. predlagani trije člani poslovodnega sveta je potrebno, da se strokovno medsebojno dopolnjujejo, iz področja izdelave proizvodov, ekonomike poslovanja in socialne, pravne in družbene dejavnosti. Člani poslovodnega sveta so profesionalci. Potrebna strokovnost članov poslovodnega sveta naj tudi zavisi od sprejetega programa dela tekočega mandatskega obdobja poslovodnega sveta. Člani poslovodnega sveta so za svoje delo odgovorni delavskemu svetu, ki jih je izvolil oz. imenoval in delavcem DO Železarna Jesenice. Osebo so odgovorni za svoje odločanje in za izvrševanje sklepov delavskega sveta in delavcev, kot tudi za resnično, pravočasno ter popolno obveščanje delavskega sveta in delavcev. Odgo-

vorni so tudi materialno, če nastane škoda z izvrševanjem sklepov, sprejetih na podlagi njihovih predlogov, če so pri dejanju predlogov prikrili dejstva ali vedoma dali neresnična obvestila delavskemu svetu ali delavcem. Odgovornost posameznega člana poslovodnega sveta je odvisna od njegovega vpliva na sprejetje in izvrševanje sklepov. Prvotni predlog omenja tudi varianto, kako naj bi bil poslovodni svet sestavljen:

- predsednik (koordinacijska dela med TOZD in DSSS)
- podpredsednik (ekonomska poslovna koordinacija)
- član (operativno planiranje proizvodnje)
- član (področje nabave)
- član (področje prodaje)
- član (področje financiranja)

Varianti ima nekaj slabih točk kot so:

- Neenakopraven položaj ostalih TOZD in služb katerih vodje niso člani poslovodnega sveta.
- Prenašanje problematike služb katerih vodje so člani poslovodnega sveta neposredno na višji nivo.
- Manjša možnost enakopravnega obravnavanja problematike pridruženih TOZD z lokacijo izven Železarne.

- Širši sestav poslovodnega sveta, ostre meje pokrivanja samo nekaterih področij, neposredna možnost opravičevanja in zagovarjanja poslovanja teh dejavnosti in drugo.

Glede na velikost železarne, število TOZD, novih integracijskih

procesov in splošne družbene pomembnosti DO Železarne smo mnenja, da je ta varianta manj primerna.

8. ZDRUŽEVANJE DELOVNE ORGANIZACIJE V SOZD SLOVENSKE ŽELEZARNE

8.1. Delovna organizacija železarne Jesenice se na podlagi 40. člena ustave SRS, prosto izražene volje delavcev in skupnih interesov v združenem delu, združuje v sestavljeno organizacijo združenega dela SLOVENSKE ŽELEZARNE.

8.2. O združevanju v SOZD Slovenske železarne se delavci Železarne Jesenice odločijo z referendumom.

8.3. Namen združevanja je v tem, da se bo z združenim delovanjem dosegalo večjo poslovno učinkovitost, širilo proizvodno dejavnost, poglobljalo kvaliteto izdelkov, ter dosegalo večjo socialno varnost zaposlenih ter učinkovitejši nastop doma in v tujini.

8.4. Odnose in natančnejše določbe v zvezi s tem bo urejal samoupravni sporazum o združitvi železarne Jesenice v SOZD Slovenske železarne.

**GLAS
v vsako
gorenjsko hišo!**

OBLIKOVANJE IN DELITEV CELOTNEGA DOHODKA V PRVEM POLLETJU

Nekoliko več uvoda je bilo potrebno zato, da lahko analiziramo konkretne rezultate preteženega obdobja.

Za lažjo primerjavo doseženih rezultatov posebej prikazujemo podatke po tako imenovani fakturirani realizaciji za prvo polletje 1975, v primerjavi s prvim polletjem 1976 ter obračun po plačani realizaciji. Celotni dohodek po fakturirani realizaciji znaša 3.800 milij. din in sestoji iz prodaje izdelkov, interne realizacije med TOZD in storitev za lastne potrebe.

Kot prvo lahko ugotovimo, da je celotni dohodek že pri obračunu po fakturirani realizaciji nižji v primerjavi z lanskim letom in to za 5,4 %, sama eksterna realizacija pa za okrog 10 %. Vzrokov za to ugotovitev pa je več. Glavni pa so sledeči: v letošnjem letu smo prodali za 12.534 ton proizvodov manj in še to z nižjo prodajno ceno, na drugi strani pa je bil letošnji izvoz za 106 % večji od lanskega leta. Povprečna mesečna realizacija je v letu 1976 znašala 256,7 milij. din, medtem ko je bila v istem obdobju lani 285,0 milij. din, kar je pomenilo v povprečju 28,3 milij. večji iztržek.

Nasprotno pa so v tem obdobju materialni stroški narasli hitreje kot celotni dohodek, kar je vplivalo tudi na slab rezultat tega obdobja. Osnovni vzroki povišanih stroškov so slabši izplen v nekaterih obratih, večja poraba materiala za vzdrževanje in drugi.

Cene nabavljenih surovin so se precej ustale, z odobritvijo višjih cen v črni metalurgiji pa se bo na področju stroškov situacija seveda poslabšala za vse nabavljene domače surovine iz tega področja.

Poleg materialnih stroškov pa smo morali pokriti še vse pogodbene

in zakonske obveznosti ter obveznosti iz dohodka. S tem nam je stalo po prejšnjem načinu obračuna 12,3 milij. din ostanka dohodka. Ta ostanek pa ne zadošča niti za obvezna posojila, ki jih predpisuje zakon (posojilo za nerazvite, skupne rezerve itd.), niti za pokrivanje obveznosti iz že sklenjenih samoupravnih sporazumov. Prostih sredstev za sklade podjetja, ki smo jih v istem obdobju lani ustvarili za poslovni sklad v višini 15 milij. din in rezervni sklad v višini 6,5 milij. din, v letošnjem polletju ni.

Toliko o fakturirani realizaciji, ki je samo informativnega značaja, po zakonu pa velja le obračun po plačani realizaciji. Posledica tega zakona je nižje ustvarjeni celotni dohodek in seveda s tem izguba zaradi nepokritega dohodka v višini 151,8 milij. din. Celotni dohodek je namreč manjši za prejšnje omenjeno izpadlo neplačeno realizacijo za 15 dni in ves neplačen izvoz, skupaj z izvoznimi premijami. Vse te fakture so bile sicer v mesecu juliju plačane, vendar jih nismo smeli več šteti v obračunsko obdobje, ki se je zaključilo s 30. 6. 1976. V pogledu oblikovanja OD pa je razvidno, da smo zmanjšali tako vrednost eksterne, kot vrednost interne realizacije, kar je seveda že v smislu novih dohodkovnih odnosov, ko morajo riziko neplačane realizacije nositi vse temeljne organizacije in ne samo tiste, ki prodajajo na tržišču. S tem imajo tudi vse TOZD enakopraven položaj in skupno solidarnost pri ustvarjanju izgubi.

Naloga nas vseh v drugem polletju pa je, izpolnjevanje akcijskega programa za ublažitev posledic neugodnega poslovanega rezultata v prvem polletju.

CELOTNI DOHODEK IN NJEGOVA DELITEV

	I. poll. (v 000 din.) 1975	I. poll. 76 po fakt. real.	I. poll. 76 po plač. real.	Indeks 3:2
Eksterna realizacija	1.710.020	1.540.063	1.465.676	90,1
Interna realizacija	2.315.612	2.252.589	2.147.804	97,3
Ostali dohodki	56.718	67.413	67.413	118,9
Celotni dohodek	4.082.350	3.860.065	3.680.893	94,6
Materialni stroški	3.502.296	3.410.301	3.410.301	97,4
Amortizacija	128.224	163.528	163.528	127,5
Pogodbene obveznosti	27.902	45.507	45.507	163,1
Zakonske obveznosti	39.418	32.297	32.297	81,9
Osební dohodek	188.408	233.580	233.580	124,0
Ostalo (spremembe v zalogah in izredni izdatki)	122.617	-37.423	-52.476	-
Cisti dohodek - izguba	73.485	12.275	-151.844	16,7
Od tega:				
Poslovni sklad	51.952	-	-	-
- prosti del	40.682	-	-	-
- obvezna posojila	11.270	12.275	-	108,9
Sklad skupne porabe	15.000	-	-	-
Rezervni sklad	6.533	-	-	-

OSNUTEK ZAKONA O ZDRUŽENEM DELU

ODGOVORNOST ZA IZPOLNJEVANJE DELOVNIH OBVEZNOSTI

Posebno poglavje osnutka zakona o združenem delu govori o ODGOVORNOSTI delavcev pri opravljanju delovnih obveznosti. Delavci smo medsebojno in osebno odgovorni za vestno izpolnjevanje delovnih in drugih obveznosti v združenem delu. Delavec v temeljni organizaciji odgovarja disciplinsko in materialno, za nespoštovanje sklepov organizacije v kateri dela, če krši delovne obveznosti in delovno disciplino.

PREDVIDENA JE TUDI DENARNA KAZEN

Bodoči zakon predvideva disciplinske ukrepe, ki jih je mogoče izreči delavcu in sicer: OPOMIN, JAVNI OPOMIN, RAZPORE-DITEV NA DRUGO DELOVNO MESTO (v skladu z zakonom), DENARNO KAZEN in PRENEHANJE DELOVNEGA RAZ-MERJA.

Nova kvaliteta osnutka zakona je, da vsebuje še cel seznam delovnih in drugih kršitev obveznosti, ki so opredeljene kot HUIŠE KRŠITVE, za katere se izreče ena izmed navedenih kazni. Huiše kršitve so med drugim:

- neizpolnjevanje ali nevestno, nepravočasno in malomarno izpolnjevanje delovnih in drugih obveznosti,
- kršitev predpisov o zavarovanju pred požarom, eksplozijo ali drugimi naravnimi nesrečami,
- nezakonito razpolaganje z družbenim premoženjem,
- dajanje napačnih podatkov, če je to bistveno za odločanje v temeljni organizaciji,
- opustitev dejanja, s čimer se ovira ali onemogoča delovni proces,
- zloraba položaja,
- opustitev ukrepov za varstvo delavcev pri delu,
- sprejemanje delavca na delo v nasprotju z zakonom,
- odklonitev dela ali delovnih nalog, prihajanje na delo vinjen ali uživanje alkohola, povzročanje nereda ali pretepa, neopravičen izostanek z dela itd.

O denarni kazni, ki je zakon doslej ni priznaval, govori posebna določba po kateri je mogoče izreči to kazen za naslednje huiše kršitve:

- neizpolnjevanje ali malomarno, neredno in nepravočasno opravljanje dela, zaradi česar je ogroženo življenje ali varnost ljudi, ali so ogrožene materialne dobrine večje vrednosti,
- neupoštevanje ukrepov za varstvo delavca pri delu ali omejevanje njegovih samoupravnih pravic, zloraba položaja ali prekoračenje pooblastil, izdajanje neresničnih podatkov, ki delavce zavaja,
- povzročanje pretepa ali nereda,
- kršitev poslovne, vojaške ali kakršne druge tajnosti itd.

DISCIPLINSKA KOMISIJA

Zakon daje možnost ustanoviti disciplinsko komisijo v vsaki temeljni organizaciji ali da je skupna za več temeljnih organizacij. Komisijo sestavljajo delegati vseh delov temeljne organizacije (enako kot se voli DS) oz. skupno delegati vseh temeljnih organizacij. Pri skupni volitvi skupnega predsednika in eventualno podpredsednika vse temeljne organizacije.

Novost je tudi v tem, da določeno število članov disciplinske komisije, vendar ne več kot četrtina celotnega števila članov, morajo biti osebe izven temeljne organizacije, ki se izvolijo na predlog zbora združenega dela skupščine občine.

Pri skupni komisiji mora biti za vsak primer klicanja delavca na odgovornost en član komisije delegat temeljne organizacije iz katere je delavec.

Disciplinska komisija ima tajnika, ki ima praviloma pravno izobrazbo.

Disciplinska komisija lahko poleg tega, da izreka kazni, sprejme sklep o nadomestilu škode, ki sta jo delavec ali skupina delavcev prizadejala temeljni organizaciji in obratno, lahko sklepa o nadomestilu škode, če le-to pretrpi delavec pri delu.

KDO SPROŽI DISCIPLINSKI POSTOPEK?

Postopek se začne na zahtevo: delavskega sveta, individualnega organa ali predsednika kolegialnega poslovodnega organa, organa samoupravne delavske kontrole, sindikata ter pristojnega organa družbenopolitične skupnosti.

Postopek pred komisijo je javen, izjemoma pa lahko komisija, kadar gre za poslovno tajnost, javnost izključi.

Delavca, proti kateremu je sprožen postopek, je treba o tem pisмено obvestiti, ga zaslišati, omogočiti zagovor ter mu dati možnost pritožbe in drugo.

KAKO URESNITI DOLOČILA ZAKONA V NAŠI BODOČI SAMOUPRAVNI ORGANIZIRANOSTI

Osnutek predloga samoupravne organiziranosti predvideva skupno disciplinsko komisijo za vse temeljne organizacije, v katero bi vsaka temeljna organizacija izvolila 3 do 5 delegatov, a vse temeljne organizacije pa predsednika in nekaj (4-5) podpredsednikov. Komisija naj bi odločala v senatni obliki.

Prednosti takega predloga so med drugim:

- poenotenje meril oz. kriterijev disciplinskih ukrepov,
- večja objektivnost,
- večja možnost zagotovitve izvajanja disciplinskega postopka po določilih zakona itd.

Slaba stran pa je vsekakor v veliki obremenjenosti skupne komisije, kar je nevarnost v delni profesionalizaciji izvoljenih delegatov, predvsem predsednika. Računati je, da se je v letih 1970 do 1975 letno izreklo med 250 do 350 kazenskih ukrepov. V kolikor bo sprejet predlog skupne disciplinske komisije, bo nujno le-to razbremeniti sedanje prakse tako, da bi prvo grajo ali opozorilo delavcu, ki ne izpolnjuje delovnih obveznosti izrekli neposredni vodje dela ali samoupravna delovna skupina. Npr.: v letu 1975 je bilo od skupno 306 izrečenih kazni, 239 za izostanke z dela, zamuja-nje ali predčasno zapušcanje dela in le 7 za povzročitev večje materialne škode, 6 za prilaščanje družbene imovine itd.

Z opredelitvijo osnutka zakona kaj so huiše kršitve delovnih obveznosti, bi kazalo, da disciplinske komisije resnično obravnavajo le-te. S tem se bo sicer število kazenskih ukrepov znižalo, istočasno pa pričelo ukrepati zoper tiste posamezne neodgovorne delavce, ki z malomarnim odnosom do delovnih dolžnosti povzročajo temeljni in delovni organizaciji pomembno moralno in materialno škodo.

Tone Varl

Ponoči se še niso srečali s policisti in vdačali so se upanju, da jim nevarnost preti le podnevi.

Takole tavamo po pokrajini, kot nekakšni izobčenci. Izogibamo se hiš, ljudi, ki bi nam morebiti pomagali. Ne vemo, h komu se lahko oglašimo, kdo bi nas bil vesel. Pred vsem pa nimamo točk, kjer bi se lahko oglašali, dobili obvestila, v silo hrano, skrivališče. Povsod so skupine ljudi, ki se zbirajo, upirajo, že kljubujejo Nemcem, a to še ni povezano. Najhuje pa je njim, prvim partizanom, ki se podajajo v neznan.

Proti jutru so se ustavili v gozdu in Brkač je odredil začasni počitek. Določil je dvojce straž, potem pa prišel k Dančiju. »Ti boš moj namestnik,« je rekel. »Komisarja ne bom postavljaj. Ko se srečam z okrognim sekretarjem, ga določim. Poiskala bova studenec, potem pa se za dan, dva, pritajimo. Za nami morajo izgubiti sledi, potem začnemo delovati. Nekaj smo se že naučili.«

Brkač je bil spet podjetnejši. V njem se je pobudilo upanje, da bodo po vsej verjetnosti delovali.

Studenec, ki sta ga našla, je bil tako majhen, pravzaprav izvirek iz globeli, po kateri so spravljeni hlobovi v dolino. Izkopala sta jamo, jo očistila. Brkač se je domislil, da bi morali imeti žlebiček. Dolgo je iskal posušeno drevo, previdno odlomil lubje in čista voda je v drobnem curku stekla po žlebičku. Dolgo sta gledala v studenčnico, ki jima je pomnila vir življenja.

Podnevi bova stražarila vsak v eni imeni. Na bolj nevarnem stražarskem mestu. Ponoči pa borci, ko je manj nevarno, je rekel Brkač.

Dančiju je bilo vseeno. Skrbelo ga je le, kako se bo obnesel kot namestnik. Saj nima izkušenj. Rad bi dobro vodil, poiskal najboljšo možnost, želel biti zvitější in spretnejši od najbolj sposobnega Nemca, a kaj, ko se lahko zgodi, da popadajo, preden se bodo lahko več naučili.

Na straži je premišljal, kako bo deloval. Zamislil si je marsikaj, a z bridkostjo ugotovil, da bo vse drugače, če jih nenadno napadejo. Njihova oborožitev je preslaba, da bi lahko zadržali dvajset, trideset policistov. Miran je sicer pustil puško, zdaj ima to puško, ampak kolikokrat lahko z njo ustrelil v pol minute? V tem času lahko vojak preteče sto metrov. O, ko bi imeli strojnico, ali brzostrelko. To bi zaustavilo prvi napad. Nihče ne rine naprej, če zasluči, da se vojak z avtomatskim orožjem ne umakne.

Popoldne, ko so bili naspani in so poležavali v taborišču, se je razpoloženje popravilo. Spočiti borci so pozabili na težave zadnjih dni, slišati je bilo prvi smeh. Brkač je to

izkoristil za pogovor, ko jim je omenjal, da se morajo po vsej verjetnosti zelo previdno, biti pripravljeni na nenaden napad, da morajo v sekundi ustreliti nazaj; prvi ogenj mora biti zelo odločen, potem se lahko umaknejo. Odkritega boja ne morejo sprejeti, policisti pa morajo zasluči, da vsak napad na partizane lahko pomeni smrt koga od njih. Prav ta občutek jih bo zadržal, da ne bodo preveč uneto tiščali za njimi.

Borci niso oporekali. Nihče ni vedel nič boljšega, le eno pa so slutili vsi: Boljše orožje bi morali imeti in četica naj bi štela vsaj trideset borcev. Če bi imeli na desetino strojno puško, nekaj brzostrelk, bi to zaleglo več od vsake taktike.

Tik pred mrakom sta se z Brkačem odpravila na poizvedovanje. Spustila sta se iz gozda po globeli in prišla do hiške, ki je samevala nad zaselkom, razpršenim po precej bolj položnem svetu. Gospodar, ki pa se mu je poznalo, da ne živi samo od kmetovanja, ju je sprejel zelo osuplo. Brkač, ki so se mu čutili za nevarnost in nenavadno že močno izostrili, je premeril Dančija. Gospodarju to ni ušlo.

»Začudil sem se, kar Nemci v Gradini govorijo, da so vse bandite pobili. Kot vidim, dva sta še ostala. Pa najbrž več,« se je oddahnil gospodar.

Potem je pripovedoval, kako je v trgu, v tovarnici, kjer dela. Nekaj ljudi se zmerom verjame v nemško zmago, posebej, ker v Rusiji tako napredujejo. Vse več pa jih čaka. Poslušajo novice, skomigajo z rameni, ne povejo, kaj pričakujejo, želijo. Kot bi se pritažili. So pa tudi taki, ki bi radi nasprotovali, a ne vedo h komu bi se obrnili. Ni jim do tega, da bi le zabavljali in govorili, kako bo Nemce pobralo. Tudi za tako te zaprejo, če organizirajo skupino, ustrelijo. Radi bi zares škodovali.

»Veste morebiti za skrito orožje? Posebej za kakšno strojno puško,« je vprašal Brkač. Oba sta strmela v gospodarja, ki se je izvijal. »Za tako puško pa ne vem. Skoraj bi rekel, da je ni. Kdo potrebuje strojnico? Puške, te kmetije imajo. Skrili so jih za divji lov; fantje, potepači imajo tudi kakšno pištolo. Skrili so tudi bombe, za divji lov na postvri. Ampak saj veste kako je, za tako dobiš kroglo. Tudi če kdo ima orožje, dokler povsem ne zaupa, raje vidi, da zrjavi pod zemljo, kot bi se zaradi tega podajal v nevarnost. Včasih policija ni bila tako huda. Zdaj pa, za vsako malenkost, strel.«

Gospodar je govoril zelo trezno in to je oba pomirjalo. Ni trepetal, ni bil pretirano sladak. Brkač ga je povprašal, če bi hotel imeti zvezo

z njimi. Ni se precej navdušil. Omenil je četvero otrok, nevarnost, v katero se podaja. Ko sta hotela razočarana oditi, je zastokal: »Samo z vama, morebiti še s kom, za katerega bosta vidva prepričana, da je povsem zanesljiv. Nič pa ne bom organiziral pri sosedih. Z njimi nimam dobrih izkušenj.«

»Ta okolica je varna? Policisti niso preiskovali gozdov?« je zanimalo Dančija.

»Dostojno niso. Ampak kolikor vem, tukaj ni bilo partizanov.«

Brkač je naročil, naj skuša gospodar poizvedeti, kdo bi morda imel skrito puško, če pozna koga v Gradini, ki bi upal z njimi sodelovati. Kot obveščevalec, povsem zanesljiv človek. Gospodar je obljubil, da bo do jutri poizvedel, da bo povprašal, onadva pa naj se oglašita jutri zvečer, raje še nekoliko pozneje, da ju po naključju kdo ne vidi.

»Saj bomo zrinili iz težav. Počasi. Organizirati bomo morali točke, dobiti zanesljive ljudi, da bomo opozorjeni na nevarnosti,« je razlagal Brkač. »Ko dobimo nekaj pušk, novih borcev, bo lažje. Strojnic pa menda res ne bomo dobili. Nisem pomislil, da ljudje zbrojevki niso zakopavali. Kaj boš s strojno puško. Ali s topom,« se je zarežal Brkač.

Na straži, ko je premišljal, da bi jim dvajset takih obveščevalcev in sodelavcev, kot je bil Markov in gospodar v globeli, zadostovalo. Varneje bi se izogibali nevarnosti, prikrili, kadar bi bilo najhuje, posebej če bi imeli spravljene zaloge hrane. Začel je premišljati o novih možnostih, ki se jim ponujajo. Zdržati, to prvo; najhuje, potem bo steklo.

Danči ni verjel svojim očem. V široki razklenjeni vrsti, s puškami v rokah so po travniku stopali policisti. Za hip ga je stisnilo, kot huda bolečina, ki mu je otopila razsodnost. Potem ga je spreletelo. Ustreliti, opozoriti tovariše. Hitro ustreliti. Ni pomislil, da mora meriti, zadeti, užgal je po vrsti, ki se je počasi bližala. Še v drugo je ustrelil, ko so policisti polegli in slišal je samo streljanje. Izpraznil je puško, se dvignil, da steče v taborišče. Pognal se je z dolgimi koraki, ko ga je huda bolečina prežgala v levo roko. Nekje nad komolcem ga je zadelo. Spustil je puško, padel, zakričal. Potem je v obupu pograbil puško in sklonjen tek.

Taborišče, tovariši, je odmevalo v njem. Do njih moram.

Kakšna groza, nikogar! Obupan je strmela, kam naj jo ubere. Niso se dogovorili, kam se bodo umaknili. Bili so prepričani, da so tu povsem varni. Začel je teči naprej, sferan od policistov, ki so ga ranili.

Potem streljanje pred njim, na levi. Še močnejše. Zaslišal je drdranje strojnice. Naj teče v ta ogenj. Ne! Samogibno je zavil v desno, kjer je bilo tiho. Ni vedel, če pravilno razloči streljanje, ampak zdelo se mu je, da sliši streljanje na vsej levi, potem se je širil, kot plamen po suhi travi. Obroč! Okobljani. Prestrašen je zastal in se začel ozirati. Čakal je, da bodo prišli za njim in ga skušali prijeti.

V njem se ni oglašal le partizan Aleš, temveč tudi mož, ki ni mogel prenesti, da bi bila Martina proti komu drugemu zaupljivejša. Če je prestopila mejo, bolje, da zve to takoj.

Dekle še vedno ni hotelo razumeti vprašanja.

— Nič se ne boj. To prepusti kar meni. Morda bom le poskrbela, da bo tudi s teboj drugače, je rekla tiše kakor prej in ga pogledala, da ga je zaskrbelo pri srcu.

Aleša je zdaj zgrabilo nekaj nedoločnega, pekočega. Strahoma se je čutil, kako se je to naglo razraščalo. Je Martino doslej podcenjeval, je mar ni poznal, ali pa se mu zdaj zdi drugačna? Je prebrala njega in sebe, da tega ne more tako hitro dojeti, ali pa se je zgodilo nekaj drugega? Kako zidovi spremenijo človekove sodbe in njegov pogled. Ali je njegova moč segala kam dlje, kot do njegove notranjosti? Toda — če so zanj toliko tvegali in počenjali vse to, kar so, vendar ne more biti poti od tod. Razen dveh: da ga ubijejo, ali da to stori sam. Vsaka tretja pot bi bila njega nevedna!

Po kratkem, sunkovitem premišljanju je tiho vprašal:

— Zaradi strahu ni treba skrbeti. Zanimivejše je drugo. Kako bi mogla poskrbeti tudi zame?

Njegov glas ni izražal upanja. Bil je preteč, trd. A tega Martina ni čutila, ni hotela čutiti. Namenoma ga je z narejeno lahkotnim in pridruženim glasom poučevala:

— Vodi se čisto mirno, na videz pa kaži, da razmišljaš o popuščanju. Če boš tako ravnal, bom lahko še prišla!

Je to res rekla ona? Je to mogoče? Stisnil je zobe in s tresočim se glasom, v katerem je bila še trohica upanja, da njene besede ne pomenijo tistega, česar se boji, dejal:

— O kakšnem popuščanju govoriš? Mar veš, kaj hočejo od mene?

Martina se je prestrašila, kajti vanjo so zrle ostre, a z obupom in hkrati z upanjem prežete oči. Zbala se je, da zdaj ni upala odgovoriti takoj.

Aleš je nestrpno in proseče ponovil še enkrat:

— Ne igray se! Povej, več ali ne!

Zdaj je umaknila pogled, boječ se, da je Aleš sploh ne bo mogel razumeti, da ne bo znal ceniti njene žrtve. Morala bo odgovoriti. V glru pa jo je stiskalo tako, da je samo prikimala.

IVAN JAN

60

MRTVI NE LAŽEJO

Aleš se je sunkovito premaknil. Je bil res tako slab poznavalec ljudi? Se je mogel zmotiti tako zelo? Jo je Wernerjevo kolesje znetlo tako hitro in tako zelo, da je v sebi že zrela za njegovo popuščanje? To ne more biti res, ni še tako daleč, ni še vse izgubljeno! Za kakšno ceno bo lahko še prišla? Za tisto, ki jo bo plačal on, ali bo plačala račun sama?

— Kdo ti je to obljubil in s čim si plačala? je hotel zvedeti takoj, da ne bi bil morda krivičen še naprej, da ga ne bi bolelo tako, kakor je to začutil zdaj.

— Ne vrtaj tako vame, drugače boš vse pokvaril! Saj veš, kdo ima tu besedo! ga je rotila Martina in obrisala mokre oči. Z ničemer nisem plačala!

Aleš se je znašel v vrtincu, da ni mogel presoditi, kje se začneja laži in kje resnica. Martina mu dotlej še nikoli ni lagala. Gledal jo je, tehtal in molčal. Rad pa bi se pognal v stražarja in se tolkel do onemoglosti, če bi tako mogel zgrabiti resnico.

Martina je zdaj segla v torbico in iz nje potegnila zavitek ter mu ga potisnila v roke.

— Rekla sem ti, da bom še lahko prišla in tudi skrbela bom zate. Vzemti to malenkost. Prinesla bi več, pa nisem vedela, če me bodo spustili sem!

Aleš je obdržal zavitek brez tistega veselja, ki so ga ob najneznatnejšem približku kazali zaporniki. A zdaj ni bil lačen, sit je bil vsega. Kljub lakoti ni bil radoveden, kaj mu je prinesla. Črv dvomov in bolečin se je ob dekletovih besedah zajedal vanj. Je vedela, kaj počneja? Ali ve, kaj je povzročila s tem dejanjem? Zakaj ni pobegnila? Kako naj bi zdaj skrbela zanj? Tu je že vse preskrbljeno. On je samo še živ mrlič, ki bo po pekočih stopinjah moral hoditi vse do groba! Ona pa — skrbela bom zate! Kdo pa je lahko prišel na tak obisk? Samo taki, ki so se prodali.

Obraz mu je nevarno potemnel in zamolklo ji je očital:

— Veš, komu to pripoveduješ? Si kaj pomislila, zakaj so te spustili k meni? Oh, dekle, kaj naj ti še rečem, da ne boš tako naivna. Kaj ne veš, kakšni so tisti, ki smejo sem in ki lahko dobijo približke? Ti to nič ne pomeni? Le kako si izvrtala to dovoljenje?

Zdaj Martina ni več premišljevala, kajti odgovor je imela na jeziku že pripravljen.

— Če imaš koga tako rad kakor jaz tebe, si zmožen vsega!

SIMON REŠEK

NI VAŽNO KAJ ČLOVEK IZGUBI, VAŽNO JE TO KAR MU OSTANE...

30

Toda meni je osebno lažje, saj sem napisal le tisto kar sem doživel. Eno pa je gotovo — prijateljstvo, solidarnost in iskrenost med ljudmi se kuje prav v najtežjih življenjskih pogojih. In prav to sem opisal iskreno ter se na tem mestu še enkrat zahvaljujem prijatelju Jožetu Sivcu in številnim imenovanim in neimenovanim sotrpnicom iz taborišč, ki so mi kakorkoli pomagali, da sem preživel te strahote. Tudi sam sem neštetokrat nosil glavo pod pazduho in pomagal kolikor je bilo v mojih močeh in v danih razmerah mogoče, da smo si podaljšali življenja ter se srečno vrnili v domovino.

Neštetokrat smo se že srečali na ekskurzijah in ogledih taborišč po osvoboditvi — še vedno nas preveva tovarištvo, nesebičnost in solidarnost. In prav je tako!

Danes se moramo bolj kot kdajkoli prej bati zla, ki mu pravimo civilizirani norec z oblastjo in znanostjo v rokah. Z znanostjo in tehniko, ki jima sodobni človek poje hvalo. Če sta v pravih in premišljenih rokah je v redu. Po absolutistu Hitlerju še ni bilo norca, toda koliko časa še, kdo ve?

KDOR JE PREŽIVEL — TO JE BIL DAR USODE...

Nemška koncentracijska taborišča so bila resnična pokopališča, saj esesovskim mrhovinarjem nismo dajali samo teles, trgali so nam dušo in naša srca.

Naj vam pripovedujem o vsem trpljenju, ki je bilo naša vsakdanje...

Naj vam povem, da nas je ob koncu vojne ostalo le 30.000 na pol mrtvih, utrujenih, bolnih...

V esesovskih in kapovskih vrstah je bilo veliko strokovnjakov za mučenje in pri kolektivnih kaznih so morale čete taboriščnikov po celodnevem delu dolge ure kazensko, strumno korakati, tekati po velikem zbornem prostoru. Padali smo taboriščniki — kot snopje pri žetvi in lopovski pogledi esesovcev in kapov so ubijali lažje ljudi, a ne samo pogledi — lopate so razbijale lobanje hropečih internirancev.

Nemo, a zavzeto sem se pogovarjal s svojo mislijo — ko me gleda kapo srepo kot konjski mešetar — takrat sem polglasno zamrmral: »Tudi ti boš visel... Ogromno trupel si dobavil smrti...«

Nisem se motil.

Dolga štiri leta ko ni bil niti trenutek usmiljenja z menoj, ko sem gledal mrtvaške pleske, ko je bilo poletje prav tako neusmiljeno z menoj kot ostre zime, ko mi je sneg butal v lica, vrtinčil veter po glavi brez las, ko me je trdo delo od jutra do večera ubijalo, ko me je pral dež, uničevala griza, ubijal tifus, lakota, ko še nikoli ni bilo umiranje tu tako množično kot ob morilnem tifusu — pred nami pa je boječe plapolal prapor svobode...

Ko je prišel maj smo postarani, utrujeni v večernem mraku 4. maja 1945 ob brnečih električnih mrežah taborišča zagledali zavezniške čete.

Nisem se zmotil...

Na dachauskem procesu je bil na smrt obsojen tudi kapo, tisti, ki je množično ubijal internirance. Z njim je bilo obsojenih

še petintrideset krvnikov, drugi kapo med njimi in en blokovi starešina ter veliko število okinčanih z Eskulapovo palico s kačo, ki so zamenjali svoj vzvišeni poklic s poklicem morilcev.

Obtoženi so bili, ker so uporabljali srednjeveška mučila, stiskanje prstov med vrati, javna in skrivna bičanja na posebno pripravljene mizi, zaradi povzročanja opeklin na telesih, za biokemične poskuse, ki so imeli strašne posledice flegmone (pri tristo poskusih — devetdeset mrtvih). Obsojeni, ker so uporabljali moderna mučila.

Leta 1941 so ustanovili poskusno malarično postajo. Pet tisoč zdravih internirancev so okužili z bacilom malarije. Tisoč dvesto jih je umrlo.

Dnevno so po sto do dvesto internirancev vbrizgavali smrtonosne bencinske injekcije — število mrtvih ni znano.

V bloku 5 so izpostavljali internirance brezračnemu prostoru. Od šeststo internirancev, na katerih so delali poskuse, je ostalo živih le šest in še ti so telesno in duševno uničeni.

Tisoč mrtvaških glav dachauskih internirancev je krasiло mize esesovcev.

Nekega dne so pripeljali h krematoriju petsto francoskih oficirjev in jih postrelili, ujetje ameriške pilote pa so žive pometali v krematorijski ogenj in ko so goreli — je bilo slišati ječanje...

Nekega dne so pripeljali v ta hotel umiranja dve Francozinji in dve Angležinji in jih ustrelili. Bile so padalke.

Žetev je bila velika...

Najhuji znan zločin pa je tisti, ko so Dunajčanu Augustu Schediviju živemu drli kežo s telesa. V taborišču je obglavil Hitlerjevo sliko.

Ko sem se po dolgih letih vrnil domov in gledal tiste, ki so mi privoščili večletno taboriščno trpljenje, ki so med okupacijo pozabili slovenski jezik, tiste prve dni v svobodi pa mi silili v roke, sem enemu izmed njih pljunil v obraz — a le v mislih...

Ker sem bil v taboriščih trdo vzgojen, kjer moji koraki niso bili brez bremena na hrbtu, opake ter kamenja — in sem v teku nazaj moral po novo breme — se mi je misel o pljunku vseeno zadržala. Kakor se mi je gabilo vsakokrat kadar smo morali stati pred esesovci in z golimi rokami zajemati človeško blato z latrin, kadar smo morali peti koračnice ob mrtvih sotrpnicah.

Maščevanje mi je zamrlo...

Zakaj mi je zamrlo?

Zato, ker sem preživel smrtni ples in ker je moje sedanje življenje dar usode...

K o n e c!

AKTUALNOSTI Z JESENIŠKE OBČINE

CILJI VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA DO LETA 1980

V srednjeročnem razvoju načrtu občine Jesenice za obdobje 1976 do 1980 je predvideno, da bodo na področju vzgoje in izobraževanja ustvarjene osnove za hitrejši družbeni razvoj. V jeseniški občini je zaskrbljujoče pomanjkanje ljudi z višjo, visoko in srednjo izobrazbo na eni ter izredno veliko število nepričutenih na drugi strani. Prav tako je zaskrbljujoče pomanjkanje učnega kadra in pomanjkanje učno-vzgojnih prostorov. Spričo takšnega stanja so v osnutku srednjeročnega družbenega načrta zapisani naslednji temeljni cilji vzgoje in izobraževanja:

- uvedba enoletne male šole za vse otroke v občini;
- nadaljnje uvajanje celodnevne osnovne šole;
- doseganje enotnosti in enakopravnosti vseh oblik usmerjenega izobraževanja in izobraževanja ob delu;
- posvečanje posebne skrbi posebnim šolam in poklicnemu usposabljanju prizadetih otrok in
- doseganje zaključnosti vsake oblike usmerjenega izobraževanja.

OSREDNJA SVEČANOST OB PRAZNIKU KS HRUŠICA

Osrednja prireditev ob krajevnem prazniku na Hrušici, ki ga vsako leto

praznujejo 27. julija, ko se spominjamo 46 ustreljenih talcev na Belem polju, je bila v soboto, 24. julija ob 17. uri ob železniškem karavanskem predoru. Tu so odkrili spominsko obeležje Martinu Ščurku iz Rudnika pri Ljubljani in Andreju Skobernetu iz Laškega, ki ju je v noči od 8. na 9. aprila 1941 zahrbno napadla in umorila nemška okupatorska skupina, ki je prišla preko Rožce. Nemci so menili, da bodo s tem preprečili miniranje vhoda v predor, kar pa je bilo že pred tem izvršeno. Oba sta bila tu na straži. Ob napadu je bil ranjen tudi Tonček Zima s Hrušice.

Svečanost je odprl Maks Klinar, spominski govor pa je imel Franc Konobel-Slovenko. Opisal je dogodek pred 35 leti, nato pa dejal, da se na avstrijskem Koroškem zopet oživlja velikomemski nacionalizem, ki krati osnovne narodnostne pravice koroškim Slovincem. Dejal je, da je Avstrija s sprejetjem zakona o prenehanju prekršila državno pogodbo, čemer se bomo zoperstavili vsi Slovenci in vsi jugoslovanski narodi. Protestno resolucijo, ki so jo sprejeli številni navzoči na svečanosti, je prečital Janko Kavalir.

V kulturnem delu so sodelovali člani dramske skupine z recitacijami in godba na pihala DPD Svoboda Hrušica.

...

Polaganje cevi za toplivod na Plavžu

POLEMIKA OB REKONSTRUKCIJI MAGISTRALNE CESTE SKOZI JESENICE

Zdaj, ko redno hodim kar peš na delo na Belo, se mi nudi možnost, da spremljam dela (kot nestrokovnjak) pri rekonstrukciji magistralne ceste. Občutek imam, da se nekdo moti, jaz, kot laični opazovalec, ali izvajalci del oziroma projektanti. Prispevali smo denar v obliki posojila za rekonstrukcijo ceste, predvsem da zagotovimo večjo varnost v prometu. Kaže pa, kar bo verjetno tudi večina »občudovalcev« potrdila, da se rekonstrukcija ceste niti ne izvaja tako kot bi se morala, niti tako kot smo pričakovali. Menim, da bi morala biti cesta od cestnega nadvoza na Jesenicah (TVD Partizan) do valjarn Bela speljana v širokem profilu, širina ceste naj ne bi znašala manj kot devet metrov, za kar moram reči, da je prostora dovolj, plus pločnik. Sedanje stanje pa kaže, da smo veččinam leži »projektiranje in izdelava ovinkastih in ozkih cest«, kar dokazuje tudi trasa nedaleč od bencinske črpalke, čeprav je bilo treba podreti hišo. Prav tu je cesta tako zožena, ali pa je morda samo optična prevara, da je najbrž ustvarjena na naših cestiščih nova črna točka. Križišče, ki vključuje regionalno cesto za Blejsko Dobrovo, bi moralo biti bolj širokopotezno zasnovano. Ni mi znano kako bomo uredili »markacijo« križišča. Po vsej verjetnosti se bodo nabrale »trenutne kolonice« in tudi občasna verižna trčenja ne bodo izključena, še zlasti, ko bo tu zapeljal tovornjak s prikolico. Tam, kjer je cestišče najožje in ki predstavlja nevarno in ozko grlo, je možnost nesreč, še zlasti v zimskem času.

Zanima me komentar projektantov in izvajalcev del, da si bomo občani na jasnem, da bi bolje doumeli sam projekt in izvajanje del te že dolgotrajne rekonstrukcije magistralne ceste, ki pa ni toliko dolga, le čas nas pesti. Kaj bi rekel: »ura zamujena ne vrne se nobenak«.

Nisem ravno pikolovec, ampak mislim, da bi morali predvsem ob današnji sodobni mehanizaciji bolj proučiti samo organizacijo dela, vključno s tehnično stranjo — kamor bi morali vključiti tudi izredno suho vreme, ki smo ga imeli na pretek, ki je še kako pomembno, če bi ga znali pravilno izkoristiti.

Občan Ivan

Sobotna spominska svečanost na Hrušici

NOVICE IZ RADOVLJIŠKE OBČINE

Na 18. razširjeni seji izvršnega odbora predsedstva OK SZDL, 16. 7. so kritično ocenili potek akcije za vpis posojila za ceste. V zvezi s tem in v cilju pozitivne akcije so sklenili, da bo občinski štab za posojila na osnovi prehodnih obiskov na vseh vpisnih mestih, pripravil natančen pregled zbrane vsote in izdelal analizo za vse OZD, KS in za vpisna mesta, kjer akcija ni zadovoljivo izvedena.

Ker je rok določen za javne razprave o osnutku zakona o združenem delu potekel 10. julija, so po pregledu občinskega sveta zveze sindikata ugotovili, da te naloge še vedno niso opravile vse OZD, TOZD, KS in SIS. Občinski svet ZSS je zato sklenil opozoriti vse nosilce nalog v tej družbeni akciji, da morajo opraviti javne razprave povsod še v tem mesecu, tam kjer pa so bile razprave slabo pripravljene in izvedene, pa jih morajo ponoviti. Po programu in rokovniku občinskega sveta ZS in OK SZDL bo podana sklepna ocena razprav na konferenci vseh DPO, ki bo sklicana do 25. septembra.

Med 119 OZD v Sloveniji je CK ZKS določil za poglobljeno preučitev samoupravnega organiziranja in dohodkovnih odnosov v luči novega zakona o združenem delu tudi Murko Lesce. Na širšem sestanku družbenopolitičnega aktivnega tega podjetja, ki je bil 16. julija, so ob udeležbi predstavnika CK ZKS, medobčinskega sveta ZKS in OK ZKS obravnavali analizo, ki so jo pripravili v Murki o svojih samoupravnih odnosih, o gospodarjenju, načrtovanju razvoja, združevanju in kadrovskih vprašanjih. Sprejeli so več konkretnih sklepov, ki bodo služili kolektivu za uresničevanje določil zakona o združenem delu tudi v praksi pri organiziranju TOZD in samoupravnih organov.

Spričo neurejenih kadrovskih in samoupravnih razmer v OZD Filbo (bivši Kovinobrt) v Boh. Bistrici je bil, 9. julija na pobudo komiteja OK ZKS sklican politični aktiv podjetja, kjer so kritično ocenili sedanje stanje in se zavzeli za odločne ukrepe v pogledu kadrovskih sprememb v vodstvu, doslednejšega izvajanja stabilizacijskega programa in povezovanje s sorodnimi delovnimi organizacijami ter za primernejše delovne pogoje v obratih podjetja.

Na 15. seji predsedstva in sekretariata OK ZSMS, na kateri so bili navzoči tudi predstavniki OK ZK, OK SZDL in Ob sveta ZSS, so ugotovili vrsto organizacijskih pomanjkljivosti v izvajanju programa OK ZSMS, v delu komisij in konferenc ter o odgovornosti vodstva. Sprejeli so odstop sekretarja OK in sklenili, da bo predsednik Boris Ljubič opravljal svojo dolžnost profesionalno do oktobra. V tem času pa mora s predsedstvom pripraviti program dela ter kadrovske predloge za novo vodstvo OK ZSMS.

Na 56. seji izvršnega sveta OS v ponedeljek, 26. julija so obravnavali predlog Žita Ljubljana — TOZD Triglav Lesce o spremembi cen kruha in peciva, predlog organizacijske mreže temeljnih in višjih sodišč v SRS, predlog dogovora o temeljnih politike splošne porabe v letih 1976—1980, sklep o sklenitvi pogodbe za foto pomanjšavo katastrskih načrtov, predlog o spremembi sklepa o soglasju z zvišanjem najemnin za poslovne prostore, predlog o nakupih stanovanj za potrebe postaje milice, vloge za dotacije gasilskim društvom ter nekatere kadrovske in finančne zadeve.

V počastitev dneva vstaje je OK ZSMS v sodelovanju z ZKPO Radovljica in študenti, ki so na vajah v vojaško vzgojnem centru na Pokljuki, na predvečer praznika organizirala proslavo s kulturnim programom ob tabornem ognju pri spomeniku padlim borcem 3. bataljona Prešernove brigade na Pokljuki. Pred tem je bilo več športnih srečanj na katerih so sodelovali študentje in mladinci.

Od 1. do 25. julija je ob Savi Bohinjki pri Bodeščah taborilo 130 tabornikov iz štirih odredov velenjske občine v Kajuhovem taboru. Velenjski taborniki pod vodstvom Toneta De Costa so se povezali z mladinsko organizacijo in KO ZZB NOV Radovljica in skupaj opravili številne akcije v zvezi z obujanjem tradicij NOB in pripravi za SLO. Taborniki so se udeležili tudi osrednje proslave vstaje v Dražgošah.

V akciji OK ZSMS za vpis prostovoljcev v občinsko teritorialno enoto, so se zelo dobro izkazali mladi delavci in delavke iz Elana Begunje. Doslej se je prijavilo 24 mladih iz te delovne organizacije, ki so doma iz radovljjske občine.

Na zboru občanov KS Srednja Dobrava, ki ga je organizirala tamkajšnja KK SZDL v ponedeljek, 19. 7. z nad 40 navzočih, so najprej analizirali samoupravne odnose v KS in razpravljali o osnutku zakona o združenem delu, nato pa spregovorili o poteku akcije za vpis posojila in o nekaterih komunalnih zadevah. Ugotovili so, da ni še ustrezne povezave med TOZD in KS in da bo nujno takoj pristopiti k izgradnji vodovoda. V tem kraju so ostali takorekoč brez kapljice pitne vode, zato so pripravljeno posebej prispevati za izgradnjo vodovodne mreže.

1. avgusta slavi delovni kolektiv UKO (umetno kovinska obrt) Kropa 20-letnico ustanovitve podjetja. Slovesnosti se bodo začele 1. avgusta z množičnim pohodom mladine, športnikov in vojakov od spomenika do spomenika NOB. Osrednja proslava pa bo 7. avgusta v razstavnih prostorih podjetja, kjer bodo podelili oblikovanja in priznanja najzaslužnejšim delavcem in najuspešnejšim športnikom.

V srednjeročnem planu SIS za gozdarstvo gozdno gospodarskega območja Bled, bo predvideno za sečo od bruto 69.000 kub. metrov lesa le neto 47.000 kub. metrov iglavcev in 24.000 kub. metrov listavcev. Zelo pomembni činitelji za izkoriščanje gozdov so cestne povezave, ki jih gradi GG Bled. Za 1977. leto načrtujejo gradnjo gozdnih cest na območju TOZD Bohinj 4,5 km, TOZD Radovljica 13,5 km in TOZD Jesenice 2,5 km dolžine.

Tovarna Iskra Otoče je polletni plan proizvodnje uresničila 100 %. Od tega so izvozili 28,8 % svojih izdelkov in tako uresničili letni plan izvoza z 86,5 %.

Delež sredstev, ki so jih občani v 1975. letu namenili za kulturo v občini znaša 91 din na posameznika. Za celotne potrebe kulture v radovljjski občini in Sloveniji, pa je bil delež 132 din na posameznika, kar je dva dinarja manj kot 1974. leta.

Godba na pihala DPD Svoboda Lesce je od januarja do junija nastopila na 24 proslavah in prireditvah v občini in izven nje in na 20 pogrebih. V tem času so godbeniki opravili pod vodstvom prizadevnega dirigenta Branka Lacka 47 rednih vaj. Najbolj jih tare pomanjkanje denarja za nabavo novih uniform in instrumentov.

V nedeljo, 18. julija so v Kamni gorici proslavili 75-letnico domačega gasilskega društva. Na proslavi so bili navzoči predstavniki republiške in občinske gasilske zveze ter društva iz drugih občin. Po mimohodu in podelitvi odlikovanj je bilo tovariško srečanje.

SMERNICE ZA URBANISTIČNO PLANIRANJE IN NAČRTOVANJE V OBČINI JESENICE – PREDLOG ZA JAVNO RAZPRAVO

Republiški zakon o urbanističnem planiranju nalaga občinskim skupščinam, da svojo temeljno urbanistično dokumentacijo vsakega pet let pregledajo in uskladijo s spremenjenimi gospodarskimi razmerami in s splošnimi družbenimi potrebami in koristmi.

Urbanistični program občine Jesenice, kot temeljna urbanistična dokumentacija tako za prostorski, družbeni in ekonomski razvoj občine ter kot podlaga za načrtovanje urbanističnih načrtov, zasedalnih načrtov in urbanističnih redov, je bil sprejet 4/2-1970. leta in je torej že zapadel pod obvezno, da ga občina novelira.

Nalogo, je preko Biroja za urbanizem in stanovanjsko poslovanje Jesenice, prevzel Urbanistični inštitut SRS v Ljubljani kot avtor sprejete urbanistične programa občine – z njegovim sodelovanjem.

Novelacija urbanističnega programa pa vпада v čas, ko je že v veljavi zvezni zakon o temeljih sistema družbenega planiranja in o družbenem planu Jugoslavije, ki v skladu z novo ustavo narekuje svoj specifični pristop k nalogi – poleg določil zakona o urbanističnem planiranju o vsebini in postopku za sprejemanje urbanistične dokumentacije. V metodologiji dela se uveljavljajo smernice kot baza za definiranje in dokončanje naloge.

Namen »smernice« je opredeliti osnovne naloge, ki nakazujejo nadaljnjo usmeritev urbanističnega planiranja in načrtovanja v občini Jesenice v skladu s splošnimi smotri družbenega razvoja in urejanja prostora in ob tem vzbuditi k aktivnemu sodelovanju vse nosilce planiranja v občini – za samoupravno usklajevanje in združevanje naporov na področju urbanističnega planiranja in načrtovanja.

Predlog »smernice« se je oblikoval po načelu samoupravnega planiranja – to pomeni, da planske pobude in usmeritve izvirajo iz organizacij združenega dela, krajevnih skupnosti ter drugih samoupravnih skupnosti in organizacij. V tem procesu je bila:

1. zbrana obstoječa urbanistična in druga pomembnejša dokumentacija na občinskem, regionalnem, republiškem in meddržavnem nivoju;

2. anketiranje so bile strokovne službe občine, strokovne organizacije raznih področij, ki so bile vključene v dosedanje planiranje in načrtovanje in

3. anketirani nosilci planiranja (pomembnejše delovne organizacije, krajevske skupnosti in samoupravne interesne skupnosti) o uporabi obstoječe dokumentacije, problemih, ki zadevajo dokumentacijo in specifičnih urbanističnih oz. razvojnih problemih.

Smernice za urbanistično planiranje in načrtovanje temelje na: ocenitvi učinka dosedanjega planiranja in načrtovanja v občini ter oceni uporabe urbanistične in druge dokumentacije,

– ocenitvi dosedanje urbanistične politike,

– opredelitvi pomena in vloge občine Jesenice glede na obmejno lego in vlogo občine Jesenice v regionalnem okviru Gorenjske,

– opredelitvi pomembnejših problemov dolgoročnega razvoja ter urbanističnega planiranja in načrtovanja, ki jim bo v nadaljnjem delu potrebno posvetiti več strokovnih prizadevanj.

Po sklepu 20. seje zborna družbenega dela, 20. seje zborna krajevnih skupnosti in 21. seje združenopolitičnega zbora skupščine občine Jesenice z dne 14/7-1976, so »smernice« dane v javno razpravo do 31/8-1976.

Razpravo vodijo delegacije v organizacijah združenega dela in krajevnih skupnostih, zato

POZIVAMO VSE DELOVNE LJUDI IN OBČANE V TEH ORGANIZACIJAH IN SKUPNOSTIH, DA RAZPRAVLJAJO O PREDLOGU SMERNIC IN PO RAZPRAVI POSREDEJUJO SKUPŠČINI SVOJA STALIŠČA, MNEJNA IN PRIPOMBE OZIROMA PREDLOGE.

Iz celotnega gradiva smernic, ki je posredovan delegacijam, objavljamo v neokrajni obliki »naloge« in »cilje« začrtane v predlogu.

NALOGE – CILJI URBANISTIČNEGA PLANIRANJA IN NAČRTOVANJA

I.

1. OBMEJNO LEGO OBČINE JESENICE upoštevati s posebnim ozirom na:

– etnično manjšino na Koroškem in v Kanalski dolini; z izboljšano prometno dostopnostjo (z novim Karavanskim predorom) morejo postati Jesenice mesto kulturne in ostalega dogajanja slovenskega prebivalstva na Koroškem in v Kanalski dolini;

– prometno in drugo regionalno infrastrukturo; usklajevati pogoje in posledice izgradnje (pomembna za turistični promet), razvoj carinarnice, gradnjo skladišč in drugih dejavnosti, vezanih za specifično situacijo (mejni prehod); proučiti možnosti izkoriščenja prednosti, ki jo taka dejavnost nudi gospodarstvu občine Jesenice, odzornost Gorenjski regiji.

2. OBČINO JESENICE PLOSKO vključevati v ožji okvir občin Jesenice in Radovljica in v širši okvir gorenjske regije, ki jo pogujejo socio-ekonomske interakcije.

Pomembnejše MEDOČINSKE SOODVISNOSTI upoštevati predvsem pri

– delovni sili (za bodoči obseg in razporeditev),

– centralnih dejavnostih (njihovi razporeditvi v okviru Jesenic, Radovljice, Bleda in Kranja),

– novih zasedalnih površinah, naseljenih in industrijskih, ki jih pogujejo prostorske omejitve predvsem v mestu Jesenice, kar v okviru urbanističnega planiranja zahteva reševanje prostorske problematike na medobčinskem nivoju,

– razvoj turizma (v specifičnih primerih),

– varstvo narave in okolja.

2. MESTO JESENICE obravnavati v funkcionalnem okviru mest Jesenice-Radovljica-Bled, ki bi v policentričnem urbanem sistemu predstavljalo pomembno regionalno razvojno središče in opravljalo zahtevnejše funkcije srednje ravni na vplivnem območju. Zato bo moral bodoči obseg in razporeditev centralnih dejavnosti regionalnega in mestnega pomena izhajati iz smiselne in samoupravno dogovorjene medsebojne delitve funkcij med vsemi tremi mesti glede na njihove bodoče vloge.

4. Razvoj PREBIVALSTVA IN ZAPOSLOVANJA proučevati v soodvisnosti nakazane delitve funkcij med občinama Jesenice in Radovljica, ob istostasni smiselni zasnovi rabe prostora.

5. Kljub manjši produkcijski vlogi KMETIJSTVA v odnosu do drugih gospodarskih panog v občini Jesenice, poleg gospodarskih interesov upoštevati tudi prostorske potrebe kmetijstva zaradi potreb splošnega ljudskega odpora, potreb po reševanju socialne problematike vasi, pomembnosti za ohranitev kulturne in rekreacijske vrednosti in težnji po ohranitvi naravnega ravnovesja.

Za območje občine izdelati občinski prostorski plan – del za kmetijstvo (po zakonu o kmetijskih zemljiščih), ki naj upošteva prostorske, ekonomske, socialne in politične komponente razvoja, ter vključevati gozdno-gospodarske načrte v okviru urbanističnega planiranja in načrtovanja. Izdelava kmetijskega plana in urbanističnega programa mora biti usklajena v vseh fazah planiranja.

6. Za reševanje problematike INDUSTRIJE upoštevati sedanjo proizvodno strukturo (železarsko in jeklarsko); dolgoročne razvojne rešitve bazirane ter druge industrije (predelovalne, lahke) pa izvajati iz koncepta dolgoročnega ekonomskega razvoja Gorenjske regije in republike.

Vzporedno proučevati – poleg prostorskih možnosti za razvoj industrije – še možnosti izboljšave okolja in delovnih pogojev, kar pomeni:

– zagotovitev ustreznih površin za odlaganje odpadnega materiala in določitev nove namembnosti obstoječega odlagališča;

– omilitve, odnosno izboljšave konfliktnih situacij industrije v odnosu do ostalih dejavnosti v mestnem prostoru – stanovanj, centralnih dejavnosti itd;

– oskrbo industrijskih območij s spremljajočimi objekti;

– ustrezno prometno in komunalno opremo industrijskih območij; proučitev možnosti za ločitev internega prometa železarske od cestnega prometa;

– izboljšavo obstoječega okolja z omejevanjem emisij v dopustnih mejah.

7. Prostorsko problematiko STANOVANJSKE GRADNJE, kot posledico fizičnih, prostorskih omejitev in splošne zasedenosti zemljišč na Jesenicah, reševati

– na ožjem območju Jesenic z rekonstrukcijo zasedalnih območij za dosego racionalnejše gostote, izboljšavo bivalnih pogojev in kompletiranje z oskrbnimi in ostalimi funkcijami;

– v širšem območju Jesenic in tudi izven njega izbirati nova stanovanjska območja tako, da bodo zagotovljene: varnost, predplazovitost in drugi vplivi; funkcionalne kvalitete območij glede prometa, centralnih dejavnosti, delovnih mest, rekreacijskih območij; zaščita pred viri hrupa in onesnaženosti ozračja; možnosti rentabilne koncentracije z ustreznimi gostoto; čim manjše poseganje v kvaliteta kmetijske zemljišča.

8. Obseg in razporeditev CENTRALNIH DEJAVNOSTI regionalnega, mestnega in lokalnega pomena, proučevati glede na delitev funkcij med centri v občinah Jesenice in Radovljica in v odnosu do Kranja, ob istostasnem upoštevanju potreb vseh starostnih in socialnih skupin prebivalcev in predhodno izdelanih in preverjenih načrtovalskih kriterijev:

Trgovina, obrt:

Analizirati je demografska gibanja v občinah Radovljica in Jesenice ter na osnovi predvidene kupne moči potrošnje ugotoviti potrebe in prostorske možnosti za bodoči razvoj trgovinskih dejavnosti, predvsem še za zadovoljevanje potreb prebivalcev z artikli osnovne preskrbe in artikli neživilskega blaga, trgovine v turističnih krajih in grosistične trgovine (medobčinski nivo); ugotoviti potrebe po storitveni obrti ter rezervirati površine za njihovo postopno izgrajevanje.

Solstvo:

Poleg osnovnih šol izdelati mrežo poklicnih in srednjih šol glede na potrebe gospodarstva ter v sodelovanju z občno Radovljica.

Socialno varstvo, zdravstvo:

Pri reševanju problematike varstva otrok (VVU) upoštevati porast zaposlovanja žensk delovne sile v občini.

Programirati domove (in stanovanja) za stare ljudi (nad 65 let) ob upoštevanju večanja interesa po organiziranem varstvu; potrebe samskih stanovanj reševati ob socialno-družbenem vidiku; razvoj bolnišnice obravnavati v okviru organizacije zdravstvene službe Gorenjske.

Sport in rekreacija:

Ugotoviti potrebe in prostorske možnosti dnevne rekreacije vseh prebivalcev (predvsem v mestu Jesenice) v okviru stanovanjskih območij, šol in športno-rekreacijskih centrov.

Kultura:

Upoštevati opremljenost mesta Jesenic in naselij ter razvojne koncepte kulturno-prosvetnih dejavnosti in v odvisnosti vloge Jesenic do ostalih mest Gorenjske.

9. Za uspešno nadaljevanje TURIZMA novelirati in izpopolniti kompleksne presoje o primernosti in zmogljivosti prostora za razne oblike turistično-rekreacijske izrabe (turistično-rekreacijske ponudbe), kar bi poleg socio-ekonomskih pokazateljev in rezultatov analize tržišča (domačega in tujega) dalo osnovo za nadaljnji turistični razvoj; na nivoju medobčinskih usklajevanj z občinama Radovljica, Tolmin in Trzin in mednarodnih povezav z Italijo in avstrijsko Koroško v Karavankah, reševati

skupne interese za razvoj turizma, pri izrabi skupnih turistično-rekreacijskih območij (in ob pogojih dobre prometne povezanosti); proučiti možnosti še učinkovitejšega vključevanja vaskega (kmečkega) turizma v okvir turističnega gospodarstva ter kako in kam usmerjati gradnjo potniških stanovanj.

10. Ponovno preveriti, skladno z vsemi razvojnimi interesi in možnostmi, katera OBMOČJA IN OBJEKTE želimo OHRANITI z avtentičnimi lastnostmi. S tem v zvezi je potrebno:

– dopolniti in poenotiti vrednotenje naravne in kulturne dediščine za celotno območje,

– tako s stališča potreb in razvojnih (gospodarskih) zahtev ožje regije kot širše družbe in

– proučiti probleme upravljanja in vzdrževanja zaščitnih spomenikov, objektov, naselij in območij, kakor tudi nadomestila za večja bremena upravljanja in vzdrževanja, kot bi jih zmoglo gospodarstvo in podpiral interes ožje regije, odnosno občine.

11. Za zagotovitev varnih in racionalnih pogojev za razvoj urbanizma in ureditev zimsko-sportnih objektov v ekološko zelo občutljivem prostoru jeseniške občine, ugotoviti in OVREDNOTITI NARAVNE RAZMERE – kar predstavlja soodvisnost, vseh komponent, ki vplivajo na naravno ravnovesje.

12. Na področju PROMETA

– obravnavati prometno oskrbo območja občin Jesenice in Radovljica ter upoštevati širše regionalne in mednarodne vplive,

– proučiti vpliv Karavanskega predora na železniški in ostali promet,

– preveriti razvojne načrte železnice in rezervirati ustrezne površine,

– preveriti potek bodoče avto ceste in lokacijo priključkov na regionalni in mestni cestni sistem,

– zagotoviti skladnost transportnega sistema za izrabo površin tako, da bo le-ta postal integralni del sistema regionalnih in mestnih funkcij in aktivnosti – za dobro funkcioniranje potniškega, osebnega, javnega in blagovnega prometa,

– predvideti ustrezno delitev prevoza na osebno in javno prometno sredstvo in proučiti možnost zagotovitve potrebnih površin za mirujoči promet v mestu Jesenice in ostalih območjih.

13. KOMUNALNO OSKRBO (vodna oskrba, odvajanje odpadnih voda, oskrba z električno energijo in plinom, telekomunikacijske naprave) reševati skladno z obstoječimi potrebami in bodočim razvojem.

Za celotno območje Save s pritoki izdelati rešitve vodnega režima; preveriti pogoje predvidenih regionalnih infrastrukturnih elementov v prostoru občine Jesenice (visokonapetostno elektro-omrežje, magistralni plinovod ...), proučiti možnost združevanja v energetske in druge infrastrukturne koridorje in usklajevanja z drugimi uporabniki prostora.

II.

1. NIVOJI URBANISTIČNE DOKUMENTACIJE

Urbanistično planiranje in načrtovanje v občini Jesenice vključuje naslednje urbanistične dokumente:

– Prostorski plan za območje občine Jesenice – novelacijo urbanističnega programa in

– Urbanistični načrt za mesto Jesenice ter za druga naselja in območja.

2. USKLAJEVANJE DOKUMENTOV Z ZAKONODAJNIMI OSNOVAMI

Izdelavo in implementacijo urbanističnih dokumentov ter zasnovo kontinuiranega procesa urbanističnega planiranja usklajevati z določili novega zakona o temeljih sistema družbenega planiranja in zakona o družbenem planu Jugoslavije (Ur. list SFRJ, 6/67), z določili novega zakona o prostorskem planiranju (v pripravi) in z določili zakona o regionalnem in urbanističnem planiranju.

3. POSTOPEK (METODIKA) PRIPRAVE IN DRUŽBENE VERIFIKACIJE URBANISTIČNIH DOKUMENTOV TER KONTINUIRNI PROCES PROSTORSKEGA PLANIRANJA V OKVIRU DRUŽBENEGA PLANIRANJA

3.1. Prostorsko planiranje naj se v največji meri vključuje v proces samoupravnega družbenega planiranja kot medsebojno upoštevanje celote in delov.

3.2. Metodološka zasnova priprave planov naj temelji na sodobni teoriji prostorskega planiranja.

Prostorsko planiranje naj postane kontinuiran proces, s tem da se:

– predvsem usmeri na opredelitev ciljev, identifikacijo smotrov in na variantne poti, kako te cilje doseči;

– temelji na dolgoročnih projekcijah socialnega in ekonomskega razvoja regije ter

– omogoča kontrolo planiranih in spontanen sprememb v prostoru ter potrebe korektur prostorskih planov.

3.3. OSNOVNI SPLOŠNI KRITERIJI ZA VREDNOTENJE VSEBINSKO METODOLOŠKEGA KONCEPTA PLANA (planiranja)

Metodološki koncept naj zagotavlja:

– ustavnost in zakonitost postopka,

– mobilizacijo znanstvenega doprinosu in prispevka k razčiščenju vsebine planiranja,

– učinkovitost v reševanju razvojnih problemov v skladu z družbenimi cilji,

– uporabnost in informacijsko dostopnost za vse nosilce planiranja:

– delovne ljudi in občane

– upravne in izvršilne organe družbeno-političnih skupnosti

– strokovne službe in institucije

– racionalnost v porabi sredstev,

– usklajenost z razvojnimi plani republike, regije, občine glede pogojev za planiranje.

OKRDNJE ŠTIPENDIJE IZ ZDRUŽENIH SREDSTEV

Leta 1974 smo v Sloveniji sprejeli družbeni dogovor o oblikovanju in izvajanju štipendijske politike in samoupravnega sporazuma o štipendiranju učencev in študentov na podlagi že leto poprej dogovorjene kadrovske politike. Znano je, da so se TOZD, OZD in druge organizacije združenega dela zavezno sporazumele, da bodo od 1. julija 1974 dalje združevale sredstva v višini 0,5 % od sredstev za osebne dohodke na ravni občin, v katerih imajo svoj sedež.

Iz teh namensko združenih sredstev se podeljuje štipendija mladim, ki zaradi slabega materialnega položaja svojih staršev ne bi mogli nadaljevati šolanja. Drugi namen tega združevanja sredstev je solidarnostne narave. Gre namreč za solidarnostno prelivanje sredstev iz razvitih v nerazvite občine, ki ne zmorejo pokrivati štipendij iz svojih združenih sredstev. Tretji koristniki združenih sredstev so tako imenovani »razlikarji«. To so štipendisti, ki prejemajo kadrovske štipendije v TOZD OZD ali SIS, pa je višina štipendije nižja od višine življenjskih stroškov šolanja in glede na poprečni osebni dohodek na člana družine v preteklem letu. Odvisno od tega pripada takim štipendistom razlika iz združenih sredstev v določenem znesku. Četrti vidik združevanja sredstev za štipendiranje je v tem, da se del sredstev od stopnje 0,5 % vsako leto posebej določi za Titov sklad. Štipendiste iz Titovega sklada se izbira na podlagi poudarjenih selektivnih kriterijev npr: razredna pripadnost, nadpovprečni rezultati dela v šoli ali na delovnem mestu, ki morajo biti ustrezno javno dokazani (Vegovo priznanje, novatorske značke, šolska izkazila, ipd.).

Po dveh letih lahko ugotovimo, da je v Sloveniji število štipendistov iz

združenih sredstev zelo hitro naraščalo. Ta porast preseneča še zategadelj, ker se je že splošno poudarjalo, da imajo štipendiste iz združenih sredstev predvsem intervencijski značaj, poudarek štipendijski politiki pa mora biti na kadrovskih štipendistih, ki pomenijo izhodišče kadrovske politiki združenega dela.

V ilustracijo navajam porast štipendistov v Sloveniji iz združenih sredstev (vključno »razlikarji« za mesec januar in maj 1976:

– 1976 – 28.852 štip. (v gorenjski regiji 2.945)

– 1976 – 32.407 štip. (v gorenjski regiji 2.853)

Prikazani porast štipendistov iz združenih sredstev se posledično odraža na razpoložljiva namenska sredstva, ki zaostajajo za potrebami, kar kažejo podatki januar–maj 1976 v merilu Slovenije:

– potrebna sredstva 133.784.761 din (gorenj. regija 11.520.647 din)

– razpoložljiva sred. 116.460.874 din (gorenj. regija 8.310.388 din)

Ce k tem podatkom dodamo še pritok sredstev samo za mesec maj 1976 nam to pokaže naslednje stanje:

– planirano 17.910.074 din (gorenjska regija 1.837.434 din)

– dejansko 16.288.747 din (gorenjska regija 1.870.839 din)

Ta nesorazmerja in s tem nastali položaj so bila osrednje vprašanje in problem s katerim so se soočili delegati skupne komisije udeleženi

ce samoupravnega sporazuma o štipendiranju na ravni republike na svoji peti seji 30. junija letos. Izvršni odbor republiške skupne komisije je v zvezi s tem pripravil predloge sklepov in ukrepov, da bi v naslednjih mesecih tega leta sanirali nastali položaj na tem področju.

Poleg tega pa gre za pokritje obveznosti nekaterih občinskih skupnih komisij iz leta 1975 in 1976 v skupnem znesku 8.047.915 din (posojila in potrebna dodatna sredstva za 20 občinskih skupnih komisij).

Razprava o predloženih popravkih dosedanjih višin štipendij in drugih ukrepih, je bila zelo razgibana. Delegati so predlagali spreminjalne predloge, ki so jih sprejeli na svojih sejah skupnih komisij zaradi različnih predlogov je bilo usklajevanje oteženo. Nazadnje so se delegati vendarle sporazumeli in sprejeli naslednje sklepe:

1. Pri razdeljevanju sredstev za mesec junij 1976 prejmejo vse občinske skupne komisije v globalu 70 % potrebnih sredstev od planiranih.

2. Zavrne se predlog izvršnega odbora o ponovnem najetju posojil. O tem vprašanju bo skupna komisija na ravni republike razpravljala ponovno ko bodo predložili vsi zaključni računi občinskih skupnih komisij za leto 1975 ter hkrati znani rezultati sprejetih ukrepov.

3. Občinske skupne komisije se morajo aktivneje vključiti v akcijo usmerjanja štipendistov iz družinskih sredstev na kadrovske štipendije, kar bo razbremenilo združena sredstva.

4. Občinske skupne komisije naj pri preverjanju upravičenosti do štipendije iz združenih sredstev obravnavajo vsakega kandidata glede na njegov materialni položaj in v skladu z razpoložljivimi sredstvi.

5. Vsem štipendistom iz združenih sredstev, ki prejemajo do 500 din mesečne štipendije se le-ta preneha izplačevati od vključno junija 1976 dalje. To pa ne velja za tiste štipen-

diste, ki prejemajo razliko med kadrovske štipendije in štipendijo iz združenih sredstev.

6. Učencem in študentom, ki so stanovali v času šolanja v dijaskem ali študentskem domu se zmanjša štipendija za 650 din za mesec julij in avgust 1976, vozačem pa se v času počitniških štipendij znižajo za 200 din.

7. Učencem, ki ne izdelajo razreda iz neopravičenih razlogov, se štipendija ukine takoj. Štipendisti, ki so končali šolanje se štipendija iz združenih sredstev ukine z mesecem julijem.

8. V prihodnje se štipendijske pogodbe iz združenih sredstev sklepajo za eno šolsko leto, v zvezi s tem se mora pripraviti nov obrazec, ki bo med drugim vseboval klavzulo, da pogodba ne zavezuje štipenditorja, če se zniža dotok združenih sredstev.

9. Občinske skupne komisije bodo obravnavale prijave za štipendije iz združenih sredstev enkrat letno le za tiste kandidate ki bodo predložili vso zahtevano dokumentacijo.

10. Rok za prijavo je za učence do 30. 9. 1976, za študente pa do 31. 10. 1976. Zamudnike pa naj se obravnava januarja 1977.

11. Občinske skupne komisije naj od 1. septembra t. l. dalje ne odobravajo štipendij iz združenih sredstev, dokler ne bodo pokrite vse razpisane kadrovske štipendije. V zvezi s tem naj pozovejo vse OZD, TOZD in SIS, da prosilcem za kadrovske štipendije odgovorijo najkasneje do konca avgusta t. l. Ustrezno poročilo je treba poslati izvršnemu odboru skupne komisije na ravni republike do 1. 9. 1976.

12. Občinske skupne komisije so o teh sklepih dolžne obvestiti svoje štipendiste.

Skupna komisija v občini Jesenice je na svoji seji, 15. julija proučila navedene sklepe ter hkrati sprejela potrebne ukrepe. V razpravi so delegati ugotovili, da so utemeljeni ukrepi za usklajevanje pritoka sredstev in izplačevanje štipendij. Izra-

ženi pa so bili pomisleki glede ukinitve vseh štipendij iz združenih sredstev do 500 din. Analiza teh štipendistov iz združenih sredstev v občini Jesenice je namreč pokazala, da je teh 112, od katerih pa jih kar 94 prejema otroški dodatek. Kaže, da sklep ni zadel v črno. Zato so se dogovorili, da je čimprej potrebno sklicati sestanek predsednikov izvršnih odborov skupnih komisij gorenjske regije, na katerem naj izdelajo predlog za primerno korekturo sklepov pete seje skupne komisije na ravni republike. Ko se bodo o predloženih spremembah izjasnile še skupne komisije gorenjske regije se le-te posreduje izvršnemu odboru republike skupne komisije zaradi obravnave na prihodnji seji.

Na kraju ne bo odveč, če povemo, da je skupna komisija v občini Jesenice v letošnjem prvem polletju prejela iz republiškega solidarnostnega priliva združenih sredstev 643.803 din za pokritje izplačila štipendij svojim štipendistom. Ta podatek smo navedli zaradi tega, ker v nekaterih sredinah na Jesenicah prevladuje mnenje, češ da je prispevna stopnja 0,5 % za namensko združevanje previsoka in da sredstva za študije iz združenih sredstev ostajajo neizkoriščena. Navedeni podatek in ukrepi za znižanje štipendij, dovolj prepričljivo demantirajo to zmotno mnenje.

Končno lahko na podlagi obravnavanega vprašanja sklenemo, da se na področju štipendiranja iz združenih sredstev kažejo določene anomalije. Ustrezno razreševanje tega pogoja pa terja vsestransko in poglobljeno proučitev. Žal moramo ugotoviti, da smo pri sprejemanju sklepov na peti seji republiške skupne komisije pogrešali tak pristop, ni bilo alternativnih predlogov niti aproksimativnih podatkov o rezultatih, ki bodo iz njih izhajali. Z gotovostjo pa lahko pričakujemo spremembo obravnavanih sklepov na prihodnji septembrski seji republiške skupne komisije.

VIBR

PIHALNI ORKESTER JESENIŠKIH ŽELEZARJEV USPEŠNO ZAKLJUČIL POLLETNO DELOVANJE

Letošnje leto se je krepko prevesilo v drugo polovico, zato je prav, da jeseniški godbeniki pregledamo in ocenimo svoje delo v prvem polletju in si načrtamo naloge za v bodoče. S tem bomo po svojih možnostih prispevali k uresničevanju kulture v socialistični samoupravni družbi.

Delo pihalnega orkestra se je odvijalo v dveh smereh in to:

1. Strokovno delo pri študiju programov in izvedba programa.

2. Razvijanje in utrjevanje samoupravnega sistema v orkestru, za kar je potrebna tudi dobra organizacija in obveščenost.

Rezultat takega načina dela so bili naši številni nastopi v prvem polletju, o čemer pa nekoliko kasneje. Naše osnovno načelo, ki smo ga sprejeli z delovnim programom je bilo, da skušamo naše koncertne programe usmeriti tako, da bodo skladbe idejno napredne in primerne za posamezne namene nastopov. Tako smo skušali v naše programe vključiti čim več skladb domačih avtorjev in revolucionarne glasbene literature. Posegli smo tudi v bogato zakladnico skladb tujih avtorjev, ki jih danes izvajajo na mnogih koncertnih odrih. Poleg našetega moram omeniti še izbor lažjih skladb zabavnega žanra, ki so prav gotovo pospremljevali koncerte.

To je sigurno zelo smelo zasnovan program, ki ga poskušamo postopoma tudi realizirati. Za realizacijo takega programa je potrebno zelo dobro strokovno delo in zavzetost celotnega orkestra. Za prvo polovico leta lahko trdimo, da smo velik del tega programa uspešno izvedli, za kar ima gotovo največji zaslug dirigent Ivan Knific, ki s svojim bogatim znanjem uspešno vodi orkester. Pri tem pa mu pomagamo tudi vsi godbeniki, ki z razmeroma dobrim obiskom na vajah, resnostjo pri delu in požrtvovalnostjo, skupno uresničujemo zastavljene cilje. Povsem razumljivo je, da tako intenzivno in resno delo, mora dati tudi dobre rezultate. Kljub temu, da smo dosegli že zadovoljivo kvaliteto raven, nismo povsem zadovoljni. Zavedamo se, da je naše osnovno glasbeno znanje še razmeroma skromno. Zaradi tega je potrebno še več študija in dela, da to pomanjkljivost vsaj delno odpravimo. Pri tem pa imamo tudi težave, ki jih bomo le težko sami odpravili. Dvo in triizmensko delo, in odsotnost zaradi šolanja zelo otežujejo, normalno delo. Zato porabimo veliko več časa za študij, prav tako pa tudi uigranost orkestra ni najboljša. Z odpravo teh težav bi orkester nedvomno še hitreje napredoval. V veliko oporo pa so nam zvesti poslušalci, ki nas v vedno večjem številu poslušajo in za uspešno izvedene skladbe tudi primerno nagradijo z aplavzom.

Tudi v organizacijskem delu je orkester napravil velik korak naprej. Delo orkestra vodi izvršni odbor, ki je imel v preteklem polletju šest delovnih sej. Vse seje so bile sklepne. Reševali smo tekoče problematiko, izpolnjevanje programa dela in finančno problematiko orkestra. O delu izvršnega odbora smo tekoče seznanjali vse člane orkestra. Za sprejete sklepe pa smo iskali pristaneč vseh članov. Naši delegati aktivno delujejo v ZKPO in kulturni skupnosti. Ravno tako imamo delegata v krajevni skupnosti Sava. S tem se želimo čim bolj aktivno vključevati v družbenopolitično dogajanje in z našimi pripombami prispevati k hitrejšemu reševanju različnih nalog. Orkester ima zelo dobre stike tudi z drugimi društvi. V zadnjem času smo tesno sodelovali predvsem z pevskimi zbori in amaterskim gledalištem Tone Čufar. Rezultati takih stikov so bili zelo uspešni skupni nastopi na raznih praznikih. Tudi z drugimi orkestri imamo dobre stike. Omenim naj zelo dobro sodelovanje z orkestrom iz Raven na Koroškem, Štor in Lesc, ki se še krepki ob tradicionalnih srečanjih orkestru Slovenskih železarjev.

Največji premik pa je bil storjen pri obnovi krojev. S skupno akcijo preko kulturne skupnosti smo v kolektivu železarne naleteli na ugoden odziv. Iz sklada skupne porabe je bilo odobrenih 400.000 dinarjev za nabavo krojev in del instrumentov. Predračun za nabavo krojev je bil izdelan že v septembru preteklega leta in je znašal 250.000 din. Kljub podražitvam smo uspeli nabaviti potrebno blago pod zelo ugodnimi pogoji. Tudi obrtno podjetje Kroj Jesenice nam je nudil ugodne pogoje za izdelavo, tako da smo uspeli nekaj sredstev prihraniti. Na ta način smo nabavili lepe paradne uniforme, ki so jih občani ugodno sprejeli. Naše želje so bile, da bi iz prihrankov skušali nabaviti še letne bluže, vendar je v orkestru prevladalo mnenje, da bi poskušali nabaviti kompletne letne kroje. Po predračunu nam je za uresničitev

tega cilja zmanjkalo okrog 50.000 din. Člani orkestra smo sklenili, da manjkajoča sredstva zberemo sami. Tako smo namenili vsa sredstva, ki jih lahko zberemo s plačanimi nastopi in se odpovedali že tako minimalnim honorarjem, ki jih godbeniki dobivamo za naše nastope in vaje. S tem je dobil izvršni odbor vsa pooblastila, da nabavi tudi letne kroje. Akcija je hitro stekla. Zopet smo nabavili blago pod najugodnejšimi pogoji. Ravno tako je tudi podjetje Kroj razumelo naše želje in nam je te kroje izdelal pod ugodnimi pogoji. Žal so se ob tej akciji pričele širiti govorice o nesmotrnem trošenju družbenih sredstev, ki so nam bila zaupana. Nekaterim nikakor ne gre v račun, da bomo v enem letu dobili paradne in letne uniforme ter plašče. Mnogi ne verjamejo v naš lastni prispevek. Zato na tem mestu vse te govorice odločno zavračam. Orkester ne bo presegel odobrenih sredstev po predračunu, kdor tega ne verjame se lahko prepriča v našem blagajniškem poslovanju, kjer imamo shranjeno vso dokumentacijo. Žalostna ugotovitev je, da nekateri posamezniki hočejo z neosnovanimi govoricami škodovati delu orkestra in s tem vzbuditi nezaupanje tudi pri ostalih članih kolektiva, ki so nam zaupali resnično visoka finančna sredstva, čeprav je prav naš orkester že večkrat dokazal, da zaupana sredstva zna pravilno razporediti in tudi uporabiti.

Naj navedem samo en primer. Dodeljeno Prešernovo nagrado smo v celoti porabili za nabavo nekaj najnujnejših instrumentov, čeprav bi jo lahko porabili za vse kaj drugega. Kljub takim govoricam menim, da je bila naša odločitev pravilna, saj bomo ohranili kroje lepe, za daljše obdobje.

Ob sklepu naj še na kratko navedem nastope v prvem polletju. Bilo jih je veliko. Poleg 50 godbenih skupnih vaj, ki so trajale po dve do tri ure, smo imeli še toliko sekcijskih in individualnih vaj, ki niso registrirane. Od nastopov pa naj omenim prvomajsko oddajo na RTV za katero smo porabili štiri dni snemanja. S to oddajo smo predstavili

železarske Jesenice celotni Jugoslaviji v glasbi in sliki. Od ostalih važnejših nastopov smo imeli dva samostojna koncerta v dvorani, koncert ob proslavi obletnice Cankarjevega rojstva v Ljubljani, srečanje pihalnih orkestru Slovenskih železarjev v Štorah in koncert na srečanju s pobratenim Valjevom v Vratih. Skupno smo imeli deset koncertov, dve budnici, tri sprejeme, tri povorke, eno proslavo in organizacijo dveh koncertov gostov iz Avstrije ter 15 pogrebov, kar zneso skupaj 37 raznih nastopov, na katerih nas je poslušalo preko 10.000 ljudi. Če pa upoštevamo še TV oddajo, število poslušalcev naraste na več milijonov.

Vsi naši nastopi so naleteli na zelo ugoden odziv. Žal pa je premalo kritičnih ocen, ki bi nas opozorile na pomanjkljivosti in spodbujale k še intenzivnejšemu delu.

V celoti smo naše obveze po programu presegli za več kot 25 %. Tudi za drugo polletje imamo polno načrtov. Naj omenim le nastop na koncertu v Zagrebu v organizaciji revije »Studio«. Prvič pa se bomo po zasluženem odmoru predstavili v soboto, 31. julija s koncertom v spominskem parku na Jesenicah v počastitev občinskega praznika. Na tem koncertu bomo tudi prvič ustopili v novih letnih krojih.

Ob tej priliki želimo vsem občanom in delovnim ljudem še veliko delovnih uspehov in prijetno praznovanje občinskega praznika.

Jesenški godbeniki

DEŽURNE TRGOVINE

V soboto, 31. julija, bo na Jesenicah od 15. do 19. ure odprta

SAMOPOSTREŽNA TRGOVINA ZARJA KAŠTA 2 NA TRŽNICI

V Kranjski gori bo v soboto, 31. julija, od 7. do 20. ure odprta

EMONA MARKET
Kranjska gora

V Gozd Martuljku je odprta samopostrežna trgovina v času od 1. 7. do 15. 9. vsako soboto od 7. do 19. ure in vsako nedeljo od 7. do 11. ure.

DOLIKOVCI ZA OBČINSKI PRAZNIK

Že tradicionalno slikarji združeni v likovni klub DOLIK pri DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice pripravljajo kolektivno razstavo svojih del za občinski praznik Jesenice. Klub precejšnji počitniški odsotnosti svojih članov, so tudi za letos pripravili kolektivno slikarsko razstavo, ki jo bodo odprli v petek, 30. julija ob 17. uri v Delavskem domu na Jesenicah s krajšim koncertom moškega vokalnega okteta DPD Svoboda France Prešern Zirovnica - Breznica.

Izbor slik za letošnje razstavo je preteklo sredo opravil umetnosti zgodovinar Avgustin Cene. Tako se bo na razstavi predstavilo s svojimi slikami devet Dolikovcev s 25 deli in sicer: Janez Ambrožič, Franc Dolinšek, Nika Hafner, Janko Korošec, Zdravko Kotnik, Franc Kreuzer, Pavle Lužnik, Tone Tomazin in Cveto Velikajne.

Dolikovci tudi sicer, kljub počitniškemu času ne mirujejo. Skoraj vsako soboto se v večjem ali manjšem številu udeležujejo enodnevnih slikarskih kolonij v naravi, ki jih sami organizirajo. Normalno poteka tudi slikarska šola enkrat tedensko, ali v lastnem ateljeju, ali v naravi, poleg rednih tedenskih delovnih sestankov. Pripravljajo pa tudi enotedensko slikarsko kolonijo v Brodu na Kolpi. Tako letošnje jubilejno leto, poleg številnih razstav praznujejo zelo delovno, predvsem v pogledu strokovnega usposabljanja. Razen tega pa imajo izdelan tudi že program slikarskih razstav v jesenskem obdobju, tako na Jesenicah, kakor tudi svojih kolektivnih razstav izven Jesenic.

Razstava bo odprta do vključno 11. avgusta vsak dan, razen ob nedeljah od 9. do 12. ure in od 16. do 19.30.

PRIREDITVE OB OBČINSKEM PRAZNIKU

Letošnji občinski praznik Jesenice - 1. avgust, bomo praznovali z naslednjimi prireditvami:

PETEK, 30. JULIJA:

Ob 17. uri otvoritev kolektivne razstave slik članov likovnega kluba DOLIK Jesenice v Delavskem domu na Jesenicah;

ob 17. uri odbojarski turnir v telovadnici osnovne šole na Jesenicah;

ob 18. uri skupna slavnostna seja vseh treh zborov skupščine občine Jesenice s slavnostnim govorom predsednika skupščine Slavka Osredkarja in podelitvijo Čufarjevih in Gregorčičevih plaket;

SOBOTA, 31. JULIJA:

ob 9. uri športna tekmovanja mladih v športnem parku v Podmežaklju;

ob 18. uri koncert pihalnega orkestra Jeseniških železarjev v spominskem parku na Plavžu (v slučaju slabega vremena bo koncert ob 19. uri v gledališki dvorani na Jesenicah);

NEDELJA, 1. AVGUSTA:

ob 8. uri mednarodni balinarski turnir v Bazi na Jesenicah;

ob 10. uri tekmovanje v plavanju za pokal mesta Jesenice v letnem kopališču na Jesenicah.

Občane vabimo, da si prireditve v počastitev občinskega praznika ogledajo.

Kaj bomo gledali v kinu

KINO RADIO

31. julija in 1. avgusta ameriško-španski barvni film LOS KAZADORES ob 19., režija Peter Collinson, v glavni vlogi Peter Fonda.

2. in 3. avgusta italijanski barvni film LJUBEZEN V FIRENCAH ob 19., režija Mavro Bolognini, v glavni vlogi Massimo Ranieri.

4. avgusta italijanski CS barvni film OPERACIJA KOHINOR ob 19., režija Umberto Lenzi, v glavni vlogi Richard Harrison.

5. avgusta ZAPRTO

6. avgusta ameriški barvni film POVAMPIRJE NI MILES ob 19., režija Vudi Alen, v glavni vlogi Vudi Alen.

7. in 8. avgusta ameriški barvni film MOŽ Z VZHODA ob 19., režija E. B. Clucher, v glavni vlogi Terence Hill

KINO PLAVŽ

31. julija in 1. avgusta italijanski barvni film LJUBEZEN V FIRENCAH ob 20.,

2. in 3. avgusta ameriški španski barvni film LOS KAZADORES ob 20.,

4. avgusta ZAPRTO

5. avgusta ameriški barvni film GROZOTE BELE ZARJE

6. AVGUSTA ITALIJANSKI CS barvni film OPERACIJA KOHINOR ob 20.,

7. in 8. avgusta ameriški barvni film AKCIJA ZA ATENTAT ob 20.,

V začetku leta 1963 se majhna toda vplivna skupina desničarskih politikov odloči, da z atentatom likvidira predsednika Kennedyja. Poslušajo se dveh skupin najetih ubijalcev, ki pripravijo vse podrobnosti za atentat. Dokaj hitro izberejo tudi kraj atentata - mesto Dallas.

KINO KRANJSKA GORA

31. julija italijansko-španski barvni film DESET CRNCEV ob 20.,

1. avgusta ameriški barvni film GROZOTE BELE ZARJE ob 20.,

4. avgusta italijanski barvni film LJUBEZEN V FIRENCAH ob 20.,

7. avgusta ameriški barvni film LOS KAZADORES ob 20.,

KINO DOVJE-2MOJSTRANA

31. julija italijanski VV barvni film AMERCORD SPOMINJAM SE ob 19.30.

1. avgusta italijansko-španski barvni film DESET MALIH CRNCEV ob 19.30

7. avgusta italijanski barvni film LJUBEZEN V FIRENCAH ob 19.30.

OBISKI V BOLNICI IN INFORMACIJE

Vljudno prosimo svojce bolnikov, da na obiske v bolnico ne bi jemali s seboj manjših otrok, posebno pa ne dojenčkov. V bolnici so možne okužbe, za kar so manjši otroci, posebno pa dojenčki, zelo dovzetni. Resno bolni težko prenašajo nemir otrok.

Ne prinašajte s seboj jestvin in pijač, predvsem pa ne alkohola.

Informacije lahko dobite po telefonu:

- na internem oddelku	od 8.00 do 8.30
- na kirurškem oddelku	od 7.50 do 8.15
- na ginekološko-porodniškem oddelku	od 12.00 do 12.30
- na pediatričnem oddelku	od 12.00 do 12.30
- na otolskem oddelku (v Kranju)	od 12.00 do 12.30
Obiski so ob nedeljah in praznikih	od 13.30 do 15.00
ob sredah pa	od 14.00 do 15.00

Prosimo, držite se odrejenih ur za informacije in ne motite dela na oddelkih s klicanjem kadarkoli!

Za življenjsko ogrožene bolnike dovoljuje izjemne obiske predstojnik oddelka s pismenim dovoljenjem, s katerim se izkaže pri vratarju.

Otroški oddelek vam bo posebna navodila dal tudi pismeno ob sprejemu vašega bolnega otroka.

Prepričani smo, da boste opozorilo z razumevanjem sprejeli, hvala!

Splošna bolnica
Jesenice

RAZPIS

Osnovna šola Kranjska gora razpisuje naslednja prosta delovna mesta:

- 1 delovno mesto visoko kvalificirane kuharice,
- 1 delovno mesto nekvalificirane delavke za delo v kuhinji.
- 1 delovno mesto predmet. učitelja za pouk telesne vzgoje.

Pričetek dela s 1. septembrom 1976. Prijave sprejemamo do 15. avgusta 1976.

ČLANOM ZB NOV

Občinski odbor ZB NOV Jesenice pripravlja srednjeročni program reševanja stanovanjske problematike borcev in VVI

V ta namen je pripravil posebne anketne liste na osnovi bo izdelan pregled, kdo od borcev in vojaških vojnih invalidov NOV nima še ustreznega stanovanja, kdo od borcev in VVI ima še v gradnji novo stanovanjsko hišo in komu so potrebna finančna sredstva za eventuelno adaptacijo - rekonstrukcijo stanovanjske hiše.

Finančna sredstva bo možno zagotoviti iz stanovanjskega solidarnostnega sklada le, če bomo imeli obširnejši in dovolj dokumentiran pregled stanja. Vse zainteresirane pozivamo, da dvignejo anketne liste - vprašalnike - pri svojem krajevnem odboru ZB NOV in natanko izpolnjene do 5. septembra 1976 vrnejo krajevnomu odboru ZB NOV.

OBVESTILO IN VABILO BORCEM IN OBČANOM

Krajevni odbor združenja borcev NOV Jesenice - Plavž obvešča svoje člane, kakor tudi vse občane, da se vključijo v praznovanje našega občinskega praznika - 1. avgusta z orientacijskim pohodom, na katerem bodo pohodniki obiskali spominska obeležja padlih borcev na terenih Plavški rovt, Planina pod Golico in Mežaklje. Mladinska trojka bo v spremstvu starejšega borca položila venec pri spomeniku prvih padlih borcev na Obranci. Ob 10. uri pa se bo pričelo vsakoletno že tradicionalno tovariško srečanje na Žvagnovem vrtu. Poleg raznih manjših prireditev na tem prostoru, bo poskrbljeno za hrano in pijačo, kakor tudi za veselo rajanje. Igral bo domači narodno-zabavni ansambel Kivado.

Ker se letos še posebej spominjamo vstaje pred 35 leti, vabimo vse borce in občane, da se tega srčanja udeležijo v čimvečjem številu.

KO ZB NOV Jesenice - Plavž

Nogomet

- 1. 7. 1976 je bila v Tolminu,
- 8. 8. 1976 bo v Radovljici,
- 22. 8. 1976 bo v Savskem Marofu,
- 12. 9. 1976 bo zopet v Črnomlju,
- 19. 9. 1976 bo v Velenju,
- 3. 10. 1976 pa bo še v Kopru,
- 17. 10. 1976 pa bo v Orehovi vasi - ekipno za trofejo Jugoslavije.

Šah

Marija Koren 64 let – najstarejša in edina, ki je igrala na vseh povojnih turnirjih za prvenstvo SRS: »Vsem šahovskih društvom v Sloveniji je lahko jeseniški šahovski klub za zgled kako se organizira ženski turnir. Kot najstarejša udeleženka mi je bilo v veselje, da sem lahko igrala v tako lepi dvorani, ki so jo pripravili organizatorji. Želim vam, da s tem turnirjem zaživite v močno ekipo, ki bo v ponos vsem Jesenicam.« JM

V drugem polčasu, ki se je začel z več kot polurno zamudo zaradi izpada električne energije, so najprej povedli domačini s 4:3, samo nekaj minut kasneje je bil Karahodžić po solo prodoru v idealni priložnosti da bi rezultat izenačil, toda domači igralci so napravili nad njim grob

Tretje mesto na turnirju je osvojilo moštvo Kelaga, katero je v borbi za tretje mesto premagalo moštvo Trbiža z rezultatom 4:0 (2:0).

Rešitve vpišite v izrezan lik križanke s tiskanimi črkami in čitljivo ter nam jih pošljite do vključno 10. avgusta 1976 do 12. ure.

1.8.	OROGLO KAMENJE IZ REČNIH STOK	ŠUKLJA	ODOREK	MLEČNI IŽDELEK	JEZERO V ETIPIJI	ZAJNAVANJE S PRSTI	DEL TELESA	NAGODE ROMAN	MEĐMET	ZAJMEK	SOGLAS- NIK	1.8.	ANTON VIDIC	AKO, ČE	TRČENJE	LETOVIŠČE PRI OPATIJI	NEOGRO- ŽENOST	RIMSKA 1	NAVADNI KORUND (za brušanje)	LESNI POLIJEDE- LEK	ŽENSKO IME
OBSIRNOST, UDOBNOST												ELANI ALTIVA UTRDBE									
GRELCI											STVARITE- LJICA PODRTIJA							STRD NEUMEN			
NOSILNI STEBER								1.8.	TROPSKA PAPIGA	ENAKA SOGLASN. GLAS GOSI			RIMSKA 2	ZASTORNICA RDEČI VRIŽ							
POKLON, JARILO				TISKOVNA AGENCIJA				MESTO V MAROVU SLOV. POLI- TIČNI DEL.							1.8.	IBSENOVA DRAMA OBRTNIKI ŽIVIL STORBE				VIDEZ, PODOBA	
																					
										OCVILK ANA		BENO JURIC RIMSKA 5		EDEN OD ČHTOV	GRADBENI MATERIAL TOPOVSKE IZSTRELEK			KESANJE, OBŽALO- VANJE			
										INGOLIČ ANTON		FORMACI- JA OTOL V INDONEZIJ						ENA OD PROJEKCIJ	CENE POVIŠK PREGOVOR		
										SOGLASNIK	RJEČE BJAVA BARVA PREBIVALEC TURČIJE					POLMER POVEROČITELE ALEGRIJE		SIJAJ NEKDANJI RUS. NOGOM. VRATAR			SAMOGLAS- NIK KEM. ZNAK ZA ŽEVPLO
PRIJATELJ, DRUG	USEDLINA	VIDA RIBIČ	BEOTIJEK	KRATICA ZA RAZUN	ŽENSKA PRI- POROKI	GORSKI RESEV. ZOLN															
INDUSTRIJ. OBRAT								MORSKA RIBA				KRATICA NAŠE ARMAD GOED (s pašniki)				PLAČ, STOK KEM. ZNAK ZA KALIJ			KRATICA ZA 1000 KG ŽELEZAR		
REBER, POBOČJE								MESTO V ISTDI DRAGO CULVAR				UDELEŽENJE SINJSKE KOLE ION Ž NEGA- TIV. EL. NABOJ							KEM. ZNAK ZA JOD ŽIVAL, KI LETA	GLAYNO MESTO EGIPTA	
VEDA OTRIN			KEM. ZNAK ZA DUŠIK RIMSKI BOG LJUBEŽNI		ŽIVAL, KI ŽIVI OB VODI KACA VELIKANVA						DALMA- TINSKO MOŠKO IME					KRM Ž UŽIT- NIMI PLODOVI TRENUTEK					
NAPLAČILO NADAV				IME ČRKE			ČISTILNO SREDSTVO KANON				RAGOVORNICA BREVLAJDA OKRATSAND TUJE M.IME										
GLAYNO MESTO SOSEDNJE DREAVE				KONICA AVT. OZN. VALJEVA				PROSTORI, MESTA KVARTASKI IZRAZ			REKA V ITALIJI SOGLASNIK			ANGLEŠKI BRINJE- VEC				PRITOK BALVAŠ- KECA JEZERA			
OBNOVI- TELJ													EP0S 3.SAMOGI.				AVTOM. OZNAKA AVSTRRIJE	NEKDANJI RUSKI VLA- DAR RIMSKA 1000			
NAVLAKA, RODOTIJA					KLIC, POZIV					ČRESLO- VINA						ZNAMKA ALLOHOL. PIJAČE - GRENCICA					

ZLATA HRUŠKA

Živel je zelo, zelo imovit kralj. Nekega dne je razglasil sporočilo svojim podložnikom, da kdor se zna najbolj debelo zlagati, bo nagrajen z zlato hruško.

Zlata nagrada za debelo laž je zamikala mnogo ljudi. Šli so h kralju v palačo, da bi mu zaupali, svojo debelo laž, toda kralj je vselej zmignil z glavo, rekoč:

»Da, da dobro, toda tvoja debela laž bi bila lahko tudi resnična.«

Tako je šlo kar po vrsti. Nihče se ni znal tako debelo zlagati, da njegova laž ne bi bila lahko tudi resnična. Toda nekega dne se oglasi pri kralju mladenič in mu reče:

»Mogočni kralj, prišel sem zaradi cekinov.«

»Kakšnih cekinov?« se začudi kralj.

»Tistih, ki sem jih vam posodil pretekli teden.«

»Kaj, za vraga!« se razburi kralj. Pri tebi si nisem nikoli ničesar izposodil. To pa je res debela, predebela laž.«

»No, prav. Za debelo in predebelo laž dobim zlato hruško.«

Zdaj je kralj debelo pogledal. V hipu je spoznal, kako imenitno ga je mladenič pretental.

»Ni kaj,« je dejal kralj. »Zaslужil si zlato hruško.«

Po armenski pravljici
priredil Črt Sinkovec

KAKO JE KOZA UGNALA LEVA

Nekoč je neka koza zakasnila na pašniku. Bila je stara in ni mogla teči kakor druge koze. Ko se je stemnilo je bila uboga koza še vedno daleč od vasi. Ko je spoznala, da ne bo zmogla poti do doma, je sklenila prenočiti na prostem. Najti mora le primeren kotic, da se bo zleknila k počitku. Iskala je ta kotic in čez čas je ugledala votlino. Ne da bi pomislila, je vstopila.

Na njeno nesrečo pa je bila tista votlina brlog zelo krvoločnega leva. In ko je tega leva ugledala, jo je popadel velik strah, vendar je bilo prepozno, da bi se mogla vrniti. Ko bi se obrnila in zbežala, bi jo lev v hipu dohitel in raztrgal na drobne kose.

Zato ji je preostalo samo upanje, da bo leva premotila s kakšno zvijačo. V tem upanju mu gre naproti. Lev še nikoli ni videl, da bi se bila kakšna žival zatekla v njegov brlog brez najmanjšega strahu.

»Kdo si ti,« vpraša lev kozo.

»Sem kraljica koz in napravila sem slovesno zaprisego, da bom še pred smrtjo pohrustala sto tigrov, petindvajset slonov in deset levov. Sto tigrov in petindvajset slonov sem že požrla, zdaj pa iščem še deset levov.«

Komaj je lev zaslišal te besede, že ga je prevzel neznanski strah. Milo je zaprosil kozo, naj mu dovoli oditi do reke, kjer se bo pred smrtjo še zadnjič okopal. Koza ga je seveda uslišala, lev pa si je vzel pot pod noge in v teku smuknil iz votline. Čez čas je srečal šakala.

»Ves se treseš od strahu,« mu reče šakal.

»Da, neka strašna zver je udrila v moj brlog. Na pogled je podobna kozi; ima velike zelene oči, velike roge in belo bradico. Toda nikogar se ne boji, in zdaj išče leve, da jih bo požrla. Seveda hoče požreti tudi mene. Prav o pravem času sem jo popihal.«

Prekanjeni šakal plane v smeh.

»Če bi bil na tvojem mestu, bi si najprej dobro ogledal, za kakšno žival gre. Grem s teboj, da bova videla. Zdi se mi, da si bova pripravila imenitno večerjo.«

Tako pride lev s šakalom pred brlog.

»Navada je, šakal, da slediš mojim ukazom. Odšel si naokrog po preriji, da mi najdeš in pripelješ deset levov, a ti si se vrnil samo z enim. Zdaj bom pa pojedla tebe zaradi nepokorščine.«

Ko je zaslišal te besede, se je levu zazdalo, da ga je šakal hotel opehariti in je z vso jezo navalil nanj, medtem pa se koza izmuzne iz brloga in se vrne domov.

Po afriški pravljici
priredil Črt Sinkovec

TRIJE PRIJATELJI IN NJIHOVE SANJE

Trije prijatelji so nekoč potovali po svetu. Nekega dne so sklenili, da si bodo popotnico vseh trah razdelili na tri enake dele, nato pa jo pojedli in popili. Toda dva od treh sta bila lakomnika in sta hotela prikrajšati tretjega.

Tri dni so skupaj potovali in naposled pridejo v temni gozd. Tamkaj so posedli k počitku in ugotovili, da so domala pojedli že vso popotnico. V vreči so imeli le še za prgišče moke, komaj toliko, da si spečejo pogačo. Ko so zamesili in položili pogačo v žerjavico, da se bo spekla, je eden od dveh hudobnih predlagal:

»Prijatelja, kaj pravita, če bi medtem ko se bo pogača pekla, malo zaspančkali. Tisti pa, ki bo med spanjem imel najbolj nenavadne sanje, bo pojedel celo pogačo.«

Prijatelja se strinjata s predlogom in vsi trije se vležejo na mah, da bi zaspali. Lokomnika naglo zasmrčita, tretji pa ne more zaspati, ker je bil preveč lačen. Sline so se mu venomer cedile, zato vstane, vzame iz žerjavice pečeno pogačo in jo z vso slastjo poje. Nato se zadovoljen zlekne in zaspi. Lakomnika pa se kmalu nato prebudita in si začneta pripovedovati svoje sanje.

Pravi prvi:

»Sanjal sem čudovite sanje. Sanjalo se mi je, kako je priplaval angel z zlatimi peruti in me odnesel v nebo. Tam gori je bilo tako lepo, angeli plešejo in prepevajo, da se mi ni več hotelo vrniti na zemljo.«

Drugi pravi:

»Tudi jaz sem imel izredne sanje. K meni je namreč prišel vrag. Zgrabil me je in odnesel v peklo, tam mi je pokazal kazni, ki jih trpijo grešne duše. To so bile strašne sanje. Najine sanje so bile zares tako nenavadne, da pogača pripada nama.«

Prepričana v to, prebudita tretjega, ki se je delal, da spi, v resnici pa je zbujen poslušal njun pogovor.

»Pripoveduj nama o svojih sanjah!«

Kdo me kliče,« se navidez začuden oglesi tretji prijatelj. »Ali je sploh mogoče, da sta tukaj?«

»Kaj vendar onegaviš,« vprašujoče buljita druga dva.

»Ves čas sva bila tu na mahu zraven tebe. In trdno sva spala.«

»To je res nenavadno,« zmaje z glavo tretji. »Sanjalo se mi je, da je po enega od vaju prišel angel in ga odnesel v nebo, da je po drugega prišel vrag in ga odnesel v peklo. Zaradi tega sem bil tako žalosten in da bi se bil potolažil, sem pojedel pogačo.«

Po nemški pravljici
priredil Črt Sinkovec

OVCE IN MOST

Živel je starec, ki je imel sina. Nekega dne mu reče: »Sinko moj, postal si velik in močan. Čas je, da odideš po svetu in si poiščeš delo.«

Sinko se je odpravil po svetu. Kmalu je prispel v neko vas in dobil delo na domačiji bogatega kmeta. Postal je pastir njegove ovčje črede, ki je bila zelo številna, tako številna, da je bilo ovc za celo dolino.

Nekega dne pa je zavihrala huda nevihta, lilo je kakor iz škafa in potoki so narasli čez bregove in odnašali brvi in mostove. V dolini, kjer so se pasle ovce na sočni travi, je ostala čez potok edina brv — ozko in trhlo deblo. Le prek te brvi lahko pastir prižene čredo domov.

Ker je bil pastir bistra glava, je spravil k tej brvi vse ovce in jih naravnal drugo za drugo čez brv. Preide prva ovca, preide druga, nato tretja in ker jih je bilo mnogo, hodijo po brvi in prečkajo potok že ure in ure. Stvar se je tako zavlekla, da še danes niso prešle vse ovce čez brv.

— In kaj se je zgodilo potem?

— Počakati moramo, da bo prečkala zadnja ovca.

— Ali še ni prečkala?

— Kaj pa še, ni še prečkala.

— Kdaj bo torej prečkala?

— Kadar bo prišla na drugi breg.

Po slovenski pravljici
priredil Črt Sinkovec

KDO IZ MENE POJE:

LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE...

Cvetko Zagorski

Ne jočemo za vami

Ne jočemo za vami.

Vsak med vami je bor —

ni ga izruval vihar.

Vsak med vami vzplamenel je ko kres —

noč ni naš gospodar.

Ne jočemo za vami —

vi niste padli.

Niste klonili!

Vsak med vami je zakrilil z rokami

in zrasel je do nebes.

Kot naši pradedje skozi goščave,

vi krčili pot ste skozi sovražne trdnjave.

Kot naši pradedje robidje in trnje,

ste vi trgali žice bodeče z rokami.

In glejte:

ni več gaz ta pot, ki je ostala za vami.

Cesta je, široka, svetla in ravna.

Po njej ljudstva hitijo sreči naproti.

Tovariš, zakaj mi izrekaš sožalje?

Čestitaj mi —

do zadnjega diha se dekle je borila,

zadnji si kroglo je sama v čelo pognala,

ni smrti se bala.

Se pomniš, dedek, hje je padel tvoj sin?

Njegove kosti na tujem gnijo,

z njegovo krivjo,

z vsako kapljo si je cesar cekin skoval.

Joči, dedek, le joči, tvoj sin je res pal.

Zdaj naše hčere, sinovi drugače mro:

s puško, z bombo v roki —

souvažstvo, ljubezen v očeh

in na ustnih zadnji pozdrav domovini.

Na kraju pa, kjer padel je sin, mož,

kjer padla je žena, dekle ali hči,

že mati stoji, že stoji oče, fant —

ne eden, deset jih na straži stoji

in v vseh postoterja ljubezen živi.

Kot junaki ste padli.

Kot heroji.

Zmeraj pokončni.

Naša ljubezen, hvaležnost do vas sta

neskončni.

V vas domovino slavimo,

z vami na čelu naprej se borimo.

Na Lazah pod Grmačami (nad
Jevnico) v začetku maja 1944

(Pesem je nastala neposredno po sporočilu, da so esesovci na Trati nad Zagorjem 1. maja pobili partizane Iva Levstika, Franca Pečarja, in Vojko Napokoj, pesnikovo zaročenko, nato pa jih sezute in strgane razstavili v Zagorju na trgu.)

LISTI izhajajo kot priloga tednika ŽELEZAR — glasila delovnega kolektiva SOZD SZ ŽELEZARNA JESENICE. Ureja kulturno umetniški klub pri DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, glavni in odgovorni urednik Joža Varl.

LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

Jesenice, 29. julija 1976

Številka 27/VI

Ivan Jan

TITO IN ZGODOVINSKE ZMAGE V KONČNIH OPERACIJAH

Čeravno bi že s samim navajanjem podatkov o uspehih končnih bojov za osvoboditev Jugoslavije najzgovorneje tolmačili veličino teh dogodkov, tega vendar ne moremo zadosti ovrednotiti brez nekaterih dejanj tako doma kot zunaj naših meja. V času zadnjih velikih naporov in bojov tedaj še ni bilo o vsem tem toliko znanega kolikor vemo danes. Prav zato so bile ocene, odločitve in dejanja zadnjih mesecev velike osvobodilne vojne toliko večje in dragocenejše. Da bi se kolikor-toliko mogli približati razumevanju tedanjega vzdušja, moramo na kratko oživiti ali vsaj omeniti nekatera dejstva.

Pri tem so mišljeni predvsem napori okoli mednarodnega priznanja naših uspehov, s katerimi velike sile niso bile ravno radodarne. Naše vodstvo nikoli ni smelo pozabiti, da so znotraj naših meja taki zagrizeni sovražniki osvobodilnega boja, kot je bil Dragoljub Mihajlovič, vojni minister begunske kraljevske vlade s svojimi četniki; da so bili na Hrvaškem močni Pavelčevići ustaši, na Slovenskem pa združena reakcija z generalom Rupnikom in domobranci.

Ta pisana, vendar nevarna družčina, je imela različne lastnosti, vse pa je povezovalo dvojce: sodelovanje z okupatorjem in sovražno delovanje proti silam narodno-osvobodilnega boja.

Zunaj meja je bila tudi begunska vlada, ki se je s kraljem Petrom II. na čelu, pogosto menjavala in se povezovala s tistimi silami, ki so delovale proti silam NOV in osvobodilnemu gibanju v Jugoslaviji na sploh. Kljub pogostim menjavam begunjskih vlad, je bil v vseh Draža Mihalović vojni minister. Torej človek, ki je stal na čelu protinarodnih in izdajalskih četniških sil.

Uspehi NOV in POJ pa so tudi zahodne zaveznike prisilili, da so začeli računati s silami in gibanjem, ki mu je stal na čelu maršal Tito, AVNOJ in NKOJ. Celo sam Winston Churchill, britanski premier, je jugoslovanski begunski vladi svetoval, naj se poskuša približati in združiti z NKOJ-em ter naj z njim čimprej sestavi enotno vlado. To naj bi storili zadosti zgodaj, vse-

kakor pa še preden bi narodnoosvobodilna vojska pod Titovim vodstvom sama osvobodila Jugoslavijo.

Tako je prišlo tudi do stikov s samim britanskim predsednikom Churchillom in Titom, do razgovorov s predstavnikom kraljeve vlade dr. Subašičem. Odvijale so se hude in zakulisne diplomatske bitke. Preveč bi bilo tega, če bi se zdaj spuščali v navajanje vsega, zato omenjamo samo dvojce:

— dogovor velikih zaveznikov o delitvi interesnih sfer v Jugoslaviji,

— ter dogovor velikih zaveznikov glede Jugoslavije na jaltški konferenci.

Prvo poznamo pod pojmom »fifti : fifti«. Toda — v času dogajanj o tem ni bilo znanega nič natančnega ali zanesljivega, in naše narodnoosvobodilno gibanje je delovalo naprej, kot so narekovala potrebe. Zato pa imamo zdaj na voljo take dokumente, kot so na primer Churchillovi spomini. Ker nekatere ljudi, sloje in posebej politično emigracijo še vedno moti 50:50, pogledimo kaj o tem piše pokojni Churchill. Kako je prišlo in kdaj je prišlo do tega?

V poglavju »Oktober v Moskvi« med drugim pravi:

»V Moskvo smo prispeli 9. oktobra (1944) popoldne... Ob desetih zvečer smo v Kremlju imeli prvo važno sejo. Navzoči so bili samo Stalin, Molotov, Eden, jaz in tolmača... Ker se mi je zdel trenutek ugoden, sem dejal: »Uredimo naše zadeve na Balkanu. Vaše armade stoje v Romuniji in Bolgariji. Mi imamo tam interese, misije in agente. Ne delajmo tam drobnjakarsko drug proti drugemu. Če govorimo samo o Veliki Britaniji in Rusiji, kaj bi rekli k temu, če bi imeli vi v Romuniji 90 % premoči, mi pa v Grčiji 90 %, v tem, ko bi se za Jugoslavijo zedinili pol na pol?«

Medtem, ko sta tolmača to prevajala, sem na pol pole papirja napisal:

— Romunija : Rusija ... 90 %, drugi ... 10 %; — Bolgarija : Rusija ... 75 %, drugi ... 25 %; Grčija : Velika Britanija ... 90 % (v sporazumu z ZDA), Rusija ... 10 %; Jugoslavija ... 50 % — 50 %; Madžarska ... 50 % — 50 %.

Potislil sem listek pred Stalinom, ki je poslušal prevod. Nastal je kratek premor. Potem je Stalin vzel moder svinčnik, napravil veliko kljuko in potislil listek nazaj. Vsa stvar ni trajala dlje kakor je potrebno, da sem to napisal.

Seveda smo bili naša stališča že dolgo prej in skrbno preudarjali; šlo je tudi samo za trenuten vojni ukrep...

Drugo: — Jaltška konferenca »velike trojice«, ki je bila od 4. do 11. februarja (1945), je zlasti za Jugoslavijo prinesla pomembne ukrepe in predloge.

Na kratko dvojce: najprej glede razmejitve med Jugoslavijo in Avstrijo. Meja naj bi ostala na črti iz 1937. leta, po vsej dolžini pa naj bi jo nadzirale britanske čete. Prav tako in podobno so govorili tudi o jugoslovansko-italijanski meji.

Ta del dogovor med »veliko trojico« ni bil sporočen javnosti, drugi del, ki je govoril o pritisku na Tita in Subašiča, ki naj bi takoj sestavila enotno vlado, pa je bil objavljen. Poleg tega so obema pripočili, naj pridejo v razširjen AVNOJ tisti člani zadnje jugoslovanske narodne skupščine iz predvojne, ki niso sodelovali z okupatorjem...

(Nadaljevanje na 2. strani)

(Nadaljevanje s 1. stran).

Samo kratek pogled na to nam pove, da je bilo s strani nasprotnikov storjeno vse, da napor narodnoosvobodilnega boja ne bi obrodili takih sadov, kakršne smo pričakovali. Poleg tega že samo ti ukrepi in predlogi vsebujejo nevarnost vnašanja bratomorilne vojne in nadaljevanje prelivanja krvi.

Toda, zaradi naglih, pronicljivih odločitev in uspehov maršala Tita in vodstva narodnoosvobodilnega gibanja, je bil konec vojne tak, kakršnega je želelo miru in pravice željno ljudstvo.

Seveda — z drugačnim koncem na italijanskih in avstrijskih mejah. Ob navedenem pa nam je zdaj jasno, kdo in kako je botroval temu.

— — —

Reakcionarni vrhovi v Jugoslaviji so, tako ohrabreni, kljub vojaškim porazom in bližanju konca vojne, poskušali preprečiti zmago NOV in POJ ter narodnoosvobodilnega gibanja sploh. Bili so prepričani, da so interesi Velike Britanije na Balkanu in v Jugoslaviji tako globoki, da bo spet prišel njihov čas, da se bo vrnilo staro.

Tako so katoliški škofje pripravili v Zagrebu posvet, na katerem so se zedinili za spomenico, ki je obsojala vse revolucionarne spremembe pri nas. Še posebej so podčrtali, da mora še vedno ostati, »Neodvisna država Hrvatska«. To je bilo tudi v skladu z vodstvom »Hrvatske kmečke stranke«. Nekaj pozneje — 21. aprila 1945 — je med drugim predstavništvo slovenske politične in klerikalne reakcije predložilo, naj bi sestavili nekakšen svet protikomunistične fronte Srbov, Hrvatov in Slovencev, prav Slovenija pa naj bi mu bila zadnje oporišče odpora. Ta skupina je imela sejo »Narodnega odbora za Slovenijo« 3. maja 1945. v Ljubljani (na Taboru). Tedaj je razglasila, da bo osnovala državo Slovenijo, in sicer v smislu Atlantske listine.

To navajam zaradi tega, da bi dojeli veliko nevarnost, ki je ob zbiranju vseh reakcionarnih vojsk v Sloveniji, zlasti v jadranskem pasu, pretila enotam Jugoslovanske armade in ostalim silam osvobodilnega gibanja.

Te okoliščine pa hkrati še bolj poudarjajo blesteče uspehe končnih operacij in bojov jugoslovanskih oboroženih sil.

V sklopu tega bo tudi razumljivejše, zakaj je bilo kljub naglim in uspešnim prodorom v teh končnih juriših še toliko žrtev, zakaj je na Primorskem potem nastala cona »A« in »B«, zakaj se je bilo treba umakniti s Koroške, kjer je bilo tudi prelito veliko dragocene krvi borcev.

Z osvoboditvijo Beograda je bil na Balkanu pretrgan nemški obrambni sistem. Naše glavne sile so skupno z Rdečo armado dobile še močnejši zamah in se pripravljale na nadaljnje operacije. Beograd je takoj po osvoboditvi postal vojaško in politično središče osvobodjenega ozemlja.

Toda naše sile po prehodu prek Save in v Srem, še niso mogle takoj kreniti in končni napad. Zaradi povečanja števila borcev in prehajanja na nov način bojevanja — frontalno — v ravnini, je bilo treba pridobiti ne le izkušnje, temveč se tudi notranje utrjevati. V oktobru in novembru 1944 je Vrhovni štab odredil mobilizacijo, s katero so odšli v vojsko vsi moški od 17 do 30 leta. S temi novinci so dopolnjevali divizije, ki so naraščale tako, da so štele tudi do deset tisoč borcev — do desetkrat več kot prve divizije. V tem času so organizirali celó vrsto tečajev in šol, kjer so vzgajali mobilizirance in različne vojaške strokovnjake. Poleg tega so delovali tudi v političnem pogledu in se pripravljali na končne operacije.

Vrhovni štab je na Titovo pobudo z novim letom 1945 oblikoval tudi prve tri armade.

V I. armado je prišlo pet divizij, v II. prav tako pet, v III. armado pa tri. Tem armadam so priključili tudi posamezne korpuse, ki so delovali na določenih območjih. V januarju 1945 pa je preganjani sovražnik v dolini Save zbral močnejše sile in prešel v protiofenzivo. Tako je v februarju spet obvladal desno obalo Drave, in del naših sil se je moral umakniti v Baranjo na Bilo goro in na Papuk.

Medtem pa so se razvijale ofenzivne akcije zavezniških vojsk. Rdeča armada je skupno s Poljaki 17. januarja 1945 osvobodila Varšavo in pritiskala naprej proti Berlinu. V prvi polovici februarja je zavzela tudi Budimpešto in prodirala proti Dunaju. Na zahodu pa so anglo-ameriške čete že dosegle Ren in pritiskale v osrčje Nemčije, medtem ko je fronta v Italiji v glavnem mirovala. Tako je bila nemška armada s svojimi sateliti vred neprestano preganjana in potiskana na vedno manjše ozemlje.

Naše, jugoslovanske sile so v tem protihitlerjevskem sistemu vezale fronto med Dravo in Jadranskim morjem. Tako je bil okoli nemških sil stratejski obroč vedno močnejši in ožji, naša armada pa je bila trdna spona med III. ukrajinsko fronto na severu in angloamerikansko fronto na jugu v Italiji.

V zvezi s tem je bila naloga jugoslovanske armade, da s svojim ofenzivnim delovanjem ne le osvobaja svojo državo, temveč lajša tudi operacije severnih in južnih sosedov. Zato je naša armada težila k temu, da čimprej osvobodi preostali del države, potem pa še Istro, Slovensko primorje in Koroško, to je ozemlje, ki je bilo Jugoslaviji vzeto po I. svetovni vojni.

Po neuspeh ofenzivnih poskusih v Sremu in Baranji, je sovražnik na vsem jugoslovanskem bojišču moral preiti v defenzivo.

Medtem je kot posledica dogovorov na Jalti in zaradi nujnosti, 15. februarja 1945 prišla v Beograd skupina kraljevske vlade z dr. Subašićem na čelu, nakar je bila 7. III. 1945 ustanovljena vlada demokratične federativne Jugoslavije, AVNOJ pa je bil preimenovan v začasno ljudsko skupščino. Poglavitne naloge nove vlade je maršal Tito naštel 9. marca preko radia. Ta deklaracija je vsebovala naslednje:

— Ta vlada je bila sestavljena z združevanjem NKOJ s kraljevsko vlado;

— Njen glavni cilj je, da čimprej dotolčejo in uničijo okupatorja ter njegove pomagače;

— Vlada bo nudila jugoslovanski armadi vso pomoč glede oskrbe in vsega ostalega;

— Vlada bo težila za osvoboditvijo in združitvijo vseh jugoslovanskih ozemelj;

— Čuvala bo pridobitve NOB, enakopravnost in enotnost narodov Jugoslavije in enakopravnost vseh prebivalcev;

— Skrbel bo, da bodo vojni zločinci pravično kaznovani;

— Delala bo na oživiljanju gospodarstva in na likvidaciji vojnih posledic;

— Izvedla bo agrarno reformo, kolonizacijo, uvedla pravično socialno zavarovanje itd.

Poleg tega pa je bilo rečeno, da bo, brž ko bo mogoče, izvedla svobodne volitve za ustavotvorno skupščino, in sicer s tajnim glasovanjem.

Ceravno so bili v oblastnih organih zdaj tudi predstavniki kraljeve vlade, pravi in najzagrinjenjši reakcionarjem ni šlo v račun, da bi dr. Subašić in ostali njihovi privrženci sodelovali s Titom in v NKOJ-u. Ti ljudje niso mogli in ne hoteli razumeti, da narodi Jugoslavije lahko in hočejo raztrgati stoletne verige ter postati svobodni gospodarji. Manevri reakcije so bili

različni, vsi pa preračunani na to, da otežajo delovanje nove Jugoslavije.

To novo vlado in novo Jugoslavijo so v aprilu 1945 priznali vsi veliki zavezniki.

V zaledju naše fronte v Sremu so v začetku 1945. leta ostale še velike sovražni-kove enote. To je bila armadna skupina »E«, ki ji je poveljeval general Aleksander von Löhr. Glavnina teh sil je bila v Grčiji in Albaniji. Od tam so se pozimi 1944/45 prebijali skozi Črno goro, Sandžak in vzhodno Bosno, da bi potem brž ko mogoče prek Hrvatske in Slovenije dosegli Avstrijo. Zato so tudi preostale enote jugoslovanske armade tam in drugod imele dosti nalog in bojov. Zaradi neprestanega delovanja naših enot, je bil največji del teh nemških edinic uničen, pozneje pa zajet.

— — —

Spomladi 1945. leta je bilo na ozemlju Jugoslavije okoli štiristo tisoč sovražni-kovih vojakov, samo na ozemlju Slovenije pa je bilo od tega števila stopenitrideset tisoč sovražnikovih (135.000) mož. Že to govori, kakšna gostota sovražnika je bila tedaj na slovenskih tleh in kako hude boje so slovenske enote imele prav v zadnjem obdobju vojne. V tem času šteje narodno-osvobodilna vojska okoli osemsto tisoč borcev, kar je bilo zelo ugodno razmerje. Se pravi: dva proti ena v korist NOV.

S 1. marcem je naša narodnoosvobodilna vojska z nakazom maršala Tita dobila naziv Jugoslovanska armada, prav tako mornarica — Jugoslovanska mornarica, vrhovni štab pa se je preimenoval v Generalštab. Tedaj je bila ustanovljena še IV. armada, nekaj pozneje pa poveljstva topništva, inženirstva in enot za zvezo.

Med ogroženimi boji pa je na Titovo pobudo generalštab Jugoslovanske armade pripravil načrt za končne operacije naše armade, ki naj bi deželo pripeljale do končne osvoboditve. Osnovna in zgodovinsko ter taktično pomembna ideja, ki je bila rezultat vseh upoštevanih okoliščin doma in na frontah, je bila:

— S hitrim in presenetljivim napadom razbiti oboje sovražnikovi krili na severu in ob Jadranu, potem pa naglo in odločno prodirati ob jadranski obali proti Reki, Trstu, Gorici in Soči. Prav tako pa na severu ob Dravi prodirati proti Štajerski in Koroški ter zapreti obroč okoli sovražnika v zgornjem toku Drave in Karavank. Zato naj bi krilne armade potiskale potolčenega sovražnika čimdalje v notranjost Slovenije, kjer ga bodo skušali uničiti.

— Hkrati s temi operacijami s centralno skupino z naglimi marši in manevri, ki naj bi varovale operacije krilnih skupin, posebno one ob Jadranu, prodirati po središču. Pozneje naj bi obkoljenega sovražnika, ki bo verjetno hotel izsiliti predor, razbili, ohkolili in uničili, oz. zajeli.

— V času teh obsežnih in zahtevnih operacij naj bi korpusi in njegove enote v sovražnikovem zaledju odločno in stalno napadale prometna sredstva in sovražni-kove garnizije. Med zadnje so sodile tudi vse slovenske enote. Tako tudi in še posebno odrede na Gorenjskem in Koroškem.

Zaradi tega je Generalštab sestavil tri glavne skupine.

— III. in I. armada naj bi na severu prodirala proti Zagorju in Štajerski;

— centralna skupina, sestavljena iz II. armade pod poveljstvom generala Koče Popovića naj bi s prejšnjim namigom prodirala proti Sarajevu in naprej proti zahodu;

— IV. armada — južna skupina — pa naj bi pod poveljstvom generala Petra Drapšina prodirala ob Jadranu skozi Dalmacijo, Gorski Kotar proti Reki in Slovenskem Primorju.

Vsem tem skupinam so bili podrejeni različni korpusi, ki so delovali na območjih teh velikih grupacij.

naše iz bloka so jima obesile okoli vratov venca iz cvetov bele detelje in potem sta tekla zmagovalca okoli bloka slavnostni tek.

In že je prišel čas, ko so se začele druge, vse težje tekme: težje zato, ker je treba pri

KONJIČEK IZ ZAMAŠKOV

Črna, mrzla noč. Burja. Taka neznan-ska burja, da se bojiš, kdaj bo izruvala iz zemlje vsa greda drevesa in oljke, pa jih s hišami vred pometla v morje, ki se malo pod hišo brez počitka zaganja v obalo in buči kot ponorelo.

Samo zlato in srebrno modrim zvezdam in rumeni luni na črno žametnem nebu nista kos ne burja ne morje: zvezde brezčutno utripajo v svojem spokojnem sijaju, prepričane o svoji večnosti, zevajoči krajec lune pa se celo roga sèm dol na Zemljo, kjer v majhni sobici vso noč luč pod stropom ne ugasne. Osvetljuje omaro, mizo, dve postelji drugo ob drugi in nočni omarici ob vsaki strani. Pa izmučen otroški obraz in drobno, svetlolaso glavo, naslo-njeno na tri bele blazine, tako da otrok v postelji pravzaprav sedi. In tako sedi že mnogo dni in noči, oči so že čisto drobne, brljave, komaj še kaj razločijo v sobi: tenke nosnice se sunkovito širijo in ožijo in hlastajo po zraku. Od tega krčevitega, hlastnega dihanja se sunkovitov dviga in uplahuje tudi prsni koš pod belo rjuho.

Na mizi ležijo krožniki, na njih nedotaknjene jedi, med, mleko, piškoti, čaji... Nočna omarica je polna črnih, zelenih in modrih stekleničk, okroglih in ploščatih škatlic z belimi in rdečimi krogli-cami in tabletami. Prinaša jih zdravnica, ki prihaja od daleč, v hurji, tudi ponoči, daje injekcije in spet odhaja, za njo pa ostajajo luč izpod stropa, stekleničke in škatlice pa hlastanje po zraku, ki ga spremljata hropenje in piskanje. Ostaja tudi treskanje burje ob okno in hrumenje morja pod hišo, pa posmehljivi, blesteči svetovi v nedosegljivi, spokojni in varni daljavi...

Ob deklici zmeraj bedita oče ali mati, deklica pa se še komaj zmeni za koga, prav vso zaposluje samo še hlastanje po zraku, samo toliko moči še premore, da vsako sekundo še enkrat, dvakrat zajame kisik... kot riba na pesku.

Ko se zdani, pride od spodaj debelušna kuharica v belem predpasniku. Narahlo vstopi, vidim, kako prikriva zaskrbljenost in noče pokazati, da jo kaj vznemirja. Smehlja se in prinaša na pladnju čaj, maslo, med, marmelado. Prinaša tudi malice in kosila in večerje — in spet odnaša...

Neko dopoldne séde na posteljo in privleče izpod belega predpasnika, iz žepa, prgišče zamaškov, velikih in majhnih, in kup zobotrebcev. Dekličine oči gledajo medlo v to ropotijo na odeji in se prav tako malo zmenijo zanjo kot za zajtrk. Ko vzame ženska v roke največji zamašek, tak od slatinarice, in zapiči vanj zobotrebec, se utrne v dekličinih očeh iskrica radovedno-sti. A ženska se ne zmeni za to, marveč še kar naprej nekaj sestavlja. Na drug konec zobotrebca natakne manjši zamašek, tak od stekleničke za zdravlila. Vmes pa si pravi:

»Takole, tole je trup, tole vrat. Zdaj pa še glava.« In najprej zabada zobotrebec in natika zamaške. »Pa še ušesa.« In že zaštrilita iz glave dva prepolovljena zobo-trebca. »Vrat mora imeti grivo.« In zapiči v sredni drobni zamašek tri končne zobo-trebce. »Zdaj ga pa samo še na noge postavimo!« V veliki zamašek od slatinari-ce — se pravi v trup — zatakne štiri štrle-če zobotrebce in postavi izdelek na noge.

Deklica ves čas ne odmakne pogleda od rok, izpod katerih raste nekaj tako živega in novega, da ni podobno ničemur drugemu

njih mirno sedeti, vrtati v možgane in vrteti peresnik. Ta slavnostni tek pa bo šele čez deset mesecev.

Kar pa se vrha Triglava tiče, sva z Igor-jem brez skrbi: nikamor nama ne uide!

v tej počitniški sobici, ki se je bila srpe-menila v bolniško sobo z vonjem po zdravih, s tihimi koraki in plašnimi pogledi. In ko kuharica veselo zakliče:

»Ihaha!« razpre deklica široko oči in v njih so napor in začudenje in veselje, vse obenem, kot kako prebujanje iz onemogle-ga sna:

»Kje je pa rep!« je šepnila s slabotnim glasom.

»Ah, seveda, na rep sem pa pozabila!« Kuharica je vtaknila pol zobotrebca še v zadnji konec zamaška in to je bil zdaj pravi, majhni konjiček. Postavila ga je na noge, na odejo pred dekličino glavo. Dekli-ca je brez besede dolgo dolgo strmela vanj.

Kar nas je bilo v sobi, smo bili tiho, z zdravnico vred. Nihče si ni mogel predstav-ljati, kaj vidi deklica v tej igrački, kaj pomenja zanjo.

Mogoče iskrega žrebca, ki striže z ušesi, ali konja z gosto grivo, mehko dlako in opletajočim repom. Mogoče vidi tudi travo, po kateri se pase, in marjetice v travi, mogoče tudi modro nebo in bele oblake, ki plavajo čezenj...

Poslej se od svojega konjička ni več ločila. Pospravili smo v omaro stekleničke in škatlice, samo konjiček je kraljeval na nočni omarici zraven deklice. Nežno ga je jemala v roke in si ga ogledovala. Čez

nekaj dni si je zaželela zamaškov in zobo-trebcev in z vso vnmemo je začela še sama sestavljati konjičke, majhne in velike, se-stavljala je še druge živali, ki jim je pravila, da so piščiki in mucke in zajčki in srne in verveice... cel živalski vrt. Prestavljala jih je po odeji, jim popravljala uhlje in repe, se pogovarjala z njimi, jih krmila in tudi sama začejala piti z njimi čaj in mleko in jesti maslo in med in še druge jedi.

Njenih živali se ni smel nihče dotikati. Kadar smo brisali prah s pohištva, si je postavila ves svoj živalski vrt k zglatju. Kadar smo ji prestiljali posteljo, ga je spravila v hlevček — škatlo, kamor so odhajale živali tudi spat.

Vendar ji je ostal konjiček najljubši. Ko je začela vstajati, hoditi po sobi in že tudi na vrt, je začela pozabljati tudi na svoje živali — le konjiček ji je ostal zmeraj ena-ko ljub. In ko sem hotel ob odhodu iz počitniškega doma spraviti konjička obem-nem z drugo šaro v kovček, se ji je ukresal v očeh upor. S tako strastjo, da, kar s pohlepom je zgrabila svojega konjička, da sem se zbal, kaj neki to pomeni...

Čez dolgo časa, ko je odhajala iz zdravišča, bi bila na konjička skoraj poza-bila: ostal bi bil med drugimi drobnimi, rečni na polici za igrače. A jaz sem se ga spomnil — obenem z vsem, kar je bilo z njim v zvezi — in ga spravil v svoj kovček, med knjige in papirje.

Dosti let je že od takrat, zobotrebci so porumeneli, zamaški počrneli, konjiček pa še zmeraj stoji na častnem mestu med mojimi najljubšimi spominki. Se zdaj se mi ustavi kdaj na njem oko — kot na posvečenem, prastarem simbolu vztrajanja in življenja.

KAKO STA TEKMOVALA LISICA IN KRAP

Ko je lisica potovala vzdolž po obrežju reke, je ugledala krapa, ki je stegnen ležal, popolnoma negiben na peščeni sipini.

»Zdravo, krap,« pozdravi lisica. »Pravijo, da ti ne znaš taketi. Je res?«

»Ne, nikakor ni res, draga moja lisica,« odvrne krap.

»Teči znam najmanj tako, kakor ti.«

»Ne verjamem,« reče lisica.

»No, pa staviva,« pripomni riba.

Tako sta lisica in krap stavila, kdo bo prej pritekel do ustja reke. Lisica je tekla vzolž po bregu, krap je plaval v reki, ki pa, len kot je, ni imel nobene volje do tekanja. Zato je obvestil drugega krapa, ki je bil v bližini, kako je sklenil stavo z lisico. Drugi krap je povedal tretjemu krapu, ki je bil v bližini in tako dalje, dokler v nekaj minutah vsi krap, ki jih ni bilo malo, niso zvedeli o stavi z lisico.

Lisica, ki je tekla po bregu navzdol ob reki, je od časa do časa vzkliznila:

»Krap, kje si?«

»Glej, tu sem,« odgovori iz reke najbližji krap.

Lisica še hitreje teče in čez nekaj časa zopet vpraša:

»Krap, kje si?«

»Glej, tu sem,« zopet iz reke odgovori najbližji krap.

Zdaj začne lisica hiteti kakor veter, čeprav je bil tek ob reki zelo utrudljiv, išče smer, da bi si skrajšala svojo pot.

Toda vse je bilo zaman. Vsakič ko pokliče, je krap vselej pripravljen za odgovorom:

»Tukaj sem!«

Ko lisica naposled priteče do ustja reke, zadnjič zakliče:

»Krap, kje si?«

In zadnji krap, leno stegnen v blatu, odgovori:

»Tukaj sem, draga lisica. Ni ti uspelo, da bi me prehi-tela.«

Odtlej nobena lisica ne spregovori več z nobeno ribo.

Po sibirski pravljici
nriadiril Črt Sinkovec

Cvetko Zagorski

NAJINA PLANINSKA PREIZKUŠNJA

Letošnjo pomlad je dobil naš fant za rojstni dan planinsko izkaznico. Pravo planinsko izkaznico, kot jo imam sam. V njej piše: Igor Tainta, rojen tega dne v mestu Temintem, po poklicu učenec, slovenske narodnosti, jugoslovanski državljani.

Vam se mogoče niti ne zdi vse tako pomembno in imenitno, kakor se je zdelo nam, ko smo si ogledovali tisto knjižnico — saj smo bili vsi nekega dne rojeni, imamo neke poklice, samo neke narodnosti in tako naprej. Že res, ampak če je to prva uradno izdana izkaznica, tako rekoč legitimacija, in je v njej tudi lastnikova fotografija (nalašč zato je šel v mesto k fotografu, prej se pa brez prigrivanja umil, oblekel kakor za prvi maj in skrbno počesal v prečo, kar se na sliki vse lepo vidi) in če je pod sliko lastnoročni podpis brez pake in če nosi izkaznica tudi registrsko številko 247634 pa še pečat planinskega društva in podpis predsednika in tajnika, vsa ta vsebina pa je zavita v čisto nove, zelene polivinilaste platnice... no, račoveden sem, kateri fant na svetu bi ne bil ponosen na tak dokument!

»Zdaj, ko imaš planinsko izkaznico, pojdeva na Triglav!« sem rekel Igorju in požrl tisti pogoj, s katerim starši tako radi grenijo svojo obljubo: če boš odličnjak. Odličnjak gor ali dol, na Triglav popeljem fanta in konec, sem sklenil.

Minila je šola in Igor res ni bil odličnjak. Kaj hočemo, vsi ne moremo biti odličnjaki! Drugače pa je razgledan fant, rakete in sateliti so mu že tako domači, da jim pravi kar stare škatle in samo čukam, kdaj bo izumil sam kaj bolj popolnega in zletel v vesolje. Indijanci, Črnci, Arabci — to je njegova vsakdanja družba, broditvi po džunglah, puščavah in morjih pa vsakdanji opravke. Partizanskih zgodovine ve več, kot jih je v knjigah, z žagico zna izrezljati konjsko glavo ali karkoli drugega in celo dežnik mi je že popravil. Skratka, razgledan fant. Tudi učiteljica mi je to potrdila, ko sem bil pred koncem šolskega leta pri njej, samo to bi še rada, da bi bil bolj trden v poštrevanki, da bi imele njegove obnove rep in glavo, da bi lepše risal, počasneje bral... Moral sem ji pritrditi, a v dnu duše sem ga zagovarjal, že zaradi dežnika. Nekaj bo že iz njega, sem si mislil, če ne bo letalec, kar si je posebno zaželel tiste dni pred spričevali, bo pa mogoče vozil tramvaj ali tovorni avto, manjka se dela.

Tačas je Igor po prestatem šolskem letu počival, nabiral borovnice, zbijal žogo ali bil na bojnih pohodih okoli domačega bloka... in oznanjal vesoljnemu dvorišču: »Jaz pa pojdem na Triglav!«

In tako je napolnil tisti dan v avgustu, ko se je najina odprava zgodnjega jutra poslovala od speče Ljubljane. Kaj bi opisoval vožnjo z vlakom, tisto lepo pot mimo Bohinja, kako sva se ob slapu Savici pogovarjala o starih Slovanih in Črtomiru, kakor ga je bil opisal Prešeren:

Premagan pri Bohinjskem sam jezéri
stoji naslonjen na svoj meč krvavi...

Kaj bi opisoval na dolgo in široko, kolikorat sva se zagledala v temno noč, zastrte globine ali v jasno zeleno dno triglavskih jezer in obnavljala v spominu zgodovino ledenikov; kolikokrat sva se zagledala v vabeče stene in vrhove ali se sklonila

k drobnemu, živo barvnemu cvetu, kakršnega ne najdeš v dolini in ti kliče v spomin pravilice o čudežnih rožah... Vse to je bilo že tolikokrat in tako lepo opisano!

Vsak novi dan je bil lepši od prejšnjega in vse do vznožja Triglava naju je spremljalo sonce. Tam pa naenkrat — mrzel, oster piš in na obzorju temna, gosta gnota oblakov, ki se je naglo širila čez nebo in kmalu zagrnila v polmrak kamnite stene okoli naju in zeleno dolino dva tisoč metrov pod nama. Začelo je grmeti in se bliskati, sprva daleč in visoko, potem vse bliže in niže... Ko bi nama ne bila kočja »Planika« pred nosom, bi si morala poiskati zavetje kje v skalah.

Komaj sva odnesla pete, že se je začel ples, kakršen se spodobi za vrh Triglava: v koči smo bili kot v haraki na viharjem morju. Hrumelo je okoli nje, tulilo, piskalo, se lomilo. Mimo oken so se podile sive megle, bliski so jih cefrali, v šipe je pljusalo ko ob povodnji...

Niti drugi dan ni bilo mogoče iz kočje. Tretje jutro pa se je vreme toliko umirilo, da sva stopila na prag. Koprenaste megle so se dvigale iz kotanj in zastrirale vrhove, ampak skozi sive plasti oblakov se je prebijala od vzhoda čista, velika svetloba: tam je moralo biti jasno, tam je sijalo sonce. Počakala sva, da se je še malo zbistrilo, potem pa se po krajšem posvetovanju odločila za naskok.

Začela sva pobirati stopinje za planinci, ki so hili odšli na vrh malo pred nama. Dobro je šlo, sprva položno, potem pa zmeraj bolj strmo... Kadar je bil Igor pred mano, je tako bežal, da se je večkrat zaplezel in potem je moral nazaj na markirano pot.

Sneg se je topil, s skal so curljali potočki in večkrat sta bili najini glavi deležni mrzle prhe. Po poti se je delala snežena kaša in kar paziti je bilo treba, posebno še, ker sva imela na podplatih le po nekaj žbljcev.

Nekajkrat sem pogledal v nebo: nič ni bilo mogoče prerokovati, prej slabo kot dobro. Pod nama megla, da ni bilo videti prepadoval in doline, nad nama megla in vrhovi v oblakih.

Mali Triglav. Samo še kakšne pol ure do vrha. Stojte počivava, z očmi iščeva vrh in Aljažev stolp na njem. Megla pa je nepredirna in od spodaj se je dviga zmeraj več. Z vrha prihitijo mimo naju planinci.

»Nobenega razgleda!« nama kličejo. »Močilo vaju bo!«

Res, nobenega razgleda ne bo in tudi močilo naju bo najbrž. Ampak midva sva se bila namenila na vrh Triglava. Tam na vrhu, v Aljaževem stolpu, je pečat: Triglav, 2863 m. Ta pečat lahko pritisneš v planinsko knjižico samo na vrhu Triglava, najvišje gore v Jugoslaviji, in nikjer drugje na svetu. Lahko si pritisneš pečatov, kolikor te je volja, tudi po rokah ali celo na čelo. In samo pečat je dokaz, da si bil zares na Triglavu.

»Pojdiva!« sili Igor.

Stopim naprej, fant za mano. Še sto metrov in še sto metrov po ostrem, od neurij izlizenem in izostrenem skalovju, vse više, vse bliže vrhu. In vse manj vidiva okoli sebe. Komaj nekaj korakov naprej. Ozrem se nazaj — niti tja ni videti kaj delj.

Stisne me pri srcu: obkoljena. Res, obkoljena od sovražnikov, ki se neslišno, pritajeno plazijo za nama, okoli naju... A do vrha je še dvajset minut, mogoče samo še četrť ure. Srečno bova prišla na vrh, o tem sem bil prepričan. Ampak nazaj? Navzdol je zmeraj teže kot navzgor. Markacije tudi niso tako goste, da ne bi mogla zaiti, posebno v megli in če začne še snežiti.

»Igor,« ga pokličem.

Obstane. Ves premočen je že, ozki, zagoreli obraz se mi zdi še bolj košen in črn, okoli ust so se mu začrtale trde poteze, oči so od napora in vznemirjenosti vročične.

»Vrniva se,« pravim skoraj proseče.

Nestrpno me pogleda, ko da sem izrekel nekaj čisto nemogočega.

»Ni varno. Gor še prideva, ampak nazaj...«

Fant zleze nekam skup, postane manjši, tak je zmeraj, kadar se kuja. Še malo — potem pa solze. Samo dve, tri ampak grenke kakor še nikoli. Solze — ko da ni že dovolj vode okoli naju!

»Kaj bodo pa na dvorišču rekli?« spravi iz sebe.

Ah, tako: kaj bodo pa na dvorišču rekli! Zdaj šele se zatrdno odločim, da ne smeva na vrh...

Stala sva tam, tiste minute pač nihče v domovini ni mogel biti više od naju, čisto sama, oče in sin, in nikoli še nisem govoril tako prepričano kot takrat:

»Sva zato šla na Triglav, da se boš s tem bahal na dvorišču?« Veselje in sreča sta v tem, da zmagaš težave, da občutiš lepoto... ne v tem, da se bahaš... Kako pravite bahačem na dvorišču? Vaziči! Jaz ne bi rad, da bi bil ti vaziči... In zaradi tega bi tvegaj življenje! Samo zaradi tega, kaj bodo na dvorišču rekli...«

Okoli naju zlovesča tišina, kakršna ne obeta nič dobrega. Če je veter, lahko upaš, da bo razgalil oblake. Tako pa — popolna tišina, samo zmeraj bolj črno vsenaokrog. In kot meni v potrdilo se zabliška in zagrmí, da se skrčiva in stisneva k skalam — obenem pa zagledava v ognjeni svetlobi sam vrh Triglava in Aljažev stolp! Trajalo je le stotinko sekunde — nakar se počasi obrnem in namerim korak navzdol. Igorja ne vidim, čutim pa, da se je obrnil tudi on in mi sledi.

Previdno se spuščava, na mnogih krajih si morava pomagati z rokami pa tudi z zadnjo platjo. Tišina okoli naju se ne premakne — le midva krušiva kamenje in potočki curljajo s sten. Spet se zabliška in zagrmí. Sklonjena, skoraj priplepljena k zemlji pribeživa pod streho...

Ko se preoblečeva in popijeva čaj molče obsediva drug ob drugem. Zadovoljen sem in zadovoljen je menda tudi moj sin: čeprav nisva dosegla vrha Triglava, sva zmagala...

Do šole je bilo še nekaj dni, dosti časa za marsikaj. Fantje iz bloka so ustanovili nogometni klub in si naredili izkaznice: Nogometno moštvo »Triglav«. Odigrali so cel kup mednarodnih tekem med bloki in stopnišči, zabili, obranili in dobili so golov kot zvezd na nebu! Potem so priredili še tekme v teku okoli bloka, v kolesarjenju, v skokih in rokoborbi. V teku sta bila najboljša Igor in njegov prijatelj Lado. Pio-

— Kot posebni operativni skupini pa sta delovali IV. korpus med Uno in Kolpo, ter enote IV. operativne cone na Štajerskem in Koroškem.

Ob tem bi lahko rekli, da je slovenska partizanska vojska predstavljala neimenovano V. armado JA.

Te velike, obsežne in končne operacije so se začele 20. marca 1945. Prva je začela napadati IV. armada ob Jadranu. Njene operacije so se že v začetku razvijale uspešno. Ta armada, ki je spotoma vključevala tudi druge enote, je v hudih bojih in med naglimi pohodi osvobajala mesto za mestom, in ob morju prodirala proti zahodu.

Kmalu za tem je šla v napad tudi centralna skupina. Le ta je potiskala sovražnika med klesčami severne in južne skupine. Ta skupina je 6. aprila 1945 osvobodila Sarajevo, ki ga je sovražnik branil z močnimi silami. Po zlomu utrjenega Sarajeva je II. armada nadaljevala s čiščenjem po dolini reke Bosne.

Napad na sremski fronti, ki ga je sprožila I. armada, se je začel 12. aprila 1945. Sovražnik je v ravnini nudi močan odpor, zato so na strani osvoboditeljev padle tudi številne žrtve. Vendar je bil sovražnikov odpor kmalu zlomljen in Vukovar ter Vinkovci so prišli v roke I. armade.

V tem času je tudi III. armada, katere naloga je bila, da iz Baranje udari v bok in v zaledje nemških sil na sremski fronti, uspešno prešla v napad.

Tako je bila sremska fronta prebita in Nemci so se tedaj začeli naglo umikati. Obe armadi pa sta nadaljevali z zasledovanjem sovražnika, ki se je umikal med Dravo in Savo.

III. armada ga je preganjala po dolini Drave, I. pa ob Savi. Tako je bila sredi aprila 1945 nemška obramba na tej strateški fronti popolnoma razbita, naše armade pa so z vso silo pritiskale proti zahodu.

Prav v tem času je III. ukrajinska fronta skupno s I. bolgarsko armado prešla madžarsko-avstrijsko mejo, medtem ko je zavezniška fronta sredi Italije še vedno mirovala.

Katere enote so bile medtem v Sloveniji in kako so se pripravljale na končni obračun?

V Sloveniji sta bila tedaj dva korpusa — VII. in IX. — ter IV. operativna cona. VII. korpus s XV. in XVIII. divizijo ter nekaterimi odredi in drugimi enotami, je deloval na Dolenjskem in Notranjskem, IX. korpus s XXX. in XXXV. divizijo ter tudi s celo vrsto odredov, je deloval na Primorskem in na desnem bregu Save na Gorenjskem, enote IV. operativne cone s XIV. divizijo in vrsto odredov ter Šlandrovo in Zidanškovo brigado, pa je deloval na Štajerskem in Koroškem.

To so bila za vso Jugoslavijo najboljše, ljuvješa ozemlja, kjer se je končavala dolgoletna vojna in kjer so se najbolj križali različni interesi.

Vse te slovenske enote so štele okoli 30.000 borcev, medtem ko je bilo na tem ozemlju kot rečeno, najmanj 135.000 sovražnikovih vojakov. Že to govori, da je sovražnik za to ozemlje imel svoje načrte in zato tudi taka gostota njegovih sil. Razmerje naših in sovražnikovih sil je torej šlo v korist sovražniku, saj je to razmerje kazalo 1 : 4,5 v škodo naših enot (videli smo, da je bilo v ostali Jugoslaviji k sreči povsem drugače).

Ker je bila Primorska s Trstom tudi za zahodne zaveznike zelo zanimiva in privlačna, je bilo samo na območju IX. korpusa 75.000 sovražnikovih mož, medtem ko jih je ves IX. korpus premogel le 11.000. To

pomeni, da je na vsakega partizana prišlo okoli sedem sovražnikov.

Poleg tega je IX. korpus v marcu preživel tudi silovito najhujšo sovražnikovo ofenzivo, ki je imela za cilj razbitje korpusnih enot in političnih organov. To zaradi odpiranja poti proti Trstu in Italiji. Vendar je korpus kljub trdim izgubam tudi to enomesečno preizkušnjo preстал, ne da bi sovražnik dosegel svoj končni namen.

V sklopu nalog, ki so to enoto obvezovale pri končnih operacijah, je bil Trst z okolico najzanimivejša točka. V zvezi s tem in da bi preprečili sovražnikove manevre ter hkrati tudi načrte zahodnih zaveznikov, je IX. korpus s svojo glavnino že 28. aprila zvečer odločno prodril v bližino Trsta. V ta namen je bilo v Trstu prek komande mesta pripravljenih na vstajo tudi več tisoč Tržčanov, ki so čakali samo na povelje za začetek. Vstajo so potem tudi dobro izvedli.

Vse to je bilo izvršeno že pred prihodom močne IV. armade. Ta armada je medtem naglo prodrla v Slovensko Primorje, da bi pridobila na času, obšla Reko, in skupno z enotami IX. korpusa Trst zavzela že 2. maja 1945. Hkrati je očistila tudi dolino Soče ter zavzela Gorico in ostale predele Slovenskega Primorja in celo Benetije.

Tu je posebej treba poudariti, da je bil v presenetljivem zaletu IX. korpus in IV. armada Trst osvobojen tako hitro, da so bili presenečeni tudi zahodni zavezniki. Od tam so potem te enote prek Vršiča prodrle tudi na Koroško in v zgornje predele Gorenjske.

Med našimi osvobodilnimi silami in angleško vojsko v Italiji je nastala prava tekma, ki naj bi pokazala, kdo bo prej prišel v Trst. Zmagala je naša vojska. Tako je bila zaradi uspešnih in naglih operacij naših sil v Trstu in Slovenskem Primorju sploh, zaprta pot angleški vojski, ki je silila proti notranjosti Slovenije.

V zvezi s tem ni bilo čudno, da so se na tem predelu zbiral različni kvintinski vojniki vse od četnikov do domobrancev in poljskih emigrantov. Zato tudi ni bilo čudno, da je sam Churchill potem obvestil svojega maršala Alexandra, ki je poveljeval zavezniškim silam v Italiji, da mu daje na voljo 18 divizij, ki jih v primeru spopada z jugoslovansko armado lahko takoj uporabi. Vse to je bilo zaradi dogovora o interesnih sferah 50:50, po čemer naj bi Slovenija prišla v interesno sfero Angležev. V zvezi prav s tem, se je jugoslovanska armada morala umakniti precej nazaj, nakar so nastale cone A in B. Reakcionarni krogi na zahodu so tedaj začeli z izjemno obsesno klevetniško kampanjo proti Titu in naši armadi. Na vse to je Tito javno odgovoril 19. maja 1945 v Ljubljani, ko je med drugim rekel:

...ne bomo plačevali tujih računov. Nočemo biti drobiž za podkupovanje. Ne bomo dovolili, da bi nas mešali v politiko interesnih sfer.

Tako je nagli prodor naših sil prekrizal izvajanje načrtov reakcije, ki naj bi bili začetek državljanske vojne v Sloveniji. Omogočil pa je tudi priključitev Slovenskega Primorja Jugoslaviji. Vsaj njegovega večjega dela. S trdim bojem smo končno dobili tudi svoje, slovensko morje.

Medtem je IV. operativna cona na Štajerskem in Koroškem tudi bila trde boje, kajti na sektor Štajerske in Koroške se je zgrinjalo vse več sovražne vojske, ki se je umikala proti Avstriji. Brigade in odredi IV. operativne cone so bile po dolgotrajni zimski ofenzivi tedaj še slabe, vendar so pripravljale teren za prihod ostalih osvobodilnih enot.

Jugoslovanska I., II. in III. armada so nalgo potiskale sovražnika proti zahodu in 8. maja je bil osvobojen tudi Zagreb. Naslednji dan so se tam sestala poveljstva

teh treh armad in predstavniki generalštaba. Tu je bilo sklenjeno, da bodo Nemcem in ostalim sovražnim enotam z naglimi prodori preprečili umik iz Jugoslavije. Zato so armade naglo udarile proti Hrvatskemu Zagorju in na Štajersko, kjer so se združile z enotami IV. operativne cone. Končni pohod, združen z boji, se je končal na Koroškem, kjer so se združili z oddelki IV. armade. Tako je severna grupacija s III. armado na čelu v pičlih 28 dneh prehodila 600 kilometrov dolgo borbeno pot, ki je vodila vse od Srema do Koroške. To je bilo nekaj edinstvenega, zato je bila tudi zmaga nekaj izjemnega. V teh zadnjih dneh so enote štajerske IV. operativne cone zajele tudi generala Lohra in njegov štab. Z njim pa tudi skoraj vso armadno skupino, ki ji je poveljeval ta nacistični general.

Večina enot IV. operativne cone je prišla na Koroško še pred prihodom enot III. armade, ki so začele prihajati tja po 10. maju 1945. Na prostoru med Celovcem in Dravogradom je 15. maja 1945 sovražnik končno moral položiti orožje. Zadnji boji II. svetovne vojne so se torej odigrali na slovenskih koroških tleh v katerih so v glavnem sodelovale slovenske enote. Tako tudi kokrški in Jeseniško-bohinjski odred.

Ljubljana pa je bila osvobodjena 9. maja 1945. Osvobodile so jo predvsem enote Slovenskega VII. korpusa, ki je bil od 25. aprila podrejen IV. armadi. Kljub naglim prodorom in uspehom, pa so prav pred Ljubljano osvobodilne enote doživele še hude boje. Z vzhoda in juga so sovražnikovo obrambno črto napadale enote 15. in 18. divizije VII. korpusa, jugozahodno stran pa 29. divizija iz sestava IV. armade. Hudi boji pred Ljubljano so terjali številne žrtve, vendar so osvoboditelji sovražnikovo obrambo prebili in 9. maja zjutraj zmago-slavno prikorakali v Ljubljano.

In kakšne številčne rezultate so dale zadnje bitke?

V končnih operacijah je jugoslovanska armada uničila okoli 140.000, zajela pa 240.000 sovražnikovih vojakov in oficirjev. Zaplenila je okoli 3000 topov, 180.000 pušk, 31.000 avtomatov, 9700 kamionov, 480 tankov, 140 letal itd. To je bil velik plen, ki ga je dobila jugoslovanska armada v boju proti močnemu sovražniku.

Ob tem navedimo še, da je dejavnost narodnoosvobodilne vojske veliko doprinesla k splošnemu uspehu protifašističnih sil. Vsa leta vojne je bilo zaradi delovanja partizanskih enot in jugoslovanske armade pri nas vezanih od 30 do 35 fašističnih divizij, kar znese od 600.000 do 830.000 mož.

Jugoslavija je v tem boju dala velike žrtve. Izgubila je 1.706.000 ljudi. Več jih je izgubila samo Sovjetska zveza in Poljska.

Ogromna je bila tudi gmotna škoda, ki so nam jo naredili različni okupatorji in sovražniki. Ocenjena je bila na približno 47 milijard dolarjev, vzeto po cenah iz 1938. leta.

Zaradi tega je bila Jugoslavija porušena, prizadeta, in poleg tega že iz preteklosti zaostala. Ob poskusih protirevolucionarne dejavnosti je bilo treba zagotoviti njen obstoj, obnavljanje in razvoj.

Ceravno se je Jugoslovanska armada, ki je osvobodila tudi Koroško, kjer so že prej krvaveli slovenski, domači partizani in pripadniki osvobodilnega gibanja, morala umakniti, to ne zmanjšuje njenega deleža in ugleda. Videli smo, čutili in čutimo, da je bila to posledica igre imperialističnih velikankov.

Tako in podobno se je zgodilo tudi v Trstu in Slovenskem Primorju ter v Bene-

(Nadaljevanje na 4. strani)

(Nadaljevanje s 3. strani)

čiji, kjer so krivično mejo črtali imperialistični računi. Pri vsem tem niso nič zalegle ne žrtve, položene v ta namen, ne slovensko govoreči ljudje, ki so bili onstran meja vključeni v osvobodilni boj, ne odločne zahteve našega vodstva in naših narodov.

Na koncu moramo reči še nekaj besed o nastanku in značilnih mejnikih naše armade, ki je bila vsa štiri leta osnovni nosilec osvobodilnih teženj.

— Razvojno pot naše armade lahko razdelimo na štiri osnovna razdobja:

— Prvo razdobje je čas ustanavljanja in delovanja partizanskih odredov, ki so bili vezani na določena ozemlja in so izvrševali le manjše akcije.

— Drugo, obdobje se začne z ustanavljanjem brigad. To je bil že prehod na višjo stopnjo bojevanja, kajti brigade so bile močnejše od odredov in so se borile tam, kjer je bilo potrebno.

— Tretje obdobje je označeno z nastajanjem divizij in korpusov. Te enote so že omogočale obsežnejše operacije in manevre, ki so sovražnika premagovale tudi v večjih bitkah. To je bilo zlasti očitno v IV. in V. ofenzivi.

— Četrto razdobje pa je zadnje, o katerem je beseda v tem zapisu. To je čas armadnih skupin in armad, ki so sovražnika premagale dokončno.

V tem razvoju vidimo, da se naša armada ni razvijala stihijsko, poleg tega pa, da se iz partizanskega načina bojevanja pred njo še ni razvila v zgodovini nobena armada. Tudi njena taktika je v posebnih pogojih obogatila splošno vojaško taktiko tako, da so se na njej zgledovali in se zgledujejo številni drugi, zlasti majhni narodi.

Vencelj Perko

STAVKOVNO GIBANJE STAVBINSKIH DELAVCEV V SLOVENIJI LETA 1936, S POSEBNIM OPISOM STAVKE STAVBINECV NA JESENICAH

Na sliki so delavski zaupniki in sindikalni funkcionarji, udeleženci proslave na 30-letnici. Drugi od leve na desno v prvi vrsti stoji Franc Leskošek — predsednik strokovne komisije in oblasti tajnik SMRJ, drugi Vencelj Perko, predsednik podružnice SMRJ Jesenice, tretji Čurkovič — delegat centralne uprave SMRJ iz Beograda, peti Ignac Kralj, glavni zaupnik za obrate Javornik in šesti Janez Mlakar, eden najstarejših komunistov na Jesenicah.

Zaradi izredno nizkih mezd, težkih razmer in skrajne socialne zanemarjenosti, so stavbinski delavci Ljubljane in okolice pod vplivom partije in vodstva komunistov 3. junija 1936 stopili v stavko. Ljubljanska stavka je dala pogum stavbinskim delavcem tudi v drugih krajih. V drugi polovici junija je šlo v stavko okrog 750 delavcev, ki so gradili železniško progo Sevnica—Šent Janž. V juniju so šli v stavko tudi gradbeni delavci iz Kranja in 200 delavcev pri tvrdki inž. Kiffman v Mariboru. V začetku julija so šli v stavko delavci onih gradbenih tvrdk iz Maribora, ki niso hoteli podpisati ljubljanskega sporazuma. Osmega julija se je končala stavka delavcev na regulaciji Savinje v Celju. 20. julija so začeli stavkati delavci v opekarni Posek v Ločah pri Poljčanah in delavci pri regulaciji hudournika Belca pri Bohinjski Bistrici. V juliju so stavkali tudi delavci na železniški progi Kranj—Tržič. 10. avgusta so začeli stavkati gradbeni delavci na Jesenicah in okolici. 11. avgusta so stopili v stavko gradbeni delavci v Celju, ker so podjetniki odklonili pogajanja za doseg položaja ljubljanskih stavbinecv. 17. avgusta so delavci na cesti Slačnik—Zagorje stavkali iz protesta zoper odpust desetih delavcev. V avgustu so stavkali stavbinski delavci v Murski Soboti in delavci pri gradnji jezusa usnjarne ob kokrškem mostu v Kranju. Od 2. do 3. septembra pa so stavkali apneničarji v Zagorju. (1)

Računa se, da je stavkalo okoli 5.000 stavbinskih in gradbenih delavcev. Velika večina teh stavk se je uspešno končala. Pri tem moramo posebno poudariti uspeh ljubljanskih delavcev, katerih stavka je sprožila splošen stavkovni val stavbinskih delavcev širom Slovenije v tem letu.

POLOŽAJ STAVBINSKIH DELAVCEV PRED STAVKO

Da bi lažje razumeli ta splošen stavkovni izbruh stavbinskih delavcev leta 1936, je potrebno v obrisih pregledati razmere, v katerih so delali in živeli stavbinski in gradbeni delavci Slovenije sploh. Spoznati moramo njihove tedanje organizirane akcije za boljše mezde, za spoštovanje socialne zakonodaje in za sklenitev kolektivne pogodbe, s katero bi se zagotovile najosnovnejše pravice tudi delavcem te

Marjan Čufar

Samopovnanjenje

1. Večer hlapi pod žarnico neba. V velblodast molk razcvetajo se zvezde in slep kristal je utonil v ritmu sna.

2. To noč, kot često, hranim se z utvaro, kot Zemlja — v njej vre ogenj v noč polzim, kot sveča, ki se razkadi v soparo se v nenavzočnost pivnam in gubim.

To noč, ko Maj je utrujen slekel kožo in veter je odsidral v noč brez mej, v deželi pesnikov sem videl rožo, ki svojo luno ima namesto vej.

3. Zapustil sem apneni prod stoletja saj prostor že v škrlaten čas kaplja. Ne nudi Eukumena več zavetja kot Mesec, ki po nebu v čas vesla.

4. Zapuščam svoj segment, ker išče težo, nič več ne pijem kri izkapanin. Razpustil sem vse žile v travno mrežo, v brezsenčni čas, v Lipalij, v strt spomin.

Viharni lesk v očeh se v nemost steka, tema kot solza časa vzvalovi. Dežela pesnikov je temna reka, ki v vetru vsak trenutek se gubi.

5. In jutro rdi pod žarnico neba. V velblodast molk osipajo se zvezde saj slep kristal je utonil v ritmu sna.

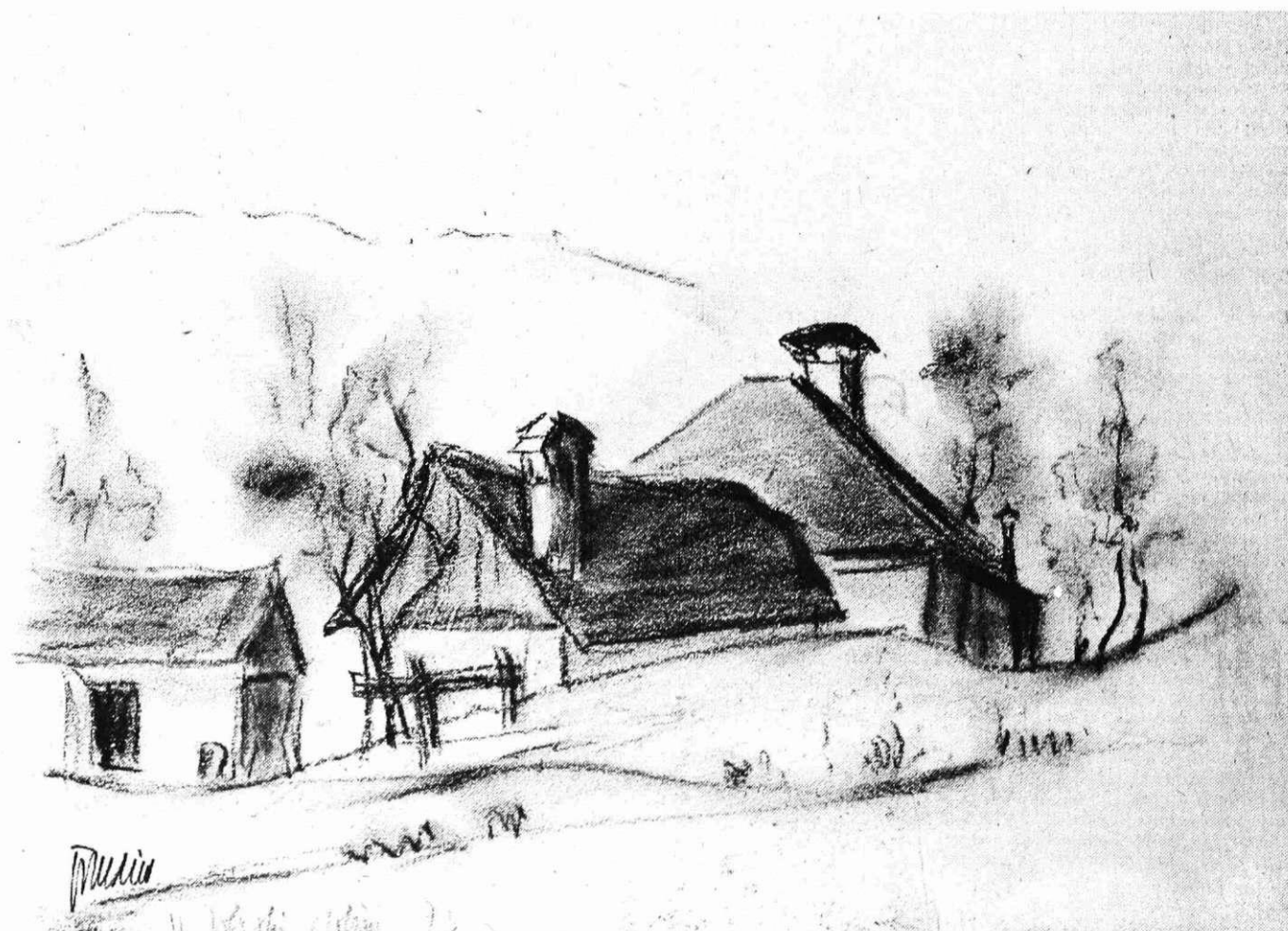
Mors imortalis

1. Kaplja spoznanje na obraz, na neresnični čas in na glasove kot cvet dežja in nikdar ne ovne.

V rojstvu že pokopal sem to pesem, ki sebi v škodo, drugim v bled spomin poslušaj veter. Saj smrt je le povnanjenje nečesa, nečesa kar približno dogori.

2. V žaro iz krvi sem nemost stresel, pretopil molk v očesni mineral in v listje sonca, v to pomlad, ki vsipa se z neba. Saj skoraj mi je temelje razžrla in me objela kot pričakovanje nečesa daljnega, v duetu trajnega in kot nebo, ki sega z glasom teže v pergamente.

Pomlad in smrt podajata si roke ob uri, ki prepletla je ves čas. Nagrobnike prerašča mah spoznanja in nas objema kot pričakovanje nečesa daljnega, v duetu trajnega, v duetu smrt in pa pomlad.

Črtomir Šinkovec

Domek

S smrečjimi vejicami domek okrasim
ko med njive širne ga postavim.
In pod oknom lipe zasadim,
da z dehtenjem spremljale sanjavim
naju bodo v belo sobico.
Ho, in vole kupim za oranje.
V toplo zemljo bom sejal semena.
Ko prikrade v domek noč se kahor sanje,
bom zaprl nalahno vežna vrata;
jaz sejalec bom, ti njiva zlata.

Tiho popijva čašo vina

Daleč zašli smo
med neznane jezdece Apokalipse,
med strašno božanje dežja
v požaru jedrske smrti,
ki čez svet izgorava.
V žalostnih očeh odseva
Hirošima.

(Brez uma
že nestvor me velikega razuma).

V takih trenutkih
k meni prisede Li-tai-po:
tiho lije na naju mesečina,
tiho popijeva čašo vina,
tiho lije na naju slap
prabitnih stihov ...

To naj polje ve

To naj polje vé zeleno,
veter, ki se v dalj izgublja,
sonce, ki se s poljskim cvetjem
nežno kot midva poljublja.
In še mesec vé naj zlati,
ki se v rosnih kapljah smeje:
da sva ujeta v mrežo sreče,
da se ljubiva brez meje.

Ni konjev več v mojih nozdrvih

Beden, samotni in ničev
sam sebi se včasih zazdim,
ko hodim po črnem asfaltu Ljubljane
ne vidim sonca in zvezd, ne slišim vetra in
ptičev,
v smradu ulic ves začrnim
in v duši me žge in srce me boli:
globoko iztrgane so korenine,
mrtvo drevo sem v sivi megli.
Ni konjev več v mojih nozdrvih,
ni jih več z ognjenimi grivami,
ni v mesečini nemira ciganov;
le starko srečujem z devetimi križi,
z devetimi mrtvimi sinovi —
padli so na osmih straneh te zemlje,
te čudodelne zibke rodov ...

Vaška ljubezen

Da ti voščim dobro jutro,
čakam, draga, te na bregu.
Tudi češnje v cvetnem snegu
voščijo ti dobro jutro.
Čaka dren te z zlatim injem,
da bi s soncem tod hodila:
bi zvečer te poljubila
zarja med dišečim brinjem.

Dahnili bi v oči ti sanje
v sofu zvezd, ki se utrinja —
čudovit bi žar prešinjali
me do zore pomladanje ...

Kolikšno bogastvo

Kolikšno bogastvo sem
potratil v mlinskih ničevosti!
Zdaj se vračam domov trhljiv,
prazen kozolec pred zimo,
kjer še veter ne najde pristana.
Zlekнем se na skalni prag —
zlizan je od solza in stopinj —
sam, kot pes za pogin.

Svedri useh velikosti
urtajo v moje srce ...

Vaška idila

Fantič je dejal nevesti:
ne ob blatni, prašni cesti,
kjer živčav sveta gre mimo,
tam pod gozdom še pred zimo
majhen dom si bom sezidal;
majhen dom si bom sezidal
in na polkna srce rdeče
vrezal v znamenje bom sreče.

S soncem se bom dvignil rano, da bo polje
prej zorano,
da seno bo pokošeno,
snopje pa v kozolec zloženo;
a na večer v tvoje sanje
tudi bom zlatih zvezd sijanje.
da še ti in dele speče
uzreta v sanjah zvezdo sreče.

Sladki kruh

Vi, novopečeni malomeščani,
ki živite od sinekurnih penzij in rent,
od tujih žuljev
v vilah in limuzinah,
vi, ki vam je v vsaki besedi
delavski razred
in polnih ust ste marksizma:
ste kdaj okusili sladki kruh,
kruh, ki cveti iz razuma in žuljavih rok?

Benjamin Gracer

Črne pravljice

Ko bomo poteptali ognje življenja
in bo dim zatemnil sončen obok
bomo iskali zlata zrna resnice
za odprte dlani otrok ...

Deset birokratov
eno usodo kroji
eno usodo kroji
pod dimno zaveso laži ...
pa se noben svoboden duh
noben svoboden duh
ne levi
v tej črni pravljici

(črna pravljica)

Moja generacija
s solzami dojena
Moja generacija
smrti navkljub rojena
ni spremenila sveta ...
Trudno in nemo — kot senca
vsako leto gre
čez stadion JLA

(moja generacija)

Ponosno
s srnačjo milino in plahostjo
je deklica trosila lepake
po šolskih hodnikih in klopeh:
— Očetje: razumite nas!
pa so čistilke
redno razčistile
ta kočljivi špas

in bil je ljubi mir ...
in je tekel čas

(srnica)

Pet minut pred dvanajsto
je življenje še protestiralo
na veleposlaništvu smrti
Toda votli diplomati
so branili
svoje poglede na svet
medtem ko so ga generali
natikali na raženj ...

in sonce je zastalo na jugu
za tisoč let ...

(poslednji piknik)

(Jalove se brazde
v neskončnih poljih ženskosti
brez šepetajočih vetrov nežnosti)

Odiseji sejejo
zarjavele besede
junških dejanj
v razbrzdana naročja siren

Snubci jedo Penelope ...

(Obedovanje)

Točke so znamenja:
začetkov ali koncev
rojstev ali smrti
prihodov ali odhodov ...

Točke so glave
na mušici puške
Rane na prestreljenjem telesu
Kriki v globinah groze

Točke so dinarji mojega kruha:
sramotno izčvekane
v dolgih urah
izgubljenega časa

Točke so solze na katedru
med cvetjem vaše ljubezni
ob našem slovesu ...

(šolske razlage)

Joj
kako je jokal
kako je jokal
ko se je vrnil
in jo je stisnil k sebi ...

Njeni veliki trni
so se mu zasadili v telo
in nastanila mu je
svoj rdeči cvet
na trdnem čelo

Ni ga uprašala
kako je umrla
ljubezen na Zemlji

Izkrvavel je v hrepenenje ...
(vrnitev Malega princa,
mojim učencem: 1975/76)

socialno najbolj zanemarjene stroke. Stavb-
binski in gradbeni delavci so bili brez
stvarne zaščite, prepuščeni na milost in
nemilost delodajalcem, ki so jih brezob-
zirno izkoriščali.

Septembra 1935 je bilo v Sloveniji
(Dravski banovini) zaposlenih pri gradnji
železnice, cest ipd., 2.412 gradbenih delav-
cev, pri visokih gradnjah 5.097 stavbincev,
skupaj 7.509 stavbinskih delavcev. Zaradi
velikega števila brezposelnih, so bili ti
delavci prisiljeni sprejeti delo pod najtež-
jimi pogoji. Mezde stavbinskega delavstva
so padle v tem času za 1.40 din, gibale so
se do štiri din na uro za kvalificirane delav-
ce. Kako bedne so bile te mezde, dokazuje
dejstvo, da je le 35 odstotkov stavbinskih
delavcev dosegalo življenjski minimum
za samca. Še slabše je bilo pri gradnji
železnice, cest ipd., saj je dosegalo
eksistenčni minimum za samca le 15 od-
stotkov delavcev.

Leta 1935 je bilo 37 odstotkov zidarjev
in 45 odstotkov pomožnih delavcev zapo-
slenih pod štiri mesece na leto, le 15 od-
stotkov stavbinskih delavcev je bilo
polnozaposlenih. Da bi delodajalci laže
držali zaposlene v strahu, so vpeljali
praksu nenehne odpovedi delovnega raz-
merja. To je omogočalo delodajalcem, da
so brez odpovednega postopka odpuščali
nezaželeno delavce. Delodajalci so vodili
takozvano črno listo, kamor so vpisovali
vse tiste delavce, ki so se upirali njihovu
izkoriščanju in spodbujali druge za boj
proti izkoriščanju in drugim krivicam. Ta
lista je krožila med delodajalci, na njej je
bilo ob stavkovnem gibanju leta 1936 okrog
400 imen. (2)

Tako stanje je omogočalo podjetnikom
razne spekulacije pri prevzemanju del na
račun delavcev. Zaradi nestalne zaposlitve
in bornih zaslužkov je stavbinski delavec
težko dobil stanovanje; sploh je bil najbolj
izkoriščen in je živel v najtežjih razmerah.

Proti temu stanju so bili stavbinski
delavci nemočni, saj so bili v sindikatu
slabo organizirani. V sklopu »Splošne
strokovne zveze«, ki je bila vključena v
Strokovno komisijo URS-a (Ujedinjeni
radniški savez), je bilo organiziranih v
začetku leta 1936 okrog 150 delavcev. NSZ
in JSZ skoro nista imeli organiziranih
stavbinskih delavcev. V sindikatu »Splošne
strokovne zveze« so se vključevali vsi tisti
delavci, ki niso imeli svoje specializirane
strokovne zveze. Zato so bili v tej zvezi
organizirani delavci iz tekstilne, usnjarske,
čevljarke industrije in iz drugih strok. V
tem konglomeratu je bilo težko organizi-
rati enote akcije delavcev, poleg tega pa je
bilo vodstvo Splošne strokovne zveze
skrajno oportunistično in je zaviralo svako
ostrejšo akcijo. Zato je razumljivo, da
stavbinski delavci te organizacije niso
smatrali za svojo. Zato se je vedno močnejše
čutila potreba po lastni sindikalni orga-
nizaciji stavbinskih delavcev, kot so jo
svoječasno že imeli. Ta organizacija se je
takrat imenovala »Osrednje društvo stav-
binskih delavcev v Ljubljani«, v kateri je
imela partija močan vpliv. Ta sindikat je
organiziral aprila 1921 stavko stavbincev
v Ljubljani. Zahtevali so povišanje mezd.
Na vseh ljubljanskih gradbiščih je takrat
stavkalo okoli 2.000 stavbinskih delavcev,
v maju pa se jim je pridružil še 300 stav-
binskih delavcev v Mariboru. Kakšen vpliv
je imela ta organizacija takrat, nam pove
dejstvo, da je osrednje društvo stavbinskih
delavcev izdajalo tehnik »Delo« kot glasilo
zedinjenega sindikalno organiziranega de-
lavstva Jugoslavije v Ljubljani. Prva šte-
vilka je izšla 9. julija 1921. (Prispevki za
zgodovino delavskega gibanja — Franc
Klopčič str. 23 in 29).

KP — SINDIKALNI ORGANIZATOR STAVBINSKIH DELAVCEV

6. Inicijativo za ustanovitev samostojne
sindikalne zveze stavbinskih delavcev v

Ljubljani je dal leta 1933 Franc Suštaršič.
Pravila organizacije so bila vložena na
oblast v potrditev. Ko so bila pravila odo-
brena, ni prišlo do ustanovitve menda zato,
ker je bil Suštaršič bolan, drugih stav-
binskih aktivistov, ki bi bili sposobni izpe-
ljati to akcijo, pa ni bilo. Govorilo pa se je
tudi, da je odobrena pravila prikrivalo vod-
stvo obstoječega sindikata, ker so naspro-
tovali samostojni organizaciji stavbinskih
delavcev. Sele s prihodom komunista
Toma Brejca iz robije (3) v Sremski Mi-
trovici se je začelo z močnejšimi akcijami
med stavbnimi delavci. Prvotno se je Tomo
Brejc organiziral pri NSZ, pozneje pa se je
vključil v Splošno strokovno zvezo in z
drugimi tovariši ponovno začel z akcijo za
ustanovitev strokovne sindikalne organi-
zacije stavbinskih delavcev. Ta akcija je
bila pod vplivom KP, neposredno pa je so-
deloval pri tem Tone Tomšič. Avgusta 1934
je bil pod njegovim vodstvom sestanek v
neki hiši na Trubarjevi cesti (takrat Sv.
Petra). Na sestanku je bil poleg Tomšiča
tudi Brejc in še nekaj drugih. Tomšič je na
tem sestanku govoril približno tako:
»Gradbinski delavci so sedaj najbolj
izkoriščani in brezpravni. Partija se mora
zavzeti zanje. Doseči moramo, da bodo
imeli svojo lastno, številčno močno, borbeno
in revolucionarno sindikalno organiza-
cijo pod vodstvom partije. Pri tem ne
smemo pozabiti, da se mnogi gradbeni
delavci rekrutirajo s podeželja. Prežeti z
borbenim duhom bodo revolucionarno
misel prenašali tudi na vas.« Na tem se-
stanku so izdelali akcijski načrt za samo-
stojno sindikalno organizacijo stavbinskih
delavcev. Ta načrt, oziroma temeljne
smernice za sindikalno delo med stavbin-
skimi delavci so bile sestavljene v sedmih
točkah in sicer:

1. Ustanoviti in izgraditi močno sindi-
kalno organizacijo stavbincev pod vod-
stvom Partije.

2. V začetku — v skladu z našimi orga-
nizacijskimi močmi in sposobnostmi —
začeti z malimi toda uspešnimi akcijami za
izboljšanje položaja stavbinskih delavcev
in za obrambo njihovih pravic. S pomočjo
teh manjših akcij doseči, da bodo našli
sami sebe, da bi se začela razvijati, obliko-
vati in utrjevati njihova delavska samoza-
vest, spoznanje, da imajo tudi oni pravice
in ne samo dolžnosti, predvsem pa, da bi se
postopno zagradila njihova razredna —
politična zavest, smisel za organizacijo in
proletarsko disciplino. Od malih prehajati
postopno na večje akcije na široki fronti, ki
bodo lahko uspešno pomagale Partiji tudi
pri uresničevanju njenih političnih revo-
lucionarnih nalog.

3. Prežeti vse delo sindikata z živim in
borbenim revolucionarnim duhom ter
jasnim pogledom na končni cilj delavskega
razreda. Ne dopustiti, da se v članstvu
ugnezdi socialdemokratska, ekonomistič-
no-reformistična miselnost, katere skrajno
škodljiva posledica je oslabitev revolutio-
narnih težnj delavskega razreda. Zlasti je
treba upoštevati, da se velik del stavbin-
skih delavcev rekrutira iz podeželja in da
bodo, če jih vzgojimo v razredni zavesti,
prenašali revolucionarne ideje tudi na vas.

4. Boriti se za akcijsko enotnost delav-
skega razreda in se povezati tudi z delavci
JSZ in NSZ. Pridobiti tudi njihova vodstva
za enoten nastop za pravice delavcev.

5. Izkoriščati vse delavske strokovne
in politične časopise, pa tudi meščanske
časopise in revije, da bi se ustvarilo in
oblikovalo pokretu naklonjeno javno mne-
nje. Pridobiti napredno usmerjene novinar-
je, da bodo o našem pokretu pisali s sim-
patijo kolikor bo dopuščala cenzura. Aktiv
bodočega sindikata pa se mora tudi sam
učiti pismenosti in sposobnosti pisanja
razprav, člankov in dopisov o položaju in
borbi stavbinskih delavcev za svoje
pravice.

6. Da bi se dosegla čim večja stopnja
idejne izobrazbe, navajati člane sindikata,

da bodo brali in proučevali vso dostopno
progresivno literaturo in beletristiko,
časopise in revije. Organizirati stalne in
sistematične diskusije delavcev o vseh
aktualnih vprašanjih delavskega gibanja
in v ta namen izkoristiti ves prosti čas
prihajanja na delo, popoldanski odmor,
odhod z dela, pa tudi nedelje in ostale dela
proste dneve.

7. Končno — pri izvajanju teh nalog
upoštevati mednarodne izkušnje delav-
skega gibanja, ki dokazujejo, da ni samo
težko organizirati delavske množice, tem-
več da je še težje obdržati jih v organizaciji
in zagotoviti njihov nenehni borbeni
elan in polet. Da bi to dosegli, je potrebno
— v nasprotju s socialdemokratsko prakso
— zagotoviti v bodočem sindikatu stavbin-
skih delavcev izvajanje principov in načel
proletarske demokracije. To se pravi, da
mora biti vodstvo sindikata ves čas najožje
povezano z organiziranim članstvom, da
mora pred njim redno polagati obračun o
svojem delu, dobiti zanj odobritev član-
stva, upoštevati pa mora tudi mnenja član-
ov in njihove predloge ter jih uresničevati
v kolikor za to obstojajo objektivni pogoji.
Člani bodo na ta način dobili občutek po-
polne enakopravnosti, čutili bodo, da je to
njihova organizacija, v kateri je izvajanje
njenih nalog stvar osebne časti in dolžnosti
slehernega člana. (4)

Ze v letih 1932 in 1933 so stavkali
delavci pri regulaciji in poglabljanju Ljub-
ljanske. Posebno dobro je bila organizirana
stavka delavcev pri kopanju kanalov v
Siški leta 1934. V tej stavki je sodeloval
Tomo Brejc. V tem času je bilo še več
drugih drobnih spopadov. Leta 1935 so bili
številni manjši sestanki in diskusije med
stavbinskimi delavci o nujnosti lastne sin-
dikalne organizacije. Sestega novembra
istega leta so organizirali prvo veliko javno
zborovanje stavbincev v Ljubljani. Od tega
časa organizacija stavbincev naglo na-
rašča. 15. januarja 1936 pa je bil občni zbor
na katerem je bila ustanovljena sindikalna
organizacija stavbinskih delavcev z nazi-
vom: Zveza gradbenih delavcev Jugo-
slavije, podružnica za Ljubljano in okolico
— podzveza za Slovenijo v Ljubljani pa je
bila ustanovljena maja 1936. (5)

Podružnica je prvič organizirala ude-
ležbo stavbinskih delavcev pri praznovanju
prvega maja 1936. Udeležili so se ga polno-
številno. Množična udeležba z drugimi
delavci, posebno pa revolucionarno navdu-
šenje ob praznovanju delavskega praznika,
sta imela neposreden vpliv na njihovo
zavest, kar se je poznalo v močnejšem
vključevanju v njihovo sindikalno organi-
zacijo.

Izvoljen je bil odbor, za predsednika
Franc Suštaršič, za tajnika pa Tomo Brejc.
Ze februarja je ta organizacija sklicala
zborovanje stavbinskih delavcev, na ka-
terem bi se govorilo o zahtevah in o akciji
za ureditev razmer. Toda oblast je zboro-
vanje prepovedala. (3) 26. aprila 1936 je
sklicala zborovanje stavbinskih delavcev
strokovna komisija sindikata URS za Slo-
venijo, katere predsednik je bil Franc Le-
skovšek. Zborovanje je bilo v Delavski
zbornici v Ljubljani. Na zborovanju je bilo
navzočih okoli 2.000 delavcev. Vodil ga je
Franc Leskovšek, govorili pa so tudi Josip
Kopač, Filip Utratnik za Delavsko zbornico
ter tajnik strokovne komisije Niko Bricej.
Na zahtevo delavcev je govoril še Tomo
Brejc. Zborovanje je bilo zelo burno, raz-
prava ostra. 2.000 glasov se je zlilo v en sam
oster protest, ko je govornik omenil sramo-
tno črno listo zaradi katere 400
stavbinskih delavcev ni moglo dobiti
nikjer več dela. Vse zborovanje je
izzvenelo kot dločen krik zoper neza-
konito ravnanje delodajalcev in obla-
sti. Zborovanje je sprejelo resolucijo, v ka-
teri so bile zahteve za ureditev razmer in jo
poslalo banski upravi. V resoluciji so bile

(Nadaljevanje na 6. strani)

opisane razmere stavbinskega delavstva in postavljene naslednje zahteve: Sklenitev kolektivne pogodbe, izboljšanje plač, izpolnjevanje zakonodaje o zaščiti delavcev in ukinitve črne liste nezaželenih delavcev ter predlog, da banska uprava skliče v ta namen razpravo med delodajalci in gradbenimi delavci.

V tem času so stavkali gradbeni delavci Bosne v Sarajevu. Zbrani delavci Ljubljane in okolice so na zborovanju izrazili solidarnost s sarajevskimi tovariši in navdušeno pozdravili njihovo borbo.

O vsakem večjem sestanku in o svojih zborovanjih so stavbinci obveščali javnost z letaki ter tako pridobivali Ljubljance, da so jih podpirali v njihovih upravičenih zahtevah.

Sindikalne organizacije so predložile delodajalcem osnutek kolektivne pogodbe z zahtevo za povišanje plač od 3,50 din za pomožne, do 6,50 din za kvalificirane in priučene stavbinske delavce.

V prvi razpravi 22. maja, ki jo je sklicala banska uprava, so delodajalci načelno pristali na sklenitev kolektivne pogodbe, s povišanjem plač po predlogu pa se je strinjalo le nekaj podjetij. Večina je pristala le na to, da so priznali za pomožne delavce minimalno plačo 2,50 din na uro, za kvalificirane in priučene pa 4,50 din. Podjetniki so se sklicevali na to, da so prevzeli gradbena dela, zlasti javna pod pogoji, ki jim ne dopuščajo višjih plač. Ker delodajalci niso hoteli popustiti glede povišanja plač, so se pogajanja razbila. S strani sindikalnih organizacij so na tej razpravi sodelovale: strokovna komisija, JSZ in NSZ. S prekinitvijo pogajanj je položaj med stavbinskim delavstvom postal vse bolj napet (6). Stavbinski delavci so se pod vplivom KP in pod vodstvom komunistov začeli pripravljati na stavko.

STAVBINCI STOPIJO V STAVKO

Strokovna komisija in podzveze stavbinskih delavcev podružnica za Ljubljano in okolico sta za 1. junij sklicali zborovanje vsega stavbinskega delavstva. Ker so bila pogajanja o zahtevah delavcev prekinjena, se je moralo odločiti, kaj sedaj. Na zborovanju so govorili komunisti Franc Leskovšek in Ignac Tratar ter socialdemokrat Jurij Stanko. Razprava je bila zelo burna, navzoči so odločno povedali, da ne popustijo. Sklenili so, da začno naslednji dan stavkati. Izvoljen je bil stavkovni odbor. Za predsednika je bil izvoljen Franc Pahor, za sekretarja Ivan Mozetič, za blagajnika Jakob Pivk, za člane pa Ludvik Rebula in drugi. Večina aktivistov je že prej vedela kakšne so njihove naloge. Ta aktiv je poskrbel, da je bilo v Ljubljani na stavbah ustavljeno vse delo in postavljene straže, nato so številne in močne patrole, katere je vodil komunist Jože Kopitar, pregledale vsa stavbišča v okolici Ljubljane in ustavile delo povsod, kjer so še delali. Organizirane so bile tudi skupine za zbiranje pomoči stavkujočim. Stavkovni odbor se je obrnil s posebnim pozivom na Ljubljance, da stavkujoče moralno in gmotno podpro, ki se je glasil:

»Stavbinski delavci stopamo v boj za naše najosnovnejše pravice, za betvico vsakdanjega kruha. Obračamo se na celotno slovensko javnost prepričani, da nas bo podprla. Naš boj za kruh je obenem boj vse javnosti za preroditev gospodarskih razmer našega naroda.

Stavbinski delavci smo pet let prenašali najtežja bremena gospodarske krize. Od leta do leta so nam sistematično zniževali plače, kar je občutno vplivalo na gospodarsko krizo in se je oslabil številni konzumant. Zdaj, ko je prekipela naša beseda do vrhunca, smo se odločili, prisiljeni, ker od neprestanega stradanja nečemo umirati,

da v organiziranem boju za ceno najtežjih žrtev, priborimo sebi in našim družinam boljše življenje, a s tem tudi izboljšamo splošno gospodarsko skupnost. Kajti, če bo skupna možnost množice stavbinskega delavstva izboljšana, bo tudi izboljšan položaj kmeta, trgovca in obrtnika in s tem ves gospodarski ustroj.

Zato v tem našem boju ne smemo ostati osamljeni.

Naš boj, delavci, trgovci, obrtniki, kmetje, je obenem tudi Vaš boj. Zato, ker so naše plače tako nizke, nimajo dela obrtniki, propadajo trgovci, kmetje pa ne morejo prodati svojih pridelkov.

Mi se borimo torej tudi za Vas. Mi tistega denarja, ki ga bomo zaslužili, ne bomo nosili v banko, ne ga kje drugod skrivali, temveč, ga bomo dali nazaj trgovini, obrti in kmetu. Zato nas v tem trenutku, ko se nahajamo v najtežji borbi za izboljšanje našega položaja, podprite z vso odločnostjo, in zavednostjo, da bo naš boj tudi Vaš boj, da bo naša zmaga izboljšala tudi Vaš položaj. Storitve vse, da zmaga naša pravična stvar. Skupna solidarnost je baš zdaj v tem našem boju na mestu in nujno potrebna.

Mi moramo zmagati, ker drugače nam ni živeti!

Vi vsi, ki ste priča našega trpljenja in gladovanja, pomagajte nam! Vsak dar, pa če še tako skromen, bo rodil bogate sadove. Vsak dar, bodisi v denarju, bodisi v živilih, bo zagotovil stavkujočim, da niso osamljeni ter bodo tako vkljub izčrpanosti krepko vzdržali in izvojevali naš skupni boj.

Slovenska javnost z nami, za boljšo bodočnost!

Stavkujoči stavbinski delavci.

V poslopju Delavske zbornice z vzhodom iz Copove ulice (sedaj Čufarjeva) v pritličju na levo, je noč in dan delal stavkovni odbor, prejemal od kurirjev poročila o poteku stavke ter dajal navodila. V sosednji sobi so se zbirala živila. Ljubljansko prebivalstvo je stavko enodušno podprlo, mesarji so pošiljali slanino in salame, peki kruh, tudi denarna nabiralna akcija za stavkujoče delavce se je dobro obnesla. Da ni bilo te podpore, bi bili v stavki težko vzdržali, kajti delavci sami niso imeli denarja, podpora Delavske zbornice pa je bila majhna. Stavka se je odvijala v popolnem redu in disciplini.

Že četrty ali peti dan so se začeli poizkusi podjetnikov, da stavko ustavijo. Posamezni podjetniki so prihajali s ponudbami, da so individualno pripravili takoj sprejeti in podpisati kolektivno pogodbo za svoje delavce pod pogojem, da bodo lahko pričeli z delom. Stavkujoči so se dobro zavedali, kaj pomeni iztrgati iz stavke eno samo podjetje, pošiljali so enega za drugim na sedež njihovega združenja, naj tam delajo in dosežejo, da bodo kolektivno pogodbo sprejela vsa gradbena podjetja, potem bodo s stavko takoj prenehali. Peti ali šesti dan stavke je na stavkovni odbor prišel neki človek, ki se je izdal za predsednika ljubljanskih študentov, odnosno njihove organizacije in izjavil, da daje ta organizacija 40.000 din za pomoč stavkujočim pod pogojem, da izdajo stavbinci letake z ekstremnimi političnimi parolami. S tem človekom sta govorila Ignac Tratar in Tomo Brejc. Bilo je jasno, da gre za provokacijo, prvič že zavoljo provokativnih parol, drugič zavoljo suma, da bi ta organizacija zmogel tako vsoto in tretjič, če bi bilo to res, bi jim poslala ta organizacija zanesljivega človeka in jih o tem predhodno obvestila, saj je zveza s Partijo ves čas stavke delovala. Ponudbo so odbili. Že naslednji dan so dobili obvestilo, da je bil namen te provokacije ta, da bi dali stavki politični, ne pa ekonomski značaj, da bi oblast dobila povod, da stavko nasilno prekrine in zatre.

Stavkujoči so dobili od političnih jetnikov iz Sremske Mitrovice pozdrave in jih hrabril, da vztrajajo do zmage. (5)

Stavkovne straže so budno pazile, da ne bi prišlo do stavkokazov. Tako so odkrili dva stavkokaza in ju privedli na dvorišče Delavske zbornice, kjer so se stavbinci največ zadrževali med stavko. Obsodili so ju, da sta morala skozi špalir, stavkujoči pa so ju opljuvali in sramotili z raznimi grdimi izrazi, ker sta se predala izkoriščevalcem.

Po spominu enega od organizatorjev te stavke Rudija Ganzitija, je ta zajela okoli 5.000 delavcev, samo v Ljubljani približno 2.200. Prerasla je v splošni stavkovni val stavbincev v Sloveniji, ki je trajal od junija do septembra 1936.

Pod pritiskom stavke je banska uprava sklicala, 5. junija predstavnike delavcev in delodajalcev na obnovitev pogajanj. Stavkujoče delavce so zastopali: Strokovna komisija, Zveza gradbenih delavcev (SGR) podružnica Ljubljana, Jugoslovanska strokovna zveza (JSZ), Narodna strokovna zveza (NSZ) in Delavska zbornica. Delodajalce pa so zastopali: Inženirska komora, Združenje graditeljev in Združenji zidar-skih in tesarskih mojstrov. Pogajanja je vodila inšpekcija dela banske uprave. Že prvi dan pogajanj so se sporazumeli v naslednjem:

1) Zaradi višjega draginskega razreda se določijo minimalne višje mezde za mesta Ljubljana, Maribor, Celje in Kranj; in sicer posebej za stara dela v teku ali pa se bodo začela na podlagi že sklenjenih pogodb; in posebej za dela, za katera se bodo sklenile pogodbe, po podpisu kolektivne pogodbe. Za stara dela so bile določene naslednje minimalne mezde na uro: za mladoletne težake (do 20 let starosti) 3.— din, nad 20 let 3,25 din, za kvalificirane delavce do dveh let po izučenju 4,50 din, po dveh letih pa 5,25 din. Pri novih delih se je priznalo težaku do 20 let starosti 3,25 din, nad 20 let 3,50 din, za kvalificirane delavce pa do dveh let po izučenju 5 din, po dveh letih pa 5,75 din. Za delo pri javnih delih so bile določene nižje mezde: pri težakih za 50 par, pri kvalificiranih delavcih za 25 par manj na uro. Zunaj omenjenih mest so bile mezde določene za 25 par nižje, razen pri tesarjih, ki so bili plačani povsod enako. Višje plače so bile dogovorjene za fasadaje in to 7 oziroma 8 din na uro.

2) Prejšnje plače, ki so bile višje od dogovorjenih, ostanejo veljavne.

3) Stalno odpovedno stanje delavstva se ukine.

4) Zaradi stavkanja se ne sme nihče preganjati.

5) Sušmarstvo se zasleduje obojestransko.

6) Določila obrtnega zakona o zaščiti delavcev se morajo v polni meri upoštevati.

7) Ta sporazum velja do prvega januarja 1937, od tega dne dalje bo veljala nova kolektivna pogodba.

8) Že junija se začne razprava za novo kolektivno pogodbo.

Ta sporazum je bil sprejet v soboto, 6. junija na shodu stavbinskega delavstva v celoti. Le nekaj glasov je bilo proti. Postavljen pa je bil pogoj, da podpišejo sporazum vsi stabni in gradbeni podjetniki. V tem primeru se bodo delavci vrnili 9. junija na delo. Sporazum je bil obojestransko podpisan in delavci so se po osmih dneh stavke vrnili delat (7).

Le stavka pri gradbeniku Tomažiču, ki je gradil gimnazijo za Bežigradom, je trajala do 16. junija. Sporazum za to in druga javna dela v Ljubljani je bil podpisan šele 15. junija.

Ta stavka je pomenila velik uspeh stavbinskih delavcev: tako glede urejanja njihovih ekonomskih in socialnih vprašanj, kakor tudi v političnem pogledu. Čeprav niso bile priborjene vse mezdne zahteve, pa je bil uspeh v tem, da je bila s podpisom sporazuma omejena samovolja posameznih

Cvetko Zagorski

O smetarki (ki pometa Tržaško cesto)

Rad bi napisal pesem o njej,
ki jo vsak dan videvam
z metlo, ki je večja od nje,
da ne veš, kje se pričinja ji pas
in če ima sploh kakšne prsi,
in z obrazom spotegnjenim,
ko da ji kdo je čeljust premaknil na levo.
Rad bi napisal pesem,
hako jo vsak dan videvam
z metlo,
ko cesto pometa v poletni vročini,
ali s krampom,
ko led razbija v zimskem mrazu,
ali z lopato,
ko blato odgreba s ceste,
da bo lepa,
ko bodo hodili po njej
posamič ali v dvojce ali v troje
v pisarne, v šole, v tovarne
in bomo gledali zviška prek nje,
ki bo stala ob pločniku
na cestišču
z metlo ali lopato
ali krampom,
večjimi od nje,
in je ne bo nikoli nihče opazil,
ko bo zrla izza metle
in merila cesto:
Ah, da je le lepa, ko greste po njej!

Podoba žene

Že krivi se hrbet,
klecajo noge
pod pezo bremen:
dan za dnem
v mesto, iz mesta
z mrežami kruha, sočivja,
vsega, kar potrebuje družina;
dan za dnem
ob štedilniku,
perilniku,
po kolenih in tleh.
Že ni več sija v očeh,
zamrl je smeh,
zatrl že zdavnaj
oboje možev pogled je
mrk in strm
in dolžnostni objemi.
Globlje in globlje v srce
zabada se
trn.
In vse, kar ji ostaja,
sproti razdaja
otrokom
in njemu.

A nje
skoraj več ni:
le medla še luč oči,
negotov tek
in tipajoče roke,
ki dohitele bi rade
življenja beg.

PESMI O LJUDEH

Ženska v kupeju vis-à-vis

Nastlonjen v kot kupeja se delam,
ko da drmljem,
v resnici pa gledam žensko vis-à-vis,
kako zravnano tam sedi,
tenka v stas,
v okviru temno rjavih las
temnopolt obraz,
z očmi kot divji kostanj,
ki je skočil pravkar ulažen iz lupine,
z ustnicami, kot nabrekli od sokov krvi.

A ob ženski punčka štirih let:

podoba mame,
njen pozvetež,
njena ponovitev,
temnopolt obraz
v okviru temnih las,
oči kot kostanj, obrvi krivi lok,
ustne, ko da iz njih bo kapnil češnje sok.

Otrok vprašuje,
mati odgovarja.
Med njima se razpleta
živ, prijateljski pomenek.
Mama, zakaj je to,
kako je to, odkod ...

Gledam in poslušam
in želim, da ne opazi,
a ko oči zaprem
in spet odprem, se nama ujamejo oči
in že sva sredi nemih besedi
in vem, da ve,
kako jo gledam,
odgrinjam ji skrivnost oči
in resnost z ustnic tipljem, brodim,
jo občudujem in spoštujem

in tako si hitro izmisli slovar
in jezik,
ki ga dostej nihče še ni
in je le najin,
izumljen za to kratko pot
iz Štavnice do Celja.

Kak pogovor!
Kakšna slast!
Kakšno kratkočasje,
ko vem, da ni ne past,
ne strast in ne oblast,
ker tem očem želim,
naj zrejo v svojo smer,
in ustram, naj točijo svoj sok,
komur so dane,
in cvetnim popkom,
naj se ponujajo naročju,
ki jih vabi in tolaži ...

In sem srečen,
ko zrem to lepo
mlado žensko,
kako zravnano mi sedi
v kupeju vis-à-vis

in v zahvalo
in v slovo
bi rad poljubil ji roko.

(Nadaljevanje s 33. strani)

umakne za sorodnike, kakor da ne spada mednje, čeprav mu Karl stisne roko.

»Karl... Karlina, Johana... Ivan... Francka in jaz Francelj... Bogve zakaj so naš krstili po parih z enakimi imeni. Le Jože in Nežka sta brez para, ker nosita očetovo in materino ime... Hm, tu je tudi Izidor, bratranec Izidor poleg Karla, ki mu duhovni gospod zdaj stiska roko,« opazuje Francelj duhovnika in v njem spozna duhovnika s tiste fotografije. »Tale je torej Finžgar,« si pravi, dokler se duhovni gospod ne približa tudi njemu in mu stisne roko.

»Videl sem vas, pa vam vse do tu nisem upal tistiti roke in izreči sožalja. Mislim sem, da ste privid, da ste Ivan sam, pa ste brat...«

»Brat Francelj,« zašepeta duhovniku Karl.

»Kakšna podobnost!«

»Tudi jaz sem vas prepoznal. In če sem odkrit, sem pravkar razmišljal o vas. Janez mi je nekoč pravil o nekakšnem Martinu Kačurju...«

»Res, pred trinajstimi leti je bilo... Spominjam se. Žalosten je bil takratni Ivanov božič.«

»Pa tudi Karolinin in očetov,« pravi Francelj brez zle misli. »Janez si je to gnal do smrti v dušo. Karlino je imel rad, ker je imela dušo, nežno, kakršno so imeli mati. Ko je v peti šoli napisal materi neko pesem, jo je dovolil brati samo Karolini. Drugi takih stvari nismo razumeli, pa tudi ne resno jemali...« umolkne pokojnikov brat Francelj, ker ga brat Karl in sestra pa tudi drugi sorodniki opozarjajo s pogledi, naj molči, saj se ob mrtvem res ne spodobi govoriti, obenem pa z nemimi obrazi prosijo za razumevanje tudi duhovnega gospoda in pisatelja Frana Saleskega Finžgarja, moža z zdravim in življenja polnim obrazom, vendar prav nič fajmoštrskim, ugotavlja Francelj, ki je doslej poznal samo župnike, debele župnike s trebuhi in z obrazi z dvojnimi ali celo trojnimi podbradki, širokimi kakor polna luna, na kateri se je pri blagoslovu zdelo zlato sonce monštrance majhno in neznatno. Gospod Finžgar pa je slok, z lepim, še vedno mladostnim obrazom, čeprav je bržkone starejši, kakor je bil Janez. Videti je, da ni imel nikoli takih morečih skrbi, ki so razjede Janeza in mu skrajšale življenje morda za celo polovico.

O tem razmišlja Francelj, pa tudi prav nič fajmoštrski župnik in pisatelj, saj ga je prav revni in pokojnik skoraj na las podobni brat spomnil prav na tiste predbožične dni pred trinajstimi leti, ko je prejel prvo Cankarjevo pismo z Dunaja v zvezi z romanom o Martinu Kačurju. Spominja se, da se je Cankar pritoževal nad »celo rajdo recenzentov«, ki bi morali ta življenjepis idealista prebrati in izreči svoj ja, preden bi roman sprejeli v tisk in pisatelju izplačali honorar. Cankar je res roman zelo pozno poslal in se zavedal, da bo branje dolgo trajalo, preden bodo rokopis vsi prebrali, denar pa, vsaj po pismu sodeč, je res krvavo potreboval. Zato je prosil njega, Finžgarja, poleg Levca edinega, na katerega je med recenzenti kaj dal, naj reče svoj ja, četudi romana še ni do kraja prebral in mu z moko besedo zagotavljal, da njegovo delo ni dolgočasno, da je vredno branja in seveda tudi tiska.

— Na Cankarja se lahko zanesemo, na pisatelja takega formata, — si je rekel, ko je prejel prvo Cankarjevo pismo in potem tisto sredo pred božičem odhajal na sejo Slovenske matice. Vprašal je tajnika Laha, kaj je s Cankarjevim rokopisom, in Lah mu je rekel, da ga bo lahko takoj dobil in ga po seji odnesel s seboj, da ga bo lahko prebral. To pa bi seveda predočno trajalo, zato je vprašal Laha, če se mu ne zdi umestno, da bi se že na tej seji odločili za natis, saj kvaliteto dela zagotavlja že Cankarjevo ime, obenem pa bi pisatelju že

takoj po seji nakazali zahtevani honorar, da bi ga lahko prejel še pred svetim večerom. A kaj ko so se na seji stvari drugače zasukale. Še preden je utegnil spregovoriti o najnovejšem Cankarjevem delu, se je nekdo oglasil in vprašal, ali je Župančič že poslal svojo spremno besedo k prevodu Shakespeareovega Beneškega trgovca, za katerega je že prejel celoten honorar, še preden je s spremno besedo in komentarji opremljen prevod izročil. Prav ta Župančičeva malomarnost je povzročila med odborniki hudo jezo in potem sklep, da se nikomur več ne izplača honorarja vnaprej, če recenzentje ne prejmejo celotnega dogovorjenega rokopisa, pa tudi ne prej, dokler rokopisa vsaj trije člani uredniškega odbora ne preberejo.

»Da, bilo je dvajsetega decembra,« se pisatelj Finžgar spomni datuma te seje pred trinajstimi leti, ko bi najraje ponovil Cankarjeve besede iz pisma, naj reče tem ljudem pri Matici, da so tepci in norci in da naj bodo veseli, če sploh dobe Cankarjev rokopis, ki je vreden vsaj toliko, kakor je ves »knjižni odsek s svojo družino vrede«. Teh besed ni rekel, saj bi z njimi dregnil v sršenje gnezdo. Samo Cankarjev rokopis je vzel, da bi ga čimprej prebral. Zgodilo pa se je, da so ga prav naslednji dan klicali kar k trem bolnikom v hribe, da jim je nesel sveto poslednjo popotnico, nekaj ur mu je pobral verouk v šoli, pa še večer je šel po gobe zaradi ustanovnega zbora nekega prostetnega društva. Zato je »Martina Kačurja« v naglici prebral šele v petek, ga takoj odposlal s priporočilom, naj se delo tiska in honorar takoj izplača. Upal je, da ga bo Cankar še lahko dobil pred svetim večerom, toda že dan po božiču je prejel Cankarjevo pismo in grenke očitke, napisane na sam sveti večer: TA BANDA PRI MATICI MI JE S SVOJO ZLOBNOSTJO IN POČASNOSTJO POKVARILA PRAZNIKE, OBENEM PA MI JE VZELA POL ŽIVLJENJA.

»Pol življenja?« se pisatelj zdrzne in zgrozi ob pogledu na dvainštiridesetletnega mrtvega pisatelja: »Ni pretiraval! Pol življenja, za pol življenja so ga prikrajšale razmere, hude razmere, v katerih je moral kot poklicni pisatelj živeti... Glej, vsi, ki so morali ustvarjati literaturo v bednih razmerah, so literaturi žrtvovali polovico ali še več svojega življenja. Umirali so mladi in v letih, ko bi moral biti človek na vrhuncu svojih telesnih in duševnih moči. Samo zgodovino svetovne književnosti je treba pogledati, pa spoznaš to bridko, človeška nevredno resnico.«

Tako razmišlja pisatelj Finžgar ob krsti Ivana Cankarja.

»Grenak božič si imel,« gleda v nemi in voščeni Cankarjev obraz. Šele po božiču so mu poslali večji del honorarja. »Upam, da že imate honorar in da ste vsaj novo leto dočakali lepše in lepše preživeli kakor praznike,« tako nekako mu je pisal, a se potem še isto leto čutil prizadetega in užaljenega zaradi Cankarjeve »Kripanove kobile«. Misli, da se ga je Cankar privoščil, ko je v stavku »Študije o gledališču« zapisal: Nastopili so v tragediji različni ljudje: tihotapci, divji lovci, žandarmi, kmetje... »Nehvaležnost sem ti očital. Mislim sem, da si me krcnil zaradi moje ljudske igre, zaradi močnega Divjega lovca, zaradi mojih povesti iz naše preteklosti...« pisatelj Finžgar motri mrtvi Cankarjev obraz, ki pa je videti še sedaj hudomušno nagajiv zaradi enega, ne do kraja zatisnjene očesa.

»Ne hudujte se, častiti gospod župnik,« se pisatelju zdi, da so se zganile Cankarjeve ustnice. »Ne hudujte se! Kaj pa vendar mislite? Z nobeno besedo v Kripanovi kobili se vas nisem mislil dotakniti. Na Divjega lovca je mislil nisem in tisto o zgodovinskih povestih je bilo naslovljeno na drug naslov. Če pa ste se čutili prizadetega, se čutite! To je znamenje slabe vesti! Kar pa sem zapisal o zgodovinskih povestih, sem

razložil preveč na kratko. O tej stvari bi bilo treba obširneje govoriti. To mislim: ZGODOVINSKA EPOHA JE NEKAJ DRUGEGA KAKOR ZGODOVINSKI ČLOVEK. NE BI OPISOVAL JUNAČKEGA, PAČ PA BI OPISOVAL ČAS — in na sliko tega časa bi legla njegova senca tako močno, da bi ga gledalec ali bralec natančneje doživel in spoznal kakor iz portreta samega...«

Pa saj to so besede iz nekega Cankarjevega pisma, da, iz Cankarjevega odgovora na njegovo užaljeno pismo pred dvanajstim leti.

»Res je, doba je važna. Doba je akter. Vanjo je položena človekova usoda. Cankar sam je hotel pisati zgodovinsko tragedijo ali povest. Tako mi je pisal takrat pred dvanajstimi leti: Napisal bom tragedijo iz dobe, ki je že tako obrabljena in posvaljkana kakor liberalni program; in tako vlačugarsko znana, da jo je oskrnil celo Aškerc... Razumem, prav dobro razumem, kaj si mislil s tem. Drugače si gledal na zgodovino, kakor smo primorani gledati mi. Zate je bila zgodovina boj, razredni boj, mi pa se trudimo, da bi našli spravo med obema nasprotjema, čeprav vemo, da te sprave ni... Zato takratno moje občutje užaljenosti in slabe vesti. Tvoje oči so zato gledale globlje kakor naše. To dokazuje tudi sedanjost, čas, ki ga, o bog, le zakaj, zaviramo mi, čeprav ga ne moremo zavreti, saj je čas v božjih rokah in torej božja volja. Če mu zaviramo tok, se postavljamo po robu tudi volji, božji volji in pravičnosti in smo pred bogom zato mnogo manj pravični kakor ti, ki vanj nisi verjel, vsaj na tak, v dogme in v cerkveno poslušnost utesnjen način ne...«

»Nikar se ne greni, častiti. Vsi iščemo. Vsi bi radi, da bi bil svet lepši in boljši. Vsi hrepenimo po takem svetu, pa je vse samo iskanje, hrepenenje, blodnja in pot...«

»Zadnje, poslednje odrešilne besede ni. Vse je samo blodnja in pot,« šepeta pisatelj Finžgar Cankarjeve besede. »Toda iskati je treba, trkati. Morda so neke vrata, ki se bodo odprla...«

Tako razmišlja župnik in pisatelj Fran Saleski Finžgar, na ljubljanskih cerkvah pa udarja ura tretjo popoldan z zamolklimi turobnimi udarci pod mrzlo decembrsko nebo. Množica zunaj se že uvršča v sprevod. Tudi profesor Andrej uvršča svoje dijakke.

»Lepo skupaj se držite. Vidva najmlajša k vencu,« ukazuje Karlu in Slavku, naj stopita k osmošolcu in primeta za trakove, slovenske trakove, na katere je najboljši risar na idrijski realki zapisal z velikimi zlatimi črkami: IVANU CANKARJU V SLOVO — Z VERO V SLOVENSKO VELIKO NOČ — DIJAKI REALKE V IDRIJI. »Daj, primi,« se profesor malodane razjezi na Slavka, ki kakor okamenel gleda proti neki ženski. »No, kam zijaš, Federl?«

»Oprostite, a mislim... mislim, da je tam moja mama.«

»Mama?« ga pogleda profesor. »No, potem steci k njej!«

In Slavko se res začne drenjati proti mami, a kmalu obstane.

»Ne, ni mama. Ni,« si gre z roko preko oči in strmi v mlado ženo, ki je mami skoro tako podobna, kakor da bi bila mamina dvojčica.

»Ni bila. Zmotil sem se,« se opravičuje profesorju, ko se vrne.

»Čudno, tako podobna je bila,« se čudi. Ne ve, da je to podobnost ugotovil že nekdo drug — sam pokojni pisatelj Ivan Cankar in da je o tej podobnosti pripovedoval prav tej ženi, ki je Slavko ne pozna in ki je natakarka v »Rožcah« Zofka Resnikova. Samo zmeden je in zamišljen, nato pa prime trak: IVANU CANKARJU V SLOVO — Z VERO V SLOVENSKO VELIKO NOČ...

delodajalcev. Stavka v Ljubljani je pokazala stavbinskim delavcem, kdo zares brani njihove pravice. Spoznali so, da le enotno organizirani lahko zboljšujejo svoj položaj in branijo priborjene pravice. Zato se je v času stavkovnega gibanja vključila v sindikalno organizacijo večina delavstva. Ker so to stavko organizirali in vodili komunisti, je dobila še poseben politični pomen.

To, kar je bilo z doseženim sporazumom sprejeto za mesta prvega draginskega razreda, pa ni zadostovalo delavcem v krajih kjer so bili življenjski stroški na ravni mest, mezde pa nižje. V takih krajih, in tam, kjer ljubljanskega sporazuma niso hoteli priznati, so stavbinci nadaljevali boj za izenačenje svojega položaja.

NEKAJ O STAVKI DELAVCEV NA PROGI ST. JANŽ — SEVNICA IN O STAVKI STAVBINEV V MURSKI SOBOTI (POVZETO PO SPOMINIH TOMA BREJCA)

Nekatera podjetja so odklanjala ljubljanski sporazum in niso hotela podpisati kolektivne pogodbe z delavci. Podobno je bilo tudi na gradnji proge St. Janž — Sevnica. Podjetje Dukič iz Ljubljane, ki je gradilo to progo, je vztrajalo na trditvi, da je bila vsota, ki jo je odredilo ministrstvo za obrambo v Beogradu, za gradnjo te proge tako nizka, da ne more sprejeti nobenega povečanja plač delavcem. Pogajanja s podjetjem so se razbila že v Ljubljani, ker niti minijerem v predorih ni hotelo povečati plač. Na progi St. Janž — Sevnica so v pozni pomladi in tekotom poletja 1936 organizirali več uspešnih zborovanj, s pomočjo katerih so pritegnili v SGRJ večino delavcev na progi. Borbeno jedro te podružnice so tvorili minijerji iz Like, med katerimi je bilo precej dobrih, razredno zavednih delavcev. Težje je bilo z domačim delavstvom, sestavljenim večinoma iz kmečkega polproletariata, ki v začetku ni imel mnogo razumevanja za delavsko sindikalno organizacijo. Polagoma so jih le prepričali in nekako v začetku poletja ustanovili sindikalno podružnico. Predsednik je bil kovač Iljaš, tajnik Valentin Mlinar ali Malnar — jamaški zidar, blagajnik pokojni Franc Potočnik, pomožni gradbeni delavec z Jesenic, zelo zaveden delavec, poznejši španski borec in eden prvih partizanov na Gorenjskem leta 1941 in še dva odbornika, miner Pero iz Like in zidar Horvat.

Temu odboru je v razmeroma kratkem času uspelo zgraditi podružnico SGRJ na progi. V sredini junija jim je bilo že jasno, da s pogajanjem ne bodo nič dosegli. Sklicali so zborovanje, na katerem so bili iz Ljubljane navzoči za DZ Jože Kopač, za sindikat Niko Bricej in za stavbince Tomo Brejc. Slednjemu ni pustila oblast govoriti. Tomu Brejcu so verjetno prepovedali govoriti zato, ker kot primorski ubežnik ni imel jugoslovanskega državljanstva in ker so mu bile s sodbo pred sodiščem za zaščito države odvzete državljanske pravice. Ta je svojo nalogo že prej temeljito opravil med delavci. Zato so na zborovanju vseh delavcev na tej progi, sklenili stopiti v stavko in izvolili so stavkovni odbor, ki so ga sestavljali prej imenovani tovariši. Stavka se je pričela že naslednji dan in je trajala sedem dni. Ta stavka je posebno značilna. Bila je zelo tvegana, ker so bili brez stavkovnega sklada, da bi podprli stavkujoče. Obrnili so se na kmete po bližnjih vaseh. Akcija je proti pričakovanju dobro uspela, kmetje so jim nanosili živil, zlasti fižola, moke in celo masti, da med stavko nikomur ni bilo treba biti lačen. Dva kmeta sta pripeljala poln voz koruzne moke in fižola in vse skupaj izročila stavkovnemu odboru z besedami: »Fantje, le borite se. Mi vam bomo že pomagali, če bo treba. Če hoste vi slabo zaslužili, tudi mi ne bomo imeli denarja.«

Od začetka stavke so se na progi bali provokacij, ker so bili eno provokacijo z žandarji že doživeli. Po drugem uspelem

zborovanju delavcev na progi jih je zvečer, ko so se vračali v Boštanj, obstopila skupina pijanih in naščuvanih mladih kmečkih ljudi, v katerih so bili tudi trije žandari. Le s težavo se jim je posrečilo preprečiti spopad, ki bi ga bila oblast prav gotovo izkoristila proti delavcem zlasti, ker je bilo že od vsega začetka jasno, da je bilo izizivanje namerno in organizirano.

Ahilova peta za podjetje so bili v stavki tuneli, ki so se vsled svojega zemeljskega sestava — prevladoval je krhki lapor — ne prestopali podirali in lezli na kup. S tuneli so računali kot s faktorjem, ki bo vodstvo podjetja »Dukič« prisilil, da sprejme delavske pogoje ali pa bo imelo ogromno škodo.

Stanje v tunelih je pritisaklo podjetje, ki je mobiliziralo oblast proti nam. Najprej so se razširile vesti, da bo vojaška komanda gradnjo kratko in malo ustavila, da bodo sploh vsi delavci izgubili delo, nato pa, da bo oblast pomagala podjetju z najemanjem brezposelnih rudarjev v naših revirjih, da bodo zamenjali minijerje iz Like.

Med domačini pasivne Dolenske, tako krvavo potrebnimi zaslužka, je strah pred izgubo zaposlitve povzročil velik preplah, zlasti še, ko so iz sreskega načelstva prišli neki ljudje, šli po vsaji progi od delavca do delavca in jih opozarjali naj prično z delom ter jim grozili z odpustom.

Peti dan stavke se je v srednjem rovu udrl strop in zasul precejšen del predora. Šesti dan je Dukič pristal na pogajanje, ki je bilo v kolodvorski restavraciji v Sevnici. Prisotna sta bila oba banska inšpektorja dela — Baraga in Gorjanc, predstavnik Delavske zbornice, sreski načelnik, SGRJ je zastopal Tomo Brejc z delavskimi zaupniki.

To so bila najtrša pogajanja, ki so trajala dva dni. V začetku so predstavniki podjetja na vsak način zahtevali kapitulacijo delavcev, ob pomoči inšpektorja banske uprave in medtem ugovarjanju predstavnik Delavske zbornice. Nato so nudili povečanje plač le za pet para na uro, česar pa stavkujoči niso sprejeli. Končno so se sporazumeli o mezdah pogojih. Podjetje je pristalo na povečanje plač nekvalificiranim delavcem med 15–25 para na uro, minijerjem in zidarjem, ki so bili že prej boljše plačani, pa le za pet odstotkov na uro. V pogodbo so vnesli določilo, da bo kuhinjo vodil posebni odbor, sestavljen iz delavcev in da bo nosilce vode plačevalo podjetje, ne pa delavci sami.

Na zborovalnem prostoru pred kantino so navzoči delavci še isti večer predložene pogoje soglasno odobrili, minijerji pa so že to noč pričeli z delom.

STAVKA STAVBINEV V MURSKI SOBOTI

Koncem julija so stavbinski delavci iz Murske Sobotne poslali prošnjo na podzvezo gradbenih delavcev v Ljubljani, da pošljejo nekoga za pomoč njihovemu pripravljalnemu odboru podružnice SGRJ. Prišel je Tomo Brejc. Pripravljalnemu odboru so poslali kopijo sporazuma, kakršen je bil sprejet in podpisan v Ljubljani. Toda gradbeni podjetniki v Murski Soboti niso hoteli niti slišati o sporazumu češ, da bi svoje poslovanje zaključili z veliko izgubo, ker so gradnjo sprejeli na podlagi starih nizkih plač. Obstajalo je le to, da si s stavko priborijo povečanje plač in izboljšanje delovnih pogojev.

V tem času je bilo v Murski Soboti dvoje zborovanj, na katerih je govoril predstavnik medstrokovnega odbora iz Maribora — socialdemokrat. Brejc je zapisal, da tako brezpravnih in izkoriščenih delavcev se ni srečal, čeprav je kot delavec že prej marsikaj videl in izkusil. Žene so delale na stavbah za 1,20 din na uro, pomožni delavci so prejimali 1,50, le redki dva din na uro, zidarji in tesarji 3,50, le redki med njimi 4 din na uro. Delovni čas je trajal dvanajst ur, katerega so polirji še podaljševali, seveda brez plačevanja nadur. Videli je, ko

je polir gonil ljudi kot živino, jih — zlasti ženske — zmerjal z najbolj prostaškimi psovskami in posameznim delavcem neprestano grozil s takojšnjim odpustom. Zaposleni delavci in delavke so se tresli od strahu pred odpustom, da ne bi izgubili še zadnjo možnost skromnega preživljanja, kajti pisarne gradbenih podjetij so neprestano oblegale skupine brezposelnih delavcev in delavk, zlasti mladine in prosili za delo.

Že prvi dnevi te stavke so opozarjali, da bo boj nadvse težak, predvsem, ker se jim ni posrečilo, da bi v celoti organizirali prehranjevalno akcijo za pomoč stavkujočim. Tudi denarnih prispevkov je bilo malo. Nad vsjo pokrajino pa je ležala temna senca pravega gospodarja Prekmurja — veleindustrialec Josipa Benka, ki je imel v rokah vse — denar in oblast. Bali so se ga vsi, celo sreski načelnik Gašper Lipovšek. Z njegovo pomočjo so gradbeni podjetniki v Murski Soboti storili vse, da bi stavko zlomili. Že to pomoč ga seveda ni bilo treba posebej prositi, ker se je sam dobro zavedal, da stavka ogroža tudi njegovo oblast, njegovo interese.

Začelo se je s podkupovanjem. Prvi je bil na vrsti Brejc. Nastanil se je v gostilni pri Fafleku, kjer se je tudi hranil. Že prvi dan, ko je hotel plačati kosilo, je gostilničarka odklonila plačilo rekoč, da je že vs plačano in da bo tako, dokler bo pri njih Brejc je to odločno odklonil, ker gostilničarka ni hotela povedati, kdo bi plačal zanj. Takoj zatem so nad Brejcem posttrili nadzorstvo in naslednje jutro je že na vsežgodaj, ko je bil še v postelji, prišel njegovo sobo žandar in zahteval njegov legitimacijo. Naslednje dni so ga žandarji in policijski agenti stalno spremljali, ne da bi ga ponovno legitimirali.

Benkovi agentje so hoteli podkupiti tudi stavkovni odbor, a se jim to ni posrečilo. Pokazalo se je, da je bil izbor ljud v ta odbor pravičen, ker so se vsi njegov člani vse čas stavke dobro držali.

Temu so sledile grožnje in strahovanja v odsotnosti mož, ki so stavkali, se policijski in Benkovi agenti hodili k družinam stavkujočih delavcev, proizvedoval kje so možje, kam hodijo, s kom se shajajo itd. Hkrati so ženam pravili, da so njihove možje člani prepovedane komunistične organizacije, da jih bodo aretirali in da bodo obsojeni na dolga leta ječe. Neka žena se je dalo premotiti, jokale so in rotile svoje možje, naj se ne spuščajo v take nevarne stvari, naj gredo na delo, naj ne uničujejo svoje družine itd. Prihajale so s svojimi tožbami in prošnjami tudi na stavkovni odbor, ki je bil zaradi rovarjenja provokatorjev večkrat v zelo težkem položaju.

Sedmi dan stavke so že zjutraj iz vseh stavb začela prihajati poročila, da stavko kazi pričenjajo z delom. Obstajala je resna nevarnost, da se bo oblasti in podjetnikom posrečilo zlomiti stavko. Podpor stavkujočim ni bilo več, ker so še tisti redki posamezniki, ki so stavkujoče doslej podpirali odklonili prošnje za nadaljnjo pomoč Stavkujočim je primanjkovalo hrane. V te stiski so se na stavkovnem odboru zmenili da bodo pozvali delavce, da naj z delom počakajo vsaj do pogajanj s podjetniki, k se bodo začela še istega dne.

Bilo je očitno, da jih je lokalna partiska organizacija prav v tej zadnji najtežji preizkušnji krepko podprla. Zvest, da je Partija na njihovi strani, da jim pomaga, je hrabrila aktiv podružnice SGRJ v Murski Soboti, da je vztrajal v boju in prepričal stavkujoče delavce, da ni drugega izhoda.

Le na eni stavbi je še trajal preprič med stavkujočimi delavci in malo skupino stavbincev, v katerega se je vmešal polir. V trenutku, ko so prišli na stavbo predstavniki delavstva, je besno vpil in zmerjal delavce, ker niso hoteli delati. Hotel je

(Nadaljevanje na 8. strani)

zasvetilo se je, kakor da se je podirilo nebo. Tresknilo, kakor v kamonomolnu. Malo me

— V Popovaču, misliš? — ga je Janez pogledal.

riko... Tja sem šel, ko sem zvedel, oziroma našel njeno poslovilno pismo...

Janez je govoril o tem razmišljeno in nepovezano, vpletal v pripoved svojo takratno kandidaturo pri državnozborskih volitvah za poslanca Jugoslovanske socialnodemokratske stranke in Karlinin samomor, ki ga je storila tiste dni pred samimi volitvami in ki so ga nasprotniki izrabili v boju proti njemu. Tudi slovenski koroški katoliški »Mira« je objavil tisto novico zaradi njega, čeprav je bila objavljena dan po volitvah, a je bila po Janezovo prav gotovo namenjena, da bi izšla na dan volitev, če že ne dan poprej, ko bi bilo mogoče in ko bi Karolina ne izbrala za dan smrti petek.

— Vse se je dogajalo pri belem dnevu. Ljudje so videli, kako je skočila z mosta v naraslo Ljubljanico in pri tem zadela z glavo ob mostni slop in najbrž že takrat omedlela. »Mira« ni pisal resnice, ko je zapisal, da je plaval do frančiškanskega mostu. Ljudje so jo videli. Hoteli so jo rešiti, a niso mogli odvezati čolna ali pa se jih je pri čolnu nabralo preveč, da bi mogli s čolnom naglo za njo. Tako je izginila v valovih... Jaz sem bil ta čas v Tivoliju. Dve dekleti bi se radi pogovarjali z menoj o mojem delu, pa smo govorili samo o Prešernovem spomeniku, oziroma muzi, nad katero so se ljubljanski malomeščani zgrajali. Celo Vladimir Levstik je takim malenkostim podlegel in napisal zbadljivo v »Osi«. Ne bi se spominjal, ko bi me prav tedaj tako sunkovito ne zbolelo pri srcu. Tako sunkovito, da me je skoro vrglo... In to prav tedaj, ko se je Lina (tako je kdaj pa kdaj imenoval sestro Karolino) vrgla v Ljubljanico... Nisem vedel. Toda že med potjo, ko sem se vračal v mesto, so mi povedali. Stekel sem k Ljubljani, potem na mestno redarstvo, čakal, da jo bodo našli, pa so rekli, naj grem v hotel, kjer sem takrat prebival, tam pa so mi dali pismo, naslovljeno name. Bilo je Dragotinino (tudi tako jo je včasih imenoval). Tole vidiš, — mu je pokazal in nato prebral: Oprosti, Janez, da sem se odločila tako, saj me poznaš in veš, da ni druge poti. Tu ti prilagam dva goldinarja. Upam, da bo dovolj, da me zapelejo na pokopališče... Dalj ni mogel brati.

— Vidiš in tedaj me je stisnilo in na misel mi je prišel tisti februarški dan dve leti poprej. Takrat je prišla Karolina iz Pulja na Dunaj. Ni me našla pri Löfflerjevih, Löfflerjevi pa sta se pritoževali čeznjo, da se je obnašala, kakor da bi bila moj gospodar in da je vdrla v mojo sobo, čeprav sta ji branili... In res sem v sobi našel njen listek, da pride naslednji dan zopet. Jaz pa sem se razjezil in ji z vročno dopisnico prepovedal. Vidiš, — je umolknil, potem pa vprašal, ali si lahko misli, kaj ji je pisal.

— Kaj? Kako naj bi vedel?

— Nahrulil sem jo, kaj vdira v tuja stanovanja in k tujim ljudem. Če se drzne priti, kakor mi je napisala na liste, ji bodo vrata zaklenjena. Ne maram te videti, sem zapisal. Sam sem v uboštvu, sem poudaril, in naj ve, da so mi ljudje, h katerim je prišla kakor iz Rovt, dali tisti večer kakor že marsikdaj večerjo. Opozoril sem jo, da jim v Pulj nisem odpisal, naj pride. In sicer zato, ker nimam denarja, oziroma ga imam komaj za cigarete, brez katerih ne morem pisati in živeti. Laže pogrešam hrano in trpim lakoto, kakor da bi se odpovedal cigaretom. Ohenem sem ji očital, da bi se lahko pozanimala že v Ljubljani, kako je z menoj, in povedali bi ji, da imam pri njih več kakor tri tisoč kron dolga, ki ga najbrž nikoli ne bom mogel plačati. Vi imate roke, sem ji zalučal, jaz pa imam samo glavo in s to glavo si prilažim komaj za par dobrih čevljev... No, pretiraval sem. Jezen sem bil, čeprav je bilo tisto leto zame res težko leto, mnogo težje kakor druga leta... Jezen pa nisem bil toliko na Karolino kakor na sestro Johano in njenega moža,

Tone Tomazin: Skopi dom Trentarjev

pa tudi na očeta ki je prav tako kakor Volf, zoprnik prekleto (tako je imenoval sestričnega moža), ki je Johano onesrečil in jo napravil pijanko. Lep zakon je bil to! Karolina, Nežka in Francka so lahko imele v tem zakonskem peklu dobro šolo za življenje. To sem videl in spoznal že, ko sem bil sam v Pulju. Volf je bil gobezda in poneverjevalec. Obljubljal mi je službo, a je računal samo na to, kako me bo izkoriščal. In izkoriščal je tudi očeta, ki je tedaj popravljal in krojil uniforme za vojsko... Tebe ni bilo. Ti si že romal po svetu. Toda Josip je bil, naposled pa je tudi sam odnesel pete in odšel v Pariz. Nekoč mi je pisal, da mu ne gre najslabše in me je celo vabil k sebi. Pa nisem šel. Bil sem prelen... Toda, kaj bi o tem. Govoriva o Karolini, pred katero se čutim kriv. Pravzaprav sem se čutil takoj, a potem še bolj, ko je Lina zapustila Dunaj in se vrnila domov — ne v Pulj, marveč zares domov, domov na Vrhniko. Dolgo mi ni pisala, toda pred božičem mi je sporočila, da je doma mizerija, taka mizerija, da se ne sramuje prositi me za kak denar...

Zopet je premolknil in ga pogledal, če ga ne dolgočasi s pripovedovanjem in če ga sploh še posluša, zakaj noč se je nagnila že globoko čez polnoč in v dimniku je jokal mrzli praznovnovembrski veter.

— Vidiš tisti božič tudi zame in za Löfflerjeve ni bil božič. Pa tudi Silvestrovo ni bilo Silvestrovo ne Novo leto in naslednji praznični dnevi. Toda nase nisem toliko mislil, marveč na domače, na očeta, na sestre, a predvsem na Lino. Pisal sem Levcu, naj prosí pri vsemogócnikih pri Matici, da bi mi poslali še pred božičem honorar za roman o Martinu Kačurju... Za borih šest sto kron sem jim ponudil tako delo, bore malo za čas, ki sem ga za pisanje romana porabil, pa so mi že takoj odtgali celih sto kron... Jaz pa sem Lini, pa tudi sebi in Löfflerjevem hotel napraviti vsaj krščansko praznovanje božičnih praznikov in novega leta, čeprav sem se Levcu pri-

toževal, da moji doma mislijo, da živim na veliki nogi in da zlahka zaslužim denar; veliko denarja, kar so sklepali po tem, da je moje ime v javnosti najbolj razbožnato, čeprav ne vselej s posebno častjo... Ne, motim se... To pismo sem napisal že teden, po Lininem prihodu na Dunaj... Sicer pa je vseeno. V mizeriji sem bil takrat in v mizeriji celo leto... In ni važno ali sem takrat pisal založniku Schwentnerju ali Levcu, vem le, da sem Levcu pisal pred božičem, a ni bilo nič, čeprav mi je bil Levce vselej dober... Lini sem menda, takrat pisal, da se bojim, da bo njen in, očetov sveti večer prav tako žalosten in, pust kakor moj, čeprav sem zatrdno pričakoval, da mi pošljejo denar iz Ljubljane. Sporočili so mi sicer, da mi bodo poslali vsaj nekaj še pred božičem in če bi mi, bi, Lini brzojavno poslal vsaj trideset kron, če ne več. A kaj ko v Ljubljani na dan, ko so, prejeli moj rokopis, ni bilo Levca, takrat, nega predsednika Matice. Njegov namestnik ni poslal mojega rokopa za njim, da bi ga Levce lahko prebral. Rokopis pa bi moral pregledati vsaj en odbornik. Zato so izročili rokopis Finžgarju, takrat župniku v Zelimljah pri Igu... Banda prekleta! Pisal sem v Ljubljano naj mi Martina Kačurja pri priči vrnejo in naj jim odslaj piše knjige hudič. Tajnik Matice se je prestrašil. Odpre blagajno, a blagajna je prazna. Hoče v banko, a banka je v nedeljah zaprta. Simola prekleta! Očetu in Lini, je bilo zato usojeno, da sta bila lačna za božič, lačna, žalostna in nesrečna prav tako kakor jaz in Löfflerjevi na Dunaju. Vidiš in vse tisto me je takrat, ko je Lina izbrala smrt v Ljubljani, zbolelo in me mučilo. To sem še isti dan potožil svoji nevesti na Dunaj, svoji takratni nevesti in obžaloval, da sem bil s sestro takrat tako nečloveški, kaj šele da bi bil bratovski...

S takimi mislimi se pomika pisatelj brat Francelj h krsti svojega brata in se

(Nadaljevanje s 34. strani)

(Nadaljevanje s 7. strani)

pokazati da lahko dela z njimi kar hoče. Zgrabil je mlado delavko za prsi in jo z naslednjimi besedami: »Ti prokleta cajdra, pojdeš na delo ali ne!« potisnil ob zid. To pot je Breje zgubil razsodnost in storil nekaj, kar kot »zakoniti« predstavnik delavcev po takratnih predpisih ne bi smel. Iztrgal je delavko polirju iz rok, njega pa s togoto treščil ob zid. Polir se je prijel za glavo in se z besedami: »Ježus, ježus« odstranil s stavbe.

Na pogajanjih naslednji dan so bili podjetniki popustljivejši. Po daljšem prerekanju so končno sprejeli delavske predloge, zlasti glede povečanja plač. To je pomenilo velik uspeh, tolikanj bolj, ker za nadaljevanje stavke delavci niso bili več sposobni.

Po zaključku stavke v Murski Soboti se je Tomo Breje odpeljal v Ljubljano. Že na železniški postaji so ga aretirali, ga zaprli, 18. avgusta 1936 pa so ga izgnali iz Jugoslavije.

MEZDNO GIBANJE IN STAVKA STAVBINSKIH DELAVCEV NA JESENICAH STANJE PRED MEZDNIM GIBANJEM

Tako kot drugod, se gradbena aktivnost v tem času polagoma oživlja tudi v jeseniškem revirju. KID je v tem času obnavljala nekatere obrate (livarno, valjarno in druge) ter gradila nove (plavž, šamotarna, modelna mizarna, stanovanjske hiše za mojstre in uradnike, škarpo ob cesti proti Javorniku, daljnovid visoke napetosti od Zasipa pri Vintgarju do Železarne). Pripravljal je tudi gradnjo novega obrata ogarno v Hrenovici, a se je temu upiralo občinsko vodstvo. Tudi na železnici so opravljali gradbena dela in tudi drugod. Ta dela so opravljali izvajalci, ki so zaposlovali manjše število delavcev. Gradbena dela na daljnovidu je opravljala firma Dêdek. Strokovna dela elektrorenosa pa švicarska firma Brown-Boweri. Izvajalec ostalih in glavnih gradbenih del pri KID je bil Slograd, družba, katere kapital se je prepletal s kapitalom KID. Odnos med njima ni bil le odnos naročnik — izvajalec, marveč se je prepletal s širšimi interesi. Direktor Slograda Pirkmajer je bil istočasno delničar KID. Podpredsednik upravnega odbora KID Avgust Praprotnik je bil eden glavnih delničarjev Slograda. Zato smo govorili, da sta Slograd in KID sestrični. Ostali izvajalci gradbenih del na Jesenicah in v okolici so bili gradbeniki in samostojni zidarji mojstri Regovec, Svetina, Pangerc, Jenko in drugi. Gradbeno podjetje Dêdek je gradilo šamotarno.

V začetku poletja 1936 je bilo pri teh delodajalcih zaposlenih okoli 500 delavcev. Večina, okoli 300, je bila zaposlena pri Slogradu. Sestava in položaj teh delavcev sta bila enaka kot na primer v Ljubljani. Delavci so bili od vsepovsod: mnogo je bilo fantov, ki so pobegnili pred fašisti s Primorske, a najmanj domačinov.

Stavbinski delavci niso bili organizirani v sindikatu, zato so bili toliko bolj izkoriščeni. Obstoječe sindikalne organizacije na Jesenicah so vključevale le delavce KID in se niso v kraju povezovali z delavci drugih strok.

Kako so izkoriščali delavce pri Slogradu, naj pokaže naslednji primer. 31. decembra 1935 je bilo dodeljeno skupini delavcev na tračničnem križišču v železardelo »na čas« (ko je delo opravljeno, se piše cela dnina — 10 ur — in delavci gredo lahko domov). Ko so delo z vso vneto kmalu končali, so morali isti delavci po nalogu delovodje začeti še drugo delo. Pri tem jim je dejal: »Fantje, le primite, od 14. ure dalje vam bom dal še 50 odstotkov gor.« Ko so tako delali do 17. ure in bili vsi zbijti, jih je delovodja zadržal na delu do 18. ure. Delali so 11. ur, predelavec jim je

povedal, da jim bodo pisali 19 ur, ker so dobro delali. Ko so prišli 2. januarja na delo, jim je predelavec sporočil obvestilo delovodje geometra Pochila (opomba pisca), da so jim za 31. december pisali le deset ur, za 50 odstotkov povečanje pa se naj sami pobrigajo, česar si delavci seveda niso upali. Zakaj? Ko je nedavno delavec zahteval po zakonu 50-odstotni povešek za nadurno delo, ga je sicer dobil, takoj pa so ga odpustili iz službe.

Stavbinske delavce pri Slogradu so izkoriščali tudi za redna dela, ki so jih opravljali železarji in katere so bila vezana na plačilne pogoje po kolektivni pogodbi med KID in železarji. Po kolektivni pogodbi so imeli delavci železarne, ki so delali na prostem (na placu) zunaj obratov pet in več din na uro, za nadurno delo pa še 50 odstotkov poveška; stavbinskim delavcem pa so plačali za to delo le od 2,5 do 3 din na uro, brez nadurnega poveška. Tako je KID poskušala s pomočjo stavbinskih delavcev rušiti mezdne odnose s svojimi delavci in jih s tem plačila, da bi bili bolj popustljivi do njenih zahtev. (8).

Pochila je vodil dela Slograda pri rekonstrukciji in novogradnji internih železniških tirov v tovarni. Ta ni obveščal le svojih predpostavljanih pri Slogradu o delu in stanju, marveč neposredno tudi tehničnega direktorja KID inž. Dostala. Oba sta bila Sudetska Nemca. Ko je KID pozneje postavila Pochila za šefa valjarne žice, kjer so bili delavci med borbenejšimi, smo se spraševali, kaj to pomeni, še posebno, ker strokovno ni pomenil kaj posebnega, prav gotovo pa ne za valjarno, smo smatrali, da mu je bilo to mesto dano kot priznanje za njegov brezobziren odnos do stavbincev in tudi do železarjev.

Pochilo so imeli železarji v slabem spominu še iz leta 1932. Na novega leta je razneslo dovodno cev na turbini hidroelektrarne KID v Zasipu. Deroča voda je napravila precej škodb in odplavila veliko zemlje. Popravilo gradbenih del in ureditev zemljišča je prevzela firma Dêdek. Ta je dala vodstveni in strokovni kader, delavce za zemeljska dela pa KID iz svojih obratov. Zemeljska dela je vodil Pochila. KID je zaradi pomanjkanja naročil ustavila delo v obratih valjarne žice, žičarne in v hladni valjarni. Večino teh delavcev je KID posodila Dedku za delo v Zasipu. Delo se je začelo v začetku januarja. Delavci so se vozili na delo z vlakom do Zirovnice, od tu pa so šli peš do Zasipa. Med delavci valjarne žice sem bil tudi jaz. Pochila in njegovi pomagači so ravnali z nami tako kot so bili navajeni delati z doskrajnosti izkoriščanami pomožnimi gradbenimi delavci. Mi smo se temu upirali in Pochila je kmalu spoznal, da z nami ne bo mogel tako ravnati. Poleg brezobzirnega preganjanja pri delu, nam tudi plač niso hoteli priznati v višini, kot jih je določala kolektivna pogodba za nadomestno delo, kadar v obratih ni bilo dela. Po pogodbi bi nam morali plačati najmanj 5 din na uro. Pochila pa je hotel to znižati in diferencirati za različna dela in sicer 3, do 3,5 ter 4 din na uro. Prevoz na delo in nazaj smo morali plačevati sami.

Konflikti med priganjači in delavci so se vrstili. Eden takih incidentov je nastal med delavcem Jožetom Stražišarjem ter delodajalcem Nagličem. Ta je kričal nad Stražišarjem in ga priganjal, naj pridno dela. Ker se Stražišar ni zmenil za njegovo kričanje ga je Naglič vprašal za ime, da ga bo zapisal (crna lista). On pa mu je odgovoril, naj vpraša kar Pochilo, ker ga ima on že zapisanega.

Zaradi takih in podobnih šikan in ker niso rešili vprašanja plač, smo naslednji dan po incidentu s Stražišarjem prenehali z delom. Nekateri delavci so hoteli celo kar fizično s krampi in z lopatami obračunati s

preganjači. Pochila je pobegnil in se skril. Ko se je položaj nekoliko pomiril, so delavci določili delagacijo, ki naj bi šla na direkcijo in povedala, da delavci ne bodo začeli z delom dokler se ne uredijo sporne zadeve in sicer:

- plače po pogodbi,
- plačati prevoz na delo in nazaj,
- drugačen odnos predpostavljanih do delavcev.

V delegaciji smo bili Franc Jerala, Janez Tavčar in jaz. Delegacijo je vodil glavni zaupnik Jurij Jeram. Na direkciji so obljubili, da se bodo stvari uredile po pogodbi in da bodo opozorili firmo glede ravnanja z delavci. Na podlagi tega smo nadaljevali z delom. Kako je KID posredovala glede odnosa do delavcev, pa smo kmalu občutili. Po izprtju marca 1932 je KID odpustila večje število delavcev, med njimi precej onih, ki so izstopili pri delu v Zasipu. Na listi za odpust sem bil tudi jaz. Rešilo me je naključje, da sem bil med tem izvoljen za delavskega obratnega zaupnika v valjarni žice. Kot zaupnika pa me je pred odpustom ščitil zakon.

Kako so postopali z delavci, naj navedem še dva primera. Šef del, ki jih je izvajal na Jesenicah Slograd, Vlado Makoratti, je ob asistenci delovodja Vinka Genusija nadzoroval izvajanje del in opazoval kako delavci delajo. Od zidarja Andreja Pazlarja je zahteval, da mora nanašati malto na zid z žajemalko, ne pa s kelo (žlico). Pazlar je bil zelo korajžen in mu je odgovoril po gorjanskem: »Vsak tele ima svoj vesele, vsak vov ima svoj prov.« Pazlar je bil na samem mestu odpuščen.

Podoben primer se je pripetil zidarju Janku Pogačarju, ki je delal pri gradbeniku Pangercu na Bledu. Pogačar si je pri delu poškodoval prst na roki in iskal zdravniško pomoč. Ker Pangerc ni imel Pogačarja zavarovanega in mu je zaradi tega grozila kazen, je nagovarjal Pogačarja naj na zavodu pove, da je delal pri njem le dva dni, rok za prijavo delavca na zavarovanje je bil namreč tri dni. Ker Pogačar tega ni storil, ga je Pangerc takoj odpustil.

ORGANIZIRANJE STAVBINCEV IN PRIPRAVE ZA UREDITEV RAZMER

Tako stanje, zlasti po uspešno zaključeni stavki stavbincev v Ljubljani, je nujno terjalo, da se stavbinski delavci čimprej organizirajo v sindikat tudi na Jesenicah. To je zadevalo neposredno tudi koristi kovinarjev. Zato se je SMRJ na pobudo KP povezal z zvezo stavbinskih delavcev v Ljubljani in zaprosil, da pomaga organizirati sindikalno podružnico stavbincev na Jesenicah. Vodstvo podružnice SMRJ se je povežalo tudi z nekaterimi stavbinskimi delavci in z njimi začelo pripravljati ustanovitev sindikalne organizacije. Iz Ljubljane je prišel v imenu podzveze stavbinski delavec Tomo Breje. Začel je z našo pomočjo pripravljati ustanovitev organizacije (9). Sredi junija je bil postavljen iniciativni odbor, sreskemu načelstvu pa poslan predlog pravil za ustanovitev sindikalne podružnice podzveze delavcev na Jesenicah. Že do konca junija se je organiziralo v to sindikalno organizacijo okoli 200, do začetka avgusta pa približno 300 delavcev. (10).

30. junija je bilo sklicano zborovanje stavbincev v Delavskem domu pri Jelenu. Obravnavali so ljubljanski sporazum med stavbinci in delodajalci. Navzoči so tudi za Jesenice in okolico zahtevali mezde po prvem draginskem razredu, kot jih je sporazum določal za mesta Ljubljano, Maribor, Celje in Kranj. Svoje stališče je zbor utemeljeval s tem, da so Jesenice in ves radovljiški okraj zaradi bližine letovišč, daljšega transporta življenjskih potrebščin

šel. Tudi Janez se je tistega dne lani spomnil njegovih odhodov od doma.

— Vselej si se poslovil brez vzdih in zamere, meni pa je bilo tesno in obenem lepo pri srcu. Zdelo se mi je, kakor da si nosil nekaj mojega s seboj po svetu, kos mene samega... A kako zdaj? Kod si hodil?

To vprašanje ga je začudilo, kakor da Janez ni videl, da šepa in da se opira na palico.

— Iz špitala. Poprej sem bil na fronti, — se je spomnil, da ni Janezu nikoli pisal ne domačim, kam ga je ponesla vojna.

O tem je govoril Janezu, ko ga je povabil s seboj na Rožnik. Janez mu je ponudil tobak in mu hotel zviti cigareto, saj je imel tudi roko obvezano, a mu ni pustil. Všeč mu je bilo, ko ga je Janez gledal, kako si s poškodovano roko spretno zvija cigareto. Oba sta pomežikovala in se smehljala.

— Vraže si se spremenil. Obraz so ti gube preorale. Teh zarez kraj ust in oči pred vojno nisi imel.

— Tudi ti nisi videti več mlad, Janez. Tudi tebe je življenje zdelo. Karl pa je najbrž še vedno kakor mladenič, čeprav je samo leto ali kaj mlajši od tebe. Gosposki škofovski kruh je. Ta pa je svež in mehak. — Kljub temu je dober človek. Najboljši izmed nas vseh, — se je Janez zavzel za brata kanonika.

— No, da, ti že veš, — mu ni oporekal. Brat ni slab, čeprav mu je po njegovo bolj šlo za Janezovo dušo, kakor za Janezovo pozemeljsko srečo. Vse do smrti je bil pri njem in poskrbel, da so ga pomazili s poslednjim oljem in posvetili s poslednjimi zakramenti, da bi Janez ne zapustil sveta kot socialist in brezbožnik, čeprav se Janez zadnje dni svojega življenja ni ničesar zavedal in je, kakor mu je davi Karl sam pripovedoval, samo blodil, imel pride in ni spoznal niti Helene, neke učiteljice iz Póstoje ali, vrag si ga vedi odkod, ki si jo je Janez želel videti, pa ni verjel, da je res ona, marveč je v njej videl smrt.

— Ti Karla nisi imel nikoli v resnici rad, — mu je Janez pred letom očital.

— No, da, če je odkrit, je v bratu videl samo še gospoda, tujca, kakor smo si tuji vsi ljudje, tudi če nas veže krvna bratovska vez. Karl ni bil Janez, ki je kljub šolam ohranil preprostost navadnega človeka in s katerim si se lahko pogovoril tudi o vsakdanjih stvareh po domače, po vrhniško, pa tudi okraša ga lahko, če je trenutno na boljšem od tebe. Tudi takrat na Rožniku ga je krenil in priznal, da mu zavida, ker leži na gorkem in mehkem vse do jutra, ne da bi ga kdo vrgel iz postelje s kaplarskim lajanjem: Auf! Janez pa se ni mogel načuditi, kako je mogel on, Francelj, droben, majhen in šibak zaiti med vojake, kakor je rekel.

— Tudi ti si bil. V vojni so še konji, namenjeni šintarju, dobri, — mu je rekel. — To imaš prav. A jaz sem se vseeno izmazal, še preden bi me poslali v klavnico.

— Res, v klavnici ni bilo prijetno... A kaj sem mogel. Posljejo ti vpoklic! Najdejo te, pa če bi bil na koncu sveta. Tudi mene so, čeprav sem romal po Slavoniji. Ravna zemlja. Ravne ceste, Zrak, da bi ga jedel. Dnevi kakor praznik. Življenje poceni. Malo dela, dobro življenje. Celotno ženske so me zamikale. Hotel sem se oženiti, pa ti pride vojska prekleta...

— Prekleta, — je Janez pritrdil, potem pa vprašal, zakaj je bil ranjen.

— Čudno vprašanje. Zato nas pošiljajo v vojsko. Da nas pobijejo in pohabijo. Eh, dragi moj, mnogo mrtvih, mnogo ranjenih tam na Dnjestru.

— Kaj, že na Dnjestru si jo skupil? — mu Janez ni verjel.

— Kakopak! Drugače bi se ranil sam. Pa mi ni bilo treba. V rovu čepim kakor drugi. Sam ne vem, kako se je zgodilo.

zasvetilo se je, kakor da se je podrla nebo. Tresnilo kakor v kamnolomu. Malo me je zaskrbelo. Od svetlobe, si mislim, ker me je zaskrbelo najprej v oči. Bolečine v roki in nogi še nisem čutil. Šele kri, ki je brizgala iz leve roke, mi je rekla: glej, skupil si jo. Hočem seči po obvezi, pa se ne morem premakniti. Desna noga je mrtva. Kakor iz kamna... Eh, pa sem se kljub temu zakrohotal, ko vidim Jurija, skopuha, kakršnega le redkokdaj srečaš. Nikoli ti ni privoščil niti dima iz cigarete, čeprav ni kadil in je cigarete, ki jih je dobival, prodajal. Prodajal za drag denar in si s to kupčijo zaslužil denarja za pravo bogastvo. A ta denar je imel v nahrbtniku. V nahrtniku, ki je ostal tam zunaj na ravni, ki jo je kosil z ognjem sovražnik... Skoro jokal je in tarnal za nahrtnikom, po katerega si ni upal. V nahrtniku pa denar, veš, Janez! Denar, za katerega bi zapisal dušo hudiču, življenja pa seveda ni hotel izgubiti. Kaj ti bo bogastvo po smrti? Bogataši se tega zavedajo in zato jih je smrti tako strah. Rečeš, je smrt marsikdaj edino odrešenje, bogatašu pa je smrt zares smrt: konec uživanja, konec življenja. Tudi Jur je sanjaril, kaj vse bo počel s tistim denarjem, ko bo vojne konec. Računal je, koliko bo še izkupičil za svoje cigarete in si želel, da bi vojna še dolgo trajala, samo da bi postal velik bogataš. Nihče ga ni maral. Tudi jaz ne. Pozabil sem nase, ko sem ga videl bednega in nesrečnega in pri tem sem užival. Mislim, da to ni noben greh, uživati nad nezgodo sebičnikov in pohlepnežev. Režal sem se mu, on pa se ustavi ob meni in mi pravi: Francelj, bankovce, vse bankovce imam v ruksaku! Francelj, skoči ponj! Petak, cel petak ti dam...

Tako je pripovedoval Janezu. Pripovedoval komaj pred letom. Prespal je pri njem, zjutraj pa sta šla dol v gostilniško izbo na močan čaj. Mraz je bil in v obleki, kakršno so mu dali, ko so ga izpustili iz bolnišnice je drhtel. Janez je to opazil. Ni mu mogel dati toplejše, saj je tudi sam imel letno na sebi, oziroma tisto, v kateri sedaj leži na parah.

»Jezus, kaj je zares mrtev?« se Franc vnovič zgrozi nad bratovo smrtjo. To ni pravično. Mlajši je od njega. Še bi moral živeti, saj lani še ni bil videti tako slab, da bi bil že zrel za smrt. Celo dobro je zgledal. In smejal se je. Smejalo se je, kakor sta se smejala oba.

— Romarja sva, Francelj! Oba sva romarja, večna romarja, — je govoril.

— Romarja, Janez, — je pritrjeval in dvignil palico, pravo drobno gosposko sprehodno palico, ki so mu jo dali, ko so ga odpustili iz bolnišnice.

— To ni romarska palica, — se je Janez za trenutek zresnil.

— Seveda ne! Dali so mi jo, da ne bom pozabil, da sem bil v vojski! Dali so mi jo čisto zastoj. Dobri ljudje so to, Janez, dobri ljudje, mar ne, — se je krohotal, potem pa ga je Janez vprašal, kam misli sedaj.

Te Janezove besede so zvenele kakor očetove. Kakor da bi spregovoril oče in ga vprašal, ali se ni že odpotil.

— Eh, da, kam sedaj? — je vzdihnil in pogledal brata. Tudi tam gori na cesarskem Dunaju, ki zdaj ni več cesarski, so ga vprašali, kam bo šel, čeprav bi rad ostal, saj v bolnišnici ni bilo slabo, privadil se je je, življenje je bilo zastoj, hrana boljše kakor zunaj ali v vojašnicah, kjer so stradali, nikamor se mu ni mudilo, oni pa so ga verjetno bili že sili in bi se ga radi znebili. Rekli so mu to obzirno kakor včasih oče, on pa je vedel, da bo moral na pot. Ker ni takoj odgovoril (vse je prišlo tako nenadoma), so ga vprašali, kje je doma, pa se je spomnil na lepe čase v Slavoniji in mu je z jezika zdrsnilo, ne da bi pomislil, da je invalid in da tam doli nima več kaj iskati in da najbrž ne bo več srečal tistega dekleta v Popovači.

— V Popovači misliš? — ga je Janez pogledal.

— Kajpak! Tako sem jim rekel že tam gori. Kam pa naj bi šel? — je rekel, si zapel suknjič in vzel palico, na katero se naslanja tudi sedaj, ko čaka, da bo še pravočasno prišel do mrtvega brata, ki leži v Narodnem domu kakor v kaki cerkvi in ki ga bodo pokopali s slovesnostmi kakor kakega škofa.

— Janez, Janez, kaj bi jim zabrusil, ko bi se prebudil iz smrti in se dvignil iz krste. Ni solze v mojih očeh. Nikoli je ni bilo. Posušile so se mi že v otroških letih. In vendar sem te imel rad. Rad edino tebe in Karlo, sestro Karlo, ki je že zdavnaj nesrečno končala... Moj bog, kdaj je bilo že to, — se ne more spomniti. Mati je umrla leto, preden se je prelomilo stoletje, očeta so pokopali pred dobrimi štirimi leti. Bilo mu jih je že čez sedemdeset. Ne bi se tega spomnil, da se lani tistega poznojesenskega dne nista menila z Janezom tudi o tem.

— Mati se je izgarala za nas, — je rekel Janez, ki se je vse življenje čutil krivega, ker v otroških letih ni znal ceniti vse mamine dobrote.

»No, mehko srce je imel, vselej mehko srce, čeprav je bil v besedah marsikdaj zloben. Toda zloba na ustinah, ni zloba v srcu. Te ni poznal nikoli. A očeta ni cenil, vsaj tako ne, kakor bi ga že zaradi spoštovanja moral...«

— Oče se nikoli ni pretegnil. Zato je dočkal lepo starost, — je govoril še lani, potem pa sta preračevala vso družino od sestre Neže do Franceta, ki je prav dobro poročena v Celju.

»Gostilničarja in posestnika ima. Ni ji slabo. Malce sramovala se me je davi ob srečanju pred mozem, ki me je prav tako pisano gledal, kakor da sem prišel z drugega sveta. In tisti Nežin oficir tudi. Mogoče bi me bila vesela še Karla in Josip. Toda teh dveh ni. Josip je v Parizu, če je še živ in če še suče šivanko. Karla pa je mrtva, mrtva. Končala je v Ljubljani...«

— Ne samo pred materjo, tudi pred Karlino se čutil krivega, — se je Janez lani obtoževal, brez potrebe obtoževal, saj je ni on pogljal v samomor, marveč neka druga oficirska baraba, ki ji je obljubljal zakon, pa ji je dal samo svojo bolezen, o kateri so baje celo poročali časopisi, klerikalni »Mira« v Celovcu, ki je poročal o Karlini smrti.

— Niso poročali zaradi nje, na našo družino so hoteli pljunuti. Pljunili zaradi mene, — mu je Janez pokazal lani izrežek iz tistega časopisa, v katerem je pod naslovom SAMOMOR ZENSKE, dne 15. maja 1907 (da, glej, zdaj se spominja, natančno spominja datuma) pisalo, da je v petek zvečer tridesetletna kuharica Karolina Cankar skočila v Ljubljano s šentjakobskega mostu, v reki, narasli od večdnega deževja, plavala do frančiškanskega mosta, nato pa izginila v motnih valovih. Samomorilka je sestra slovenskega pisatelja Ivana Cankarja in je baje zaradi neke neozdravljive bolezni poiskala smrt v valovih Ljubljane.

— Kaj bi? Pogumna je bila. In nesrečna! Nesrečnim pa je življenje smrt in smrt življenje, — je tolažil Janeza.

— To si lepo povedal, — je rekel Janez, vseeno pa se ni nehal obtoževati, da za Karlino ni zadosti skrbel in se je na Dunaju celo sramoval, podobno kakor nekoč matere, ko ga je prišla obiskat in ga čakala pred ljubljansko realko. Pri Löfflerjevih je stanoval in Karlina je bila tiste čase na Dunaju, kjer je služila. Prihajala ga je obiskovat, on pa...

— Vsak človek, tudi najbližji, ti postane nadležen, če nenehno trka na tvoja vrata in te moti pri delu, — bi rad ustavil Janezove samobtožbe, a jih ni mogel. Janez je govoril in se izpovedoval, kakor da bi bil pred spovednikom.

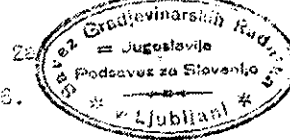
— Pri Kristianovih sem bil... pri Adi in Etbinu, ki je tik pred vojno odšla v Ame-

POOLASTILO!

Doves gradjevinarskih radnikov Jugoslavije, Podsavez za Slovenijo

podpisal g. Perko Vecelj-naj, da v imenu istega z vsem polnomočjem razsreduje v interesu delavstva organiziranega SMRJ za izboljšanje njihovega ekonomskega položaja.

Ljubljana, dne 3. VII. 1936.

3.6. predsednik
Jakovčič Franc

in sorazmerno močno razvite industrije eden od najdražjih krajev v državi. Sklenjeno je bilo vsem področnim gradbenim delodajalcem sporočiti to stališče in jim predlagati, da podpišejo sporazum o priznanju višjega draginskega razreda. Na zborovanju sta govorila glavni delavski zaupnik Javornika Ignac Kralj in predsednik podružnice SMRJ Jesenice. Zbor je potrdil tudi iniciativni odbor in prijavo pravil za ustanovitev sindikata stavbincev. V iniciativni odbor so bili določeni Miha Bizjak, Franc Gubanc, Stanko Finžgar, Jože Primožič in morda še kdo. Ker jeseniški stavbinski delavci niso imeli izkušenega sindikalnega delavca, ljubljanski pa niso mogli v večji meri pomagati, je podzveza stavbinskih delavcev za Slovenijo prosila nas iz SMRJ za pomoč in 3. julija 1936 pooblastila avtorja tega sestanka, da v njenem imenu z vsem polnomočjem posreduje v interesu delavstva, organiziranega v SGRJ za izboljšanje njihovega gospodarskega položaja.

Veliko oporo in pomoč je stavbincem pri organiziranju nudil tudi komunist Slavko Federle. Zelo so mu zaupali.

Na zborovanju so delavci iznašali primere samovoljnega obnašanja delodajalcev in njihovih priganjavev ter izkoreninjavali zaposlenih. Tretjega julija je iniciativni odbor sklical novo zborovanje delavcev, toda oblast ga ni dovolila (11.).

Tudi Narodna strokovna zveza je sklicala shod stavbinskega delavstva, hoteč si zagotoviti vpliv med njimi. Govorila sta podpredsednik podružnice Ivan Markovič in Vekoslav Bučar iz Ljubljane. Shod je potrdil ljubljanski sporazum s posebno resolucijo, naslovljeno na razne oblastne forume in na ministrstvo socialne politike in narodnega zdravja ter zahteval boljšo higiensko zdravstveno zaščito pri delu. Predlagali so tudi, da se določi pri javnih delih minimalna dnevna mezda za težake na 32 din, za kvalificiranega delavca na 58 din. (12). Da je bil ta predlog neiskren in demagoški, se je pokazalo ob koncu stavke, ko je isti Markovič nabiral stavkokaže in bil med likvidatorji stavke. V NSZ je bilo organiziranih nekaj stavbinskih delavcev pred stavko, znatno več pa po stavki. Zato se je v naših vrstah začelo postavljati vprašanje medstrokovnega akcijskega odbora za stavbinske delavce, kot smo ga imeli za kovinarje. Toda sindikalna organiziranost stavbincev je bila v tem času še tako šibka, da nam to ni uspelo.

GROŽNJA DELAVCEM Z ODPUSTOM

20. junija je Slograd odpovedal delovno razmerje vsem delavcem s štirinajstdnevnim odpovednim rokom. Podjetje je nade-

ljevalo s stalno grožnjo (13) odpusta, tudi po podpisu ljubljanskega sporazuma. Tako je Slograd skušal preplašiti delavce — nosilce začasnega meznega gibanja na Jesenicah in jih odvrgniti od nadaljnjega boja. KID, Slograd in drugi so videli, kako nastaja v Delavskem domu pri Jeleni močna organizacija stavbinskih delavcev. To so hoteli za vsako ceno preprečiti. Odpoved delovnega razmerja je bil prvi ukrep. Odpoved pa je pomenila tudi pritisk na oblast, da bi dovolila zgraditev novega obrata ogljarne v Hrenovci. Banovina je iz politično taktičnih razlogov nasprotovala tej zgraditvi. Westen je v odgovor na to »odpovedal« pri Slogradu naročeno delo. Slograd pa je to izkoristil za utemeljitev, odpoved delovnega razmerja delavstvu. Odpoved pa se je povezovala še z enim vprašanjem, ki smo ga na kratko imenovali Jesenice—Zenica. Vlada je namreč takrat odobrila železniki Zenica 700 milijonov din državnega kredita za zgraditev novih obratov v tej tovarni. KID je stalno poudarjalo to dejstvo in hotela s tem ustvariti strah pri kovinarjih, češ da bo ženiška železnica zgrajena na škodo jeseniške. V podporo tem domnevam so se začele širiti govorice, da bo KID ustavila proizvodnjo v nekaterih obratih (žičarna, žebeljna, pakovalnica). (14) Vse to naj bi Westnu pomagalo ustvariti med kovinarji vzdušje negotovosti in strahu, od državne banke pa naj bi izsilil kredite za rekonstrukcijo in novogradnjo KID. Da zadeva ni bila tako kritična za KID in da ni resno mislila na ukinitve obratov, je to potrdil občni zbor delničarjev KID, ki je prav v tem času povečal svojo glavnicu od 45 na 90 milijonov din. Če bi bilo njihovo stanje resnično tako slabo, ne bi povečali glavnice in ne bi mogli graditi novih obratov. Kako sta obe družbi delali z roko v roki, se vidi tudi iz tega, da je KID isti dan (20. junija), ko je Slograd odpovedal delavcem službo, s posebnim obvestilom razglasila, da so v tovarni zasedena vsa delovna mesta, da ima njen prijavni urad 2.000 prošenj za sprejem delavcev in 200 prošenj za sprejem uradnikov. (15) To je bilo opozorilo zaposlenim, tako v železnici kot pri Slogradu, da morajo računati s to rezervno, ki čaka, da jih zamenja. Ta odpovedni maneuver Slograda in KID je služil le interesom obeh družb in kot korobač za stavbince in kovinarje.

Odpoved stavbincev je potekla 4. julija. 22. julija je prišel v železarno ban dr. Marko Natlačen. Pred direkcijsko ga pričakali tehnični direktor KID inž. Dostal, Peter Arnež, banški svetnik kandidat za glavnega delavskega zaupnika na listi JSZ leta 1936 in poznejši organizator zveze združenih delavcev ter med vojno bele garde in industrijski uradnik Avgust Kuhar, eksponent

JRJ pri KID. Čeprav je imel obisk uraden namen, da se ban spozna z razmerami v tovarni, predstavnikov delavstva ni hotel sprejeti. Prek Arneža, ki je bil tudi delavski zaupnik in banov prijatelj, sta se prijavila na razgovor Ignac Kralj v imenu delavskih zaupnikov, za SMRJ in za stavbince pa avtor članka. Ban je sporočil: »da je rade volje pripravljen sprejeti zaupnika v Ljubljani, ker mu za to z ozirom na razsežnost delavskih vprašanj ne preostaja časa.« (16) Zaupnika sta mu hotela pojasniti položaj delavstva, posebej položaj stavbinskih delavcev. Da ban za to ni imel časa ne na Jesenicah med obiskom, ne v Ljubljani, se razume. Prav v tem času se je kovala zarota med KID in JRJ oziroma banksko upravo proti delavstvu, predvsem pa proti delavskim zaupnikom SMRJ pri KID.

STAVBINSKI DELAVCI GREDO V STAVKO

Na predlog predstavnika sindikata stavbincev (SGRJ) je sresko načelstvo sklicalo razgovore med delodajalci in predstavniki delavstva in pripravilo osnutek sporazuma za podpis. Nekatera podjetja so odklonila pogajanja, med njimi Slograd; svoja stališča je sporočil pisмено 7. avgusta 1936. (17) Tudi pozivu sreskega načelnika, da se začno pogajati, se glavni delodajalci niso odzvali. Zato so stavbinci sklenili stopiti v stavko. O tem so obvestili druge sindikalne organizacije (NSZ in JSZ) in podružnice sindikata stavbinskih delavcev ter jih pozvali, naj jih podpro v njihovem boju. Izvoljen je bil stavkovni odbor. Sestavljali so ga Miha Vizjak kot predsednik in člani Stanko Fende, Anton Kokalj, Jože Primožič, Franc Gubanc, Ivan Jenko-le in drugi. 10. avgusta ob 12. uri so delavci Slograda in Dêdeka, ki so delali na šamotarni ustavili delo, drugi dan pa začeli stavkati še delavci firme Dêdek, ki so delali pri graditvi daljnovoda Zasip — železnica Jesenice. Tega dne so se pridružili še delavci stavbnega mojstra Svetina z Bleda. Pri Slogradu je stavkalo okoli 300 delavcev, pri Dedku okoli 30, pri Svetini približno 40 delavcev stavbincev. Stavka je zajela tudi druge stavbinske delavce.

Stavkovni odbor je organiziral dva aktivna: enega, ki je odgovarjal za straže na delovnih, drugega pa za zbiranje sredstev za pomoč stavkujočim. Straže so bile postavljene tudi pri vseh vhodih v tovarno. Menjavale so vsake štiri ure. Prišli so tudi žandarji in začeli patrolirati po cesti, stalne straže pa so imeli pri vseh glavnih vhodih v železarno — na Savi in na Javorniku. Ker je bila večina stavkujočih delavcev brez sredstev, na finančno pomoč sindikata pa tudi niso mogli računati, saj so se šele organizirali, smo pri SMRJ pomagali organizirati skupno kuhinjo. Preskrbeli smo jim kotel (ki je danes v tehničnem muzeju) in posodo. Skupina stavkujočih je zbirala hrano in denarne prispevke vse od Rateč do Radovljice in Bohinja. Odziv prebivalstva je bil izreden. Hrane je bilo dovolj pa tudi denarja so nabrali precej. Celo župnik iz Begunj je dal 50 din, četudi mu žig sindikalne organizacije na nabiralni poli ni bil všeč. Stavbincem pa so močno pomagale tudi žene kovinarjev. Zbirale so hrano in jo z vozički vozile v kuhinjo na vrtu Delavskega doma pri Jeleni. Žene so pomagale tudi pri kuhanju. Spodbujale so delavce, naj vztrajajo v boju za svoje pravice. Zaradi take materialne in moralne pomoči je bila morala stavbincev še po petih tednih stavke trdna in so bili odločni vztrajati do zmage. Močno spodbudno za enotnost in odločnost v boju pa je dala stavbincem močna proslava 30-letnice naše sindikalne organizacije SMRJ na Jesenicah prav ob času stavke (15. in 16. avgusta). Tej proslavi so prisostvovali tudi stavbinski delavci Jese-

(Nadaljevanje na 10. strani)

nic in Ljubljane. Kot je imela mogočna manifestacija slovenskega delavstva ob celjskem zletu leta 1935 velik vpliv na stavko jeseniških kovinarjev, da so šli v stavko, tako je vplivala naša proslava na borbenost stavbinskih delavcev, pa tudi na borbenost tekstilnih delavcev iz Kranja, ki so se te proslave udeležili in šest dni po tej proslavi pričeli stavkati.

Pozivu na pogajanje so se odzvali nekateri podjetniki. Na zahteve stavkujočih so pristali podjetniki Jenko z Javornika, Regovec z Jesenic in Svetina z Bleda. S temi je bil tudi podpisan sporazum in pri njih zaposleni delavci so nehali stavkati.

Gradbenik Miloš Regovec se spominja pogajanj o zahtevah stavbinskih delavcev ki so bila na sreskem načelstvu v Radovljici. O tem je zapisal: »Večina povabljenih gradbenikov se je odzvalo vabilu sreskega načelnika, nekateri pa niso prišli. Ko sem prišel v uradni prostor sta živahno razpravljala zidarski mojster Pangerc z

Bleda in predsednik SMRJ podružnice Jesenice ter pooblaščenec stavbinskih delavcev Vencelj Perko. Pangerc je trdil, da on delavce dobro in pošteno plača in da se zato s pogodbo ne strinja. Pooblaščenec stavbinskih delavcev je pojasnjeval upravičenost in nujnost ureditve medsebojnih odnosov, da se zagotovi vsaj minimalna eksistenca stavbinskega delavca.

Na račun nizkih delavskih plač — saj so nekateri plačevali le po 2 din na uro in na slabi izvedbi del zaradi štednje materialov, so nekateri zaostrovali konkurenčni boj med podjetniki.

Ko je sreski načelnik dr. Ivo Vrečar pojasnil, zakaj nas je povabil, nas je pozval, da se izjavimo, če smo pripravljeni na sporazum in podpis pogodbe z delavci. Nekateri so podpis odklonili. Zidarski mojster Ivan Jenko z Javornika, Svetina z Bleda, jaz in morda še kateri, smo kolektivno pogodbo podpisali!«

Le glavni podjetji Slograd in Dedek nista hoteli pristati na zahteve delavcev. Za njima je stala KID, ki je nasprotovala

zahtevam stavkujočih, čeprav se ji je mudilo z gradnjo njenih del. Ta je videla za stavko komuniste in druge levičarje, ki so imeli tedaj odločilen vpliv med delavci na Jesenicah. Zato je KID pomagala Slogradu in Dedku zlomiti stavko. To pa jima je pomagala doseči tudi banova odredba o stavkah z dne 5. septembra 1936. Ta odredba je do skrajnosti omejevala svobodo stavk kot sredstva za zaščito pravic delavcev. Odredba je bila protisunek stavkovnemu gibanju v tem letu sploh in konkreten ukrep proti stavki kranjskih tekstilcev in stavbinskih delavcev pri Slogradu in Dedku na Jesenicah. Za lažje razumevanje tega ukrepa, ga citiramo:

»Radi očitovanja miru in reda ob mezdni gibanjih in stavkah izdam na podstavi čl 67 v zvezi s čl. 65 in 66 zakona o notranji upravi naslednjo odredbo:

Brez ozira na kazensko postopanje je kaznivo in sicer uradoma:

1. nagovarjanje in zapeljevanje nameščencev in delavcev k dejanjem, ki so bodisi uradoma bodisi na predlog kazniva po kazenskih zakonih.

2. Omejevanje osebnih svobode v obratnih prostorih.

3. Omejevanje, ali preprečevanje prostega lastnikovega razpolaganja z obratnimi prostori, tako zaprtimi kakor tudi odprtimi in s predmeti, ki se tam nahajajo.

4. Nasilno odvracanje od dela, bodisi z grožnjami, bodisi z dejanji.

5. Donašanje alkoholnih pijač in predmetov, ki bi služili za udobje, zabavo ali razvedrilo osebam, ki se neopravičeno zadržujejo v obratnih prostorih.

6. Izražanje oziroma izkazovanje odobravanja ali simpatij v kakršnikoli obliki osebam, ki imajo neopravičeno zasedene obratne prostore oziroma vršijo druga nezakonita dejanja v zvezi s tavko, kakor tudi nabiranje in dajanje denarnih prispevkov ter nabiranje in darovanje živih ali obleke zanje.

7. Postajanje ali zbiranje v gruclah pred obrati, v katerih se, stavka ali kjer se stavka pripravlja.

Gori navedena dejanja se kaznujejo v smislu čl. 69 zakona o notranji upravi z globo od 10 do 1000 din, ob neplačilu denarne kazni v oddeljenem roku pa z zaporom od enega do 20 dni. (18).

Tekst odredbe je tako jasen, da ga ni potrebno razlagati. Njen pomen nam povedo ukrepi, ki so na podlagi te odredbe sledili. Naj omenimo samo nasilni, brutalni izgon tekstilnih delavcev v Kranju, ki ga je izvedla policija in žandarji. Na podlagi te odredbe je sresko načelstvo v Radovljici prepovedalo skupno kuhinjo stavkujočih na Jesenicah. V znak solidarnosti s stavkujočimi tekstilci v Kranju in stavbinci na Jesenicah ter v protest proti banovi odredbi, so začeli jeseniški komunisti in drugi levičarji pripravljati, teren za solidarnostno oziroma protestno stavko delavcev železarne. V tem smislu smo začeli tudi razpravo v okviru medstrokovnega akcijskega odbora (MAO). Ta je sklical v začetku septembra sestanek članov SMRJ, JSZ in NSZ, kjer je bilo govora o tem vprašanju. Kako je potekala razprava na tem sestanku nam pove poročilo, ki ga je napisal član tovarniške obveščevalne službe. Glasi se:

»Poročilo o včerajšnjem sestanku zaupnikov SMRJ, JSZ in NSZ. Navzoči nad 300 delavcev.

Včerajšnje zborovanje delavskih zaupnikov posameznih organizacij je nakazalo dvojne smeri.

1. Pukšič (pred. JSZ podr. Jesenice — op. pis.) je energično izjavil, da je proti vsaki stavki in je pristavil, da ne bo nikdar dovolil, da bi se za hrbotom strokovne organizacije katerekoli skupine uganjala za hrbtna politika.

V tem trenutku je Perko odgovoril, da je bila ta izjava čisto odveč, ko vendar

»Kaj je?« ga drugi osuplo pogledajo.

»V privide ne verjamem. To bi bila mistika ali pa blaznost,« strmi v vrsto, kjer se mu zdi, da se med kropilci pomika Ivan Cankar sam. »Cankar?« strmi tja, ker 'privid' ne izgine. Tik pred Franom Saleškim Finžgarjem je. »Ne, nemogoče! Poglejte tja, kjer je Finžgar!«

Besedo Fran Saleški Finžgar slišijo tudi idrijski dijaki, med njimi Slavko. Majhen, kakor je, bi se rad dvignil na prste ali zlezl kam višje, da bi videl pisatelja povesti »Pod svobodnim soncem«, ki jo je v Penzbergu tako rad prebiral in ki jo zna domala na pamet.

»Finžgar? Ga ti vidiš?« vprašuje za pol glave večjega sošolca in svojega novega prijatelja Karla.

»Ne, ne vidim,« zmaže Karl z glavo.

»Za božjo voljo, on je. On, Cankar,« zadrhti profesor Andrej.

»Ne, ne, ljudje božji, brat je, njegov brat, pred vojno drvar ali kaj v slavonskih gozdovih. Majhen je kakor Cankar in za drvarja na oči skoro neverjeten. V svetli obleki je. Verjetno v Ivanovi, ogrnjen z Ivanovo pelerino,« pravi nekdo v družbi, na videz starejši visokorasel človek in dober Cankarjev znanec pesnik Cvetko Golar.

»Rekel sem, da je nemogoče,« se pesnik Ivan Albreht otrese svete groze.

9

Da, Cankarjev brat je. Brat Ivana Cankarja in brat duhovnega gospoda monsignorja Karla Cankarja, visokega duhovniškega dostojanstvenika v sarajevski škofiji. Človek je, ki se ni nikoli dvignil iznad klanca siromakov. Šele davi je prispel in slavnega brata še ni pokropil. Samo s Karlom se je šele srečal in Karl mu je izročil Ivanovo zapuščino, obleko in pelerino in Ivanov klobuk.

— Lahko jo boš preuredil. Krojač si, — je rekel.

— Hvala, brat, — je rekel bratu, ker je bil obleke res potreben, saj je prišel v Ljubljano še napolvojaško oblečen. Brat Franc ne ve, da ga zdaj Ivanovi znanici in občudovalci opazujejo in ga imajo za drvarja, čeprav je v resnici krojač v Popovači na Hrvaškem. Pripeljal se je. Ko bi imel likalnik, bi Ivanovo obleko in pelerino zlikal. Tako pa je svačjasta, prav taka, v kakršni se je pred kakimi sedmimi leti slikal Ivan v Sori na Gorenjskem v družbi z bratrancem Izidorjem (tudi ta je doktor, duhovnik in spoštovan gospod), z igralcem Antonom Verovškom (ta je že umrl in je Ivan pisal o njem) ter s sorškim župnikom Franom Saleškim Finžgarjem, z gospodom, ki stoji v vrsti kropilcev tik za njim in ki ga prav tako z občutjem svete groze opazuje, a ga Franc ne vidi, saj bi ga drugače prepoznal po fotografiji, ki mu jo je pred vojno poslala v Popovačo sestra Neža, poročena z oficirjem Počem, ki so ga že sprejeli v novo kraljevo vojsko in ki se bo že prihodnje dni odselila v nekoč omenjeni Zemun v bližini Beograda, sedanje prestolnice nove države, stare komaj trinajst dni.

Ne ta država ne sorodniki Francu niso mar. Človek je samotni, vselej samotni in na svetu ni nikogar, ki ti je v resnici dober in drag. Celo Ivan bi mu ne bil, ko bi bil tak kakor drugi. Toda Ivan je marsikdaj, kadar je prejel za svoje pisanje kak denar, pomagal bratom in sestram. Pa tudi gospodo je sovražil, kakor jo je sovražil in še sovraži Franc, čeprav se zaveda, da je to sovraštvo brezplodno in nemočno. Ne verjame, da bi bilo mogoče svet spremeniti, kakor je verjel Ivan in verjamejo mnogi, ki jih je spoznal in srečal v vojski in ki so sanjari o nekakšni prekuciji, ki bi zbrisala s sveta gospodo in odprla življenje, človeka vredno življenje ubogim človeškim revam.

— Neumnost, — je na take sanjarije odgovarjal ubogi krojač. Preveč je na svetu revežev in svet premalo bogat za vso rev-

Tone Tomazin: Vas v Zilski dolini

ščino, ki se iz dneva v dan poraja z reveži, novimi reveži, ki jih je kljub bogati žetvi smrti med njimi iz dneva v dan več.

Ivan je seveda verjel, ker je verjel v človeško dobroto. Bil je sam dober, mnogo predober, saj je ljudem pomagal celo takrat, kadar je sam štrdal. Tudi njemu je kdaj pa kdaj poslal kako krono. Ni še leto od tega (o pač, lani novembra je bilo), ko je Ivana iskal po Ljubljani in ga res našel v točilnici v »Rožcah«. Tisto kelnerico je vprašal, če ga pozna, in pričakoval, da mu bo odgovorila, kakor so mu odgovarjale druge natakarike, da ga poznajo, a da ga ni, dokler ga neka punčara ni s posmehljivo vestjo napotila tja v »Rožce«.

— Tam je kuhan in pečen. Zofka mu je všeč. Norica, ki bi si nazadnje še nakopala takega nemančiča in pijanca.

Najraje bi po ustih punčaro. Ko bi rekla pijanec njemu, ki ji ne zameri. Tako pa je rekla bratu, ki je bil vendar pisatelj in godpod in ki v resnici ni bil pravi pijanec ali vsaj tak ne, da bi ta vzdevek zaslužil. Ko bi ga vsi kakor tista punčara zaničevali, bi ne bilo toliko kropilcev in bi Ivanu ne pripraviли takega pogreba.

»Saj to ni pogreb, marveč velika maša. Za samim škofom bi ne šlo toliko ljudi,« si pravi. Lani, ko bi mu kdo povedal, da bo Ivan že čez leto mrtve in da mu bo vsa Slovenija pripravila pogreb, bi ne verjel, saj toliko zaničljivčev iz Ivana kakor tisti dan lanskega novembra (mraz je bilo, mraz, prav tak ali pa še večji kakor danes) še nikoli ni slišal, niti na domači Vrhniki ne, kjer so domačini med seboj govorili o Ivanu samo kot o faliranem študentu, izgubljenju in pijancu, čigar pisanje sicer dviga prah, a ni vredno, da bi njegove stvari človek bral. No, Franc se na to ni razumel, pa tudi nobene knjige, ki jo je napisal Ivan, ni prebral. Pa jih je bilo veliko. To vidi iz dolge vrste vencev, pravih lovorovih vencev, ki jih drži v rokah mladi ljudje in na katerih so napisali povesti, iger in drugih reči, ki jih je napisal. Tudi o njem bo pisal, mu je lani, ko ga je iskal in našel v »Rožcah«, rekel. Tisto dekle, ki jo je povprašal po njem, je bilo edino med natakarike in natakariji, ki je Ivana imenovala spoštljivo z gospodom.

— Gospoda Cankarja bi radi? — jo še sedaj vidi, kako ga je pogledala.

— Ja, hrata, — je rekel in se opiral na tenko palico, ki so mu jo dali v vojaški bolnici, ko se mu je zacelila rana pod kolonom, da bi lažje hodil.

»Brata? Glej, to bi lahko uganila. Podobni ste mu. Prav tak ste kakor Janez. Janez mu je pravila. Tako, kakor so ga klicali doma.

»Janez?« Hm, tako ga je klicala mati,« se Francu zaostri pogled, kakor da je pogledal v tisto davno preteklost, ki pravzaprav ni tako davna, a se človeku zdi, da jo od nje ločijo stoletja. Ivan je bil nekaj let mlajši od njega. Koliko Francelj (tako so ga klicali doma), ne ve. Niso bili gosposki ljudje, ki praznujejo godove in rojstne dneve sleherni leto, tako da jih ne pozabijo. On za Ivanovo rojstno leto in datum ne ve. Ve le, da je on, čim se je izučil pri očetu krojaške obrti, odšel v fremd in se je le kdaj pa kdaj vračal domov, v najhujši sili, kadar ni bilo zanj v krajih, ki jih je prehodil, posla. Navadno je pot do doma preproščal, saj je bila Vrhnika daleč.

— No, prišel sem, — je navadno rekel, kadar je prišel domov.

— Ti si popotnik brez doma in pokoja, — mu je Janez večkrat rekel.

Tudi lani je bilo tako.

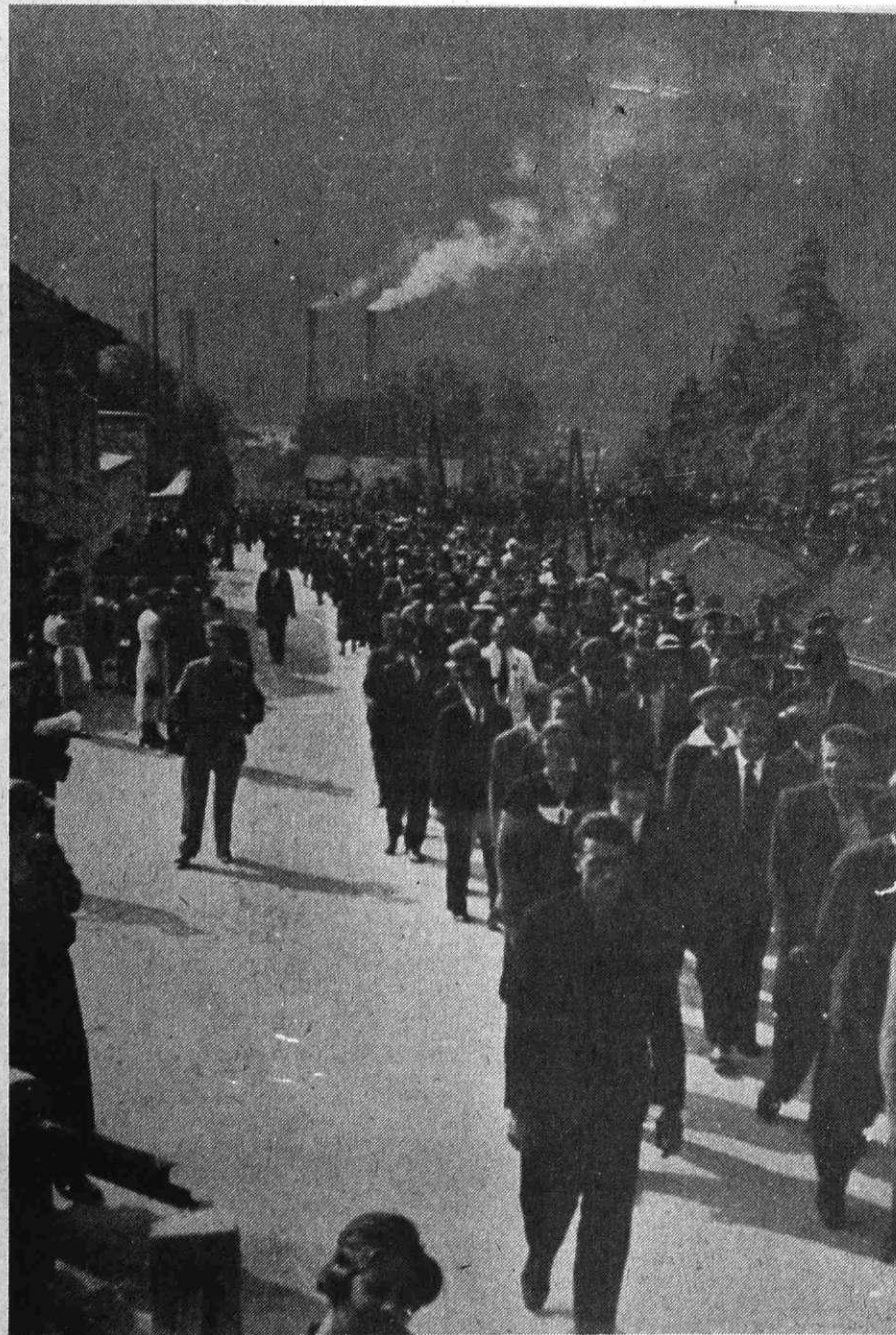
— No ... vidiš, — je rekel, ko je stopil s tisto ljubko in prijazno kelnerico pred Janeza. To je bil pozdrav. Ljudje, obsojeni na romanje iz kraja v kraj, se ob srečanjih ne pozdravljajo in se niti ne poslavljajo s pozdravi. Svet le ni tako širok in velik, da bi se še kdaj ne srečali.

— Francelj! — je vzkliknil in ošinil oficirje, ki so njega, Franca, ostro pogledali, čeprav jih je po vojaških predpisih pozdravil, kolikor je pač mogel, šepav, kakor je iz bolnice prišel, in naslonjen na palico. Janez pa po oficirjih: No, kaj zijate! Vi bi ga morali pozdraviti, ne pa da vas on pozdravlja. Vi in jaz ga nismo vredni. On prihaja iz jarkov, smrti v obraz je gledal, gledal sleherni dan, sleherni uro, sleherni trenutek, mi pa sedimo tu na varnem in ... no, ne bom govoril, sedi, Francelj, priredi ...

Njemu pa je bilo nerodno in se je znašel z bratom šele, ko so oficirji popili in odšli.

— Sovražim jih, šarže preklete, — je prhnil za njimi. Ko bi ne šli, bi šel on in pustil Janeza, kakor je včasih odhajal od doma, kadar ga je oče pogledal in prekinil njegovo mrmrajoče popevanje hrvaških pesmi z vprašanjem, če se že ni dovolj oddahnil. Brez besede bi šel, kakor je včasih po takem očetovem vprašanju brez besede zlezl s peči, povezal svoje stvari in

(Nadaljevanje na 22. strani)

Povorka zidarskih in drugih udeležencev ob proslavi 30-letnice SMRJ Jesenice leta 1936.

PESNIKOVA SMRT

ODLOMEK IZ ROMANA »RAZCESTJA«

8

Prostor pred Narodnim domom je ena sama nepregledna množica, glava pri glavi, kljub temu da je sivi decembrski dan mrzel. Ljudje pa, kakor da ne mislijo na mrz, marveč potrpečljivo čakajo, kdaj bodo ure na ljubljanskih cerkvah odbile tretjo popoldan, ko bodo skozi visoka vrata prinesli krsto z nesmrtnim pokojnikom. Prav blizu vhoda stoji profesor Andrej s svojimi dijaki in pripoveduje z nancem, samim znanim pesnikom in pisateljem ter drugim umetnikom, s katerimi se je srečal na današnji dan, o tem, kako so priromali z one strani, kjer se šopirijo italijanske zasedbene oblasti, v glavno mesto svobodne Slovenije. Že na vlaku je srečal Cankarjevega znanca in prijatelja Miha Čopa z Blejske Dobrave, prostovoljca v balkanskih vojnah, ki je bil vsa ta leta pri avstrijskih oblasteh politično sumljiv, preganjan, zaprt, ko pa so ga vtkinili v vojaško suknjo, pa nenahno nadzorovan. Pripovedoval je, v kakšni stiski se je znašel poleti petnajstega leta, pa so se ga vsi prijatelji razen Ivana Cankarja izogibali, kaj šele, da bi mu hoteli pomagati. O tem je pisal Cankarju na Rožnik, on pa, sam v stiski, ni mislil na svoje vsakdanje stiske, marveč je takoj po prejemu Mihovega pisma pisal Antonu Pesku, lastniku Zvezne tiskarne, založniku in izdajatelju »Tedenskih slik«, s katerim se je tiste čase dogovarjal o natisu knjige črtic in novel, naj pošlje na Čopov naslov, kolikor more. ZAVEŽEM SE, ČE VAM JE PRAV, DA ZA SVOJO KNJIGO NE ZAHTEVAM NOBENEGA HONORARJA VEČ, SAMO DA USTREŽETE MOJEMU PRIJATELJU, je napisal in Pesek je Mihi Čopu res poslal dvajset kron. Pa ne samo takrat, tudi lani poleti, ko je Miha Čop prišel v Ljubljano za tri dni na dopust iz Lebringa, ga je pogostil, obenem pa poslal unionskega pikola Tončka k dr. Derancu po cigarete kakor že večkrat, kadar jih ni imel, in zaradi tega trpel, ker brez cigarete v ustih, kakor je večkrat priznal sam, ne more napisati niti besede.

Tako pripoveduje profesor Andrej, da bi premagal zadrego, ki se ga loteva ob srečanju s starimi znanci in prijatelji, pa tudi strah, da bi ga kdo spomnil na njegovo kritiko o Aškercu in o jezi, ki se je zaradi te kritike lotila Cankarja, čeprav z Aškercem že celo desetletje in več nista bila dobra in prijatelja.

»Kakšen človek, prijatelj, kakor jih ni veliko,« govori.

»Saj drugi niso bili z njim!« pravi profesorjev znanec pesnik Ivan Albreht in pripoveduje, kako se je Cankarju tožilo po Rožniku, s katerega ga je pregnala gospa Franzotova, ki je od Bergmanovih kupila rožniško posestvo in krčmo in zahtevala, da se Cankar odseli prej, preden se bo na Rožniku naselila ona. »Ne vem, kam bi ubogi Cankar šel, da ga Milena Rohrmannova ni povabila k sebi na Šempetrsko cesto.

Profesor Andrej nervozno posluša znanca, saj je bil prav on, ki mu je prišel povedat Cankarjevo mnenje o njegovi »uničujoči« kritiki nad Aškercem, pa tudi takrat ob Aškerčevem pogrebu, da se Cankar Aškerčevega pogreba ni udeležil ne zaradi sovražstva do Aškercar, marveč zato, ker ni imel temne obleke, kmalu potem pa tudi dokazal, da tega pesnika ne sovraži

kljub sporom, ki jih je imel z njim, saj je terjal zanj stalno in pravično mesto v zgodovini slovenskega leposlovja.

Toda pesnik Ivan Albreht je na čase, ki še vedno razjedajo profesorja, pozabil. Vojna se je zasekala mednje kakor celo stoletje. Ker je profesor govoril o dopustu, ki ga je imel Miha Čop, pripoveduje tudi o svojem, ko se je za binkošti pred dvema letoma pripeljal iz Ausseeja, pravzaprav »princinal«, ker je vožnja trajala celo večnost. Bilo je že blizu polnoči, pa ni bilo v čakalnici mesta, kamor bi glavo položil, barake, namenjene prehodnemu vojaštvu, pa polne uši. Zato se je napotil v hotel »Union«, kjer je že pri vratih trebil na gručo častnikov in jih, seveda, po predpisih pozdravil, ko se iz gručo dvigne Cankar, edini civilist med njimi.

»O, Ivan, kaj si še živ, me je kar čez mizo potegnil k sebi in me povabil, da bi se kaj pomenila. In potem sva kramljala in šele čez čas sem se zavedel, da sedim pravzaprav med samo izbrano slovensko družbo. Pomikala sva se od mize do mize in Cankar je pri vsaki mizi naročal, jaz pa sem imel želodec, prestrašen kakor morski volk. Ko sva priromala tako do dolge mize na koncu trakta, je Cankar zopet naročil, a se je plačilni postavil po robu, češ Cankar bi že naročil in naročal, a kdo bo plačal, saj se je ceha vzpenjala že v triglavske višine, Cankar pa hud kakor vselej, kadar mu natakariji niso hoteli ustreči. Zahteval je naročeno, a plačilni odbil. Prerekanje je naraščalo. Slišati ga je bilo že po vsej kavarni, ko tam pri vratih nenadoma zarožjajo sablje. Mislim sem, da se nama s Cankarjem ne obeta nič dobrega, v resnici pa je bila vojaška jeza namenjena natakariji: »Prinesi Cankarju, kar ti naroči, toploplitnik! Nosi! Vse plačamo mi!«, pesnik le s težavo zadržal smeh, nespodoben za današnji dan, za pogreb, ko ljudje govorijo komaj polglasno ali celo šepetaje, tako da je množica podobna valujoči gladini, šepetu valov, ki jih ziba veter. Tak je bil. Za dobrega znanca in prijatelje vse, a za gospodo trn v peti.«

»No, danes je tudi gospoda tu,« namigne s pogledom na znane ljubljanske gospode in mogočnike profesor Andrej.

»Tu so, da, tu so,« pritrjuje pesnik Ivan Albreht. »Toda ne s čistim srcem, zapomni si to! Ni še dolgo, ko so govorili: S Cankarjem je križ! Konec je z njim! Kdo pa se še zmeni zanj, odkar se družijo s samimi šlosarji in tišlerji. Danes se jim najbrž ne tresejo hlače samo pred Cankarjem, marveč mnogo bolj prav pred temi tišlerji in šlosarji. Le pogledite jih, delavce!« pokaže pesnik, sam s pesmimi na strani razreda, ki mu je prav pokojni pisatelj napovedal prihodnost in jih imenoval, da so to pleča, ki bodo nosila usodo slovenskega naroda — naroda proletarca. »Toda, kdaj bo to? Njegovi vodniki, tako vsaj je videti, so se v zadnjih tednih pogospodili,« postane pesnik zanišljen, dokler se mu misli z vrsto, ki se še vedno pomika mimo pokojnega nesmrtnika ne vrnejo k Cankarju. »Kdo bi si mislil, da je tako blizu smrti, pravi pesnik ob misli na svoje zadnje srečanje s pokojnikom. Niti tri mesece ni (bilo je sredi septembra, ko se je Cankar vrnil z Bleda), ko je bil zadnjič z njim skupaj. »S Koroškega sem se pripeljal in s prijateljem sva zavila k 'Fajmoštru' za vodo. Pila sva in kramljala, ugrabila o morebitnem skorajš-

njem koncu vojne in podobnih rečeh. Potem pa sva se spomnila, da bi nama o tem lahko vedel povedati kaj več Cankar, ki smo ga smatrali za nekakšnega vidca v prihodnost. Krenila sva k Štruklju, kjer je bil Cankar na hrani. Našla sva ga, potem pa smo zavili v Unionsko klet, pravzaprav pobegnili pred nekim Cankarjevim znanecem, ki ga je imel že preveč. Drugače je čisto fejest fant, je rekel Cankar, samo pijanega ga ne morem videti...«

»Tako?« završi med družbo, kakor da bi s tem začudenjem hoteli Albrehta opozoriti, da tudi Cankar ni bil vselej trezen.

»Da, tako, je rekel. Pijancev, kadar je bil trezen, sploh ni mogel trpeti. Sicer pa tudi sam ni bil velik pivce, le naglo se ga je oprijelo. Prehod iz treznosti v pijanost je bil pri njem sunkovit, trenuten. No, in to naj bi bil edini Cankarjev greh v Ljubljani, ki slovi kot mesto veselega pijančevanja in kjer je vsak drugi človek mnogo večkrat pijan, kakor je bil Cankar. Toda v množico ljubljanskih in drugih slovenskih pijancev se nihče ne obregne, celo v take ne, ki jih je videti iz množice ne, ker je njihova suknja zlikana, njihova denarnica nabita, njihov pisrček pa pristavljen tja, kjer kuha oblast za svoje odbrance. Oblastniku, najsi bo še tako pijan, ne bo nihče rekel pijanec. Umetniku pa, če bi šel samo trikrat na leto ven iz svoje sobe in od svojega dela in se takrat napil, bi prilepil takoj pijanski vzdevek, kakor da je sleherni dan pijan in da je pijača tisti čudežni sok, ki poraja umetnine in ne umetnikova ustvarjalna moč in potrpljenje in vse drugo, kar je potrebno, da je umetniško delo ustvarjeno. In tako delo, to ve sleherni, ki sam piše, terja največjo zbranost, največjo treznost. In tudi Cankar je bil tak. Sam vem, ko sem kot študent zahajal k njemu na Rožnik, da je pisal vselej stoočstno trezen, najraje v ranih jutranjih urah tja do sredi dopoldneva, ko smo si ga upali zmotiti. Je tako ali ne?« pesnik Albreht pogleda profesorja Andreja.

»Res je,« pritrdi profesor Andrej in se nervozno prestopi.

»Razumljivo, Ljubljancem ga niso videli nikoli, kadar in kako je delal. Videli so ga samo, kadar so ga srečali v mestu, ko je zavil v to ali ono gostilno kakor sleherni človek, potreben sprostitve in razvedrila. In ker je bil vselej utrujen, kadar je prihajal, in še poln ustvarjalne napetosti, se ga je vidno tako naglo oprijelo. Ljudje pa: vidite pijanca, vsak umetnik je pijanec, ha! In to v prvi vrsti tisti, ki so sami največji pijanci! V tem vidijo opravičilo za svojo pijanost, izgubljenost in zavrženost! Zato poberi kamen in ga vrzi v umetnika, češ tudi ta spada med nas, med zavržence! Prazna jalova drevesa so! Vanje ne bo nihče vrgel kamna. Zato pa ga bodo oni in z njimi tudi drugi šentflorjanci vrgli v umetnika, ker je drevo, ki poraja žlahtne sadove; ljudje pa vržemo kamen samo v tako drevo, s katerega lahko sklatimo sad. Če se ne motim, sem to nekoč bral v neki, če ne celo uvodni pravljici iz Pravljič tisoč in ene noči...«

Pesnik bi še govoril, a umolkne, kakor da se mu je beseda zataknila v grlu, obenem pa prebledi, kakor da mu je presahnila kri.

»Ne, nemogoče! To je privid,« izgolči in si gre z roko preko oči.

Na proslavi 30-letnice delavci navdušeno pozdravljajo govornika z delavskim pozdravom stisnjeno pestjo.

deluje MAO. (Perko je vedel kam Pukšič mri).

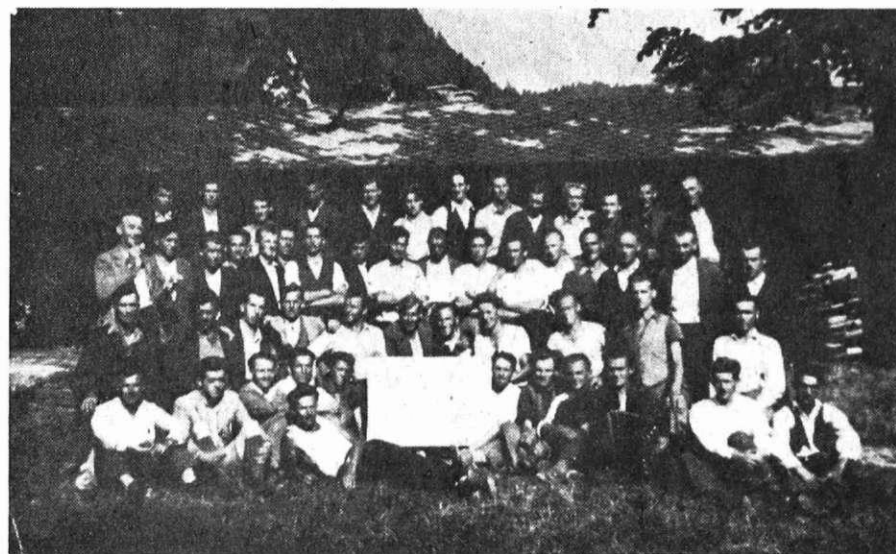
2. Zupan (pred. NSZ podruž. Jesenice — op. pisca) se je izjavil proti stavki. Ignac Kralj in Perko sta dalje izjavila, da je treba kot poslednje sredstvo uporabiti tudi stavko. Itd...

Tedaj je skočil Pukšič na oder in je kričaje izjavil, da ima dovolj tega hujskanja, delavstvo naj pogleda Trbovlje, ki so jih privedli delavski voditelji do prepada, ker so neprestano organizirali akcije proti podjetju.

Po tako energičnem protestu sta popustila tudi Perko in Kralj in sta rekla, da sta tudi ona dva za to, da se zadeva izvede brez stavke, na stavko mislita le kot na poslednje sredstvo.

SMRJ in NSZ sta bili obe proti odredbi bana. Pukšič jo je zagovarjal v principu. Rekel je, da so delavske organizacije v Kranju zaradi divjega štrajka brez moči. Odredba ne prepoveduje stavke kot take, pač pa uporabo nasilja.

Kdaj naj se vrši zborovanje, še ni določeno. Zborovanje naj bi se vršilo kot protest proti banovi odredbi. Najhujši so bili tisti, ki so propagirali stavko zaradi banove odredbe in so podtikali KID zvezo z režimom. (Zadnji obisk dr. Korošca) (19)

Skupina stavkajočih stavbinskih delavcev na Jesenicah med stavko leta 1936. Stavkajoči so slikani na vrtu delavskega doma pri Jeleni.

v drugih krajih odtegnjenih preveč orožnikov. Trenutno ima na razpolago le 6 mož, kar bi bilo smešno za 7 km dolgo progo. V primeru potrebe bi v določenem času lahko postavil do 25 mož, kar tudi ne bi zadoščalo, ker bi bilo treba delavoljne zastražiti in spraviti domov in obenem noč in dan stražiti 7 km dolgo progo zaradi preprečitve sabotaž. Da bi zaradi teh del, ki niso nujna, saj imamo vode dovolj, ne prišlo do preliva krvi in da pričakovanih težkih časov ne bi zdaj po nepotrebnem zaostrovali, smo mnenja, da ta dela prenehamo, če nam oblast ne bo zagotovila popolne zaščite.

Če boste obiskali gospoda bana, bi bilo priporočljivo, da ga o tej zadevi poučite, četudi je okrajni glavar to že storil.

Včeraj zvečer ob 1/2 7 uri je prispel minister Jankovič s soprogo in dvema sinovoma. Prosil je dovoljenje za ogled obrata, pri čemer sem ga osebno vodil.

Jesenice, — Fužine, 25. avgusta 1936
C. Noot. (19)

Kakor se vidi iz poročila, je KID name-ravala od začetka zlomiti stavko z oboroženo intencijo. Ker to ni šlo, je KID šla drugo pot. Navidezno se je spor med Slogradom in stavkajočimi delavci reševal, v resnici pa v ozadju dirigira KID, ker računa, da bo z zlomom stavke stavbincev dala močan udarec tudi delavcem železarne, predvsem nam komunistom, ki smo takrat stali na čelu delavskega gibanja na Jesenicah. Poznejši dogodki po potrdili našo domnevo, da se je KID dogovorila z nekaterimi desnimi elementi v NSZ in s klerikalnim delom v JSZ, da po njih zbrani stavkajoči zlomijo stavko in oni prevzamejo pozicije organizatorja stavbinskih delavcev in jih podredijo svojim političnim ciljem. Akcija vseh nasprotnikov stavke je bila usklajena. Petega septembra je ban izdal že omenjeno odredbo, istega dne pa KID da negativen odgovor v obliki letaka na zahteve delavstva KID in napad na komuniste ter poziv na delavoljne delavce. (20) 13. septembra je izdala NSZ pismo delavstvu. V njem navaja, da se v spor mešajo tuje nevidne sile, ki delujejo za hrbtom delavskih organizacij. Nadalje omenja, da odpira KID s svojim odgovorom z dne 5. septembra druga pota za doseg delavskih ciljev, zato so oni proti igračkanju s stavko. Beganje delavstva spada h komunističnim metodam borbe. Odklanjajo akcije raznih trojk itd. (21) V tem času je sreski načelnik prepovedal na podlagi banove odredbe zbiranje materialnih in denarnih sredstev za stavbince in odredil prenehanje skupne kuhinje za stavkajoče; 15. septembra pa so pripeljali izdajalski voditelji NSZ in klerikalci v tovarno 45 stavkokazov. Stavkajoči delavci so poizkušali stavkokaze prepričati, naj ne delajo. Naslednji dan, 16. septembra je postal Sokolski dom (tu je imela NSZ svoje prostore) zbirališče stavkokazov. Nekateri delavce so na cesti lovili celo z rokami, da bi šli notri. Centrala NSZ v Ljubljani je obvestila jeseniško podružnico, da lahko dobijo delavce pri gradbenem podjetju Zupan na golf igrišču pri Lescah. Tam jih je nabral Adolf Lajnar kar 90 in jih odpeljal na Jesenice. Stavkokaze je peljal podpredsednik NSZ Jesenice Ivan Markovič skozi park Hrenovica pri stranskih vratih v tovarno. Ko je Markovič odgovarjal na sestanku NSZ dne 16. 12. 1936 na naše napade, da so izdajalci, je odgovoril, da je NSZ vedno zastopala interese delavstva, toda brez denarja iz Moskve. Lajnarju in drugim požrtvovalnim odbor-nikom jeseniške podružnice NSZ je bila izrečena v njihovem glasilu »Delo« z dne 25. 11. 1936 zahvala za to delo v imenu vodstva in v imenu vseh devetdesetih zaposlenih (22). To je bil njihov odgovor na naše očitke o izdajstvu. Kako se je Markovič dobro zavedal svojega izdajstva, nam

(Nadaljevanje na 12. strani)

(Nadaljevanje z 11. strani)

pove njegova izjava, ki jo je dal po osvoboditvi leta 1945 Janku Aveniku: »Veš tiste, ki smo peljali stavkokaze v tovarno od Sokolskega doma za železniškim tirom, gledajo bolj grdo.« Avenik pa mu je odgovoril, da jih on ni peljal, pač pa onadva z Lajnarjem.

Kot funkcionarji NSZ, tako so tudi klerikalci in disidenti JSZ ter organizatorji Zveze združenih delavcev na svoj način organizirali nabiranje stavkokazov. S pomočjo duhovščine so jih nabirali od Rateč, Mojstane, Dovjega, Tržiča, Kamne gorice do Gorij in bohinjkega kota. Govore in agitacijo so opravljali kar sredi ceste in vozili zbrane duše na Jesenice. Tako so pred glavno pisarno videli župnika Demšarja iz Zasipa z nekaj delavci, katerim je prigovarjal: »Če zdaj ne greste delat, pozneje ne boste dobili dela.« Posebno vroč agitator za nabiranje stavkokazov pa je bil kaplan Anton Duhovnik s Koroške Bele. Ta je zbranim delavcem pri vratarju na Javorniku podajal v roke krampe in lopate, da bi ja šli delat. Istega dne popoldne je jeseniški kaplan Andrej Križman (poznejši organizator bele garde) na sestanku navduševal delavce za zlom stavke. Pri tem mu je vneto pomagal bivši predsednik JSZ in takratni organizator ZZD in poznejši belogardist Albin Gaser. Tudi ta je imel govore kar na cesti in rotih uboge delavce, naj se boje komunizma.

Nekaj stavkokazov so odpravili v tovarno po železnici v zaprtih vagonih. Tem delavcem so vozili hrano v »trugah«, pokritih s slamo. Stavbinski delavci so poskušali preprečiti delo stavkokazov, a to jim je le delno uspelo. Nekateri so pregovorili, da so prestopili na njihovo stran.

Kljub močni orožniški asistenci ni prišlo do incidentov, razen v primeru, ko je Križmanov stavkokaz iz Mojstane udaril starejšo žensko po ustih. Ta žena je skupaj z drugimi ženami in s stavkajočimi delavci protestirala proti stavkokazom in nasilju podjetnikov. Stavkujoči so imeli na svoji strani predvsem nas komuniste, naše člane. SMRJ in delavske žene ter svojo organizacijo stavbinskih delavcev. Bili smo ob njih povsod, kjer so se zbirali in jih spodbujali. Tudi naši zaupniki so budno stali ob strani stavkujočim. Posebno skrb in pomoč sta jim nudila glavni delavski zaupnik Jože Čelesnik in tajnik starešinstva Franc Ravnik.

Da bi stavbince prav v tem kritičnem trenutku uspal, je sreski načelnik dr. Ivo Vrečar sklical na predlog KID 16. septembra popoldne pogajanja med Slogradom in stavbinci. Pogajanja je vodil sam. Od Slograda sta prišla na razpravo inž. Živko Šumer in Vlado Macoratti, vodja slogradovih del na Jesenicah. Stavkujoče je zastopala večja delegacija v kateri so bili Miha Vizjak, Franc Gubanc, Ivan Trpin in avtor članka. Na razpravi, ki je bila v tovarniški kazini, je celo sreski načelnik izjavil, da je radovljiški srez najdražji. Tudi inž. Šumer in Macoratti nista nasprotovala temu. Delegaciji sta obljubila, da bo Slograd poizkušal ugoditi zahtevam, če vložijo ponovno vlogo in če gredo naslednji dan delat. Toda, ko je delegacija hotela imeti to obljubo na zapisniku in podpisano, sta predstavnika Slograda to odklonila. Nato je Vrečar ostro opozoril delavsko delegacijo, da stavka že predolgo traja in je treba začeti z delom. Pogajanja so bila ponovno razbita, delegacija je odšla.

Zatem so imeli sestanek v Kazini predstavniki KID in sreski načelnik Vrečar. Podjetje so zastopali inž. Petrovčič, šef inšpekcije, organizator in izvajalec akcij proti delavstvu. Inž. Srečko Petrovčič je bil pred tem uslužbenec Slograda in je vodil njegovo delo na Jesenicah. Petrovčič je

užival izredno zaupanje podpredsednika upravnega sveta KID Avgusta Praprotnika. Čerpav je bil Petrovčič gradbeni strokovnjak, mu je KID poverila drugo vlogo — urejanje odnosov med delavstvom in KID v vseh njenih vidikih (ekonomskih, družbenih, političnih in oblastnih).

Karel Lukman, šef ekonomata, načelnih tovarniških gasilcev, člen v tovarniški obveščevalni službi ter hitlerjanski agent in Lovro Humar, šef sprejemnega urada in tehnični vodja obveščevalne službe KID. Na tem sestanku so se dogovorili za zlom stavke in za napad na nas komuniste. (23) Po nalogu sreskega načelnika so v noči med 16. in 17. septembrom aretirali 20 žena železarjev z Javornika (Marija Drobič, Pepca Ažman, Stefa Mur, Mici Martinič, Ana Volf, Minka Ribnikar, mati in hčerka Praprotnik, Marija Grintov, Marija Žužek, Justa Kralj in njena sestra Marija Giorgioni, Francka Malenšek, moji sestri Alojzija Hamršak in Francka Trtnik in še pet drugih žena ter enega tovarniškega delavca). Čez noč so bile zaprte na orožniški postaji na Javorniku, zjutraj pa so jih peš peljali na železniško postajo v Zirovnico, ker so se bali demonstracij na Javorniku. Odpeljali so jih v sreske zapore v Radovljico.

Zjutraj 17. septembra so aretirali tudi glavnega delavskega zaupnika KID Jožeta Čelesnika in tajnika starešinstva delavskih zaupnikov KID Franca Ravnika in ju zaprli. Kakšen pomen je nasprotnik dajal naši pomoči, SMRJ in naših simpatizerjev stavkujočim stavbincem, se vidi v tem, da so bili vsi aretirani iz vrste železarjev, da pa pri tem ni bil aretiran niti eden od stavkujočih stavbincev. Očitno je bilo, da so hoteli oslabiti naš močan vpliv med stavbinci in nas oddvojiti. Po zaslišanju v Radovljici so večina žensk izpustili, štiri žene, delavca in zaupnika Čelesnika in Ravnika pa so odpeljali v ljubljanske sodne zapore.

Z Ignacem Kraljem sva na dan aretacije poslala banu Natlačenu naslednjo brzojavko: »Pogajanja za stavbince pod vodstvom zastopnika oblasti in po krivdi Slograda razbita. Neopravičene aretacije glavnega zaupnika, njegovega tajnika in delavskih žena, delavstvo razburja. Pričakujemo, da jim daste svobodo in da vzpostavite takojšnja pogajanja.

Za stavbince in delavce KID

Perko — Kralj« (24)

Žene kovinarjev, ki so bile med stavbinsko stavko aretirane in zaprte ob povratku iz zapora. Od leve proti desni so: Stefa Mur, Marija Drobič, Alojzija Hamršak in Marija Žužek.

Nismo si delali utvar, da bo imel ta protest učinek v smislu zahteve v telegramu. Zavedali smo se, da je bil ves ta postopek kri in meso odredbe, ki jo je ban izdal proti stavkam.

Okrepili so orožniško zaščito. Samo pri vratarju na Javorniku je bilo zjutraj 17. septembra dvajset orožnikov. Pod tako ojačano oboroženo silo so šli stavkokazi to jutro neovirano na delo in stavka se je končala po petih tednih in treh dneh trde in vztrajne borbe.

Na vprašanje aretiranih zaupnikov Čelesnika in Ravnika, zakaj so ju aretirali, so jima orožniki povedali le to, da imajo tak ukaz od sreskega načelnika. (25) Aretirane je sresko načelstvo kaznovalo zaradi motenja reda in miru z denarno kaznijo. Delavska zaupnika in zaprte žene v Ljubljani so po treh dneh izpustili, državni tožilec pa jih je obtožil po 18. členu zakona o zaščiti države in 242. paragrafu kazenskega zakona. Po členu 18. se je smatral državi nevaren element ta, ki je organiziral, podpiral ali kakorkoli pomagal stavkati v državnih podjetjih. To je bil do takrat

tak primer v Sloveniji, da je bil po tem členu kdo sodno preganjan. Čez noč sta tudi privatni podjetji KID in Slograd dobili posebno zaščito, enako državnim podjetjem.

Na prvi stopnji so bili obtoženci oproščeni krivde, na drugi stopnji pa sta bili obsojeni dve ženi, ker sta motili red in mir. Proti obtožencem so pričali inž. Petrovčič, Karel Lukman in Lovro Humar pismeno ter več žandarjev in delavcev. KID je za obremenilne dokaze poskrbel tako, da je pridobila 24 prič, najbolj obremenilne šele potem, ko so bili obtoženci na prvi stopnji že oproščeni — in sicer tako, da je po svojih uradnih uprizorila »zaslišanje« ter novih prič, ki so šele po tem dnevu postali delavci Slograda. Tako so jih podkupili. Sodna procedura je trajala 14 mesecev. Kolikšen pomen je KID dajala temu procesu se vidi tudi v tem, da je prisostvoval razpravam kot poslušalec njen upravni svetnik dr. Dinko Puc in si vse vneto zapisoval. (23)

Da sta bila zaupnika Ravnik in Čelesnik aretirana na zahtevo KID, se vidi tudi iz tega, kar jima je Petrovčič pred posvetom z dr. Vrečarjem v Kazini očitil iste prestopke in jima zagrozil, da ju bo že naučil zakonov (25). 15. septembra je KID vložila proti Jožetu Čelesniku na bansko upravo ovadbo in predlog, da se mu

Ni groza v tem, da ni rešitve, kajti gotovost bi grozo omajala. Groza je v slutnji, ne v gotovosti, pa naj bo to gotovost konca ali obupa. Biti ni v prepričanju o rešitvi, biti je v slutnji, da rešitve ni in ni. Kaj je torej biti, kaj je upanje, slutnja? Poglejmo prvo kitico Kosovelovega Soneta:

»Ena je groza, ta groza je: biti —
sredi kaosa, sredi noči,
iskati izhoda in slutiti,
da rešitve ni in ni.«

To je biti: slutiti brezizhodnost in vendarle iskati izhoda. Toda do kod znotraj te biti slega usoda človeštva in kje se začena Kosovelova lastna usoda. Čeprav je pesnik integralni del vsega človeštva, ostaja tudi individualist, ki iz svoje notranjosti s promicljivostjo umetnika vidi samega sebe v svoji lastni prihodnosti. Sluti svoj skorajšnji zgolj-nič, sluti brezizhodnost iz svojega zgolj-niča in vendar išče izhoda.

Toda noč ni bila v duši, le telo ni zmoglo bolezenskega napada in smrt je bila zopet močnejša. Torej smrt in ne zgolj-nič. Slutnja je postala najprej gotovost in potem resničnost.

»Včasih se med ranjene skale
tiho razlije zlati svet
jutranje zarje — šel bi dalje,
pa že čutiš, da si ubit.«

Tako občutljiv duh, kakršen je bil Kosovel, je nujno moral vso svojo življenjsko silo črpati le iz lastnega, trpečega obstoja, zato ni iskal slutnje izhoda, rešitve, le v samem sebi, temveč je bil obrnjen navzven, k človeku v kozmosu, kajti le v teh in takih razsežnostih je lahko potrjeval smisel lastnega življenja. In prav zato, ker je resnično živel življenje, mu smrt ni bila nekaj strašnega, nepopravljivega, krivičnega. Vedel je, da je smrt le del življenja in nič več. Neizogiben konec vsemu, kar se poda po poti življenja. Zato si oglejmo Kosovelovo razmišljanje o smrti: »Čudna je smrt; človek zapre oči in vse utihne za njim, kakor da je zatonilo v nemo, tiho pokrajino, od koder ni čuti ne glasu ne odmeva korakov... Spomin na človeka, ki je bil dober, pošten, plemenit in mlad. Kdo je bil? On. Bil je človek, zdaj ga ni več. Toda v ozračju živi, med nami živi on s svojim nevidnim glasom, med nami hodi s tiho mislijo; s temi belimi kamni, s tem drevjem živi. Med nami je on, človek neumrljivi, in samo misli, te zemeljske misli, so žalostne, da ga ni.«

Srečko Kosovel se je rodil 1904. in umrl 1926. leta, star dvaindvajset let.

Tone Tomazin: Domačija v Ziljski dolini I.

Srečko Kosovel

Mitja Košir UMETNIKOV REKVIEM

*Náša srca so trudna življenja,
kakor mrličji smo,
ki ne morejo mirno ležati.*

*S smrtjo v duši hodimo,
pa ne moremo umreti.*

KOSOVEL

Zapustil nas je pred petdesetimi leti. Mlad, komaj dvaindvajsetleten fant, v svojih pesmih pa doživet, globok, poln življenjske izkušnje, ki jo je v njem oblikovalo pristno razumevanje vsega, kar ga je obdajalo, kar je bilo človeškega. Svet okoli sebe je doživljal aktivno, živel je s časom in pred njim, kajti vedel je, da njegovo mesto ni zgolj v množičnem spremstvu njegovega časa, temveč mora biti med tistimi redkimi izbranci zgodovine, ki iščejo v prihodnost, ki jih bodri zavedanje o novih časih – skrivnostnih in prav zaradi te skrivnosti zaželenih, težko pričakovanih.

Za Srečka Kosovela ni dovolj, če reče mo enostavno: bil je pesnik! Da, bil je pesnik – toda bil je glasnik novih teženj, novih stremeljenj v slovenski poeziji. Izšel je, ali bolje, bil je dedič slovenske »moderne«, toda ni ostal v njenih mejah, ni ostal v njej. Iskal je dalje, se gradil in izpolnjeval, dokler se njegova strma pot ni umirila na svojem vrhuncu – v Integralih 26.

Tu, v tej zbirki, se nam Kosovel dokončno predstavi kot **konstruktivist**. Konstruktivizem se po svojem pojmovanju lepega bistveno razlikuje od impresionističnega pogleda na umetnost, od njegove literarne teorije in estetike. Zato se njegove pesniške tvorbe opirajo na vidike, ki jih ne moremo z ničemer primerjati s tistimi, po katerih nastajajo impresionistična dela. Med njimi je globok prepad.

O moderni liriki – o konstruktivistični pesmi je Srečko Kosovel zapisal v svojo Beležnico: »Ni potreba, da je pesem iz

samih luninih žarkov spletena, a vse, kar je v pesmi, mora imeti gotov pomen. Črno barvo narišem poleg bele, ker vzbuja kontrast in ker ta kontrast nekaj pomeni, rjavo narišem, ker ločim od nje lahko zeleno. Pesem, akoravno je snovno zajeta iz najbolj rjave realnosti, mora imeti nekaj, da jo imenujem: **pesem**. Kakor rabim v muziki disonanco, ker mi tvori ravovesje s harmonijo, tako rabim v pesmi banalen izraz, ker mi tvori kontrast z nečim, kar je v pesmi posebnega, vzvišene, **zlatega**. Ta kontrast vzbuja med slikami gibanje, življenje, pesem ni enolična in oživi...«

Iz takih pesmi so sestavljeni Integrali. Z njimi je hotel udariti na vse strani. Nič ni bilo tako svetega, da bi ne bilo vredno temeljitega prevrednotenja. Takratna Evropa se je dušila v nemogočem političnem ozračju, ki si ga je sama ustvarila in s tem podpisala lastno smrtno obsodbo. Zahodna civilizacija ni bila več sposobna oživljati samo sebe – strahoviti potres je bil pred vrati, kot je v svojem delu »Propad Zahoda« napisal Oswald Spengler in človeštvu predstavil svojo vizijo fantastično grozljivega propada zahodne civilizacije. To zadušljivo ozračje je mlado generacijo tiščalo k tlom, ji nagrizlo pogum in nalamilo voljo.

V takih okoliščinah so nastajali Integrali, po idejnosti in obliki nov, povsem svoj svet nepredvidenega in vseeno resničnega, neutajljivega, svet disonanc, antitez, absurdov, drastike, raztrganosti, eksplozij in disharmonij.

*»O laž, laž, evropska laž!
Samo destukcija lahko te ubije!
Samo destrukcija.
In katedrale in parlamenti:
laž, laž, evropska laž.
In Društvo narodov laž,
laž, evropska laž.«*

Absurdnost, nedorečenost in nerazumljivost časa in prostora je dobila svojo izraznost v delu pesnika, ki svet ni neprizadeto opazoval iz varne in komformistične odmaknjenosti, temveč ga je doživ-

ljal v vsej razrvanosti in bolečini. Srečko Kosovel je pod pritiskom razmer okoli sebe postal upornik. Pesniška izpovednost je postala njegovo orožje. Pisal je iz upora in skozi ta upor spoznaval.

»Vse je ekstaza, ekstaza smrti!«

To je bilo tisto zadnje, najgroznejše spoznanje pesnika, ki kljub tej grozi dejanskega spozna dalje. In tu, v »Ekstazi smrti« v pesniški obliki – skozi verz, izpove podobno vizijo prihodnosti Zahodne Evrope, kot Oswald Spengler v svojem »Propadu Zahoda«. Tu se srečata pesnik in kulturni filozof. Če že ne gledata z istimi očmi, pa gledata v isto smer. Pogleda sta jima uprta v prihodnost, kot da bi že v dvajsetih letih tega stoletja slutila strahotno kataklizmo, ki je krvavo umazala človekovo zgodovino in razorala svet.

*»Vse je ekstaza, ekstaza smrti!
Zlati stolpovi Zapadne Evrope,
kupole bele – (vse je ekstaza!) –
vse tone v žgočem, rdečem morju;
sonce zahaja in v njem se opaja
tisočkrat mrtvi evropski človek.
Vse je ekstaza, ekstaza smrti!«*

Ali se skozi to pesnikovo preroško petje o človekovem absurdnem položaju znotraj političnih manevriranj, ki vodijo v brodom, in skozi nezmožnost umika iz toneče ladje, kaže tudi pesnikova lastna usoda. Ali ni v tem petju tudi slutnja njemu bližajoče se smrti, ki je pesnika z zahrbtno boleznijo pokosila v cvetu mladosti – na pragu življenja.

Da, na pragu življenja in že na pragu smrti. Kosovelu tu ni bilo ničesar več prikritega.

»Ena je groza, ta groza je: biti –«

Ni groza umreti, **biti** je groza. Kot je smrt ena sama in dokončna, je tudi groza samo ena, kajti dokler človek je, mu pred grozo niča ni rešitve. Zato je groza biti...

*»... in slutiti,
da rešitve ni in ni.«*

odvzame mandat delavskega zaupnika. Zaradi njegove ilustrativnosti v celoti citiram.

»Kraljevska banska uprava
Referat za inspekcijo dela
Ljubljana
Zadeva: **Predlog za odvzem zaupniškega mandata** glavnemu zaupniku Čelesnik Jožetu

Usojamo si predlagati v smislu člena 112 zakona o zaščiti delavcev, da se odvzame zaupniški mandat Čelesnik Jožetu, in utemeljujemo to naslednje:

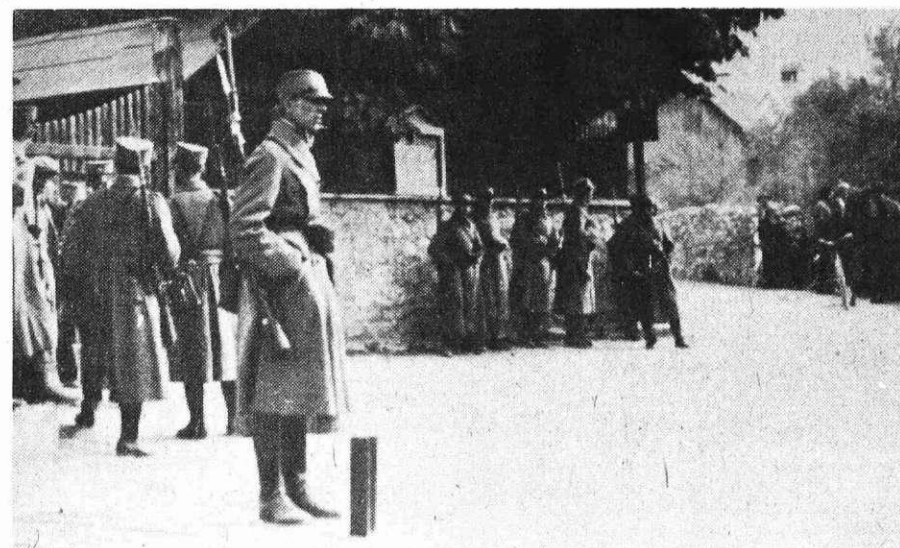
Dne 15. t. m. je bila gradbena tvrdka Slograd d. d., ki izvršuje za nas gradbena dela, pozvana, da prične zopet z deli, ki so bila vsled stavke gradbenega delavstva ustavljena. Poznana je, da je cel čas stavke del stavkujočih oviral na vse mogoče načine izvršbo tudi najmanjših del, ki smo jih hoteli izvršiti z lastnimi delavci, in vse to pod vplivom nekaterih hujskačev od Saveza metalskih radnikov. Tako n. pr. so jih ponovno prepričevali o upravičenosti stavke Kralj Ignac, Perko Vencelj itd. Imenovanega dne je delavoljno delavstvo ob orožniški asistenci nastopilo delo, pri čemer je skupina ekstremnih stavkujočih delavcev skušala z vzkliki ovirati nastop k delu.

Čelesnik Jože, glavni zaupnik delavstva pri KID, navedenega dne sploh ni nastopil svoje delo in se je pred 8. uro, t. j. pred nastopom dela gradbenih delavcev pomešal med imenovano skupino stavkujočih in je tam očitno hujskal.

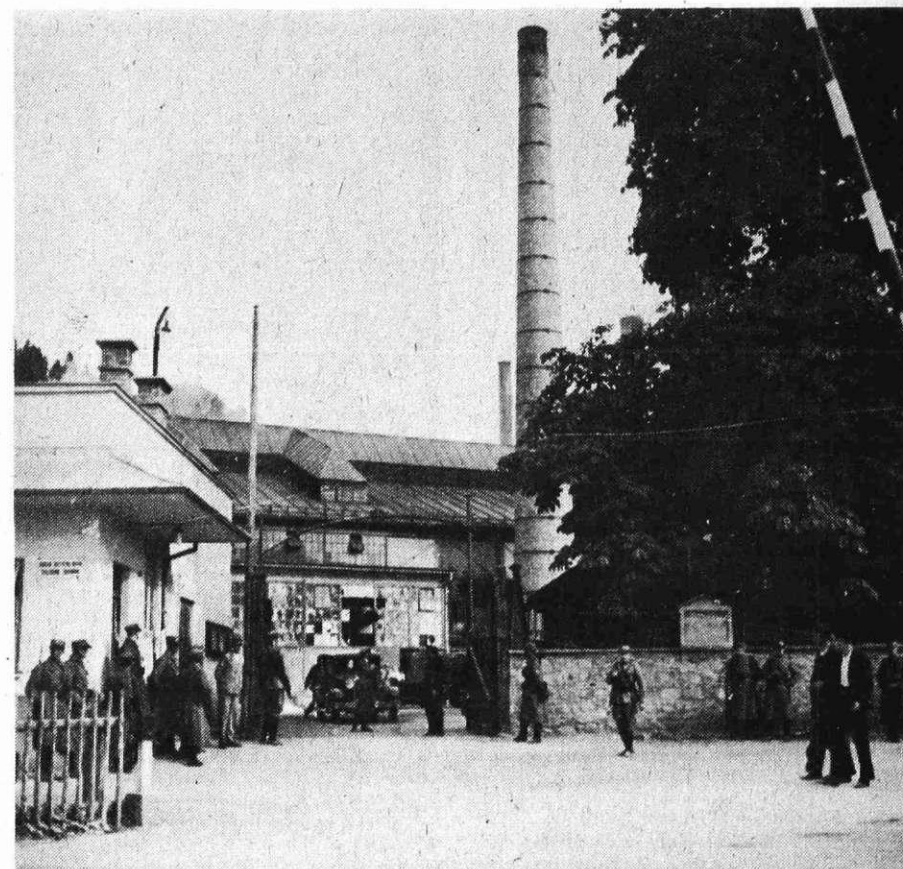
Pozvan pozneje k našemu delavskemu referentu je izjavil, da je med skupino stavkujočih gradbenih delavcev izvrševal svojo zaupniško funkcijo, ko jih je spraševal, ako je KID obvestila o nadaljevanju dela in če ne, da ta dela ne spadajo gradbeni firmi Slograd, temveč v okvir del pripadajočimtovarniškim delavcem.

Tako vmešavanje glavnega zaupnika KID v zadevo gradbenih poslov, ki so poverjeni privatnim firmam, in v stavko gradbenega delavstva pred samim vhomom v tovarno ob pričujočnosti orožništva in delavoljnega delavstva pomeni vsekakor moralno in dejansko podpiranje stavkujočih, ozir. onih, ki so skušali nastop dela ovirati in bi zamoglo imeti nedogledne posledice pri danem napetem položaju, posledice kvarne tako za delavstvo kot za podjetje KID.

Z ozirom na navedeno ugotavljamo, da je zaupnik Čelesnik Jože težko kršil svoje dolžnosti in prekoračil področje svoje funkcije, ker je ob vladajočem napetem razpoloženju nastala očitna nevarnost za interese delavoljnih delavcev podjetja

Žandarji med stavko stavbincev leta 1936 ob javorniški tovarni.

Žandarji pri vhomu v tovarno na Javornik ob likvidaciji stavke stavbinskih delavcev 17. 9. 1936.

Slograd in za podjetje KID. Posebno je poudariti, da je vršil opisana dejanja ob času ko bi moral opravljati svoje delo v tovarni.

V zvezi z navedenim prosimo da se imenovanemu v smislu člena 112/d zakona o zaščiti delavcev odvzame mandat delavskega zaupnika, ker obstoja sicer nevarnost, da bo tak zaupnik v vladajoči nemirni situaciji še nadalje izrabljaj svoj položaj.« (26)

Že prej to je 10. septembra, je KID poslala na bansko upravo pritožbo proti zaupnikom trdeč, da »pomeni njihovo trajno in skrajno sovražno delovanje in hujskanje resno nevarnost za življenje, zdravje in dobrobit delavcev.« V tej vlogi je

obširno opisala delovanje zaupnikov Ignaca Kralja, Viktorja Stražišarja in avtorja članka. Ta »pritožba« se dotika stavke stavbincev le posredno, kaže pa, da je bil zlom stavke stavbincev mišljen tudi kot udarec proti SMRJ, delavski enotnosti in komunistom. (26)

Slograd je odpustil z dela okoli 18 delavcev, kateri so se izkazali kot organizatorji in agitatorji v stavki. Ostali so bili ponovno sprejeti, čez nekaj časa pa so sprejeli tudi nekaj odpuščenih na delo. Kljub zlomu stavke je podjetje v glavnem le ugodilo zahtevam delavcev, da ublaži napetost, pogodbe pa ni hotelo podpisati. Stavbinske delavce, ki jih je NSZ nabrala med stavko, so organizirali v njihovo organizacijo in jim obljubili, da bodo dobili sčasoma stalno zaposlitev v Železnari, če se bodo dobro izkazali. V stari tovarniški opekarni je NSZ organizirala skupno kuhinjo za svoje stavbinske delavce, katero je vodil organizator stavkokazov Ivan Markovič. Tu so se hranili tudi nekateri njeni funkcionarji, čeprav so delali le v železnari. Hrano so kupovali pri trgovcu Balonu. Kmalu so imeli čez 17.000 din dolga. Začeli so drug drugemu očitati krivdo za dolg. Da bi bilo zdrave konec, je račun poravnal Slograd, KID pa je med drugim dogradila Sokolski dom (v katerem je imela NSZ svoje prostore), na račun svojih investicij v tovarni. Ta dela so stala okrog 100.000 din in so bila dejansko nagrada NSZ za njeno razbijaško delo med delavci (27). Tudi klerikalci so organizirali svoje varovance v prav tedaj ustanovljeni Zvezi združenih delavcev. Tudi ti so organizirali za svoje stavbinske delavce kuhinjo (v Krekovem domu). Da bi imela njihova organizacija čim več pristašev, sta ji pomagala Avgust Kuhar in Karel Lukman organizirati fronto proti naprednemu delavstvu. Sprejem novih delavcev za delo pri Slogradu na Jesenicah po stavki je šel skozi poseben filter. Prvi je bil v

(Nadaljevanje na 14. strani)

(Nadaljevanje s 13. strani)

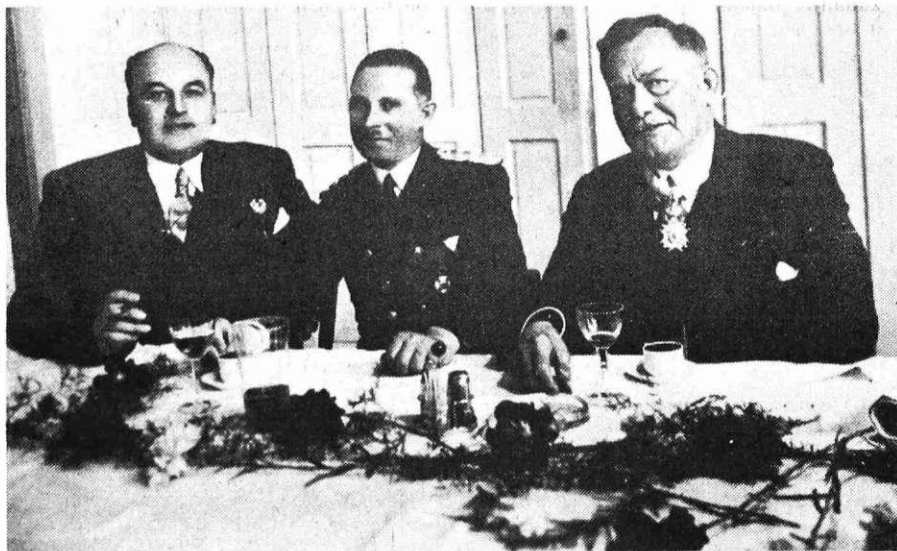
priporočili NSZ in ZZZ, drugi v sprejemnem uradu KID (Luckman, Humer, Kuhar). Drugod po Sloveniji so pri Slogradu lahko najemali stavbinske delavce delovodje posameznih gradbišč sami, na Jesenicah pa le tiste, ki so jih javili s posebnim priporočilom (listkom) njihove pisarne, ki so dobivale priporočila preko NSZ, ZZZ, in preko sprejemnega urada KID. Po zlomu stavke se je zbralo pred obratno pisarno Slograda 13. septembra okoli 200 delavcev za ponovni sprejem. Sprejemal je Uradnik KID Avgust Kuhar in po imenu klical tiste, ki so bili sprejeti in jim določil, kam gredo delat.

Poleg drugih, deloma že omenjenih ugodnosti, ki jih je obljubila KID med dogovorom KID-JRZ 8. avgusta, je znala nagraditi za koristne usluge tudi drugače. Ker je bilo neprimerno dajati denarno nagrado naravnost, so to delali na prikrit način. Tako so na sestanku 13. januarja 1937, na katerem so bili Avgust Westen, Avgust Praprotnik, Karel Nooot, Leo Dostal, Srečko Petrovčič in Avgust Kuhar obravnavali med drugim prošnjo kaplana Andreja Križmana o spekulaciji z nakupom in prodajo zemljišča, ki ga je zasedala klerikalna (beri Križmanova) zadruga. Prošnji so ugodili in sklenili da je KID pripravljena prevzeti od zadruge kupljeno parcelo v obsegu okrog 14.000 kvadr. metrov po 28 din in isto jeseni prodati nazaj po 13 din. Ta znesek pa mora zadruga plačati, ko bodo parcele prodane onim delavcem KID, ki jih bodo oni (KID) priporočili. (29) Torej direktn prispevek v višini 201.000 din. Ker pa Križman verjetno tudi druge kupnine ni plačal, mu je bilo podarjeno za njegove usluge 392.000 din. Da se v tej situaciji tudi klerikalci niso čutili povsem mirno, nam potrjuje to, da je prav v tem času Križman pisal pismo Praprotniku, kjer je zahteval »v splošnem interesu, da KID ne odpove nobenemu delavcu, tudi ne tistim, ki naj bi se jih razrešilo njihovega mandata kot zaupnikov.« Naslednji dan je Križman to zahtevo prekalal in predlagal, da se hujskače odpusti (28) (podčrtal pis.). Verjetno so ga zelo hitro opozorili, da prvo pismo ni bilo v njihovem interesu.

Iz gornjega opisa sil, ki sodelovale proti stavki in razredni borbi nasploh vidimo, da sta se vodstvi NSZ in ZZZ znašli na enakih pozicijah proti komunističnem SMRJ — Postavili sta se na stran KID, ena zavoljo »obrambe domovine« druga »v obrambo vere« obe pa proti razrednim interesom delavcev. Kot odprto pismo NSZ delavstvu KID z dne 5. septembra, tako tudi klerikalni tednik »Delavska fronta« svojo ost naperjato na komuniste. 26. septembra je »Delavska fronta« zapisala, da je bila stavka v začetku resna in upravičena in da je pozneje po zaslugi gotovih ljudi prešla na politično polje in da to ni v interesu stavbincev, pač pa v interesu ruskih diktatorjev.

Kako je »podpiral« borbo stavbinskih delavcev za boljši kos kruha klerikalni tisk, naj navedem nekaj citatov. Slovenec z dne 12. 8. 1936 je potem, ko plaši z brezposelnostjo, nadaljeval: »Tudi pri Slogradu, kjer je sedaj štrajk, je naval za zaposlitev velik. Štrajk je nastal menda zaradi zahtev delavstva po nekem dodatku, ki ga zahteva z utemeljitvijo, da so Jesenice zelo drage. Upati je, da se bo delo kmalu spet pričelo v korist delavstva, v korist privatni podjetnosti nosti ter v korist napredku našega industrijskega središča (beri v korist KID).«

Drugi dan po zlomu stavke 17. 9. 1936 pa je ta list zapisal: »Veselo je bilo videti, ko je na delovnih terenih spet zaživel in ko so delavci prihajali na delo. Stavka, ki je trajala nad 6 tednov, je prizadela ogromno škodo rezežem, podjetju in vsej dolini. Veliko škodo trpi tudi KID, ki je bila

Od leve proti desni sede: dr. ing. — Herman Klínar, tehnični direktor KID, dr. Ivo Vrečar, okrajni načelnik iz Radovljice, in Karel Nooot, generalni direktor KID na Jesenicah. Slika je nastala ob priliki državnega odlikovanja generalnemu direktorju Noootu, ki mu ga je izročil okrajni načelnik Vrečar.

zadrževana pri novih delih, ki so stala v najlepših dnevih, ko bi bilo lažje tudi delo samo. Ves kraj se veseli novega dela in podjetnosti, ki prinaša ljudem in kraju koristi. Revno ljudstvo, ki ni zaposleno pri KID, bo v teh delih našlo vsaj nekaj za zimo.«

Po stilu sodeč, smo domnevali, da je oba članka napisal Kuhar. Grožnja z brezposelnostjo in veselje nad zlomom stavke je bila pomoč »revnemu ljudstvu«.

V enakem licemernem tonu je pisal tudi Križmanov lokalni list »Na mejah« s posebnim pudarkom na včlanjenje v njihovo organizacijo ZZZ. 29. avgusta je zapisal: »Žalostno je, ko započeta dela in delazmožne roke stoji, otroci delavcev pa gladni stezajo svoje ročice in prosijo svojih atkov kruha. Stavkajoče delavstvo je večinoma organizirano v marksističnih strokovnih organizacijah v katere na splošno ne spada po svojem prepričanju in po svoji usmeritvi. Zeleti bi bilo z vsjo iskrenostjo, da trpečega tovariša poišče in organizira katoliški aktivizem in se bori za njegovo pravico.«

Višek licemerstva je trditev tega lista z dne 1. oktobra 1936, ko trdi da: »Na zlomu stavke nosi največjo krivdo vodstvo stavke, ki ni znalo podjetju dopovedati, da so za jeseniško draginjno obstoječe mezde kričeče prenizke.« (podčrtal pisec).

To svojo trditev zagovarja ta list v članku 15. novembra v katerem se brani pred napadi »marksističnih glasil« in njihovih razlag na članskih sestankih, kjer so »marksistični firerji na dolgo in široko razkladali o minuli stavki.« Končnodolži marksiste za neuspeh jeseniške akcije in trdi: »Kdor je imel organizirano delavstvo od Slograda, ta nosi krivdo, zakaj se pri razgovorih v Ljubljani ni upoštevalo tudi jeseniško delavstvo.« Višek vsega pa je trditev v tem članku, da se je stavka proti volji nekaterih marksističnih voditeljev ugodno končala. Delavstvo je prav na energično intevencijo naših ljudi doseglo 25 par poviška.

Ker poznamo zgodovino tega boja, je vsak komentar tega pisanja odveč. Ugotovimo le to, da tako piše in ravna lahko le tisti, ki je brez vsakih socialnih in moralnih predsodkov in mu je oblast nad človekom edini cilj, za doseglo tega pa mu ni nobeno sredstvo preumazano.

O stavki stavbinskih delavcev na Jesenicah med drugim piše v svoji knjigi »Dva tisoč let železstva na Gorenjskem« tudi Ivan Mohorič, pred vojno eden od

vodilnih liberalcev, oz. JNS-arjev. Kot organizatorje stavkokazov omenja le Zvezo združenih delavcev, ne pa tudi NSZ, čeprav je imel na voljo dovolj dokumentarnega gradiva. Podobnih nepopolnosti je še več. Ni čudno, saj je bil tesno povezan s KID — ne le kot tajnik Zbornice za trgovino, obrt in industrijo, temveč tudi kot poslanec JNS za radovljjski srez. O razrednem boju težko pišejo objektivno tako globoko na nasprotnem kapitalističnem bregu zasidrani ljudje, kot je bil to Mohorič. Zato je razumljivo zakaj ni prikazal NSZ kot organizatorja stavkokazov in razbijalca delavske enotnosti.

DRUGA PRIČEVANJA O STAVKI

Imamo na voljo zapisa dveh delavcev Slograda o stavki. Prvi je bil organizator sindikalne organizacije SGRJ in viden aktivist v stavki, drugi je med stavko disciplinirano izpolnjeval naloge in skrbel za bojno moralo med stavkajočimi. Oba sta bila po stavki odpuščena. To sta Jože Primožič in Ivan Trpin, ki sta zbežala pred fašisti iz Primorske v Jugoslavijo.

Ker opisuje Trpin potek stavke v glavnem tako, kot je že povedano, tega ne citiram. Med drugim pa piše v svojih spominih tudi to:

»Nekako koncem maja 1936 sem bil pristopil v Narodno strokovno zvezo na Jesenicah.

Takoj ob pričetku stavke sem se pridružil stavkajočim in se na Narodno strokovno zvezo in njene ukaze, da se ne smem aktivno udeležiti stavke, niti zmenil nisem, temveč sem hodil na stražo in opravljal druge naloge, ki mi jih je poveril stavkovni odbor. Postal sem torej najbolj nediscipliniran in neposlušen član nedelavske Narodne strokovne zveze, to je poznejših organizatorjev zloma stavke.

Naslednji teden smo sprejeli veselo novico, da so delavci oziroma delavke vseh tekstilnih tovarn v Kranju stopili v stavko. Vse to nam je dalo več poguma in upanja, da bomo s stavko dosegli zahtevanih 25 para na uro več in sklenitev kolektivne pogodbe.

V drugi polovici septembra pa se je aktivnost podjetja in nam nasprotujočih sindikalnih organizacij podvojila. Čutili je bilo, da se nekaj pripravlja, seveda se je vsa ta aktivnost in priprava vršila zelo prikrito, vendar se je dalo spoznati, da se pripravljala zlom stavke. Tudi mi smo podvojili priprave za obrambo, podvojili smo straže na

pesmi, ki sem jo že pred dvajsetimi leti napisal: **Vstani in se brani (če si res sin svobodoljubnega očeta! Glasno zakliči v svet:) Kdo se je tako prevzel (da nas bi rad preštel?) Saj nismo v gosteh (na teh koroških tleh...!)** Glej tam koraka pevec Mirko, sin 29. aprila na Dunaju obglavljenega očeta Meležnikovega Urha iz Sel pod Košuto. Mirku je bilo komaj nekaj nad eno leto, ko so mu odgnali jeseni 1942. leta očeta. Zdaj polsirota Mirko koraka skozi Celovec za isto pravico, za katero je dal njegov oče pred trintridesetimi leti svoje življenje. Prej sem videl tudi Jurčija, tudi njemu so obglavili očeta Jurija Pasterka iz Vobence pri Železni Kapli in strica je zgubil, slavnega strica Franca Pasterk-Lenarta, prvega komandanta prvega koroškega bataljona ob napadu na Mežico začetku aprila 1943. Tudi Jurči koraka in kliče v svet svojo zahtevo po pravici nas koroških Slovencev... Kakor daleč gledam naprej po Kolodvorski ulici, vse polno glav in transparentov; med kostanjevi drevedori in demonstranti stopajo policisti v našo zaščito. Nemi in s topo naprej obrnjenimi pogledi stopajo poleg nas. Kako jim je pri srcu? Je kak tak vmes, ki ima slovenske prednike? Kako mu je pri duši? Vse križem se glasi: »Nismo sami — demokrati so z nami!«, »Člen sedem — naša pravica!«, »Mitmarschieren — solidarisieren!«, »Nočemo se preštevati!« v obeh jezikih, s krepkimi moškimi basi, z odločnimi ženskimi alti, z bojevitimi fantovskimi tenorji in s toplimi dekliskimi soprani, kot mogočen val za valom gre naš klic skozi mesto Celovec, ki ima vse polno slovanske podzvesti, ne samo na

zunaj štrlečih napisih na trgovinah, marveč po ljudeh, ki jih samo jaz že poznam, ki so se preselili tu gor, pa so izgini izpred našega narodnega prizorišča. Obenem pa obstaja v tem mestu slovensko prosvetno društvo z imenom »Bisernica«. Kaj romantično ime! Morda pa tudi simbolično. Saj je kar lepo število ljudi in družin, ki žive in delajo v mestu — pa so vseeno ostali Slovenci! Da tudi kaj takega je mogoče...

Zdaj smo na vogalu, pa zavijemo v Pavličovo ulico, seveda je napisano »Paulitschgasse«. Tam doli pri nas v kapelski okolici je lepa Pavličeva kmetija, ki sega do solčavske meje. In vse polno priimkov je vsenaokoli, seveda so pisani na vse mogoče načine. Glede pisanja slovenskih imen so Korošci do smešnosti iznajdljivi.

Ko smo pred dvema letoma na predvečer avstrijskega državnega praznika demonstrirali skozi iste ulice kot danes, je bilo ob strani več razgrajčev in kričačev. Tokrat je večina le molče gledala. Tu pa tam se je razkuhaval kak starejši dedec v svoji domovinski zvestobi ali pa je žugal kak alkoholiziran mladinec: Horuk über die Karawanken zruck!

Zdaj sem se ustavil pri peti misli:

Grožnja, da nas bodo pometali čez Karavanke nazaj, ustrahuje mnogo koroških Slovencev, tistih malih, osamelih ali od delovnega mesta odvisnih in takih, ki jim pač manjka zadostnega poguma. Kaj se pravi čez Kravanke nazaj? Saj nismo od tod prišli! Saj smo tukaj doma, tukaj v deželi ob Dravi, ki je skozi tragična stoletja polna nevidnih slovenskih solza, ki so tekle za časa nasilnega pokristjanjevanja, proti

reformacije, turških vojn — in zlasti v temni dobi kmečkih uporov. Pa v nacističnih letih 1939 do 1945! Prav neki nemški pesnik je dejal: Niso najslabši sadovi, na katerih ose pikajo! Ob taki rečenici moraš spoznati, da smo koroški Slovenci res sočen in dober in neuničljiv sad, ko nas po tolikih nepravilnih skozi tisto tri sto let niso požrle nemške ose. In še nas ne bodo. Zato korakamo še bolj odločno, zato kričimo v svet še bolj pogumno. Naj se čuje do Gospe svete, da bo tistega renegatskega farja tam gori razgal velenemški bes, ki ga zavaja tako daleč, da celo slovanskima apostoloma Cirilu in Metodu osporava svečeniški lik...

Nekdo od mladincev tik pred mano je prišel na novo in zamenjal tovariša, ki že vse skozi nosi na eni strani širok transparent. Prinesel je novico, da celovski radio poroča, češ samo nekaj okoli pet sto oseb se je zbralo pred kolodvorom. Pa je že reditelj Gustl pri roki. Stel je na nekem preglednem mestu in prišel čez tri tisoč. Tako je torej z nami manjšinci pri nas. Če štejejo, nas vedno malo naštejejo. Potem pa se razhujdujejo, če nekdo trdi, da smo koroški Slovenci »Tujci v domovini«... Ko zavijemo iz »10-Oktober-Strasse« na Novi trg, gledam nazaj, pa ne zmanjka ljudi v našem sprevodu. Sprejaj pa so že davno mimo Perkonikove hiše v Paradeiserjevi ulici. »Nočemo se preštevati, ne damo se preštevati! kričimo sedaj, da skoraj Herkulesu pade kij iz roke.

Na Starem trgu končamo manifestacijo s puntasko pesmijo. Pesem je vžgala. Kako tudi ne? Le vkup, uboga gmajna! Le vkup, koroški Slovenci!

Tone Tomazin: Stara žaga v Zilski dolini

DEMONSTRATIVNI KORAKI IN TEŽKE MISLI 9. APRILA 1976 SKOZI CELOVEC

Vedno več nas je, ki rastemo tisto pozno aprilsko popoldne pred celovškim kolodvorom, na zbirališču, od koder se bo spustil protestni sprevod skozi celovške ulice, kakor radikalno zdravilo skozi rakasti goltanec zanemarjenega pacienta, ki se ne upa k zdravniku, ki gnije svojo gavljatersko, hajmatdinstovsko, anahronistično-velenemško epilepsijo. Vedno več je nas. In vedno večje so oči posameznikov, ki švigajo mimo tebe, kot da iščejo prve poštasti tistega napovedanega, ki grozi današnjemu protestnemu pohodu. Časopisi so se včeraj na široko razpisovali, kako so varnostne sile pripravljene na pojav ekstremističnih mas od vrag vedí kod.

Tukaj se mi zagodzi prva misel:

Pri tem ustrahovalnem, tercijsko-smešnem poročanju, se je izkazal zlasti časopis, ki naj bi bil glasilo tako na deželni kot na zvezni ravni vladajoče politične grupacije. Kaj čuda, da si je že pred deseti leti moral privezati ime, ki pove, svetovnonazorško orientacijo – a ne strankarsko linijo – kakor da je velika logika, če imenuješ časopis po deželi, v kateri izhaja. Skratka: Zakaj so preimenovali prvotni časopis »Neue Zeit« v »Kärntner Tageszeitung«, kaj ima to s strankarsko linijo SPO opravka? In če, ali je socialističen? Kaj ima to z ideologijo, s stranko ali celo z napredno idejo opravka? Hop, napredna ideja – to je morda tista velika spotika! Časopis se je vsaj dve desetletji po vojni prizadeval kot »Novi čas« za dosego novega časa. Saj izgledalo je nekaj časa tako, da je na Koroškem novi čas. Novi čas vsaj v toliko, da ni bilo več vojne, da je bil mir, da ni bilo več bomb, ne gestapa in kacetov in hajk nad partizane in hitlerjanskega pozdrava, ne propagande o dokončni zmagi... Da, tako je ime »Novi čas« zbodel marsikatera neozdravljiva velenemška jetra. Zlasti pa tiste ostanke, neumrljivih borcev-brambovcev za deželo Koroško, četudi so samo tihotapili čez ssonsko mejo v bližini Velikovca. Taki posamezniki so se pozneje razpršili kot junaki za domovino in velenemštvo. V tej deželi ob Dravi je pavlihovstvo resen mit...

Prav tukaj se mi zavozlja druga misel:

(Medtem se je nas že nabralo na nasprotni kolodvorski strani, da je bilo vse trdo teles in glav in skupnosti...). Dežela Karantanska ni bila nikdar enojedna – če so se zgodovinarji že do kraja izpelnili in izfantazirali in kaj še vse. – Vzemimo samo obdobje po našem štetju: Kako je bilo s tisto zadevo Kelti-Veneti-Rimljani? Je bil kdo lastnik česa? Oblastnik nad kom? Nekaka zasedbena oblast? Rimljani gotovo niso bili na letovanju tukaj? Ali pa na sezonskem delu? V obliki vojaških formacij? In ilirski Kelti? Ali še keltski Iliri? Ali je res tako samoposebi umevna enakopravnost naravna danost med prvoselici in priseljenci? In glede jezika? V dvajsetem stoletju koroški zgodovinarji tako strastno radi navajajo ilirski ali keltski izvor imena gore ali reke ali tega ali onega, skoraj vsega, ki vendar imajo skriti tisti ilirsko-keltski besednjak? Kako blizu jim je tisti davno slavni jezik! Ker jim pač ni tako

vekovke oddaljen kot tisto besedovanje pri ustoličevanju na Gosposvetskem polju samo pred nekaj stoletji.

Da, da s Slovenci se je začela tista zadeva... Nekako čudo, da so kot poljedelci in pastirji tako temeljito podirali trdna mesta kot neki Virunum ali Teurnio, pa še katero? Ali jim je bilo tako zidovje zaradi pašnikov v napoto? Seveda sami Slovenci najbrž niti ne bi znali priti v to Deželo prijateljskih mož (prosto po keltskem spominu), Obri so jih spremljali, zato menda še danes imena kot Obir, Vovre itd. Da, da s Slovenci se je začelo tisto s krvjo in z oblastjo, s silo in pravico, z resnico poganskih bogov, plahih in lesenih ter z odrešenjem novega boga, obdan od germanskih svetnikov in vojščakov, tista doba med Nem-cem in Ne-nemcem. Koliko dobrega, samo dobrega, kulturnega + krščanskega + kolonizatoričnega + verskega + oblastniškega + vojaškega + neumrljivo-nemškega so storiili severnjaki! V dobrobit naših prednikov pogonov. Res v dobrobit? Saj tako pišejo in zatrjujejo – severnjaki in severnjaški simpatizerji seveda – no, kar pa ti rečejo, je vendar prav. Mar nimajo vedno prav? Tako je vzuđuje slovenske »bridkemartre«: simbol kako je Slovenec po nepotrebnem zatelehan v vse-nemško. Dokler je bil odvisen! Dokler je trepetal pred nemškim bogom in oblastnikom...

Zdaj nas po zvočnikih opozarjajo – glas je mladosten in odločen – naj se kolone po štiri osebe zbirajo za kombijem, v katerem je akcijski komite kot organizator današnjega protestnega pohoda skozi lintvenovo mesto.

Pa se zamotam že v tretjo misel:

Vedno bolj sem stisnjen sredi slovenskih teles tukaj na celovškem pločniku, sredi studentarje, mladine, deklet, delavcev in kmetov, nekdanjih partizanov, sredi odločnih intelektualcev, starcev, domačinov, Podjunčanov, Rožanov, Zilanov, Gorjancev... sredi simpatizerjev iz nemških krajev, zlasti z Dunaja, kajti čujem nemško govorico, ki pa se oglašja v našo današnjo slovensko korist. Kar nekam čudno zveni. Da slišiš odločnost in dobro voljo za nas v nemščini. Kaj je nas eden že vse preslišal v tem jeziku! Od psokv in blatenja, od komandiranja in groženj! In zadnje povelje tistih krvnikov v kacetu v Dachauu je bilo prav tako v tem jeziku, ko so spravili mojega 42-letnega očeta v nasilno smrt. Ko niti niso imeli več pepela za njim, ko je tako precizno delala smrtna industrija nacistov! Vse to v jeziku, ki je poveljeval v minuli vojni milijonom in milijonom Slovanom kruto smrt. Čudno je človeku pri srcu! Ko mobiliziraš v sebi svo značajnost in kulturno vzvišenost in humanistično izboljševanje... pa ostane nekaj grenkega na dnu duše. Ko po dvojezičnih šolah (redkih na teptani naši koroški zemlji), učijo slovensko zavedni in človečansko usmerjeni učitelji! Svojo materinščino ljubimo. Ta ljubezen do materinščine nam daje moč, da vse druge jezike spoštujemo! Grizem se: Kaj pa tisti, ki svoje materinščine niti ne ljubi, ne spoštuje, jo zaničuje...? Spet na drugem mestu srca grenkoba, grenkoba! Rajše gledam naokoli

po obrazih. Na njih se vidi dosti upora in odločnosti. Kaj bi se gnjavil. Nisem danes zato tukaj na protestnem shodu sredi Celovca, da bi trpinčil samega sebe z zavestjo, da je vse skupaj za vraga... Za vraga, da je v tem gnezdu, ki se imenuje mesto. To so čutili pred leti že dobri literatje: Robert Musil, Ingeborg Bachmann, Jonke, Handke, Turrini, pa še kdo, ker se niso znašli v tej deželi, pa so šli v tujino in tam uspeli. Če si pa samo na stara leta privoščiš nekake »srčne izpovedi«: tudi Slovencem na ljubo, te zamolčijo – kot J. F. Perkoniga. Amen. Heil Körnten!

Zdaj se že dalj časa premika ogromna masa ljudi. Dvigamo glave. Vemo, da se spredaj že formirajo kolone. Vse polno transparentov se vzame od nekod. Kar tako vstajajo od nekod. Kot upornost koroških Slovencev v tistem pošastnem času, ko so nam prepovedali Hitlerjanci in koroški majar-kajbičevci in »kernarmitologi«: uporabo slovenščine celo v javnosti in cerkvi, ko so izseljevali naše rojake... Ko so... Joj, te žalostne storije ni konca, dolgo, dolgo ni konca. Dasi je bilo v letu 1945 konec vseh koncev, konec vojne. A nasprotovanja proti koroškim Slovincem pa ni konca. Iz zvočnika doni jurišna pesem. Da, tako je prav! Pesem je bila velika udarna sila za časa partizanstva v naših koroških postajah trpljenja. Spomin se svoje babice, ki je kar naglas tako poleti 1944 prepevala partizanske pesmi, ko ji je besedila zmanjkalo, pa se je posluževala nabožnih tekstov. Blaga ženska je pela in pela in se ni bala sovražnikov partizanske pesmi in zatiralec slovenske besede. Da, tako je delala moja babica poleti 1944 v sončni vobenški grapi tam pod šilasto Ojstro, jaz pa sem sanjal tako srčno vroče o svojih prvih verzih, srčnih verzih o prelepem dekletu in sem počitniško poležaval v češnjavih sencah in štel nad sabo angloameriške bombnike, ki so brneli in brneli, da se je Matjaževa Peca tresla, tresla, kajti vsi vobenški gozdovi so bili poni tega brnenja in teh treslajev, zakaj povsod je bilo pričujoče upanje: Vojne bo konec! Vojne bo konec!

Četrta misel me je vsega prevzela:

Ali veste, sem dregnil prvo sosedo, neznanko, da je danes 9. april! Žalostna obletnica, ko so pred trintridesetimi leti prav tukaj v tem mestu končali večdnevni sodnijski proces proti koroškim Slovincem-rodoljubom-antifašistom in obsodili na smrt 13 ljudi iz okolice Sel, Obirske, Železne Kaple, Rebrce, Borovelj? Trintrideset let potem – in Koroški Slovenci morajo še vedno na protestni shod v Celovec v borbo za svoje pravice, za svoj obstanek! 33 let po grozni smrtni obsodbi krvnika Freisslerja! 33 let po 9. aprilu 1943, ko je že davno konec nacistov kot je bil Freissler! Ko je v svetu toliko sprememb od takrat! Ali tukaj na Koroškem še vedno zgodovinske ure stojijo, ki so 1945 obstale? Ali 1945 na Koroškem Hitler ni zgnil s samomorom iz prizorišča zgodovine?... Zdaj pridem jaz v sprevodu na vrsto.

Kolodvorska ulica je polna demonstrantov in transparentov in klincev in korakov s skupno voljo, da se ne pustimo prešteti. V meni zvenijo verzi moje

zunanjih objektih, posebno pri vseh vhodih v tovarno.

Posebnu pritisku so bili izpostavljeni stavbinski delavci, ki so pribekali pred fašisti iz Italije in niso imeli državljskih pravic ter so bili pod stalno grožnjo, da jih vrnejo v Italijo. Takemu pritisku je bil podvržen tudi Trpin. Od njega je zahtevala jeseniška policija, da ne hodi k Jeleni in da se vključi v kako drugo organizacijo. Dobil je poziv, da se oglasi pri policijskemu agentu Koritniku. O tem pripoveduje: »Ko pridem k pomočniku komisarja Koritniku me-le-ta vpraša: Kaj želite?«

Tako mi je bilo sporočeno, da imam tukaj nekaki dokument, verjetno je dovoljenje za delo, mu hitim pripovedovati. »Kako pa se piše?« me je še dosti vpljudno vprašal. »Ivan Trpin«, mu odgovorim. Takrat pa se je začudil in me je nakajkrat premeril z očmi od pet do vrh glave, kot da bi me nameraval kupiti in govoril bolj sam zase kot zame: »A tako, a tako, torej to je Ivan Trpin.« Nato pa meni: »Dobro, da sem vas spoznal, ker sem se že večkrat srečal z vami in vas nisem poznal, mislim osebno.« »Kje pa se drugače združujete?« me je ponovno vprašal. »Na Jesenicah«, mu odgovorim. Tedaj pa je izginil iz njegovega obraza poslednji nasmehek, gledal me je kot razbojnik svojo žrtev, in ni več govoril, temveč kričal na mene, da mu je to znano, da sem na Jesenicah, da me ima na kartoteki tujih državljanov s posebno oznako itd. »Hočem pa vedeti, kje ste sindikalno organizirani?« »Pri delavskem sindikatu« mu še vedno mirno odgovorim. »Kaj mi zopet trobite neumnosti in se izogibate jasnim odgovorom. Na Jesenicah imamo pet različnih sindikalnih organizacij, želim, da mi odgovorite, katere od petih ste član?« Odgovorim mu: »Prepričan sem, da je tudi to vprašanje nepomembno, ker vam je že itak znano, da sem član sindikalne podružnice stavbinskih delavcev.« »Vedel sem«, je nadaljeval z vpitjem, »saj smo že pri našem prihodu na Jesenice dobili potrebne podatke o vašem rovarjenju pred našim prihodom. Povem pa vam, da se bo to nekako nehalo. Vedno hodite samo k Jeleni in vas nikdar ne vidim v družbi poštenih ljudi, temveč vedno le s komunisti, kakršni ste sam. Ker pa tu v Jugoslaviji komunistov ne potrebujemo, vas bomo nagnali nazaj na Primorsko, kjer boste lahko vodili zaradi nas vašo komunistično propagando med italijanskimi fašisti, tu v Jugoslaviji pa tega ne želimo in nečemo.«

Kričal je s takim glasom, da mi je zmanjkovalo zraka in je za trenutek utihnil, da si je nabral novega zraka. Jaz pa sem ta trenutek izkoristil v svojo obrambo in rekel, da ne poznam nobenega nepoštenjaka, še manj pa komunisti med mojimi prijatelji, da v kolikor mi je znano so komunisti izven zakona kakor tudi, da če bi jaz vodil komunistično propagando, bi prav gotovo ne bil več na Jesenicah, temveč v kakem zaporu. V tem času si je nabral novih moči za napad od tegobe je zardel in obraz in nadaljeval: »Zahtevam, da takoj izstopite iz te organizacije in se lahko vključite v katerokoli drugo, ker v nasprotjem primeru vas bomo izgnali tja, od kjer ste prišli.«

Zorka Tribušon, ki je imela 28. 6. 1974 razgovor s Primožičem je v njegovi pripovedi med drugim zapisala (30): »Pred prihodom na Jesenice je delal v raznih krajih na Gorenjskem. Maja 1931 se je zaposlil pri gradbenem podjetju Slograd, ki je prevzelo razna gradbena dela za KID na Javorniku in Jesenicah. Spominja se sestankov v Delavskem domu pri Jeleni, redno se jih je udeleževal in tudi marksističnih krožkov pod odrom. Največkrat so jih vodili komunisti, ki so bili v vseh delavskih naprednih društvih. Njemu so torej zaupali. Člani jeseniške podružnice SMRJ so ga vabili na sestanke. Opazoval

je in se učil. Spoznal je pomen in uspeh organiziranega boja delavstva in vloga delavskih zaupnikov. Javorniško-jeseniška stavka delavcev v tovarnah KID leta 1935 je bila za zgled vsemu slovenskemu delavstvu.

S posebnim žarom je Primožič nadaljeval pripoved o stavki gradbenih delavcev na Jesenicah avgusta 1936., v kateri je bil član stavkovnega odbora. Pri stavki so jim vsestransko pomagali kovinarji (SMRJ), komunisti. Stavka se je septembra končala. Več kompromitiranih gradbenih delavcev je bilo odpuščenih. Tako se je znašel tudi Primožič na cesti. Nato so mu prijatelji priskrbeli službo pri mestnem vodovodu. Primožiču so pridobili v prvo skupino prostovoljcev, ki je odšla 27. 2. 1937 z Jesenic pod vodstvom Jožeta Gregorčiča v Španijo. Pot se je nesrečno končala, prostovoljce je prestregla policija in zaprla. V tistih težkih dneh je bil Primožič svetel utrinek v ljubljanskem zaporu, ko ga je obiskal Vencelj Perko. Nato je bil pregnan čez jugoslovansko mejo v Avstrijo, od tod v Italijo, kjer so ga obsodili in zaprli.

Primožič tako zaključuje svojo pripoved: »Jesenice z Delavskim domom so bile zame šola proletariata, tu sem se vzgajal in postal revolucionar.«

PO STAVKI

Sresko načelstvo v Radovljici je šele koncem septembra odobrilo ustanovitev sindikalne podružnice SGRJ za Jesenice. Ustanovni občni zbor podružnice je bil 18. oktobra v Delavskem domu pri Jeleni. Občnemu zboru sta prisostvovala zastopnik podzveze stavbinskih delavcev iz Ljubljane Ignac Tratar ter pooblaščenec podzveze in predsednik podružnice SMRJ Jesenice Vencelj Perko. Zbor je otvoril in vodil tajnik pripravljalnega odbora Franc Gubanc. Po poročilih, ki smo jih podali Gubanc, Primožič in avtor članka je sledila živahna razprava. Ta je zajela potek in posledice stavke ter organizacijska vprašanja. Tratar je v kratkih obrisih razložil osnutek nove kolektivne pogodbe za leto 1937, ki so ga navzoči z odobravnjem sprejeli. V odbor podružnice so bili izvoljeni Viktor Grohar predsednik, Franc Gubanc tajnik, Stanko Fende blagajnik in drugi. Organizacija je kljub težkim razmeram začela z delom, njeni člani pa so bili izpostavljeni neprestanim napadom.

Po ljubljanskem sporazumu bi dogovor za novo kolektivno pogodbo moral biti sprejet do konca leta, ker je obstoječi veljal le do 1. januarja 1937. Delavska zbornica je sklicala 13. decembra predstavnike delodajalcev in stavbinskih delavcev. Načeloma so se sporazumeli le zaradi plač in razporeditev po strokah. Na predlog delodajalcev je bila soglasno sprejeta resolucija, s katero se je zahtevalo od ministra za socialno politiko, da se čimprej izda zakon o minimalnih mezdah in proti šummarstvu. Delavski predstavniki so glasovali za resolucijo po predhodnem zagotovitvi delodajalcev, da ne bodo čakali na zakon in se bodo pogajanja nadaljevala še pred novim letom. Naslednji dan bi se morala pogajanja nadaljevati, pa so zastopniki podjetij to odklonili, dokler Savez gradbenih delavcev ne prekliche okrožnico (letak), s katero je napadel one, ki ne skrbijo za varnost delavcev. Nekaj dni pred temi pogajanjmi se je zaradi malomarnosti podjetniku pri delu smrtno ponesrečil stavbinski delavec, Matija Smodej. Zato je savez izdal letak. Za sami pogreb pa je partija organizirala tiho demonstracijo, katere se je ob pogrebu udeležilo izredno veliko stavbinskih delavcev Ljubljane. Pogajanja za kolektivno pogodbo so bila težka in dolgotrajna. Kolektivna pogodba je bila podpisana šele 26. maja 1937. S sprejeto pogodbo so dobili stavbinski delavci temeljni dokument, ki jim je zagotavljal uresničenje njihovih

pravic. Med tem, ko je sporazum iz junija 1936 reševal le nekaj najbolj elementarnih vprašanj stavbinskih delavcev (saj je obsegal le slabi dve tipkani strani), je pa sprejeta kolektivna pogodba zajemala vsa bistvena vprašanja odnosov med delavci in podjetniki. Pogodba je imela 17 tipkanih strani i je bila sistematično obdelana v 19 poglavjih. Seveda se pa s tem stvari še niso urejevale same po sebi; Stavbinski delavci so se morali vsakodnevno spopadati, da so se določila kolektivne pogodbe v resnici izvajala. Zato dobijo v tej fazi boja pomembno vlogo izvoljeni delavski zaupniki, ki so jih v tej stroki v glavnem volili in se začeli uveljavljati šele po stavki, posebno pa po podpisu nove kolektivne pogodbe v letu 1937.

Novo kolektivno pogodbo so podpisali:

Za SGRJ – Podsavez za Slovenijo Franc Šuštaršič, Ignac Tratar, Fr. Berdajs in Alojz Škofljanc; za JSZ Joško Rozman; za NSZ Drago Žerjal in Praolo Hinko, Milka Pirih, Ivan Leskovec in Franc Breskvar; za Delavsko zbornico Jurij Stanko; za inšpekcijo dela banke banske uprave inž. Josip Gorjanc; za Združenje pooblaščenih graditeljev za dravsko banovino v Ljubljani Miroslav Zupan; za Združenje zidarskih mojstrov in študentarjev v Ljubljani Jakob Kalc; za Združenje tatarskih mojstrov v Ljubljani Josip Kregar.

ZNAČILNOSTI STAVKE

Kako je bilo mogoče, da je stavbinski delavec tako množično in naglo začel z odločnimi akcijami za izboljšanje svojega položaja, čeprav je bil neposredno pred stavko tako rekoč še neorganiziran in brez pravih bojnih izkušenj? Kako je bilo mogoče, da je v takem stanju šel na mah v splošno stavkovno gibanje? To je bilo zato, ker je bil stavbinski delavec takrat najbolj izkoriščen, bil je v težkem socialnem položaju, njegova eksistenca je bila v stalnem položaju biti ali ne biti, danes zaposlen, jutri brezposeln. Ti delavci so bili najbolj sproletarizirani, brez pravega in stalnega doma. Tak položaj je v njih kopičil mržnjo in odpor do izkoriščevalcev in zatirancev. Potreben je bil samo nekdo, ki je organiziral in združil te sile in jih popeljal v boj. Ta nekdo je bila KPJ s svojim doslednim bojem in njeni preizkušeni aktivisti, ki so znali to nalogo dobro in hito opraviti in jih voditi v njihovem boju.

Zato tak strah, ki ga je ustvarjala ta stavka med reakcijo vseh barv in zato tudi tolikšen bes proti vsem, ki so jih smatrali za komuniste ali njihove privrženice. Zato izgon Toma Brejca in drugih, zato zlom stavke stavbincev na Jesenicah in brezobziren napad na jeseniške borce, zato priznanje delavskih zahtev po stavki in prekinitev pogajanj zaradi letaka podzveze stavbincev (beri komunist) o novi kolektivni pogodbi – vse, da se prepreči in zmanjša vpliv partije. Toda prav ta ostri spopad je dal našemu revolucionarnemu gibanju nove prekaljene borce. Te vidimo kmalu med agitatorji in organizatorji raznih političnih akcij, ki jih je organizirala KP med borci mednarodnih brigad v Španiji, zlasti pa med partizanskimi borci in aktivisti naše revolucije.

Po še nepopolnih podatkih je do sedaj evidentiranih izmed takratnih stavbinskih delavcev Slovenije 88 nosilcev partizanske Spomenice 1941. Najmanj 40 prvoborcev z območja Ljubljane je padlo računa pa se, da je še okrog 20% na to število nerazjasnjenih primerov, kar daje udeležbi stavbincev v NOV še večji pomen. Od stavbincev sta dva narodna heroja (Franc Avbelj in Ivan Kavčič). Večje število stavbincev se je odzvalo pozivu KP za Španijo, kamor jim pa ni uspelo odoto-

(Nadaljevanje na 16. strani)

(Nadaljevanje s 15. strani)

vati. Tako se je lahko udeležilo španske vojne le šest tovarištev, od tega štirje z Jesenic. Ti so bili Ivan Trpin, Stanko Finžgar, Stanko Fende (padel) in Jože Bajt; ter Franc Potočnik, ki je delal pri gradnji proge Sentjanž-Sevnica.

VIRI IN LITERATURA

1. Alenka Nedog – Milica Kacin Wohinz: Kronološki pregled dogodkov iz zgodovine delavskega gibanja na Slovenskem 1930–1941 Institut za zgodovino delavskega gibanja Ljubljana 1967, vsebuje tudi kronološki pregled stavk; 2. Delavska pravica 29. 5. 1936; 3. R. Ganziti: Spomini na stavko hrani ACK ZKS; 4. T. Brejc: Referat ob 23-letnici stavke, hrani arhiv ZDG; 5. T. Brejc: Spomini, hrani arhiv ZDG; 6. Delavec 5. 5. 1936; 7. Delavska pravica 10. 6. 1936; 8. Delavska politika

8. 1. 1936; 9. Po spominu pisca; 10. Delavec 15. 7. 1936; 11. Delavec 30. 6. 1936; 12. Delo 6. 7. 1936 glasilo NSZ; 13. Delavska politika 27. 6. 1936; 14. Delavska politika 15. 7. 1936; 15. Delavska politika 20. 6. 1936; 16. Slovenec 23. 7. 1936; 17. Delavec 15. 10. 1936; 18. Delavska politika 9. 9. 1936; 19. Poročilo hrani muzej na Jesenicah; 20. Letak hrani muzej na Jesenicah; 21. Delo 15. 9. 1936; 22. Delo 25. 11. 1936; 23. Naš kovinar 25. 3. in 26. 11. 1937; 24. Kopijo brzojavke hrani pisec; 25. Pismen zagovor Ravnika, ki ga je poslal okrožnemu sodišču Ljubljana, hrani pisec; 26. Kopijo dopisa hrani muzej na Jesenicah; 27. Po spominu Janka Avenika, takrat funkcionarja Narodne strokovne zveze na Jesenicah; 28. Kopijo zapisnika hrani muzej na Jesenicah; 29. Spomine hrani muzej na Jesenicah; 30. Razgovor hrani arhiv muzeja na Jesenicah.

priganjal z besedami: »Ne gremo na železniško postajo na Javorniku, ker se bodo gotovo zbrali ljudje in počenjali neumnosti. Gremo peš v Žirovnico in tam na vlak. Če se boste obirali in nagajali, da zamudimo vlak, boste šli peš v Radovljico.« Končno smo se poslovlili. Orožniki so nas podili domov, nato so se s svojimi jetniki podali na pot proti Žirovnici. Ženske so se dogovorile, da bodo med potjo zafrkavale orožnike. Pa se je zmisli ena, da mora na malo potrebo in je šla za grmovje. Seveda je vsa povorka stala, da se je vrnila. Vsake toliko časa se je to zmisli druga, tako, da so vsi pot povzročali orožnikom sitnosti.

Ko so v Žirovnici vstopili na vlak, so bili na vlaku že številni domačini in dekleta z Javornika, ki so bile kot pletilje zaposlene v Radovljici. Aretirancem so prinesli zavitke, v katerih so bila razna jedila. Tudi bodrilnih besed ni manjkalo.

V Radovljici so jih razvrstili v graščinskih zaporih. Mama je bila v zaporu skupaj z Justo Kralj, Martinjakovo, drugih se ne spominjam.

Naslednji dan sem šla s svojim očetom in Justinim možem v Radovljico. Šli smo za graščino k oknom, ki so bila zamrežena. Nesli smo jim hrano. Oče in Justinin mož sta šla na žago in sta prinesla dve butarici žamanja, da so si lahko malo zakurile, ker je bilo zvečer in zjutraj že precej hladno. V tej celici je stal namreč star gašperček, v ostalih celicah pa ni bilo možnosti kurjenja. Nad okni zaporov je bilo stanovanje takratnega sreskega načelnika. Ženske, ki so bile zaprte so povedale, da so ob prvem svitu radovljiški fantje z rdečimi nageljni v gumbnicah zapeli pod okni zaporov. Načelnikova žena je odprla okno in začela zmerjati in obetati, da bo vse povedala načelniku. Fantje so se norčevali z nje in ji zabrusili v obraz: »Te žene so že fejt punce, zato smo jih tudi obiskali in jim tudi zapeli.«

Ženske v zaporu so bile korajžne in vsaj na videz dobro razpoložene.

Koliko dni so bili zaprti v Radovljici, se ne spominjam. Večino so izpustili domov, mamino in teto Francko (za druge se ne spominjam) so iz Radovljice odpeljali naprej v Ljubljanske zapore. Mama je bila v Ljubljani zaprta z zelo fino gospo, kar se je mami zdelo sumljivo. Kmalu je ugotovila, da je to provokatorka, ker ji tudi ponoči ni dala miru. Med spanjem jo je budila in spraševala različne politične stvari. Nekega večera ji je rekla, ko so šli ljudje v večji gruči po pločniku: »Slišite, kakšen hrup je zunaj, gotovo je revolucija?« Mama ji je odgovorila: »Pustite me pri miru, mene se to nič ne tiče, jaz sem na varnem.« Nekega dne so jo pred kosilom prišli iskat (fino gospo), češ, da ji je umrla mama in da bo šla na pogreb. Zvečer so jo pripeljali nazaj vso v črtni. Verjetno so ji v tem času dali novih navodil, kako naj mamino zaslusuje. Še je poskušala kaj izvleči iz mame, ko pa je končno spoznala, da se trudi zaman, je odnehala.

Podnevi so šle kaznenke iz vseh zaporov na jetniško dvorišče, da so se sprehodile. V krogu so hodile druga za drugo, na glavah so morale imeti bele rute. Teta Francka je potegnila ruto z glave in rekla: »Te fece pa že ne bom nosila,« in sunkovito mahala z ruto med hojo. Paznica je nad njo vpila in jo opozarjala, da mora dati ruto na glavo, teta pa je delala po svoje in zmagala. Teta Francka je imela v zaporu za družbo ciganko. Pozneje, ko sta se teta in mama pogovarjali, je mama rekla: »Bolje je bilo tebi s ciganko, kot pa meni s to tečno žensko, ki je stalno bezala vame.«

Ko so spoznali, da aretirancem ne morejo ničesar dokazati, so jih spustili domov.

Tako se spominjam teh dogodkov, ki so se dogajali, ko mi je bilo 14 let. Nekatere zapisane dogodke sem doživela sama, ostalo pa sem zapisala po spominu iz pripovedovanja pokojne mame.

SPOMINI SLAVKE DOBOVIŠEK NA STAVKO STAVBINCEV

Pravkar smo odložili žlice pri večerji, ko mi reče mama: »Sedaj pa nekam greva.« Oblekli sva se ter odšli, pa ne daleč. Blizu nas je imela hišico mamina prijateljica Justa Kralj. Napotili sva se prav tja. V kuhinji pri Kraljevih sva dobili še teto Francko ter sestro Kraljevo Justo – Giorgionjevo. Justin mož pa je spal v spalnici, ker je imel nočno službo. Ženske so se razgovorile – pogovarjale so se zelo tiho o stvareh, ki jih takrat še nisem razumela in nisem poznala njihovega pravega pomena. Niso bile še dolgo tako zbrane, ko je iznenada na okno močno potrkalo – stanovanje je bilo namreč v pritličju. Vse so utihnile. Le Justa se je oglasila in vprašala: »Kdo je?« Rezek moški glas se je oglasil: »V imenu zakona odprite!« Justa je odgovorila: »Samo malo počakajte, da se oblečem – ravno spat se odpravljam.« Teta Francka je stopila po stopnicah v zgornje stanovanje k stranki. Giorgionjeva moja mama in jaz pa skozi okno na vrt. Lomastile smo po zelju in med preklami fiziola. Bile smo popolnoma tiho. Orožniki so prišli po cesti okrog hiše in svitli v vrt z baterijami, toda niso nas opazili. Še dolgo smo ostale tako, dokler nas ni poklicala teta Francka, ki je bila v hiši in je slišala, kdaj so odšli. Ponovno smo se zbrale v kuhinji. Justin mož nam je povedal, da so njegovo ženo odpeljali orožniki na orožniško postajo. Posloville smo se in odšle vsaka na svoj dom.

Z mamno se nisva niti dobro oddahnili, niti do konca ni imela časa povedati očetu kaj smo doživele, ko je na vhodnih vratih močno pozvonilo. Oče je šel odpret in že sta se v stanovanju pojavila dva orožnika. Eden je rekel mami: »Ste vi Alojzija Hameršek?« Ko je mama pritrdilno odgovorila, je rekel: »Oblecite se, greste z nami.« Potem se je vmešal oče in vprašal čemu vse to. Orožnik je odgovoril: »Samo na zaslusanje jo bomo peljali, pa to takoj nazaj.« Mama je nato rekla: »Jaz moram

obleči nekaj toplejšega. Verjetno ne bom takoj doma.« Orožnik pa: »Kako to mislite?« Mama je bila na to vprašanje tiho. Oče je rekel da gre z njo, da bo videl kaj hočejo od nje. Medtem, ko se je šla mama preoblačiti, me je poslala do svoje starejše sestre tete Zefe, naj grem povedat, da mame ne bo doma in da naj pride zjutraj poklicat očeta za službo. To je bila samo pretveza, da je s tem sestro obvestila, da je aretirana. Ko sem pritekla okrog vogala me je zgrabil orožnik in rekel: »Kam pa, kam?« Ko sem mu povedala kaj mi je naročeno in da je orožnik v kuhinji dovolil, me je spustil. Pritekla sem takoj nazaj. Oče in jaz sva v spremstvu prožnikov spremila mamno na žandarmerijo. Ko smo prispeli tja, je po sobi hodil gor in dol z rokama na zadnjici aretirani delavec Janez Tavčar. V kotu pa je sedela Justa Kralj. Komandir orožniške postaje je rekel očetu, naj gre kar domov, češ, da se nima z njim kaj pogovarjati, ženo pa, da bodo zaslusali in če nima nič nad seboj jo bodo izpustili domov.

Ko sva se z očetom odpravljala domov, smo se med vrati srečali s teto Francko, ki so jo tudi pravkar pripeljali. Pozneje sem izvedela, da so na domu iskali tudi Giorgionjevo, ki pa se jim ni hotela oglasiti. Misleč, da je ni doma, so orožniki odšli. Potem se je sama odpravila na žandarmerijo ob dveh ponoči. Podili so jo domov, češ, te bomo že prišli aretirati. Ona pa je trmasto vztrajala in tako ostala.

Zgodaj zjutraj sem nesla s teto Zefo zajtrk mami in teti Francki, tudi ostali domači so prinesli hrano svojim. Teta je skuhalo koruzne žgance, jih dobro zabelila z ocvirki, zraven pa dala belo kavo. Rekla je: »Najbolj se bodo najedle tega, kaj veš kdaj bodo dobile kaj za jesti.« Vsi so jedli z velikim apetitom, orožnikom pred očmi. Oni pa so imeli bolj pičel zajtrk in so poželjivo gledali na dišeče žgance. Jedle so počasi in vmes govorile. Komandir jih je

dr. Cene Avguštin

ŠKOFJA LOKA

Valvasorjeva Škofja Loka iz leta 1686. Na gradu se dobro vidi stanovanjski stolp, ki so ga porušili leta 1892

V varnem objemu Selške in Poljanske Sore in v senci fevdalčevega gradu se je v visokem srednjem veku razvila Škofja Loka, ki jo listine že leta 1274 imenujejo oppidum-mesto. Po svoji legi predstavlja podobno kot Kamnik dolinsko pregrado, ki zapira ali vsaj nadzira dohode v Poljansko in Selško dolino. Širok pomol, ki sta ga ob sotočju izoblikovali obe Sori in na katerem mesto stoji, je odlično ustrezal takratnim obrambnim zahtevam, obenem pa ohranil mestu zvezo z ostalim svetom, predvsem po važni cesti, ki je vodila z Gorenjske v Italijo. Res, da izbrani teren učinkuje na pogled manj mogočno kot npr. pomol, na katerem stoji Kranj, ki se navpično dviga iz savske in kokrške struge, a je zato njegova ploščad tesneje povezana z reko, da se mi zdi kot bi hiše rasle iz nje. Nepozaben je pogled s kapucinskega mostu: zelena gladina Sore in od stoletij potemnelo zidovje nad njo se družita v slikovito ubranost, ki je enkratna med našimi mesti.

Nad gmoto h grajskemu hribu stisnjenih meščanskih hiš se dviga simbol nekdanje srednjeveške družbene ureditve, gospodstva in podložništva, grad freisinskih škofov, ustanoviteljev mesta. Če ga primerjamo npr.: z ljubljanskim, ki povsem prerasča svojo okolico, se nam zazdi laški mnogo bolj intimen v svojem odnosu do naselja pod seboj. Še je krona mesta in nepogrešljiv akcent v njegovi silueti, toda povezava med njima je tesnejša, v predelu nekdanjega samostana pa kar neposredna. Voda, mesto, grad in kulise zelenih gora

KULTURNI SPOMENIKI GORENJSKE

URBANISTIČNA PODOBA MESTA

v ozadju so v mehkem stopnjevanju stvarile nepozabne slikovite poglede, ki vabijo tudi razvajano oko k občudovanju.

Če odpremo staro katastrsko mapo, v kateri je načrtan tloris mesta, opazimo kako se je ta popolnoma prilagodil pravokotni obliki terasastega terena med vznožjem grajskega hriba in obema Sorama. Prepazata ga dve široki lisi – zgornji in spodnji trg in vrsta ozkih in krajših prog, ki pomenijo ulice in prehode in ki so posebno gosto nasejani v spodnjem delu mesta v smeri proti kapucinskemu mostu. Z opustitvijo srednjeveškega obzidja, ki je mesto stoletja dolgo oklepalo v trden okvir, izgine tudi njegova pravokotna oblika – naselje se začne razraščati na vse strani.

Zgornji trg pomeni središče mestnega gospodarskega udejstvovanja – trgovine in obrti in je obenem urbanistična hrbenica celotnega naselja. Cesta, ki prihaja iz Poljanske doline, se nedaleč od starih mestnih vrat lijakasto razširi v obsežen pravokoten tržni prostor, ki sega prav do današnje Homanove hiše. Tako kot lega na pomolu, oblika tlorisa, razmerje gradu do naselja, kaže tudi škofjelški tržni prostor močne sorodnosti z nekaterimi našimi in srednjeevropskimi mesti (npr.: Breže na Koroškem, Landsberg na Bavarskem, Mestni trg v Ljubljani, Maribor, Radovljica itd.). Podobnost ekonomskih, kulturnih in klimatskih pogojev se je izrazila tudi v arhitekturi in oblikovanju prostora.

Ostenje trga, ki ga sestavljajo pročelja hiš, je docela enotno. Ozka ulica in dva podvoza prav nič ne motita njegove sklenjenosti, saj jih komaj opazimo. V smeri proti Selški Sori je tržni prostor prostorsko učinkovito zaključen s široko fasado Homanove hiše. Prav na tem mestu se trg rogovilasto razcepi v dvoje manjših ulic. Podoben pojav opazamo tudi na poljanski strani, kjer se onstran nekdanjega mestnega jarka cesta na podoben način razdeli. Taka oblika rogovilastega razcepa je pri nas močno redka, najdemo pa jo drugod v Srednji Evropi, ponekod v mnogo bolj zapleteni sestavi. – V času turških vpadov, ko je prebivalstvo naših mest in tudi Škofje Loke zaradi novih prišlekov z dežele vedno bolj naraščalo, se je v vzporedni črti z glavnim razvil spodnji tržni prostor tako imenovani Lontrg. Po tipu je pravi občestni trg. Ob le malo razširjeni komunikaciji se vrstijo hiše za hišo, sledeč rahli krivulji ceste.

Ker je obzidje preprečevalo razvoj mesta v širino, se je to razraščalo v vertikalni smeri. Nastajajo dvonadstropne stavbe v zgornjem trgu, na spodnjem pa množica na kamnite nosilce oprtih pomolov, ki preprežajo prva nadstropja hiš in širijo stanovanjski prostor, ne da bi bila pri tem prizadeta prvotna širina ceste. Pomanjkanje stavbnih površin vodi do na videz popolnoma neurejenega kopičenja arhitekturnih objektov med zgornjim

trgom in kapucinskim mostom. Vendar ne smemo prezreti, da je ta »nered« odlično ustrezal obrambnim namenom izpostavljenega predela in da je bil v neki meri celoten. Iz tega živega vrvenja stavbnih gmot se srečno izvije na pobočje grajskega hriba uršulinski samostan ter tako ustvari poleg danes že močno načetega obzidja edino arhitekturno vez med mestom in gradom. Župna cerkev se podobno kot v Radovljici pomakne v zatišje in izoblikuje v ozadju Homanove hiše lastni trg, ki je bil nekdanj krog in krog obdan s hišami in prostorsko mnogo bolj učinkovit kot danes.

Srednjeveška kristalinična oblika, ki jo je mestu vtistilo obzidje in ki sta nam jo v bakrorezih ohranila Merian in Valvasor, se je v prejšnjem stoletju marsikje izgubila. Ostali pa so vendarle nepozabni in do neke mere edinstveni predeli ob kapucinskem mostu, ozadje zgornjega trga, ki strmo pada prek visoke terase proti spodnjemu in končno grad, ki je še vedno najbolj značilen simbol Škofje Loke, čeprav sta z odstranitvijo velikega stanovanjskega stolpa leta 1892 tako grad kakor tudi mesto izgubila enega najmonumentalnejših arhitekturnih poudarkov, kar jih pozna naše tovrstno gradivo.

Skoraj vodoravno potekajočo višinsko črto spodnjega trga komaj opazno prekinja nizek strešni stolpček špitalske cerkve. Ko se od tod ozremo proti zgornjem trgu, nam pogled kar prehitro zdrsi čez rahlo vzvalovljene strehe meščanskih hiš na nekdanja zajetna samostanska poslopja proti gradu, kjer se umiri v vertikalnih njegovih stolpov in zidov. Drugačno lice kaže starejši del naselja ob kapucinskem mostu, kjer je srednjeveški gotski dinamični značaj arhitekture zamenjal renesančno občuteno horizontalnost in umirjenost v jugozahodnem predelu mesta. Kar preteče se dvigajo zidovi nad nekdanjim mestnim vhomom, le ozek plitev pomol poživlja gole stene. Vse bolj živahna pa postaja tudi igra streh. Njihovo lagodno valovanje izgine, v ostrem vzponu se navezujejo slemena drugo na drugo in iščejo zvezo z mogočnim telesom starega samostana in stolpčja nad njim, hitijo vedno više, dokler ne izzvene v svojem končnem cilju in arhitekturnem oporišču – gradu. – Stavbene gmote severovzhodnega predela se deloma kopičijo okrog zvonika župne cerkve, čigar vpliv kot arhitektonske dominante se zaradi neugodne lege v senci gradu omejuje le na bližnjo okolico.

Zaradi kvalitete in izredne ohranjenosti spomenikov meščanske umetnostne kulture je bila Škofja Loka nekaj let nazaj objekt široko zasnovanih konservativnih posegov, ki so uvrstili mesto med najpomembnejše priče urbanističnega in arhitekturnega razvoja slovenskih mest in mu s tem še bolj na široko odprli vrata v razgibanu kulturno in turistično življenje.

(Nadaljevanje s 23. strani)

barvnih diapozitivov so tako poceni, da te lastni diapozitivi veljajo dosti več. Petindvajset barvnih posnetkov za dvanajst mark in pol. In zraven še priloga: natančen opis vsakega posnetka.

Zakoračimo na Alexplatz. Odri na prostem. Na vsakih nekaj sto metrov stoji eden. »Freilichtbuehne«. Povsod nastopajo skupine iz najrazličnejših držav. Množica vrvi. Arabci iz šejkatov ob Perzijskem zalivu delijo propagandno gradivo. Črna roka kapitalizma na njihovem naftnem bogastvu.

Toda danes se nam mudi. Čaka nas Intershop na Alexu.

Človek na obisk ne more priti praznih rok. Pri nas kupovati darila, pa jih potem nositi v Nemčijo, je preveč tvegano. Ampak so si Vzhodni Nemci znali pomagati:

Povsod najdeš Intershop. To so trgovine z zahodnonemškim blagom, s cenami z Zahoda za zahodnonemške marke (ali katerokoli tujo valuto, med katero pa naših dinarjev seveda ni). Kupuje lahko tujec s potnim listom. Pravoverni Vzhodni Nemci si obiska v Intershopu skoraj ne upajo privoščiti.

Zdaj se mi je vendarle posrečilo prijatelja spraviti noter. Mora mi vendar povedati, kaj naj jim kupim. S kakšnimi skromnimi predlogi je prišel na dan! Potisnil sem ga v fotelj, da sem prodajalki mogel narekovati, s čim naj mi postreže.

Blagajna je seštevila številke. Pri osemdesetih zahodnih markah je kliknilo, kajti Waldow me je pošteno zgrabil za ramena:

»Človek, si nor? kako pa se bom jaz zagovarjal na sestanku, če nas bo kdo od 'genossen' videl z vsem tem blagom?«

»Mirno reci, da se je tvojemu jugoslovanskemu prijatelju rahlo zmešalo. In v

Zeuthnu boš dobil deset minut naskoka. Vso tole šaro bom že sam privlekel k vam.« Zamahnil je z roko. Izginil. Zanj bi ne bilo priporočljivo, če bi prišel domov s plastično vrečko z Intershopovo oznako. Plastične vrečke pa so tam še redkost, ki ji gospodinjke posvečajo pozornost. Intershopova bi utegnila vzbuditi sum, da je lastnik z devizami kaj onegavil.

Moj prijatelj — žena pa še bolj — je z vsem srcem za državo. Kakršno že pač imajo. Za politiko, kakršno diktira Ulbricht. Brani jo in zagovarja, čeprav včasih čuti, da bi se dalo marsikaj storiti na drug način.

Majhna zanimivost:

Ničesar ni bila moja gostiteljica tako vesela, kakor šopa plastičnih belih vrečk. Nedolžnih. Nepopisanih. So še kraji na svetu, kjer se ljudje razvesele čisto navadnih, bagatelnih stvari.

Naš S-Zug je prenatrpan. Efdejodlerjev se kar tare. Med njimi Indijci, Latinski Američani, črnci. Vsa predmestja Berlina so polna tujcev. Šole, internati, samski domovi, javne zgradbe — vse je zasedeno. Povsod plapolajo zastave držav, katerih pripadniki živijo v njih.

Invalidska sedeža v vagonu sta bila zasedena. Dva temnopolta sta se razkošatila na njih. Nemščina jima je seveda tuja. Svoje sosedo v plavih srajcah mučita s pokvečeno angleščino. Pa bi se le rada sporazumela z njimi. Ne gre in ne gre. Nesporazumom se pristrčno smejejo.

Nenadoma se mladenič in dekle v plavih FDJ-srajcah vzdigneta s svojih sedežev. Vljudno ju ponudita prijatelju in ženi. S temno rdečico na obrazu. Waldow je — kot običajno — iz žepa potegnil svoj invalidski list. Potem pa mu je tista karta v rokah obtičala.

Mlada vzhodna Nemca sta se ponižno opravičila:

»Oprostite nam! So tujci, ampak naši gostje. Ne vejo, kako se je treba obnašati pri nas. Sédita! In ne bodite hudi, ker so vaši sedeži zasedeni!«

Ni kaj — tale vzhodnonemška mladina je drugačna od naše! Kdo pa se pri nas še vzdigne, da bi odstopil sedež starejšemu? Kje je pri nas sploh še kak mlad človek, ki bi spustil v avtobus starejšega pred sabo? Dovolj mi je pomisliti na Mojstrano:

Vsi gimnazijci so pred mano v avtobusu. O »tehnikih« sploh ni da bi govoril. Stari ostajamo zadaj. Vstopamo zadnji. Za nas je prednost mimo. Mi smo jo — kot vse kaže — preživeli.

»Doma« listam po včerajšnji in današnji izdaji strankinega glasila »Neues Deutschland.« Obenem bi rad spremljal televizijski program. Oddajajo skoraj štiriindvajset ur na dan.

V Berlinu in v predmestjih stoji triindvajset velikanskih odrov na prostem. Od desetih dopoldne se vsak sleherni dan na vsakterem od njih vrste nacionalni programi. Vse snemajo na trak. Med neposredne prenose vnaša televizija magnetoskopske posnetke. Predstavam, ki si jih kdo ni mogel živih ogledati na odrih ali v dvorinah, na trgih in na stadionih, lahko prisluhne na ekranu.

Nocoj smo zamudili množično srečanje Berlinčanov in festivalskih gostov za solidarnost z ljudstvi, mladino in študenti arabskih dežel, posvečeno boju za pravičen in trajen mir na Bližnjem Vzhodu.

Ustrašil sem se, da sem kaj važnega zamudil. Iz včerajšnjega in današnjega programa sem razbral, da se vsak dan zvrsti več kot sto zabavnih, kulturnih, glasbenih, folklornih in športnih prireditev. Izračunam, da bi se jih ob načrtnem delu dalo kakih deset na dan videti, če bi noge zdržale. Pa če bi vedno o pravem trenutku ujel ali S-Zug ali U-Bahn (podzemsko železnico).

(se nadaljuje)

dr. Marija Makarovič

MEDSEBOJNA POMOČ NA VASI III.

NA PRIMERU STUDORJA V BOHINJU

NADALJEVANJE IN KONEC

SODELOVALNI OKVIRI IN SODELOVALNE SKUPNOSTI

Tudi v Studorju so gospodinjstva, bodisi kmečka, polkmečka ali pa agrarna, tiste enote, v okviru katerih se odvijajo najrazličnejši odnosi medsebojne pomoči.

Vaščani si na splošno pomagajo le v mejah lastnega naselja. Sodelovanja s sorodnimi družinami v sosednjih naseljih so razmeroma skromna, opazimo jih le pri posameznih družinah.

Kot po drugih doslej obravnavanih vaseh lahko tudi v Studorju ugotovimo bolj ali manj stalne sodelovalne enote v okviru naselja samega. Vaščani si najprej poiščejo sodelavca iz bližnjega okolja, iz svojega dela vasi. Te enote, našli bi jih nekako devet, pa se v zadnjih letih po zaslugi strojev odpirajo navzven, ko sodelujejo med seboj tudi nekaj bolj oddaljena gospodinjstva.

Nedvomno pa je tudi v preteklosti narekovala osnovna sodelovanja med posameznimi gospodinjstvi razvrstitev domov, ki je v celoti stisnjena in največkrat gručasta.

Medsebojna pomoč običajnega značaja, pomoč ob nepričakovanih nesrečah pa tako kot je v navadi povsod, zajame vso vas.

Če nadrobneje pregledamo medsebojna sodelovanja glede na pglavitne sodelovalne skupnosti, spoznamo tudi v Studorju, da si vaščani praviloma pomagajo s sosedji in s sorodniki, ki predstavljajo v tem primeru skupnost sosedov in sorodnikov. V zvezi s pašnim gospodarstvom se je oblikovala še pastirka skupnost, ki je prav tako kot vaška skupnost in skupnost povabljenih, kratkotrajnejša občasna skupnost.

Skupnost sosedov

Skupnost sosedov je tudi v Studorju najpoglavitejša sodelovalna enota, ki je posebej v preteklosti združevala vaščane ob najrazličnejših medsebojnih sodelovanjih. Ugotavljanje sorodniške mreže med posameznimi gospodinjstvi pa pokaže, da je tri četrtine studorskih gospodinjstev med seboj v sorodu, od tega tudi osem sosednjih gospodinjstev, in sicer v bližnjem sorodstvu (starši, bratje, sestre, tete, strici, sestrične, bratranci, nečaki, nečakinje).

Ukčov gospodar kleplje koso

Tudi za Studor velja, da je sosedstvo vezano na hišo, ne pa na družino. Če se na primer priselijo novi sosedje, pa naj bodo to tudi vikendaši, torej enkrattedenski sosedje, jih vaščani sprejmejo kot sosedo. Po nadrobnejšem opredeljevanju omenjenega sosedstva pa vendarle pravijo, da »oni niso pravi sosedje«. Za pomoč pri delu naprošajo torej sosedo, prave sosedo; na podlagi ankete pa ugotavljamo, da navezujejo najrazličnejše sodelovalne stike tudi z vikendaši.

V primeru, da je sosed bližnji sorodnik, ga imajo tako predvsem za sosedo. Razlika je le v tem, da sosedo poimenujejo po hišnih priimkih, na primer Odolnjakov, Pekovščov, sorodnike pa Ukčov boter, Hkavčova in Šoštarjeva teta, itn.

Tudi v Studorju je sosed tisti, ki se ga vidi, določneje tisti, čigar vhod v hišo je obrnjen proti sosednjemu gospodinjstvu. Nekateri pa so dostavili »naš (gospodar) pa ima tudi onega za sosedo«, čeprav se vidi samo njegova streha (npr. Ušinovega). Nedvomno pa je te vrste vključevanje sosedstva vezano na tesnejše gospodarske stike.

Po zatrjevanju vaščanov mora imeti vsak štiri sosedo, kar je, razen v 12 primerih pokazala tudi anketa.

To število razlagajo s tem, da ga štirje nosijo na pokopališče, oziroma v zadnjih letih samo do voza in na pokopališču do jame.

V gručasti razporeditvi domov se tako nabere tudi po več sosedov, zlasti kadar navajajo ljudje tudi tiste, ki se »ne vidijo«. Tako na primer pripada št. 26 kar šest sosedov (27, 28, 29, 30, 25 in 33).

V okviru skupnosti štirih ali pa več sosedov pa si je tudi v Studorju v tesnejšem gospodarskem in družbenem kontaktu praviloma le po dvoje, največ po troje gospodinjstev, za katere ljudje pravijo, »si pomagamo pri delu in tudi drug drugemu zaupamo«. Sosedje zagotavljajo, da so se v preteklosti pri tako povezanih gospodinjstvih tudi otroci lepo razumeli med seboj, »kjer si videl sosedovega, si videl tudi svojega«.

Nedvomno pa smo se lahko prepričali, da intenzivnejši gospodarski stiki med vaščani porajajo tudi tesnejše prijateljske vezi med sodelujočimi gospodinjstvi.

Pomen sosedstva tudi tukaj najraje označujejo s pregovori, npr. »Dober sosed je več vreden kot ceva žvahta« ali »Dober sosed je pred durmi«. Kar razložijo podobno kot po drugih agrarnih naseljih: Če se kaj na hitro rabi, če na primer krava teli, boš najprej stekel po sosedu, saj jih ob težjem porodu potrebuješ tudi po tri do štiri.

Prav tako pa si tudi sosednje gospodinjstvo pomagajo med seboj nenehno z majhnimi uslugami. Tako na primer tudi zdaj, ko je v vasi trgovina, prinašajo sosedo bolj zaposlenim in bolehnnejšim sosedam malenkosti iz trgovine, največkrat pa kruh in meso iz Srednje vasi, itn. Starejši pa se spominjajo, da so kot otroci sosedam pogosto prinašali kvas »cajh« iz trgovine, za »lono« pa so si na ta način prislužili po en hlebček od peke.

Tako kot v preteklosti si tudi še zdaj sosedje prizadevajo, da so v dobrih odnosih in se le poredkoma, razen v dveh, treh primerih, prepirajo med seboj. Na splošno

prevladuje mnenje, da se zaradi otrok, ki se nekaj časa podijo po domačem, potem pa po sosedvem dvorišču, ne splača prepirati. Svoj odnos do sosedo največkrat izražajo s parolo: »S sosedom se ne prepiraj!«

Sosedje, kot tudi vaščani, se vsakodnevno ob srečanjih ogovarjajo, največkrat z ustreznim pozdravom: Dobro jutro, dober dan, ki mu dodajo še vprašanje: »Kam greš, kaj si delal?«

Nekaj pogostejši predvojni prepiri med mejaši, ki naj bi drug drugemu predstavljali meje, so se po zatrjevanju vaščanov, v zadnjih letih pozabili.

Kot omenjeno, si tudi še danes prvenstveno priskočijo sosedje na pomoč »v sili«. Kot drugod po Sloveniji pa sosedje poprimejo za prašiča ob zakolu in posamezne sosedo si tako kot v preteklosti, še vedno pomagajo pri pranju črev. Zdaj jih perejo v hlevih, pred vojno pa so jih prale na koritu pred Srednjo vasjo.

Nekaj novih sodelovanj med sosedami se je v zadnjih letih porodilo tudi na podlagi gospodinjstskih aparatov. Tako si sosedo prinašajo, posebej, če se pokvari hladilnik ali pa če hladilnika še nimajo, meso v sosedov frižider ali pa v zmrzalno skrinjo. Prav tako pa prinesejo rože v lončkih k param, če jih imajo domači premalo in stole za tiste, ki pridejo »vahtat« umrlega.

Sosedje pa končno po potrebi sodelujejo pri vseh že navedenih delih, predvsem pri okopavanju, ob košnji, pobiranju krompirja, itn.

Medsebojna pomoč med sosedji pa se v veliki meri tudi še zdaj pokaže v zvezi z nekaterimi življenjskimi mejniki. Tako je v navadi, da na svatbo povabijo vse sosedo, kar utemeljujejo z naslednjim: sosedo rabiš ob smrti, zato moraš tudi ob poroki vedeti zanj, da je sosed. Na svatovanje povabita ženin in nevesta sosedo šele na dan poroke in sicer običajno potem, ko ostali svatje pokosijo. Tako se udeležijo sosedje šele večerje.

Tako kot v preteklosti pa tudi še zdaj velikokrat sosedo pomagajo streč ob poroki.

Nedvomno pa imajo sosedje tudi v Studorju, kot je navada v vseh agrarnih naseljih, najpoglavitejšo vlogo ob smrti s tem, da umrlega umijejo, preoblečejo, pripravijo pare in ga denejo na pare, med samim pogrebom pa pomijejo tla.

Do približno 1955. leta so mrliča tudi nesli na pokopališče v Srednjo vas štirje sosedje. Če je bil težak, so se menjavali z ostalimi pogrebci, vaščani, ki so pristopili sami od sebe, če so videli, da nekdo izmed nosačev omaguje.

Tisti, ki sosedujejo z vikendašem, si morajo zdaj za nošenje naprositi drugega vaščana. Pravijo pa, če bi bil lastnik vikenda v tem času v Studorju, da bi naprosili njega, oziroma, da bi »moral« vikendaš v primeru, da sam ne bi nesel, naprositi drugega vaščana za nosača.

Zdaj že desetletje vozijo krsto s konjem. Navadno se za prevoz ponudi najbližji sosed ali vaščan, ki ima konja. Nasploh velja pravilo, da mora voziti sosed, če le ima konja, v primeru pa, da ga nima, mora naprositi drugega za prevoz. Navada je, da se sosedje še za življenja ponujajo drug

(Nadaljevanje na 18. strani)

Tone Tomazin: Preužitkarska bajta v Slovenskih goricah

je menda najbolj zakleta državna meja, kar jih je v Evropi. Spominjam se prehoda drevje, kamorkoli stopiš: borovi, breže, trepetlike vrbe. In hrasti. Silni močvirji.

Tone Tomazin: Zidanice v Slovenskih goricah

(Nadaljevanje s 17. strani)

drugemu: »Če umreš preje kot jaz, te bom jaz peljal.« Se živo pa je zakoreninjeno prepričanje, da domači, četudi imajo konja, sami ne smejo peljati na pokopališče umrlega, češ, da mora tudi živina žalovati.

Takoj ko odnesejo umrlega, prav tako sosedje pospravijo pare in poribajo po tleh in običajno tudi postrežejo domačin in tistim, ki ga nosijo na pokopališče, ko se vrnejo od pogreba.

Skrumnejša postrežba po pogrebu je prišla v navado šele zadnja leta, ko jih povabijo na dom ali pa v gostilno v Srednjo vas. Vsaj še prva leta po zadnji vojni pa so se vsi udeleženci pogreba, tako sorodniki kot tudi nosači, napotili po končanem pokopu vsak na svoj dom.

Kot je navada v ostalih agrarnih naseljih se tudi v Studorju sosedje med seboj posvetujejo glede nakupa raznih strojev, zlasti, če ga nekdo že ima. Sosedje, zlasti starejše pa se obiskujejo ob nedeljskih popoldnevih, pa tudi mlajše gospodinje se največkrat že med tednom pomenkujejo mimogrede.

Skupnost sorodnikov in botrov

Bližnji pa tudi daljni sorodniki so, kot omenjeno, največkrat vključeni v skupnost sosedov. Izredno goste in tudi dobre sorodniške vezi med vaščani pa so povod, da je v Studorju sodelovanje med sorodniki v večini primerov tako pogostno kot sodelovanje med sosedji. Pa tudi nekajkrat so zatrdili vaščani: Najlažje greš k žlahti, če na primer rabiš denar ali pa prosit za pomoč pri delu.

Podobna zatrdila potrjujejo tudi anketni podatki, po katerih povzemamo, da je v primerjavi s povezanostjo med sosedji skupnost sorodnikov enakovredna in prav tako poglavitna sodelovalna zveza.

Sorodnikom pravijo vaščani »žuahta«. Bližnjo žlahto pa sestavljajo starši, bratje in sestre, pa tudi tete in strici. Medtem ko sodijo bratranci in sestrične že v drugo, oziroma tretje koleno. Njihovi otroci pa so le »nekakšna mala žuahta«.

Izredno gosto sorodniško mrežo v Studorju so rejevale številne poroke med vaščani. Predvsem snaha, ki so se primožile iz sosednjih vasi zatrujejo, da so vsaj v preteklosti »Studorci najraje ženili pri sosedu«. Ustrezni podatki iz župnih in matičnih knjig pa pričajo, da so Studorci mimo domače vasi radi zahajali po neveste ali pa tudi po ženine še v sosednjo Srednjo vas in k Stari fužini.

Za razliko z drugimi doslej obravnavanimi naselji opažamo, da s sorodnimi družinami iz sosednjih naselij studorski vaščani v preteklosti niso imeli intenzivnejših medsebojnih sodelovalnih stikov. Največkrat le še ob težjih delih, kot na primer pri košnji in pri podiranju lesa. Tako tudi še zdaj ljudje zatrujejo, da ima vsak doma dovolj dela, ne pa, da bi hodili pomagat še drugam.

Nedvomno pa so bila in so do neke mere tudi še zdaj vsa sorodniška razmerja, kar se tiče najrazličnejših odnosov medsebojne pomoči, skorajda v celoti izkoriščena.

Tako kot v preteklosti je v običaju tudi še zdaj, da kjer si še medsebojno pomagajo, sodelujejo sorodniki pri istih delih kot sosedje. Predvsem pa si sorodniki tudi še zdaj največkrat pomagajo ob žetvi in mlatvi, pri posameznih gospodinjstvih celo v večji meri kot s sosedji.

Prav tako tudi v Studorju opažamo, da sta si po dve družini, ki sta v stalnih tesnejših delovnih medsebojnih stikih, praviloma tudi v bližnjem sorodstvu.

Pred vojno so bili stiki med posameznimi družinami sorodnikov tako tesni tudi kar se tiče delovnih odnosov, da so govorili: »Nas imajo za črno svečo« (s takšno svečo so kadili, če je kdo zbolel).

Po drugi strani pa tudi uvajanje strojev pri posameznih gospodinjstvih krepi sode-

lovanja med sorodniki, večinoma na podlagi menjave del. Podobno so tudi v preteklosti običajno pomagali sorodniki največkrat prav pri mlatvi.

Podobno, kot je navada tudi drugod, pošiljajo bližnjim sorodnikom koline in jih vabijo na praznovanje najrazličnejših družinskih svečanosti, predvsem pa poroko, krst in birmo.

Končno so imeli v preteklosti, deloma pa imajo tudi še zdaj sorodniki skupaj v planini živino, kjer je domači ali pa najeti pastir pasel krave sorodnikov.

Nedvomno imajo tudi največji materialni delež pri poroki prav sorodniki, saj starši od neveste in od ženina nosijo vse stroške svatovanja.

Ustrezno mesto v medsebojnih odnosih so imeli in ga imajo še vedno botri, ki so največkrat tudi sorodniki. Saj je še zdaj navada, da se tako za birmo kot za krst, ponudijo bratje ali sestre in strici iz domače ali pa sosednjih vasi. Tudi tukaj so mnenja, da se z botri ne smeš prepirati. V zvezi s tem starejši še zdaj povedo pregovor: »Z botri se ne smeš kregati. Bliz ženit, daleč botrit.«

Podobno kot v drugih pokrajinah so tudi tukaj imele posamezne krstne botre, zlasti tiste, ki so bile v sorodu, vse do

Izposojanje mere za žito

zadnje vojne pri prehranjevanju porodnice pomemben delež. Tako je ob rojstvu, oziroma za krst, botra spekla pogačo, saj so včasih krstili še isti ali prve dni po porodu. (Danes pa nesejo h krstu čez mesec ali dva.) Tako je za pogačo botra prinesla 4 hlebe bele kruha, vsakega okoli 2 kg težkega, 24 jajc in »križnik« — poldrug meter bele kotenine. Zanimivo je, da je v Studorju, po zatrdjanju nekaterih vaščanov, tudi boter prinesel, prav tako do zadnje vojne, pogačo, ki je vsebovala 4 hlebe kruha, 1 liter vina in 12 jajc.

Navada pa je še zdaj, da domači, največkrat otrokova mati, odreže in da botri s sabo, ko nesejo h krstu, kos belega kruha, ki ga da prvemu, ki ga srečajo na poti v cerkev. Med izročanjem kruha naroča: »Ga hitro pojej, da bo otrok rad jedel.« Nekateri pa razlagajo navado tudi tako, da s tem zaželijo otroku, da mu ne bi manjkalo kruha. V zvezi z dajanjem kruha pravijo, da so revnejši vaščani včasih prav pazili, kdaj bodo otroka nesli h krstu, da so dobili kruh.

Vsaj še leta po prvi svetovni vojni je prinašala botra, ki ga je nesla h krstu, o veliki noči in o božiču bel krih, posut z rozinami in z rožiči, takomenovan »krape«. S približno kilogramskim, v polkrogu oblikovanim kruhom, so posamezne botre obdarovale tudi po enajst krščencev, matere novorojenčkov pa so ji izročile malo potirčko z besedami: »Boste še naše poizkusili.« Krape so prinašale vse do obhajila. In še zdaj povedo starejši vaščani pregovor: Da mora botru koštrun krkniti,

s čimer simbolično nakažajo, da je botre obdarovanje vseh krščencev precej stalo. Premožnejše botre so dajale še okoli prve svetovne vojne po en cekin (to je 5 kron, 1 kilogram sladkorja pa je veljal 1 krono).

Birmanske botre niso prinašale jedil. Pač pa so pred vojno največkrat kupile birmancu obleko, danes pa so bolj v navadi verižice in ure.

Botre pa končno, tako kot sorodnike in sosedje, tudi še zdaj vključujejo v najrazličnejše odnose medsebojne pomoči in jih ob vsaki priliki poudarjajo ter se sploh do njih spoštljivo vedejo.

Vaška skupnost

Popolna solidarnost vaščanov se tudi v Studorju izkazuje največkrat ob ognju pri gašenju, si pa tudi še kasneje, če je treba, pomagajo pri obnovi doma z delom in materialom.

Prav tako pa tudi še zdaj hodijo vaščani »vahtat« mrliča, ko hodijo, od vsake hiše v vasi vsaj po eden, krpit umrlega. Čeprav navada zamira, tudi še zdaj pri umrlem zapojejo, tako kot so vedno peli v letih pred zadnjo vojno. Pojejo pesmi pobožne in nevesele vsebine, kot na primer: Gozdčič je že zelen, Rasti, rasti rožmarin, ipd. Domači okrog enajste ure ponoči postrežejo s kruhom in žganjem, ponekod ponudijo v zadnjem času tudi že kekse in liker.

Še pred zadnjo vojno pa so predvsem mali in veliki kmetje, bodisi po odredbi občine ali pa sami od sebe, prenočevali in nahranili popotne berače.

Pa tudi posamezne ostarele vaške ženske, ki so prihajale običajno ob času kosila mimo hiše z vprašanjem: »Moram pogledat, kaj delate«, so dobrosrčnejše gospodinje nahranile. Kot zatrujejo danes, so vedele, da jih je sram prositi za hrano, pa so jim zato same od sebe ponudile jesti.

Končno pa ljudje navajajo za predvojno obdobje še vrsto primerov, ko so revnejši vaščanom pomagali bodisi pri gradnji ali pa tudi s prevozi, zlasti ženskam, kjer ni bilo moških pri hiši, so na nekajkratno jamranje »nimam nič drv pri hiši«, šli v gozd po drva.

Tudi še zdaj pa se del vaščanov, ki uporablja isto gozdno pot, združijo za popraviljanje poti pri skupnem delu.

Podobno kot v drugih agrarnih naseljih, pa so bodisi v preteklosti — deloma pa tudi še zdaj — predvsem otroke in odrasle obdarili na določene praznične dni v letu, kot sledi:

Na dan nedolžnih otročičev so tako vsaj do zadnje svetovne vojne hodili revnejši vaški otroci otepat po domači, pa tudi po sosednjih vaseh. S seboj so nosili vrečo in govorili »otépljemo, otépljemo«, vaščani pa so jih obdarovali s fižolom, suhimi hruškami in z jabolk. Navadno so jim dajali po eno pest vsakega. Pri premožnejših pa so dobili še kruha, ker so spekli tudi jerbas 1/4 kg »otepovcev«, hlebkov.

Revnejši kajžarski otroci so do zadnje vojne oteпали na dan pred Tremi kralji »za skuto«. Navadno le v domači vasi, prav tako govoreč »otépljemo, otépljemo«. Nabrano so potem potlačili v posodo in so potem doma jedli s krompirjem tudi po več dni skupaj.

Prav tako pa je bilo vse do zadnje vojne v navadi, da so pri večjih in malih kmetih pekli za vse svete po 1/4 kg hlebčke za revnejše vaščane, predvsem tiste, ki so imeli veliko otrok. Gospodinje so jih napekle po eno peko, to je okrog dvanajst. Nosila jih je običajno gospodinje po hišah in jih je izročala z besedami: »Molite za naše pokojne«. Nekatero gospodinjo pa so obvestile revnejše vaščanke kar na koritu, ko so prihajale po vodo, naj pridejo zvečer iskat hlebeček.

Do danes se je ohranila tudi navada, da hodijo na Štefanovo zvečer (26. decembra) fantje iz domače vasi od hiše do hiše. Največkrat imajo s seboj harmonikarja iz domače vasi ali pa ga pripeljejo tudi iz

»Bezirkskapellen«. Bobni, flavte in trobente. Pisane uniforme.

Prisluhne melodiji. Nimam posebnega posluha, ampak ob izbranih uricah sem vendarle pripravljen kaj zapeti, čeprav narobe. Zazdelo se mi je, da sem tisti tralam — tralam — tralaral z ulice že enkrat slišal.

»Kakor da bi igrali ‚Die blauen Dragooners reiten! ...«

»Ah ne,« se izvija prijatelj, »to je nova pesem, samo stara melodija se prepleta v njej.«

Pomešamo se med množico. Ni mogoče storiti koraka, ne da bi se moral komu ogniti. Človek ob človeku, vsi pa srečni, nasmejani. Vse je mlado, v mini krilih, globokih dekoltejih, dolgih hlačah. Srečujejo se dolgolasci iz tujih dežel pa na kratko ostrizeni fantje iz DEDEER. Člani državnih delegacij nosijo na prsih festivalne značke. Severnih in Južnih Vietnamcev kar mrgoli. Pripadnikom FRELIMO skačejo članice efdejd (FDJ — Freie deutsche Jugend) okrog vratu. Nepalec si je našel prazen prostor pa se od tam vzvišeno nasmiha vsem tem ljubzenskim izbruham. Brazilce kar sredi trga na tleh portretira vzhodnonemško najstnico.

Krožek zahodnoberlinskih študentov napada zastopnika CSU (Krščansko — demokratska stranka), ki ga je poslala sem Bundesrepublik. Vroča debata. Drug drugega ustavljajo. Zahodni Nemec jim očita podrejenost Vzhodni Nemčiji. Zahodni Berlinčani mu vračajo s stricem Samom, Franzem Josephom Straussom ter vdinjanjem tujemu kapitalu, pa naj ga že ponuja kdorsibodi.

Med njimi niso le nasprotja — sovraštvo bruha iz besed.

Toda gostiteljica, DDR, želi ostati zvesta geslu festivala »za protimperialistično solidarnost, mir in prijateljstvo na svetu«. Zato se vedno najde kdo od njih, ki skuša miriti duhove, kadar spopad prehaja v bitko. Tudi zdaj je kakor iz zemlje zrasel tak posrednik. Televizijci, ki toliko da so začeli snemati študente, ga divje zmerjajo. Še slišati jih noče. Kakor nadležne muhe jih odganja in se smehlja na vse strani. Iz ust se mu vsipajo mir, prijateljstvo in solidarnost. Vse kaže, da so se Prusi po prusko pripravili na vse.

Kamor se ozre oko, povsod se blešče festivalna gesla. Na vsakem koraku emblemi festivala na panojih. Polni so jih Berlin in vsa predmestja. Po nemško, rusko, poljsko; po arabsko, angleško in francosko. V vietnamskih jezikih jih kar mrgoli. Samo kitajskih ni. Kitajcev ni na festivalu.

Potrebni smo kosila. Prijatelj nas vodi v »Haus Berolina« na Karl Marx — Allee, nekdanji Stalinstrasse. V osrčju Berlina torej. Na vratih nas ustavi šef omizij. Čakamo. Pol ure je minilo, preden nas je spustil noter. Ko pa je odprl vrata, smo takoj dobili mizo s tremi sedeži. Med tem, ko sem se nekam umaknil, je prijatelj naročil kosilo. Pred vsakogar je strežnica postavila pol purana (sic!) solate kaj vem kakšne, pečen krompir pa pivo, pivo in še pivo.

Tu je še huje kot v Muenchnu. Kdo le bo pospravil te gore mesa, solate in pijače?! In — kdo bo plačal ...

Obiral sem purana, potihem pa računal, kaj bi tako kosilo veljalo pri nas. Najmanj »brežnjeva« bi prišel na enega človeka. Račun postavne, mlade, brhke in prijazne strežnice (kar je le redko združeno v enem telesu) je bil presenetljiv: pet mark in štirideset pfennigov. Po zahodnih cenah slabih petnajst dinarjev. In to v enem najboljših hotelov v samem središču Berlina.

»Glej, prijatelj, zato smo morali postaviti berlinski zid! Naši hoteli in restavracije so bile iz dneva v dan polne Zahodnih Berlinčanov. K nam so hodili zastopniki. Za svojo zahodno marko so dobili štiri ali celo pet vzhodnih. Privoščili

so si lahko ohceto kosilo za eno samo marko. Ves Zahodni Berlin se je bogato gostil v Vzhodnem Berlinu. Nam je preostalo kaj drugega kot zid?«

Moral sem mu dati prav, prijatelj. Tudi pri nas bi najbrž postavili tak zid, če bi se znašli v podobnem položaju. Storili smo pa tisto, česar ni nihče od nas pričakoval: odprli smo vse meje na zahod.

Skozi gnečo na Alexu — takšen je deminutiv za Alexanderplatz — in mimo direndaja ob televizijskem stolpu, katerega usluge zahodnoberlinska televizija Vzhodnim Nemcem hudo drago plačuje, smo se prerinili na cesto Unter den Linden (po naše: Pod lipami). Muzeje z razstavami in druge znamenitosti danes puščamo za sabo. Oči imamo samo za trgovine, ki so tokrat izjemoma bogato založene.

Vietnamska ljudska umetnost se kar šopiri po izložbah. Pletene košarice, jerbaški iz rafije, roloji iz pobarvanega bambusa, poslikani z motivi iz njih mitologije. Poldrug meter dolg bambusov rolo z zlato slikarjo za petindvajset vzhodnih mark. To je najdražje, kar se da kupiti. Vse drugo je ceneje. Le da si s cenami še niso prav na jasnem. Tako je kot pri nas: kamor pride človek, so drugačne.

Z nama je bila ženska, Torej smo morali nakupovati.

»To bo za ženo, to za Metko. Tole je zate. In še za sina nekaj.«

Postalo mi je: skorajda slabo. Bog z vami, ljudski umetniki iz Vietnama! Naložili ste mi zvrhano skrb. Kako le bom vso to bambusarijo nosil po svetu, jo nazadnje pretihotapil k nam domov?

Na pločniku me je objela zajetna, a še mlada efdejodlerca. Roka se je hitro, a neopazno umaknila. V hrbet človeku pač ni videti, vsesh lét. Prepozno je opazila sivino v laséh. Tu vendar praznuje svoj praznik mladost — abrahamovci smo le statisti. Za seboj zaslišim smeh. Efdejodlerca se je zgubila v gneči. Njej ni nerodno — smejejo se meni. Pospešil sem korak, da sem ušel posmehu.

Unter den Linden je ulica tujih poslaništev, veleposlaništev in ambasad. Sovjeti seveda prevladujejo. Nastanjeni so v sijajnih palačah sredi lepo urejenih vrtov. Tu so tudi že Arabci, ki so priznali DDR

še pred dobrim tednom. Vztrajno iščem naše. Bili smo prvi, ki smo — če odštejem vzhodni tabor — priznali DDR. Hallsteinova doktrina se nam je okrutno maščevala. Mora biti torej tu nekje naš grb, na Unter den Linden. Jugoslavija mora blesteti med elito. Vsaj naš pogum bi nekaj takega zaslužil.

Iščem in iščem. Berem naslove. Prijatelj in žena mi vztrajno pomagata. In me tolažita: mora biti tu nekje! Našel sem tam zamudniške države, ki so potuhnjeno čakale, kako se bo nam posrečilo izveleči se iz gonje (da ne zapišem »dreka«).

»Morate biti tu, Jugoslavo. Priznali ste nas, ko je ves svet cinal. To vedno poudarjamo pri nas. Tega ne bomo nikoli pozabili. Takih odločnih prijateljev imamo malo na tej Zemlji. Pa smo jih tako potrebni.«

Na vrsti so odcepi v sosedne ulice, do kamor so segli tuji diplomati. Nikjer nas ni. Iskanje je zaman. Socialistični tabor je na kupu, ZDA in Združeno kraljestvo, Arabci in Iran. Samo nas ni. Kam so nas vendar mogli odriniti?

Noge postajajo utrujene. Samo še do Brandenburških vrat! Ta znameniti spomenik je — ob znanem berlinskem medvedu — drugi simbol mesta. Sto sedemdeset let so ta vrata veljala kot prehod za triumfalne pohode na Zahod. Petinšestdeset metrov širine! Viktorija na vrhu je visoka šestindvajset metrov. Kvadrigo so Francozi 1804. leta ukradli ter jo odpeljali v Pariz. Po desetih letih so jo morali vrniti. Bombe v drugi svetovni vojni so oboje, vrata in skulpturo, težko poškodovale, a zdaj je spet vse celo.

Zadaj berlinski zid. Sto metrov pred vrati se moraš ustaviti. Mrtev pas, ki ga — razen policajev — ne sme nihče prestopiti. Lahko pa potegneš fotografski aparat in pritiskaš, dokler ti ne zmanjka filma.

Nihče v Vzhodnem Berlinu nikoli ne bo rekel »Photographieren ist verboten!« (kar se sicer drugod po svetu prečesto dogaja). Ne na ulici, ne v muzejih ali v palačah, pa tudi v cerkvah ne. Nič skrivnosti. Ampak barvnega filma je škoda. Serije

na sredo ulice, kjer sem koračil, zgrabila me za roko in me — dobesedno — zvelkala v lokal. Tam pa sem se jih (kajti ni jih bilo malo — mislim, žensk) otreseš čisto po slovensko. Edini način, da sem lahko ušel. Kot preganjana divjad sem zdrvel po ulici. Pomagajte mi, vsi bogovi z našega planeta! Tak brutalen napad na mojo ubogo blagajno!

Dan je šel k koncu. Brskal sem po načrtu mesta, da bi odkril Staro Pinakoteko. Potem pa so mi noge sporočile, da je bilo teh nekaj deset kilometrov po vele-mestu za ta dan dovolj. Ubral sem jo po bližnjici na železniško postajo, potem pa hitro v prenapolnjeno čakalnico. Vsake pol ure pokaži vozno karto. Železniški usluž-benci so neizprosni. Kdor je ni imel — marš na peron!

Dve najstnici spita na visokih kovinskih nahrbtnikih. Prileten Arabec se skrbno ozira krog sebe, preden mi ponudi hašiš. Mlada mati mirno doji otroka. Razburjen možakar je miril tri naraščajnike. Dva popotnika dremata po ameriško. Noge na mizi. Kadita med dremanjem, kot da sta iz Turčije. Čike mečeta na tla. Ne preveč črn črnc obema svojo zagorelo belo ljubico. Spodobna nemška družina dostojno použi-va svojo večerjo (hrenoveke seveda). Službujoči železničar si vsake četrte ure prinese s perona veliko pivca.

Nazadnje so prikolovirali še trije naši fantje. Močno pod paro so. Samo v cirilici še govorijo. Druščina, da me postaja rahlo sram. Saj dobro vem, da me tu nihče ne pozna. Pa vendarle. Človeku je nerodno.

Manjkala je cela ura do odhoda vlaka, pa sem jo raje pobral tja na peron. Ko pa sem bil enkrat tam, se je začel lov za vozičkom. Tako prijetno se je da z njim prevažati prtljago. Pri nas kaj takšnega res ne poznamo. (Neumna misel se mi je porodila v glavi: Ko bi Mravlje takrat, ko je ukinil progno Jesenice—Rateče, prišel vsaj v Muenchen, bi morda le sprevidel, da se na jugoslovanskih železnicah da morda storiti še kaj drugega, kot pa radirati slabo stoječe proge.)

Ob desetih zvečer se je na šestindvajseti tir pricijalil moj berlinski vlak. Zasedel sem oddelek in se čudil: sam sem bil v njem. Čez pet minut šele sem ugotovil, da sem se ustoličil v vagonu prvega razreda. Na jurš, fant, da boš lahko zaspal v dru-gem razredu!

Vzhodni Berlin, 29. julija 1973

Koliko ljudi v vagonih drugega razreda v Muenchnu! Komajda sem si priboril sedež. Sami Nemci okrog mene. O postelji, ki si jo pripraviš na ta način, da potegnesh skupaj dva nasprotna sedeža, ni bilo niti misliti. Ampak — le počakajte! Ne poznate Kranjca! Tako vam bom zagodel, da tudi vaša, priznana utrjena nemška ušesa, tega ne bodo prenesla! O tem sem prepričan. Celo moja slovenska življenjska »opotnica« trdi, da jo je s svojim koncertom sredi noči prebudim. Zato velikokrat spim raje v svoji sobi s psom. Oba smrčiva. Prav nič ne motiva drug drugega v zlahatnem spanju. (Kako šele ona poje! Ampak se ne sliši. To ji lahko zapišemo v dobro. Ne slišim tudi jaz, kadar leživa v tistih strašnih posteljah, kakršne so delali pred pol stoletja.) Nuernberg. Polnoč je ura. Mesto, kjer bi morali pravzaprav moji sopotniki vstati in zakokodakati:

»Heil Hitler!«

Saj gre za mesto nacističnih parad!

Nič takega se ni zgodilo. Dva Nemca — kaže, da je to zakonski par — sta se umaknila na hodnik. Priložnost zame! Polastil sem se njunih sedežev, ju potegnili skupaj in zaspal. Kakor doma na kavču. Če bi me kdo slučajno zbudil —

— oprostite, ne razumem!

Šele na meji so me zbudili Vzhodni Nemci. V trenutku so se mi oči odprle. To

je menda najbolj zakleta državna meja, kar jih je v Evropi. Spominjam se prehoda s pred treh let. Med prtljago sem imel Fructalov tetrapak. Zelo nedolžen breskov sok. Carinik je tedaj prevračal tisto stvar, kakor da je najmanj ročna bomba z atomskim vžigalnikom. Prebrskali so vse do zadnjega. Vso potovalko. Še dobro, da me niso slekli. Moj popotni dnevnik je prelistaval tako nezaupljivo, da sem se spomnil Rusov.

(Novo leto 1943. Ukrajina. Nowograd — Wolynsk. Stopenetdeset organiziranih Slo-vencev in Francozov iz nemške vojske je prešlo fronto, ko je prišla do nas. Šli smo k Rusom, da bi z njimi tolkli Švabe. V svojem Zeltplani sem imel dva zvezka s šeststo popisanimi stranmi. Moj dnevnik z natančnimi opisi vseh šikan, kar jih je zmogel topi nemški dril. Niso zalegle prošnje ne pojasnjevanje. Romala sta na ognjišče, kjer sta postala plen ognjenih zubljev. In tolko podatkov v njih! Še Rusi bi jih lahko s pridom uporabili.)

Tokrat na meji ni bilo nobenega pregleda. Prelistan potni list, kratko opozorilo, kam smem in moram potovati, pa dobra želja, da bi se imel med obiskom v Vzhodni Nemčiji lepo.

»Erstaunlich!« je zapiskala sosed. Seveda, njene kovčke so prebrskali do dna. Oddelek je bil poln njene garderobe. Še celo nedrje je morala odpreti. Kakšno bogastvo! Cariniki so z ostrimi pogledi skušali vzpostaviti v oddelku mir, pa se jim nekako ni posrečilo. Šele ko so ubogo pot-nico polile solze, so se Vzhodni Nemci umaknili — brez besed.

Nemcu z Zahoda v Vzhodni Nemčiji ni dobro. Sumljiv je vsak njegov korak. Slehera njegova beseda je kakor izziva-nje. Čutijo ga kakor tujek v lastnem nacionalnem organizmu.

A blagor tujcu, ki je v teh dneh pripotoval v DDR! Za teden dni se je dežela odprla vsemu svetu, kajti v Berlinu — seveda Vzhodnem — so uprizarili sve-tovni festival mladine in študentov. Od koderkoli je že kdo prišel — Ulbrichtova republika ga je tople pozdravila.

Sončno poletno jutro. Postaja Frie-drichsstrasse. Slabo prespan in krmežljiv sem stopil na peron. Jasno, prijatelja, ki naj bi me čakal, ni. Napovedan sem bil pač za prejšnji večer. Vse je v zastavah, vse zelo praznično. V zgodnjih urah je okolica postaje prazna. Samo zastave plapolajo v jutranjem vetru.

Čaka me še en pregled. Najstrožji. Pred tremi leti so me enkrat tule pustili čakati tri ure. Bil sem neumen, drzen, da sem jo mahnil na kratek sprehod v Zahodni Berlin. Ob povratku so mi dali čutiti, kako se jim tak skok ne zdi prav nič primeren. Vsaj neprimeren za nekoga, ki je gost pri njih. Bolj ko sem prosil, naj že pregledajo tisti vbogajme v vrečki, manj so me slišali. Kako bo danes?

Rdeči potni list je kakor »Sezam, odpri se!«

»Hvala lepa! Dobro se imejte! V Berli-nu vam ne bo manjkalo zabave.«

Saj jih sploh nič več ne prepoznam. Pred tremi leti taki mrki policaji, zdaj pa kakor delavci v turizmu (pane pri nas).

Moral sem zamenjati eno zahodno marko (za eno vzhodno, jasno), da sem prišel do potrebne drobiža za vožnjo v Zeuthen. Petintrideset kilometrov — petintrideset minut. Kot bi švigal blisk, drvimo skozi berlinska predmestja.

Zeuthen v bistvu ni drugega kot velikanska vas. Štirinosemdeset kvadrat-nih kilometrov. Pol ur moram vleči svoja težka kovčka, preden se mi zasmije prija-teljeva hišica. Prej je bilo tu počitniško naselje bogatih v Berlina. Tu ni ulic. Skozi borove in brezove gozdove se ceste vlečejo v neskončnost. Vmes močvirja. Hišice, postavljene med drevesne velikanse, se v gozdu enostavno izgube. Sosedov skorajda ni videti. Parcele so velike. In samo gozdno

drevje, kamorkoli stopiš: borovci, breže, trepetlike, vrbe. In hrasti. Silni, mogočni hrasti. Nemški narodni simbol. Njihov še danes globoko spoštovani Eichenlaub zum Ritterkreuz. To se seveda vse stopnjuje: hrastov list z meči, z meči in diamanti. Na vseh najvišjih oficirskih činih: hrastov list na trdem ovratniku.

Zeuthen je pravi Eldorado. V treh letih, kar me ni bilo tu, sta v celem naselju zrasi le dve novi hiši. Prvo je pozidal arhitekt. Preistraeger. Največ sam pa ob pomoči svoje žene. Sekretarka partijske organizacije je v kraju. Kakor iz pravljice sta hiša, vrt. Barvna okna v veži pa še na stopnišču. Poslikal jih je sam. Pa tudi hišo si je zidal sam. Žena je urejala njun vrt. Zasajala je drevje in grmičje, urejala je zelenice. Zdjaj je njun dom postal Schaust-ueck za Zeuthen.

Drugi lastnik novega poslopja je gostil-ničar, trgovec: Temu so hiši postavili in vrt uredili obrtniki. Podoben kot pri nas.

Ko sem spraznil kovček, sta bila prija-telj pa njegova žena vsa iz sebe od veselja. Stvari, ki so pri nas neznatne in vsakdanje, so zanje še vedno pravo razkošje. Otroške žabe, palčki s Sneguljčico, škatla flowma-strov pa naša slivovka navrh jih požejejo iz ravnotežja. Saj se dobijo semintja pri njih vse te stvari, ampak samo za drag denar. In vselej morajo čakati v vrsti. In dobre zveze morajo imeti, da zvedo o pravem času, kje in kdaj bo kaj podobnega naprodaj.

Po bogatem kosilu je prišla za mano slabo prespana noč. Rad bi zaspal, prija-telju pa se je začelo muditi z jugoslo-vanskimi darili k vnukom. Pojdi in jih raznosi, mene pa pusti v »moji« sobi zaspati! Za sabo imam dve noči na vlaku pa desetine kilometrov hoje po asfaltu. Dovolj, da človeka, trudnega in zaspanega, za nekaj ur zmanjka.

Vzhodni Berlin, ponedeljek,

30. julija 1973

Prijatelj in žena — oba invalida — sta mi velikodušno ponudila, da se bosta vse ta teden, ko traja festival, podrejala mojemu urniku. Poklicna kolega sta. Učitelja. On še dela, njo pa so zaradi nog, ki jo včasih komaj še nosijo, že upokojili. Zdjaj je rentnerica. Njena renta — pokojnina — navrže približno dve moji mesečni plači. Precej več, kolikor lahko zasluži mož. Zaradi visoke stopnje invalidnosti dela vsak dan uro manj. Sedem ur namesto osem.

Toda kot invalid ima celo vrsto ugod-nosti:

Sedež za invalida je na vlaku, avtobusu, tramvaju ali letalu vedno prost. Gorje zdravemu, ki bi mu prišlo na misel, da bi se tja vsedel! Plača samo polovično ceno. Polovičen popust pri vstopnicah v muzeje, gledališča, živalske vrtove, v vse javne ustanove. Ampak povsod mora kazati svojo invalidsko izkaznico... Vsi jo kažejo. Navada pač, ki jo spoštujemo. Spoštujemo tudi svoj vzhodnonemški pfennig, ki na Zahodu ne predstavlja nobene vrednosti.

Znašli smo se na Alexanderplatzu. Pred tremi leti je bil trg malodane prazen. Toda letos! Z železniške postaje, ki lebdi kakih deset metrov nad trome, skušam oceniti množico. Poprosim prijatelja in ženo, naj mi pomagata pri tej cenitvi. Po trgu vrvi kakih petdeset tisoč ljudi, meni prijatelj. Lahko me ubiješ, mu ponudim, če jih ni še enkrat več. Tudi Inge meni, da bo števila sto tisoč nekako ustrežala.

Sam bog ve, kdo je imel prav. Tam se je gnetlo več ljudi, kakor jih je kdajkoli ob 14. juliju na Champs d'Élysées. Sama mladina. Beli, črni, rdeči in rumeni. Naj-več plavih srajc. Freie deutsche Jugend. Vzhodnonemška mladinska organizacija. Tako zelo podobna po zunanem videzu nekdanji nacistični mladini, da me začenja pošteno motiti. Po cestah korakajo

druge vasi. Pred vsako hišo malo zaigrajo in voščijo srečno novo leto. Domači pa jih obdarijo s klobasami, z jajci in z žganjem, posamezni tudi z denarjem, nekateri pa dajo tudi potico ali kruh. Navada je tudi še zdaj, da v hiši, kjer so dekleta, malo zaple-šejo, nato pa odidejo naprej. V zadnjih letih si nabrano hrano bodisi porazdelijo ali pa prodajo in izkupiček prav tako razdelijo. Vsaj še pred zadnjo vojno pa so na koncu odšli v hišo premožnejšega kmeta, kjer so skuhali klobase in jajca za pojedino, na katero so povabili tudi vaška dekleta.

Prav v zadnjih letih pa se je udomačila nova šega v zvezi s praznovanjem dneva žensk. Tako moški posekajo za osmi mar-rec v državnem gozdu nekaj smrek, jih prodajo, za izkupiček pa kupijo klobase in pijačo. Na pogostitev povabijo vse ženske.

Skupnost povabljenih

V primerjavi z doslej raziskanimi naselji v Prekmurju, na Štajerskem in Dolenjskem, ima skupnost povabljenih v Studorju nedvomno najmanjši pomen.

Tako povabljeni celo za svatbo niso prispevali prav ničesar, niti na sami svatbi, kot je navada po drugih vaseh, kjer tudi še zdaj pobirajo denar vsaj za godca, kuharico in streljane.

Še danes pa je v navadi, da gredo teden dni po svatbi »na krvoje«, kamor povabijo samo najbližje sorodnike.

Dajanje poročnih daril novoporočen-cema se je uveljavilo šele v zadnjih letih, ko podobno kot druge prinašajo največ-krat servise, pribor ter posteljno perilo.

V preteklosti pa je edinole nevestina teta, ko je prišla povabit na svatbo, menda darovala nevesti po kakšno platneno rjuho.

Vsaj še pred zadnjo vojno pa je bilo v navadi, da sta se ženin in nevesta medse-bojno obdarovala. Tako je nevesta kupila ženinu srajco, ženin pa nevesti čevlje iz črnega žameta.

Podobno kot za poroko prinašajo v zadnjih letih povabljeni darila tudi novo-mašniku.

Vse do zadnje vojne pa je bilo v navadi, da so domači en teden po pogrebu povabili vse sorodnike, »če je le malo po žlahti dišal, je bil povabljen«, da so prišli »molitvo pet«. Vsak od povabljenih je zmolil vse tri dele rožnega venca za umrlega. Domači pa so mu v zahvalo podarili še po prvi svetovni vojni po 20 krajcarjev in ponudili žganje ter kruh.

Pastirska skupnost

V povezavi s planšarsko živinorejo ugotavljamo najrazličnejše oblike medse-bojne pomoči, ki so se odvijale med pastirji v planinah v času planvanja, to je od 28. 6. ko so gnali v planino in do 21. septembra, ko so prignali s planine.

Na splošno poudarjajo nekdanji majerji in majerice, da so se v planinah »kot ena družina« razumeli med seboj in da so vedno pomagali drug drugemu. Nedvomno pa so k takšnemu sodelovanju silile pastir-je posebne življenjske okoliščine, v katerih bi pastir, ki bi se izključeval od svojih soto-varštev, le stežka opravljal naloženo delo.

Tako so že prvi dan, ko so prišli v planino, vsi skupaj, ki so imeli krave pri istem pastirju, obenem z gospodarjem stanu, popravljali plotove, streho za živino, pripravili mu drv in opravili tudi potrebna popravila na pastirjevem stanu.

Na dan, ko so prignali živino v planino, je gospodar, ki je imel »na mozo dane krave, najemnice«, pa potem vsakič, ko je prišel po skuto (enkrat, če je imel dve kravi), prinesel majerici štruco črnega kruha, pol kilograma sladkorja, pa kavo in čaj.

Pastirji pa so si tudi v preteklosti vsak dan pomagali drug drugemu pri sirjenju, »ko so tretinjili s tem, da so se menjavali pri mešanju siras. Saj bi vsakdo sam le stežka mešal po 40 minut, kolikor je trajalo prvo sirjenje.

Prav tako pa so si med seboj izposojali posodo za kuhanje in mlečno posodo, posa-mezni pa so tudi skupaj kuhali. Največkrat so skupaj napravljali drva, s tem da so jih posekali in žagali. Saj je terjalo zakuhava-nje mleka za sir velike količine drv.

Kot zatrjujejo nadalje, so si izposojali tudi hrano, predvsem pa kruh, če ga je komu zmanjkalo. Običajno pa so si družno razdelili vsaj pijačo, če jo je na primer nekdo kaj več prinesel iz doline, ko je prišel po skuto, nakar so se razveseljevali pozno v noč.

Prav tako so majarji, ko so enkrat na teden ali štirinajst dni odnašali skuto v dolino, prinesli tudi ostalim kakšno malen-kost, če so jih naprosili.

Splošno je bilo v navadi, da so na tisti dan, ko je šel majer v dolino, vsaj posamez-niki pomagali pri molži krav, bodisi že zjutraj, da je lahko preje šel, ali pa zvečer, če se je kasno vrnil. Največkrat pa so ob takšni priložnosti že poprej pomolžli tudi njegove krave. Prav tako pa so ostali pastirji poprijeli pri sirjenju in molži krav tudi v primeru nekajdnevne bolezni.

Največja solidarnost pa se je v planinah med pastirji nedvomno izkazala v času, ko se je izgubila kakšna žival, krava ali telica in so jo vsi skušali poiščati po svojih močeh.

V zadnjih letih, ko planšarstvo vedno bolj zamira, so se tudi medsebojni odnosi precej spremenili. Tako je sicer še vedno v navadi, da tisti dan, ko priženejo krave in potem, ko jih prebašejo na drugo planino, lastniki krav sodelujejo pri popravljanju stanov, po novem pa morajo tudi pastirji pripraviti vsa potrebna drva. Prav tako pa zdaj gospodarji menjaje, vsak po enkrat na teden, prinašajo majerju hrano »kešt«, nazaj pa nosijo skuto in sir.

Po zadnji vojni pa je tudi izginila navada, da so na Martinovo nedeljo, ko je bil semenj v Srednji vasi, gospodarji obdarovali pastirje s tem, da so jim kupili po kakšno srajco ali čevlje in ruto.

Prav tako pa je v poyojnih letih izginilo odsluževanje »sihtov«, družini majerja, ki je pasel najemnice, s pomočjo ob mlatvi, žetvi in drugih delih.

Zaključek

Podobno kot v ostalih doslej obravna-vanih strnjjenih in pa raztresenih agrarnah naselij v severni in vzhodni Sloveniji (Zelenbreg nad Ravnomi, Nedelica pri Turnišču, Predgrad v Beli krajini, itn.) so v Studorju bolj ali manj prisotne tudi še dandanes najrazličnejše oblike medsebojne pomoči ob delu in nekaterih drugih prilož-nostih.

V povezavi s specifičnim načinom živi-noreje, posebej s planšarsko živinorejo pa ugotavljamo v Studorju kot v ostalih bohinjskih vaseh svojstvene oblike medse-bojne pomoči, ki se odvijajo v okviru pastirske skupnosti v času planovanja na planinah, ko si lastniki stanov in živine in pa pastirji tudi še dandanes, čeprav v manjši meri kot preteklosti, pomagajo drug drugemu. Navedeno medsebojno pomoč pa so tako v preteklosti kot tudi še danes rojevale posebne življenjske okoliščine v času pastirovanja. Saj bi npr. pastir, ki bi se izključeval od svojih sotovaršev s težavo ali pa sploh ne mogel opravljati naloženega dela.

Po drugi strani pa se je prav tako v povezavi s hlevsko živinorejo, oziroma s spravljanjem krme v Studorju v precej večji meri, kot smo to ugotavljali v doslej obravnavanih naseljih, razvilo medsebojno sodelovanje ob košnji, bodisi na podlagi vračanja ali pa odsluževanja. Končno se tudi še zdaj, podobno kot opazujemo po drugih agrarnih naseljih, kljub delni meha-nizaciji, vaščani pomagajo pri podiranju in zakladanju lesa v gozdu. Tudi tukaj poraja medsebojno sodelovanje ne samo potreba, marveč pogoji dela v gozdu, ki so težavni in nevarni in je zavoljo tega boljše, da

sodelujeta vsaj dva enako močna delavca. Če strnemo navedene, za Studor najbolj svojstvene oblike medsebojne po-moči in tiste, ki smo jih nadrobneje navajali v predhodnem besedilu na ustreznih mestih, ugotavljamo: V primerjavi z ostalimi z doslej obravnavanimi agrarnimi naselji v Sloveniji pokaže Studor nekatere svojstvene najrazličnejše oblike medseboj-nega sodelovanja. Vendar nam najrazlič-nije oblike medsebojne pomoči in sodelo-vanj tudi v Studorju, kot ugotavljamo v ostalih agrarnih naseljih, potrjujejo:

Kljub sodobnejšim načinom kmeto-vanja ostaja tudi v Studorju vrsta kmetčkih del, ki bi jih posamezno gospodinjstvo težko ali brez večjega števila delavcev sploh ne moglo opraviti. Zato si vaščani po potrebi medsebojno pomagajo drug druge-mu. To je poglavitni nagib za vzpostavl-janje najrazličnejših medsebojnih sodelo-valnih odnosov. Pridružujejo pa se še populacijski, družabno-zabavni, tradicio-nalni in drugi nagibi.

Tudi v Studorju pa ohranja tradici-onalne in rojeva novejšje oblike medseboj-nih sodelovanj pri delu in nekaterih drugih priložnostih stvarno načelo: Ti meni, jaz tebi. Izpolnjevanje gornjega načela, pre-vedeno v vsakdanje življenje, pomeni: Če bo nekdo pomagal meni, mu bom tudi jaz pomagal in obratno.

Nedvomno pa medsebojna pomoč pri delu in ob raznih drugih priložnostih tudi v Studorju, kjer so tradicionalne vezi in navezanost na tradicijo, kot nasploh opažamo v adrnarnih naseljih, iz dneva v dan bolj rahle, v veliki meri vzdržuje in krepi družbene in družabne stike med vaščani.

OPOMBE, VIRI IN LITERATURA

1. Makarovič Marija, Terenski zapiski, Studor 1975. Zapiske hrani Slovenski etnografski muzej v Ljubljani.
 2. Po podatkih Matičnega urada, Srednja vas v Bohinju
 3. Krajevni leksikon Dravske banovine, 1937
 4. Popis stanovištva i stanova 1971. godi-ne, Beograd 1972.
 5. isti
 6. isti
 7. Naloge oddane Raziskovalni skupnosti Slovenije, 1973/74.
 8. Anketa najpoglavitejših medsebojnih odnosov pri delu, izvedena za Studor v letu 1975. Anketo hrani Slovenski etno-grafski muzej v Ljubljani.
 9. Podatki povzeti po: Orts-Repertorium des Herzogthums Krain — Imenik krajev vojvodine Kranjske, Ljubljana 1874 in isti, Dunaj 1894.
 10. Krajevni leksikon Dravske banovine, 1937.
 11. Popis stanovištva i stanova 1971. godi-ne, Beograd 1972.
 12. Delo je bilo oddano v decembru 1975 Raziskovalni skupnosti Slovenije v Ljubljani. Tudi na tem mestu naj opozorim, da sem se tako glede meto-dologije kot tehnike dela v veliki meri naslanjala na doslej edina tovrstna raziskovanja dr. Matije Goloba: Ko-operativni odnosi na vasi v preteklosti in danes, I, II, III, Ljubljana 1967, 1968, 1969.
- Končno pa naj se tudi na tem mestu zahvalim domačinom iz Studorja, ki so z velikim razumevanjem dajali podatke in prebrali rokopis (Cvetek Franc, Logar Jože, Zmitek Franciška, Šest Ivana in Franciška) in še posebej prof. Vincencu Znidarju za jezikovne po-pravke.

Raziskovanje je omogočil Slo-venski etnografski muzej ob sofi-nanciranju raziskovalne skup-nosti Slovenije pri skladu Borisa Kidriča.

Raziskovanje je bilo opravlje-no v letu 1975.

MED NEMCI IN MLADINO VSEGA SVETA

1

(DNEVNIK POTOVANJA PO OBEH NEMČIJAH)

Jesenice, 27. julija 1973

Natlačen polnočni brzec. Nazadnje vendarle tudi zame prostorček v oddelku. Sprejet nisem bil prijazen, kajti potniki v njem so si ga že prisvojili samo zase. Ne skrivajo, da sem odveč. Skrbno me pretehtajo in premerijo. Pogovor, pretrgan z mojim nenadnim vdorom v njihovo skupnost, počasi spet oživi.

Zdomci.

Zrela, bujna, domišljava Prekmurka se pelje v Stuttgart, njen sosed Stajerc v Koeln, mlada Ljubljanka gre obiskat svojega fanta v Muenchen, četrti dela v Frankfurtu. Moja mlada sosedka večidel molči. Fant na nasprotni strani je pogreznjen v svoje misli. Zato pa sta predstavnik zelene Stajerske in ravninskega Prekmurja tam ob oknu toliko bolj glasna.

Začutim, da ves njun pogovor leti name. Slutita pač, da ne spadam v njihovo kategorijo. Sama hvala, kak dobro da jim gre, in graja, kako usrano je vse, ampak prav vse, tu pri nas, doma. Sodnika, ki zviška sodita, kar sta pustila za seboj. Kakšen dober človek je njihov »Herr Gastgeber! Kako skrbi za njihov blagor!

Nazadnje Stajerec le skoči iz svoje zaigrane vloge.

»Pijmo ga! Doma je poceni.« Doma. Pri nas torej, kjer je vse tako dokočno in popolnoma zanič.

Steklenica kroži po oddelku. Nič kozarca. Kako naj bom nevljuden! Srknem ga še jaz. Nazadnje tudi iz potrebe. Vlak se nikamor ne premakne. Po voznom redu je pripeljal na postajo, zdaj pa stojimo tu že skoraj celo uro. Nihče ne ve, zakaj. Nobena uniformiranca ni blizu. Peron je prazen.

Prekmurka se stegne po treh sedežih. Pokaže vse bogastvo svojega cvetočega telesa. Priznati moram, da tega zares ni malo. Stajerec se vznemiri.

Suče glavo in oči, potem pa si pomaga s steklenico, ki si jo vse pogostejše podajamo iz rok v roke. Potegnem še svojo na dan. Tudi mi, ki smo doma, si jo lahko privoščimo, pa še noben gospod Gastgeber nam ni potreben za kaj takega.

Mlada sosedka le z naporom tu pa tam odpre oči.

»Tako sem zaspana! Se smem nasloniti?«

Nasloni se, dekle! Bolj prijetnega bremena že dolgo nisem nosil na ramah. Krožečo steklenico sem odklonil, kajti moja srčkana ramenska obtežitev bi se ob vsakem vzgibu utegnila prebuditi. Iz njenih temnih las diši pomlad, ki je že davno za menoj.

Prekmurka sproži svoje zadnje čare. Stajercu skočijo oči iz jamic. Potem pa švigne steklenica kvišku. In je zaklokotalo, potem pa klokotalo, dokler ni bila prazna. Globok vzdih. Nabral si je korajže. Popravil je noge bohotni potniki, ki si je v zadregi začela popravljati malo preveč razgaljeno oprsje. Sedel ji je k nogam, ji uvidno pokrival ponujajoče se mednožje, potem pa začel svoj monolog.

Doma je pustil ženo, dobro ženo — kaj bi! — pridno, da je sredi poldneva ne najdeš z lučjo. Vsa kmetija je ostala njej na skrbi. In najstarejšega, ki je odličnjak v zadnjem razredu osemletke. Njegova najmlajša, njegova ljubljanka, se ga je ob slovesu krčevito oklenila in zahlipala:

»Nas spet zapuščaš, očka?«

Vinake solze so se mu vpile iz oči. Zahlipal je, odprl novo steklenico. Po krepkem požirku se mu je sprostil plaz

besed. Prekel je svoje gospodarje, prekel tujino in jokal za vsem tistim, kar je ostajalo za njim. Jokal je za svojo zemljo, ki se mu je izgubljala iz rok, jokal za koščkom domovine, ki je njegova prava, resnična domovina, jokal za ljudmi, ki ga ljubijo in ki jih ima on rad. Na katere je navezan z vsem srcem.

Moje sladko breme se je premaknilo. Prebudila se je iz dremavičnega sna.

»Kakšna sreča, da sem vas slišala!« Obrnila se je k Stajercu. »Jaz pa sem hotela ostati v Muenchnu.«

Ponudil ji je komaj načeto steklenico. »Punca, pamet v roke! Drži, kar imaš rada! Z markami si bom res pomagal. Toda čez leto dni se ne bom vračal v Koeln. Zatrdim ti, da bom ostal doma, pri svoji Liziki. In pri svojem malem srčku.«

Končno je vlak potegnil. Sam bog ve, zakaj smo tako dolgo stali. Pripravili smo se za spanje. Moje sladko breme se je z opravičujočim se smehljajem spet naslonilo name. Kratko opozorilo: takoj ko bom zaspal, ji bom hudo grdo zapel v ušesa. Pa so se ji že stisnile oči. Torej lahko zagodem svoj koncert. V polsnu sem se zaznal, da Prekmurka skuša menjati ležišče. Toda Stajerec je že tako trdno bil zasidran v svojem ljubem koščku domovine, da ga tudi vsa razkošnost njenega telesa ni mogla premotiti. Umaknila se je na svoj prostor. Svojo izzivajočo gmoto mesa je pohlevno pregnila s tanko odejo.

Zakaj smo stali v Bischofshofnu celo uro? Kdo ve. Ampak ta zamuda in tista z Jesenic sta bili dovolj, da sem zjutraj v Muenchnu lahko samo pomahal vlaku, ki bi me moral odpeljati v Berlin.

V kupeju vse še spi. Stajerecve ustne so se razlezele v srečen smehljaj. Najbrž srečno sanja o svoji mali, ljubki punčki. Prekmurki sta morala v spanju ugasniti Gastgeber pa še sosed v oddelku. Njena skakalnica enakomerno raste in upada. Človek ne more zmerom utrgati vsake češnje, ki se mu ponuja z veje.

Mladenec se smehlja.

»Pa sem jo le pretihotapil!«

Mislil je na steklenico, s katero je potrkal Stajercu po nosu, Prekmurki pa tja, kamor nas moške najraje zanese. Planila sta pokonci. Pa smo bili spet tam, kjer smo pred nekaj urami obstali: srkali smo ga.

»Čez teden dni bom že doma v Ljubljani!« gostoli moja mladinka. »Pa vi?«

»Samo tri tedne, drago dekle. Pa pozdravite Ljubljano, ko se vrnite! Vse blagoslove njej, kakor je rekel Cankar.«

Stajerec je otožen spravljal svojo prtljago na hodnik.

»Ko pridete domov, pozdravite jih! Vse! Ne pozabite: vrnite se domov!«

Mladi zdomec, ki je namenjen v Frankfurt, se je s svojim kovčkom neopazno prerinil do izhoda. Tam se muza:

»Pa smo imeli srečo!«

»Le zakaj?« me muči radovednost.

»Bavarci so nas pustili v miru. Oni so država v državi. Njihov carinski pregled: desetkrat minus za nas. Danes pa so nas pustili v miru. Bomba! Šest steklenic domačega imam v kovčku.«

Osupel pogled Stajerca in hitro pojasnilo:

»Imam izkušnje. Tri steklenice zanje, tri so potem moje.«

»Kakšne skrbi!« srhne Prekmurka. »V mojem kovčku pa sta dve pletenki po pet litrov...«

Muenchen.

Sopotniki se kar razgubijo po postaji. Ni časa, da bi se poslavljali. Dir za vozičkom, s katerim bi lahko prepeljal prtljago čez peron. Poskus, da bi dobil še pred večerom kakšno ugodno zvezo za Berlin. Seveda Vzhodni. Teh zvez je malo. Zame je sploh ni. In vozičla za prevoz prtljage tudi ni.

Muenchen, 28. juija 1973

Kakšen kaos na postaji! Leta 1943 sem jo prvič videl kot Hitlerjev Kanonenfuter. Tedaj smo v mrzlem januarju dva dni nagi stali in čakali, kdaj bo prišel kdo, ki nam bo pokazal pot na Pokljuko. Pa ga ni bilo. Nikogar. V Sokolskem domu je bilo mrzlo. Na Jesenicah je bilo tedaj snega na kupe. Posmehovali smo se svojim bingeljčkom, neumno gledali v oči švabskim Stabsarztom in upali: zdaj zdaj bo zveza. Nemci so kričali: Kaerntne Volksbund! Reichsarbeitsdienst! Ne na fronto, na delo! Za večni Reich! Mi smo pa čakali. Čakali smo na zvezo, ki je ni bilo... V naši Dolini je vladala mrtva tišina. Nikogar ni bilo nikjer v gozdovih. Če je bil kdo, kot zdaj trdijo, da so bili, potem je bil zabit v kakem bunkerju. In je mirno čakal, da ga bo revolucija vzdignila na površje. Nas pa so mirno pustili odpeljati v švabsko klanovico. Kam naj bi sicer šli nagi osemnajstletniki?

V tridesetih letih se muenchenska postaja ni kaj prida spremenila. Tukaj lahko kupiš vse, samo nahrbtnikov in derez menda ne. Pa avtomatov, da se bog usmili! Ampak vsako stvar je treba plačati. Celotisto, ko se človek izprazni. Po peronu se opotekajo ljudje. Navsezgodaj. Komaj pol osmih je šele. Govore našo južno govorico. Pa smo se le prerinili v sve! Najbrž so se tudi pred tridesetimi leti po tem peronu opotekali ljudje, ki so govorili v naših jezikih. Ampak pijani pa tedaj najbrž niso bili... Njihov korak ni bil tako svoboden, kakor je korak tehle, katerih me postaja rahlo sram.

Kaufingerstrasse. Nobenega prometa. Samo ljudje. Muzeji, mestne hiše, znamenite cerkve. Celo dopoldne sem porabil, da sem prišel do vodometu. Kako ti tam vse curja! Ljudje namakajo stopala v mrzlo vodo, se ogovarjajo, se ne razumejo, pa vendar se smejejo in so veseli, ker si namakajo noge v mrzlo vodo.

Gremo v Hofbraeu! Tja, kjer je Hitler dvignil svojo glavo, kjer se je začel pohod nacizma.

Dren, kakor ga še zlepa nisem videl. Tisoči ljudi. Mnogoje prihajajo, odhajajo. In ni jih konca. Godba na pihala igra priljubljene poskočnice. »Vor der Laterne, vor dem roten Tor...« Ljudstvo navdušeno ploska. Se enkrat: »Lily Marlen!« Postrežnica potisne predme velik vrč. Poln je piva.

»Zwei Mark vierzig. Gleich zahlen, bitte!«

Plačam, prosim za kosilo pa še za vrč piva. Dobro je. Boljše kot Unionovo, z Laškimi bi se pa še komaj moglo meriti.

Pogledam na sosedno mizo. Požrtija! Krožniki — v premeru bi jim prisočil skorajda pol metra — polni svinjskih parkljev, zarebrnic in reberc, da o kislemlu zelju sploh ne govorim. Kdo bo le to pojedel? Porcije je za vse omizje več ko dovolj. Kje pa! Postrežnica nosi gore mesa in zelja na mizo kar naprej. Vsakdo pri mizi je postavljen pred svojo pojedino. Ljudje se mi začnejo počasi smiliti.

Zdaj sem na vrsti jaz. Pol metra širok krožnik. Svinjska reberca, zarebrnica, parklji, kisle zelje. Prav. Ampak požrl bom, kar ste prinesli. Ne bom podaril prigaranih mark.

Drugi vrč piva. Muenchen se mi je zazdel vesel in bolj sproščen. Povsod razprodaja. Trgovska zbornica določi, kaj sme se razprodajati in kdaj. Obleke skorajda zastoj, le da jaz denarja nimam zanje. Stojnic je brez kraja.

»Izvolite, gospod! Tinktura, ki do pike natančno reproducira barvno sliko.«

»Če si namažeš čevlje s to kremo, vam bo zdržala do konca leta! Z njih bo treba odpihniti le prah!«

»Nur zwanzig Mark, mein Herr! Čevlji z neuničljivimi podplati. V življenju jih ne morete zrabiti.«

»Poglejte tole maso! Samo malo jo zgneteš, napihneš, pa je tu balon! Zdaj pa šele pride poglavitno. Kakšne figurice nastanejo na njem, če vas je le volja, da jih poskusite oblikovati!«

Sit sem tega sejma.

Po ulici so razpostavljeni zvočniki. Vsiljivi so in zoporni. Hreščeči. Pa kar naprej ponavljajo: Jezus Kristus sem in Jezus Kristus tja. Jezus Kristus kar naprej. Kot da je še vedno tu na Zemlji, da še ni vzprhnel v nebesa. Zdaj možki Jezus Kristus, potem spet ženski. Kaj le imajo z njim, ki je že pred dvema tisočletjema sam od sebe zapustil dolino šentflorjansko?

Prerinil sem se do ljudi lrog mikrofona. Pred njim stoji mladenič. Pripoveduje, kako je odkril Kristusa. Kako živi zdaj z njim v duhovni skupnosti. Kakšna sreča je to za človeka. To pesmico je moral ponoviti dostikrat. Govori brez spodrslijavev, gladko. Konča o pravem trenutku. Kdor ga je učil, ga je naučil dobro. Fant dobro ve, kaj vzge. Pa mu ni več kot šestnajst let.

Kakih sedemdeset mladih jih stoji krog mikrofona. Zdaj zapoje. Moderno, mlado in poskočno pesem. Cerkevno sicer, ampak hit. Človek bi kar plesal, čeprav po Kristusu. Kitarista sta sijajna; tretji igra na orglice. Vseh sedemdeset, kar jih je, požrtovalno poje. Ni kaj reči: petje je ubrano in prijetno za uho. Cisto moderna popevka. Skušam dojeti besedilo pesmi, pa mi nekako uhaja. Pojejo sicer v en glas, ampak vsak s svojim naglasom. Ob njihovem večnem Kristusu sem končno dojel, da niso Nemci.

Zadnji akordi so izzveneli. Vodja skupine je stopil pred mikrofon. Najavil je novo govornico, hčerko bogataških staršev iz Brazilije. Svoj govor je zdrdral za njo drvar iz kanadskih gozdov, študent iz ZDA, muzikant iz Prusije, švedski trgovec. Vse manj sem jim verjel.

Kako hudiča, je mogoče, da vsi ti fantje in dekleta, ki sami zase trdijo, da so prišli ssem z vseh koncev našega sveta, morejo govoriti takšno čisto nemščino? Da niso to morda otroci Martinov Bohrmannov? Vseh tistih, ki jih je leto petinštrideseto odplavilo med Latince, kjer so našli svoj novi dom? Njihov jezik je odličen. Knjižni. Celo narečja lahko razpoznavam. Anglosaške krvi, ki jo prodajajo po zvočnikih, bi jim še njihov jezuskristus ne mogel potrditi. Kako naj bi storil to čisto navaden Zemljan? Človek zraven mene je izbruhnil:

»Quatsch!«

Z napovedanim programom pred mikrofonom so tedaj končali. Vodja skupine je sporočil poslušalcem, da bo vsak član skupine srečen, če se bo lahko s kom od nas, ki smo jih poslušali, pogovoril. Simpatična dekleta so začela deliti »Der Sinn des Lebens« (Smisel življenja), hkrati pa nevsiljivo vsakogar od nas spraševati, kdo smo, kaj smo, od kod prihajamo.

Zapletel sem se v pomenek z dvema najstnicama. Zanimalo me je, kdo jih je zbral in kje žive. Kdo plača stroške. In kaj hočejo za božjo voljo pr. vzprav.

Vse tiste zgodbe po zvočniku so bile navaden larifari. Zive v koloniji, financira pa jih nekakšna ameriška evangeličanska ločina, ki se skriva za naslovom »necerkvena evangeličanska občina«. Ampak žive na Bavarskem, v nemški katoliški trdnjavi Francina Jožefa (Straussa). Cel teden se imajo kar lepo, ob sobotah pa pride na njih vrsta, da to neskrbno življenje plačajo. Nastopajo v različnih mestih. Posebej morajo poudarjati, da Kristus nobeni Cerkvi ne pripada. Aha. Torej je idol? Ne, težko bi ga tako imenovali. Ampak za vas je vendar nekaj podobnega, kot je za druge recimo Frank Sinatra ali Sophia Loren? Morda. Zelo ste blizu. Pa nam je vendar mnogo več.

»Kaj pa vi mislite o našem Willyju?« se je postavil Bavarec tam blizu mene obregnil ob vodjo skupine.

»Dokler se bori za mir na svetu, je za nas najboljši človek.« Dosti pogumne besede za Muenchen, bunker Franza Josepha Straussa.

Petdeset metrov naprej po ulici. Velik, moderen vodomet. Ob njem vrsta panojev. In mlado dekle. Stoji ob nekakšnih stenčasih. Začel sem brati. Naprednjaki, predvsem komunisti, se bore proti nesmiselnim prepovedim. Fotokopije dopisov iz različnih bavarskih ministrstev pričajo o tem, da »je nekaj gnilega v deželi Danske«. Ingelore Priesing, diplomirana učiteljica, ne sme poučevati. To ji prepoveduje z lastoročnim podpisom bavarski minister za prosveto. Utemeljitev: dekle se je včlanilo v Nemško komunistično partijo. Vse to je jasno, razločno, nedvoumno napisano. Podpisano.

Petra Rüscha, vajenca, sindikalnega predstavnika mladine pri firmi Thiemig, so postavili na cesto, kajti pri vodstvu podjetja se je potegoval za pravice mladih.

Pa še in še. Obširni opisi posameznih primerov s fotografijami preganjanj. In učinkoviti nasprotni udarci.

V Muenchnu manjka na stotine učiteljev. Razredi so prenapolnjeni. Več kot štirideset učencev v oddelku je postalo že pravilo. (Blagor nam na Jesenicah: najbolj zagrizeni reformatorji osnovnega šolstva vztrajajo pri šestintridesetih učencih v oddelku. Seveda to veja le za obé mestni šoli. Če jih je po drugih šolah v občini po šestnajst, dvajset, recimo tudi petindvajset, se može sklicujejo na »vis maiora«.)

Učitelji zaradi svojega prepričanja ne morejo dobiti službe. To pa je vendar kršitev ustave! Meščani podpisujejo pro-

testna pisma. Sindikat za vzgojo zagotavlja javno, da bo zavaroval pravice svoje članice Ingelore Priesing.

Množica na trgu je zbrano pričakovala brezplačno predstavo. Mesto skrbi za brezplačno zabavo. Vsak dan ob petih popoldne sproži stara ura na mestni hiši svoj mehanizem. Skoraj četrt ure traja viteški turnir, ki ga zviška opazujeta pozlačena bavarski volilni knez in kneginja, dokler nazadnje zlati petelin nad njima ob zamahih s perutmi ne odkikirka svoje ure.

»Ajmo, bre, unutra! Šta da se stidiš?«

Končno vendarle domača govorica »na tudjjo zemljo«. Dva sta bila, pogledal sem, kam rineta. Sex-shop. Pariški Pigalle v miniaturi. V kino dvoranici nastopa Casanova, ampak vstopnina je pet mark. Naj se te drugi nagledajo, moj nenasitni junak! Svojih ubogih mark nisem nakradel. V trgovini vlada gneča. Kako blagajna ropota! Poživila, priprave in potreščine, ki jim normalno raščen človek niti ne ve namenjena. Pa pornografske literature na kupe. Vzorci so privezani na tanke, ampak trdne verižice. Eden obrača liste v knjižici, deset jih zija zraven. Pravi Babilon. Tu po turško, tam francosko. V glavnem pa mlo doneča govorica naših zahodnih sosedov. Ne morejo iz svojega »O care mio...«

Videti je sicer več moških kot žensk, ampak tudi teh ni malo. Samo za želodce z dobro prebavo. Moj mi je začel nagajati.

Prijatelj iz Vzhodnega Berlina me je prosil, naj mu prinesem zadnjo filatelistično novost z Zahoda: specialni katalog za nemške znamke. Na Vzhodu je uradno prepovedan. Torej bi lahko imel težave, če bi ga hotel nesti tja. Vendar bi mu rad ustregel. Pa vse kaže, da sem prepozen. Pozabil sem, da je sobota. Poldan je že mimo. Trgovine so zaprte. Vest pa mi ni dala miru. Potihem sem upal, da ga bom le staknil.

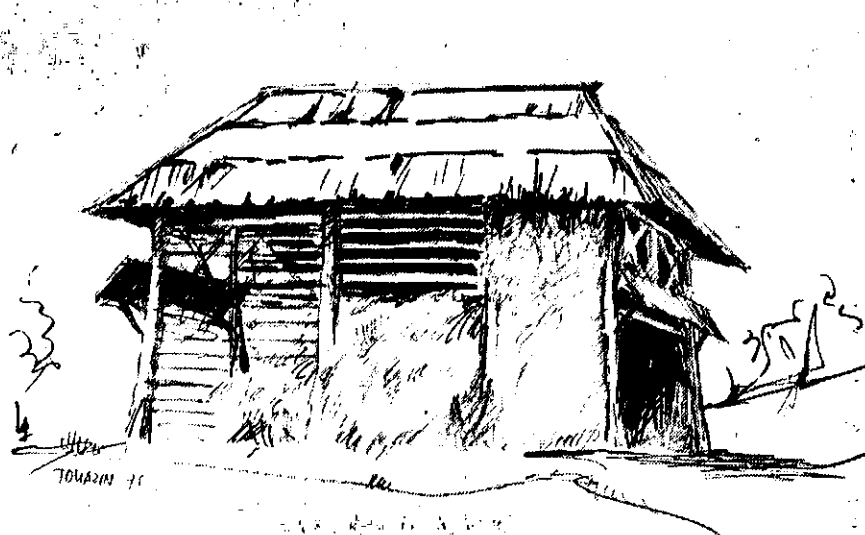
Zakretil sem v samotno ulico. Vse prazno. Nobenega človeka ni na cesti. Ampak bar ob baru. Na vsakem pragu damica, ki je vabila noter. S tekstilom so bile vse hudo varčne. Ni pa bilo videti, da bi jim bilo mar stroškov za rdečilo, puder.

Rahlo se mi je zvasitvalo, kam se prišel. Posmihal sem se v levo, v desno:

»Pač ne razumem!«

Najbolj vsiljivi sem kot prepričljiv dokaz obrnil prazen žep. Obilna gospa na drugi strani ulice tega ni videla. Pritekla je

(Nadaljevanje na 22. strani)

Tone Tomazin: Bohinjski »toplare«